İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İRAN TEBRİZ KONUTLARINDA ANA YAŞAM MEKANINDAKİ DEĞİŞİMİN SENTAKTİK İRDELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Ashkan MANSOURİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

TEMMUZ 2018

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İRAN TEBRİZ KONUTLARINDA ANA YAŞAM MEKANINDAKİ DEĞİŞİMİN SENTAKTİK İRDELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Ashkan MANSOURİ
(502082023)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alper ÜNLÜ

TEMMUZ 2018

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502082023 numaralı Doktora Öğrencisi Ashkan MANSOURİ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "İRAN TEBRİZ KONUTLARINDA ANA YAŞAM MEKANINDAKİ DEĞİŞİMİN SENTAKTİK İRDELENMESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Alper ÜNLÜ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Günkut Akın İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Doç. Dr. Mehmet Emin Şalgamcıoğlu İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Doç. Dr. Erincik Edğü İstanbul Ticaret Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : 20 Haziran 2017
Savunma Tarihi : 27 Temmuz 2018

Sevgili Eşim ve Aileme,

ÖNSÖZ

İstanbul'a geldiğim ilk günden beri sevgisi ile bana ve mimarlık mesleğine dair zengin bilgisi ile doktora çalışmalarıma büyük katkıda bulunan sevgili hocam, saygıdeğer tez danışmanım, sayın Prof. Dr. Alper ÜNLÜ'ye; tez izleme süreci boyunca sabırları ve değerli katkıları ile tezimin şekillenmesi ve gelişimini sağlayan değerli jüri üyelerim sayın Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU'na ve sayın Prof. Dr. Günkut Akın'a; doktora tez sürecim boyunca manevi desteğini esirgemeyen çok sevgili eşim Sara MANSOURI'ye; beni maddi ve manevi fedakarlıkları ile yetiştiren ve hep destekleyen aileme; arkadaşlarıma; Tebriz Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tebriz Azad Üniversitesi ve İTÜ Mimarlık Fakültesi hocalarına ve sıra arkadaşlarıma; 2012 yılında İsveç'te misafir araştırmacı olarak bulunduğum Chalmers University of Technology, Department of Architecture'da araştırmalarım için yeni kaynaklar sağlayan ve desteklerini esirgemeyen danışmanlarım Prof. Dr. Inger Lise SYVERSEN ve Prof. Dr. Sten GROMARK'a ve doktora tezime "TÜBİTAK BİDEB 2215 - Uluslararası Öğrenciler İçin Lisansüstü Burs Programı" ile vermiş olduğu maddi destekten dolayı TÜBİTAK BİDEB-Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na teşekkür ederim.

Haziran 2018 Ashkan MANSOURI

(Yüksek Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xii**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xxi**
SUMMARY ..... **xxv**
1. GİRİŞ ….. 1
1.1 Tez Konusunun Seçilme Nedeni 1
1.2 Hedefler 3
1.3 Hipotez 3
1.4 Kapsam 4
1.5 Teorik Yaklaşım 5
1.6 Materyal 5
1.6.1 Arşiv 5
1.6.2 Röportaj 6
1.6.3 Rölöve 6
1.7 Yöntem 7
1.8 Bölüm Sonucu 7
2.KONUTUN DEĞİŞİMİ VE TEORİLERİ **9**
2.1 Değişim ve Dönüşüm Teorileri 9
2.2 Dönüşüm ve Mekansal Dizim İlişkisi 13
2.3.Kültürel Elemanların Değişimi 15
2.4.Yöresel Konut ve Mekansal Dizim İlişkisi 17
2.5. Bölüm Sonucu 20
3.TEBRİZ KENTİ VE TEBRİZ EVİ 'NİN GELİŞİMİ **21**
3.1 Tebriz Kentinin Fiziksel Gelişimi 24
3.2 Tebriz Evinin Değişimi ve Dönüşümü 25
3.3 1800-1960 Arası Tebriz Geleneksel Evi ve Ana Özellikleri 33
3.3.1 Merkezi mekan geleneği ve içe dönüklük 35
3.3.2 Geleneksel evlerde mahremiyet ve kişisel mekan 37
3.3.3 Geleneksel evlerin konum ve yerleşim yönü 42
3.3.4 Geleneksel evlerin ölçeği 43
3.3.5 Geleneksel evlerin gelişebilme ve büyüyebilmesi 43
3.3.6 Geleneksel evlerin komşuluk ve Sokak İlişkileri 44
3.3.7 Geleneksel Tebriz evinin ana ögeleri 45
3.3.8 Geleneksel Tebriz evlerinin tipleri 69
3.3.9 1920-1960 arası geleneksel Pehlevi evleri 71
3.4 1940- 1990 Arası Tebriz Çağdaş Az katlı Sıra Evleri 73
3.4.1 Komşuluk, sokak ilişkileri ve arsa tipleri 74
3.4.2 Çağdaş Tebriz evlerinin ana özellikleri ve plan tipleri 75

3.4.3 Sosyal alanın konumu ve özellikleri 76
3.5 1990-2010 Arası Tebriz Çağdaş Apartmanları 79
3.5.1 Tebriz apartmanlarının ana özellikleri ve plan tipleri 80
3.5.2 Sosyal alanın konumu ve özellikleri 82
3.6 Tebriz Evlerinin Fiziksel, Tarihsel, Dizimsel Değişimini Etkileyen Faktörler 83
3.6.1 İmar hareketleri ve etkileri 83
3.6.1.1 1969 Tebriz I. imar kanunları 86
3.6.1.2 1993 Terbiz II. imar kanunları 88
3.6.2 Sosyo kültürel etkenler 90
3.6.3 Sosyo-politik ve ekonomik etkenler 91
3.6.4 Sanayi ve teknolojik etkenler 93
3.7 Bölüm Sonucu 96
4. METODOLOJİ 103
4.1 Çalışma Alanı ve Örneklerin Seçilmesi 103
4.2 Kullanım Biçimine Göre Mekanların Ayrıştırılması 106
4.3 Analiz Metodolojisi 108
4.4 Bölüm Sonucu 112
5. ALAN ÇALIŞMASI: Tebriz Konutlarında Ana Yaşam Mekanının Değişiminin Sentaktik İrdelemesi 113
5.1 Birinci Dönem (1800-1960) Geleneksel Evlerin Analizleri 113
5.2 İkinci Dönem (1940-1990) Çağdaş Sıra Evlerin Analizleri 159
5.3 Üçüncü Dönem (1990-2010) Apartmanları Analizleri 202
5.4 Bulguların Değerlendirilmesi 243
5.4.1 Bütünleşme değerleri 246
5.4.2 Derinlik değerleri 248
5.4.3 Kompaktlık değerleri 249
5.4.4 Bağlantısallık değerleri 250
5.4.5 Eş görüş değerleri 251
5.5 Mimarlar ve Müteahhitler ile Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Sonuçlar 253
5.6 Bölüm Sonucu 256
6. SONUÇLAR 259
KAYNAKLAR 265
EKLER 273
ÖZGEÇMİŞ 291

KISALTMALAR

2D **:** 2 Dimension (iki boyutlu)
Apt. **:** Apartman
CAD **:** Computer Aided Drawing
G. **:** Geleneksel
S.E. **:** Sıra Ev
Ort. **:** Ortalama
H.A.Ü. **:** Heris Azad Üniversitesi
T.A.K.S. : Taban Alanı Kat Sayısı

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Lefebvre'in dönüşüm teorisine göre Tebriz kentinin dönemleri..... **30**
Çizelge 3.2 : İran ve yakın bölgelerde yarı açık geçiş mekanları için kullanlan farklı terimler. **59**
Çizelge 5.1 : 1800-2010 arası Tebriz Evlerinin işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerin dağılımı.....**244**
Çizelge 5.2 : 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş alan çevre değerlerinin gösterimi.....**245**
Çizelge 6.1 : Tebriz Evlerinde Mekansal Değişim ve Dönüşümü Etkileyen Faktörler.....**263**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Edward T. Hall'ın kişisel mekan ve mesafeler diyagramı.. ..... **18**
Şekil 3.1 : 1880'de sarhang garajedaghi tarafından çizilen tebriz planı **23**
Şekil 3.2 : Tebriz kentinin selçuklu, sefevi ve kaçar hanedanlığı dönemlerinde ticari yollar ve kapalı çarşı ilişkisi ve gelişim şeması **24**
Şekil 3.3 : Tebriz'in kent dokusu, mansur ipek meydanı'ndan kuzeye bakış, 2011.. **25**
Şekil 3.4 : Tebriz konutlarının evriminin kronolojik şeması. **32**
Şekil 3.5 : Tebriz hoylular evi'nin sokak ve çıkmaz sokak ilişkisi **33**
Şekil 3.6 : Küçe meşkiyan evi'nden duvar ve döşeme kesiti örneği. **34**
Şekil 3.7 : Tebriz küzekonani evi'nden merkezi mekan örneği **35**
Şekil 3.8: 1920'lerde geleneksel tebriz evlerinde mahremiyet ve içe dönüklük örneği. **37**
Şekil 3.9 : Misafir odasında kişisel mekan anlayışına göre oturma yeri **40**
Şekil 3.10 : Serder ve heşti'nin ev halkının mahremiyetini sağlama özelliği **41**
Şekil 3.11 : Tebriz Hoyular evinden mahremiyeti sağlanmış hayatta ev halkının yaşantısı **42**
Şekil 3.12 : Tebriz kent dokusu ve yerleşim örneği **43**
Şekil 3.13 : Tebriz'deki şehnaz caddesinden 1901'de deleneksel komşuluk ve sokak ilişkisi örneği **44**
Şekil 3.14 : 1930'larda I. Pehlevi döneminde inşa edilen ggeleneksek sadegi evi'nde heşti, dalan ve revak'ın kullanılmaması **45**
Şekil 3.15 : Tebriz Şerbetoğlu evi'nden küçük hayata giriş örneği..... **46**
Şekil 3.16 : Tebriz Şerbetoğlu evi'nden büyük hayatın serder örneği **47**
Şekil 3.17 : Heşti'nin birden fazla eve geçiş sağlama özelliğinin örneği..... **48**
Şekil 3.18 : Tebriz Selmasi evinden heşti örnegi **48**
Şekil 3.19 : Tebriz Gadaki evinden ortak dalan ve heşti kullanım örneği **49**
Şekil 3.20 : Kazvin Ovası, Zage Tepesi, kazılarında çıkan, dört grup insan için kullanılan dört hayatlı ev tipi, MÖ.6500..... **50**
Şekil 3.21 : Hayatlı, dört eyvanlı assur sarayı, M.S. 1. yy. - Kuzey Irak **51**
Şekil 3.22 : Tebriz, Şerbetoğlu evi'nden hayat örneği **52**
Şekil 3.23 : Eyvanı Medayin (Takı Kesra veya Ctesiphon), Irak, M.S. 241 ..... **53**
Şekil 3.24 : Tahran, İran ulusal müzesi, eyvan örneği..... **54**
Şekil 3.25 : Tebriz Geleneksel evlerinden eyvan örneği **54**
Şekil 3.26 : Part dönemi merkezi hayat ve eyvan kullanımı, Sistan - Hace Dağı (Kuhe Haje), M.S. 1. Yy **55**
Şekil 3.27 : Üç eyvanlı El Hezra (Hatra) sarayı, Musul-Irak, M.S.123, Roma, Yunan ve İran mimari etkisinde aşkaniler döneminde part mimari örneği **55**
Şekil 3.28 : Firuzabad sarayı, M.S. 224..... **56**
Şekil 3.29 : Servistan sarayı, M.S. 420-438 ..... **57**

Şekil 3.30 : Kasrı Şirin, M.S. 590 ..... **57**
Şekil 3.31 : Eyvan, revak, sofa, şarmi ve mehtabi gibi yarı açık mekanların geleneksel iran evlerinde kullanım şekilleri ve hayat ile ilişkisinin şematik gösterimi **60**
Şekil 3.32 : Revak ve eyvan'ın geleneksel tebriz evlerinde farklı kullanım şekilleri **60**
Şekil 3.33 : Tebriz, Sadegi evi'nde dehliz örneği **61**
Şekil 3.34 : Behnam evi'nden tenebi örneği **62**
Şekil 3.35 : Tebriz Hac Şeyh evi'nden tenebi örneği **63**
Şekil 3.36 : Tebriz, Ziya Oddole evi'nden tenebi'de şekem deride örneği **63**
Şekil 3.37 : Tebriz, Behnam evi kesit çiziminden kellei örneği **64**
Şekil 3.38 : Tebriz, Savojbolagi evi'nden sandıkhana örneği **65**
Şekil 3.39 : Tebriz, Homazad evi'nden otag örneği **65**
Şekil 3.40 : Tebriz, Kahnamui evi'nden el otağı örneği **66**
Şekil 3.41 : Tebriz, Sadegi evi'nden el otağı örneği **66**
Şekil 3.42 : Tebriz, Faker evi'nden gonag otağı örneği **67**
Şekil 3.43 : Tebriz, Heyderzade evi'nden hovzhane örneği **68**
Şekil 3.44 : Tebriz, Behnam evi'nden hovzhane örneği **68**
Şekil 3.45 : Tip 1revaklı plan tipi, Behnam evi örneği **70**
Şekil 3.46 : Tip 2 revaksız plan tipi, Rastegar evi örneği **70**
Şekil 3.47 : Tip 3 revaksız ve balkonlu plan tipi, lalei evi örneği **70**
Şekil 3.48 : Tebriz bitişik nizam evlerinde bina kütlesi ve yol ilişkisine göre parsel tipleri **75**
Şekil 3.49 : 1971 yılında inşa edilen keşavarz sıraevinden merkezi hol ve yana açılır-kapanır akordeon duvar örneği **77**
Şekil 3.50 : Gasemzade evinden yaşam alanı ile misafir odasının duvarının kaldırılması ve şahabasi kemer ile süslenip birleştirilmesi örneği **78**
Şekil 3.51 : Valiasr mahallesinde 1970'lerden bugüne gerçekleşen değişim **79**
Şekil 3.52 : Merdiven evi ve asansörün tebriz apartman planlarındaki konumu **81**
Şekil 3.53 : Merdiven Evi ve asansörün ön akstayken 3+1 bir daire içinde yaşam mekanlarının farklı konfigürasyon şemaları **81**
Şekil 3.54 : 1969 Tebriz imar planı'nda kent merkezine yapılması planlanan apartman örnekleri **86**
Şekil 3.55 : 1969 Tebriz imar planı'nda yeni konut mimarisi için önerilen bir ve iki katlı evlerin plan şemaları **87**
Şekil 3.56 : 1969 Tebriz imar planı'nda yeni mahallelerin tasarımında düşünülen bir ve iki katlı evlerin komşuluk ilişkileri ve yerleşim biçimleri **87**
Şekil 3.57 : Tebriz Pervaz bölgesinde değişim sürecinden farklı imarlar ile yapılan binaların yan yana görüntüsü, 2010 ..... **89**
Şekil 3.58 : Şiraz Amerikan Üniversitesi'nde çağdaş ev örneklerinin sunumu **92**
Şekil 3.59 : Yaşam alanında kürsi kullanım örneği **95**
Şekil 4.1 : Tebriz haritasında seçilmiş örneklerin yeraldığı bölgelerin gösterimi **104**
Şekil 4.2 : Tebriz evlerinden seçilmiş örneklerin listesi ve yapım tarihleri **105**
Şekil 4.3 : Tebriz evlerinin öğelerinin işlevsel oralak ayrıştırılması **108**
Şekil 4.4 : Serajmir sıraevinden farklı analizler için pencerelerin kapalı ve açık olduğu plan örnekleri **110**
Şekil 5.1 : 1800-1960 arası geleneksel tebriz evlerinden seçilmiş örneklerin listesi **113**
Şekil 5.2 : Geleneksel Gencei evi (G01), plan şeması ve anazlizler **114**

Şekil 5.3-a : 1800-1960 arası geleneksel Tebriz evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerleri **115**
Şekil 5.3-b : Geleneksel Gencei evi (G01), plan şeması ve analizler **116**
Şekil 5.4 : Geleneksel Gencei evi (G01), değerlerinin dağılımı **117**
Şekil 5.5 : Geleneksel Gencei evi (G01), eşgörüş değerlerinin dağılımı **118**
Şekil 5.6 : Geleneksel Gencei evi (G01), eşgörüş değerlerinin planlarda gösterimi **119**
Şekil 5.7 : Geleneksel Alevi evi (G02), plan şeması ve analizler **120**
Şekil 5.8 : Geleneksel Alevi evi (G02), değerlerinin dağılımı **121**
Şekil 5.9 : Geleneksel Alevi evi (G02), eşgörüş değerlerinin planlarda gösterimi.. **122**
Şekil 5.10 : Geleneksel Alevi evi (G02), eşgörüş değerlerinin dağılımı.....**123**
Şekil 5.11 : Geleneksel Behnam evi (G03), plan şeması ve analizler **124**
Şekil 5.12 : Geleneksel Behnam evi (G03), değerlerinin dağılımı **125**
Şekil 5.13 : Geleneksel Behnam evi (G03), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi. **126**
Şekil 5.14 : Geleneksel Behnam evi (G03), eşgörüş değerlerinin dağılımı.....**127**
Şekil 5.15 : Geleneksel Haddad evi (G04), plan şeması ve analizler **128**
Şekil 5.16 : Geleneksel Haddad evi (G04), değerlerin dağılımı **129**
Şekil 5.17 : Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin dağılımı. **130**
Şekil 5.18-a: Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin planda gösterimi.....**130**
Şekil 5.18-b: Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin planda gösterimi..... **130**
Şekil 5.19 : Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), plan şeması ve analizler.....**132**
Şekil 5.20 : Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), değerlerin dağılımı **133**
Şekil 5.21 : Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi **134**
Şekil 5.22 : Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), eşgörüş değerlerinin dağılımı **135**
Şekil 5.23-a : Geleneksel Kazemi evi (G06), plan şeması ve analizler **135**
Şekil 5.23-b : Geleneksel Kazemi evi (G06), plan şeması ve analizler **136**
Şekil 5.24 : Geleneksel Kazemi evi (G06), değerlerin dağılımı **137**
Şekil 5.25 : Geleneksel Kazemi evi (G06), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi **138**
Şekil 5.26 : Geleneksel Kazemi evi (G06), eşgörüş değerlerinin dağılımı **139**
Şekil 5.27 : Geleneksel Nakşine evi (G07), plan şeması ve analizler **140**
Şekil 5.28 : Geleneksel Nakşine evi (G07), değerlerin dağılımı **141**
Şekil 5.29 : Geleneksel Nakşine evi (G07), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi **142**
Şekil 5.30 : Geleneksel Nakşine evi (G07), eşgörüş değerlerinin dağılımı **143**
Şekil 5.31-a : Geleneksel Nikdel evi (G08), plan şeması ve analizler **143**
Şekil 5.31-b : Geleneksel Nikdel evi (G08), plan şeması ve analizler **144**
Şekil 5.32 : Geleneksel Nikdel evi (G08), değerlerin dağılımı **145**
Şekil 5.33 : Geleneksel Nikdel evi (G08), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi **146**
Şekil 5.34 : Geleneksel Nikdel evi (G08), eşgörüş değerlerinin dağılımı **147**
Şekil 5.35 : Geleneksel Rahimi evi (G09), plan şeması ve analizler **148**
Şekil 5.36 : Geleneksel Rahimi evi (G09), değerlerin dağılımı **149**
Şekil 5.37 : Geleneksel Rahimi evi (G09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi **150**
Şekil 5.38 : Geleneksel Rahimi evi (G09), eşgörüş değerlerinin dağılımı.....**151**

Şekil 5.39 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), plan şeması ve analizler..... **152**
Şekil 5.40 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), değerlerin dağılımı..... **153**
Şekil 5.41 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **154**
Şekil 5.42 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), eşgörüş değerlerinin dağılımı **154**
Şekil 5.43-a : 1800-1960 arası geleneksel Tebriz evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerleri..... **156**
Şekil 5.43-b : 1800-1960 arası geleneksel Tebriz evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerler **157**
Şekil 5.44 : 1940-1990 Tebriz sıra evlerinden seçilmiş örneklerin listesi.....**159**
Şekil 5.45 : 1940-1990 Tebriz sıra evlerinden seçilmiş örneklerin tebriz haritası üzerinde gösterilmesi.....**159**
Şekil 5.46-a : Çerağı sıra evi (S.E.01), plan şeması ve analizler..... **160**
Şekil 5.46-b : Çerağı sıra evi (S.E.01), plan şeması ve analizler..... **161**
Şekil 5.47 : Çerağı sıra evi (S.E.01), değerlerin dağılımı..... **161**
Şekil 5.48 : Çerağı sıra evi (S.E.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **162**
Şekil 5.49 : Çerağı sıra evi (S.E.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı.....**163**
Şekil 5.50 : Meryem sıra evi (S.E.02), plan şeması ve analizler **164**
Şekil 5.51 : Meryem sıra evi (S.E.02), değerlerin dağılımı **165**
Şekil 5.52 : Meryem sıra evi (S.E.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **166**
Şekil 5.53 : Meryem sıra evi (S.E.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **167**
Şekil 5.54-a : Seracmir sıra evi (S.E.03), plan şeması ve analizler..... **168**
Şekil 5.54-b : Seracmir sıra evi (S.E.03), plan şeması ve analizler..... **169**
Şekil 5.55 : Seracmir sıra evi (S.E.03), değerlerin dağılımı **170**
Şekil 5.56 : Seracmir sıra evi (S.E.03), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan Üzerinde Gösterimi..... **171**
Şekil 5.57 : Seracmir sıra Evi (S.E.03), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **171**
Şekil 5.58-a : Dr. Rava sıra evi (S.E.04), plan şeması ve analizler..... **172**
Şekil 5.58-b : Dr. Rava sıra evi (S.E.04), plan şeması ve analizler..... **173**
Şekil 5.59 : Dr. Rava sıra evi (S.E.04), değerlerin dağılımı **174**
Şekil 5.60 : Dr. Rava sıra evi (S.E.04),eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan Üzerinde Gösterimi..... **175**
Şekil 5.61 : Dr. Rava sıra evi (S.E.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **176**
Şekil 5.62 : Hüseyni sıra evi (S.E.05), planşeması ve analizler **177**
Şekil 5.63 : Hüseyni sıra evi (S.E.05), değerlerin dağılımı **178**
Şekil 5.64 : Hüseyni sıra evi (S.E.05), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **179**
Şekil 5.65 : Hüseyni sıra evi (S.E.05), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **179**
Şekil 5.66-a : Behcet sıra evi (S.E.06), plan şeması ve analizler **180**
Şekil 5.66-b : Behcet sıra evi (S.E.06), plan şeması ve analizler..... **181**
Şekil 5.67 : Behcet sıra evi (S.E.06), değerlerin dağılımı **182**
Şekil 5.68 : Behcet sıra evi (S.E.06), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **182**
Şekil 5.69 : Behcet sıra evi (S.E.06), eşgörüş değerlerinin dağılımı **182**
Şekil 5.70-a : Fethi sıra evi (S.E.07), plan şeması ve analizler **183**
Şekil 5.70-b : Fethi sıra evi (S.E.07), plan şeması ve analizler..... **184**
Şekil 5.71 : Fethi sıra evi (S.E.07), Değerlerin Dağılımı..... **185**

Şekil 5.72 : Fethi sıra evi (S.E.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **186**
Şekil 5.73 : Fethi sıra evi (S.E.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **186**
Şekil 5.74-a : Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), plan şeması ve analizler..... **187**
Şekil 5.74-b: Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), plan şeması ve analizler..... **188**
Şekil 5.75 : Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), değerlerin dağılımı..... **189**
Şekil 5.76 : Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzrinde gösterimi..... **190**
Şekil 5.77 : Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **191**
Şekil 5.78-a : Kanberi sıra Evi (S.E.09), plan şeması ve analizler..... **192**
Şekil 5.78-b : Kanberi sıra evi (S.E.09), plan şeması ve analizler..... **193**
Şekil 5.79 : Kanberi sıra evi (S.E.09), değerlerin dağılımı..... **193**
Şekil 5.80 : Kanberi sıra evi (S.E.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **194**
Şekil 5.81 : Kanberi sıra Evi (S.E.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **195**
Şekil 5.82 : Nasrullahi sıra Evi (S.E.10), plan şeması ve analizler..... **196**
Şekil 5.83 : Nasrullahi sıra Evi(S.E.10), değerlerin dağılımı..... **197**
Şekil 5.84 : Nasrullahi sıra Evi (S.E.10), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **198**
Şekil 5.85 : Nasrullahi sıra Evi (S.E.10), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **198**
Şekil 5.86-a : 1990-2010 arası Tebriz apartmanlari ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini..... **199**
Şekil 5.86-b : 1990-2010 arası Tebriz apartmanlari ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini..... **200**
Şekil 5.87 : 1990-2010 arası Tebriz apartmanlari örneklerinin listesi..... **202**
Şekil 5.88 : 1990-2010 Tebriz apartman evlerinden seçilmiş örneklerin Tebriz haritası üzerinde gösterimi..... **203**
Şekil 5.89 : Partovi apartmanı (A.P.01), plan şeması ve analizler..... **204**
Şekil 5.90 : Partovi apartmanı (A.P.01), değerlerin dağılımı..... **205**
Şekil 5.91 : Partovi apartmanı (A.P.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **205**
Şekil 5.92 : Partovi Apartmanı (A.P.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **206**
Şekil 5.93-a : Partovi II apartmanı (A.P.02), plan şeması ve analizler..... **207**
Şekil 5.93-b : Partovi II apartmanı (A.P.02), plan şeması ve analizler..... **208**
Şekil 5.94 : Partovi apartmanı II (A.P.02), değerlerin dağılımı..... **208**
Şekil 5.95 : Partovi apartmanı II (A.P.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi..... **209**
Şekil 5.96 : Partovi apartmanı II (A.P.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **210**
Şekil 5.97 : Partovi III apartmanı (A.P.03), plan şeması ve analizler..... **211**
Şekil 5.98 : Partovi apartmanı III (A.P.03), değerlerin dağılımı..... **212**
Şekil 5.99 : Partovi apartmanı III (A.P.03),eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi..... **213**
Şekil 5.100 : Partovi apartmanı III (A.P.03),eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **214**
Şekil 5.101 : Navaz apartmanı (A.P.04), plan şeması ve analizler..... **215**
Şekil 5.102 : Navaz apartmanı (A.P.04), değerlerin dağılımı..... **216**
Şekil 5.103 : Navaz apartmanı (A.P.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **217**
Şekil 5.104 : Navaz apartmanı (A.P.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **218**
Şekil 5.105 : Nima apartmanı (A.P.05), plan şeması ve analizler..... **219**
Şekil 5.106 : Nima apartmanı (A.P.05), değerlerin dağılımı..... **220**

Şekil 5.107: Nima apartmanı (A.P.05), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi. **221**
Şekil 5.108 : Nima apartmanı (A.P.05),eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **222**
Şekil 5.109 : Valizade apartmanı (A.P.06), plan şeması ve analizler..... **.223**
Şekil 5.110 : Valizade apartmanı (A.P.06), değerlerin dağılımı..... **224**
Şekil 5.111: Valizade apartmanı (A.P.06), eşgörüş değerlerinin dağılımı **224**
Şekil 5.112: Valizade apartmanı (A.P.06), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **225**
Şekil 5.113-a : Sadati apartmanı (A.P.07), plan şeması ve analizler..... **226**
Şekil 5.113-b : Sadati apartmanı (A.P.07), plan şeması ve analizler **227**
Şekil 5.114 : Sadati apartmanı I (A.P.07), değerlerin dağılımı **227**
şekil 5.115 : sadati apartmanı ı (a.p.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi **228**
Şekil 5.116 : Sadati apartmanı I (A.P.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **229**
Şekil 5.117 : Tahir apartmanı (A.P.08), plan şeması ve analizler **230**
Şekil 5.118 : Tahir apartmanı (A.P.08), değerlerin dağılımı **231**
Şekil 5.119 : Tahir apartmanı (A.P.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **232**
Şekil 5.120 : Tahir apartmanı (A.P.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **232**
Şekil 5.121-a : Faraz apartmanı (A.P.09), plan şeması ve analizler..... **233**
Şekil 5.121-b : Faraz apartmanı (A.P.09), plan şeması ve analizler..... **234**
Şekil 5.122 : Faraz apartmanı (A.P.09), değerlerin dağılımı..... **235**
Şekil 5.123 : Faraz apartmanı (A.P.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **235**
Şekil 5.124 : Faraz apartmanı (A.P.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve plan üzerinde gösterimi..... **236**
Şekil 5.125-a : Furug apartmanı (A.P.10), plan şeması ve analizler..... **237**
Şekil 5.125-b : Furug apartmanı (A.P.10), plan şeması ve analizler..... **238**
Şekil 5.126 : Furug apartmanı (A.P.10), değerlerin dağılımı **238**
Şekil 5.127 : Furug apartmanı (A.P.10), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi **239**
Şekil 5.128 : Furug apartmanı (A.P.10), eşgörüş değerlerinin dağılımı..... **240**
Şekil 5.129-a: 1990-2010 arası Tebriz apartmanları ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini..... **241**
Şekil 5.129-b: 1990-2010 arası Tebriz apartmanları ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini..... **242**
Şekil 5.130 : 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgelere göre ortalama bütünleşme değeri değişim grafiği.. **246**
Şekil 5.131 : 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin ortalama bütünleşme değerleri grafiği **247**
Şekil 5.132 : 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgelere göre ortalama derinlik değeri değişim grafiği..... **248**
Şekil 5.133 : 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgelere göre ortalama kompaktlık değeri değişim grafiği..... **249**
Şekil 5.134: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgeleregöre ortalama bağlantısallık değeri değişim grafiği..... **250**
Şekil 5.135 : 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş alanı (area) grafiği..... **252**
Şekil 5.136 : 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş çevre (perimeter) grafiği **252**

İRAN TEBRİZ KONUTLARINDA ANA YAŞAM MEKANINDAKİ DEĞİŞİMİN SENTAKTİK İRDELENMESİ

ÖZET

Yaklaşık 8000 yıl boyunca varolmuş geleneksel İran konut mimarisi son yüz yılda unutulmaya yüz tutmuştur. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Kaçar Şahı Nasıreddin Şah'ın batı mimarisi ile tanışması ve ondan etkilenmesi ile başlayan ve 20. yüzyıl içinde farklı teknik ve üslupların gelişiyle ilerleyen süreçte, geleneksel İran mimarisi değişime uğramıştır. Aslında bu değişime siyasi ve askeri olaylar öncülük etmiştir: Sürecin başlangıcı, 1514'te Safeviler ile Osmanlılar arasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı'na dayanmaktadır. Bu savaşta ve daha sonra Basra Körfezi'nde Portekizliler'e karşı verilen savaşta İran ordusu geleneksel silahlara sahipken, karşı taraflar modern silahlara sahiptir. Bu savaşlardaki yenilgi, İran şahlarına batı dünyasını takip etmeleri gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda, ordunun modernleşmesi için önce Rusya'dan, sonra da İngiltere'den yardımlar alınmıştır. Askeri ve siyasi gelişmeler sonucunda batı ile kurulan ilişkiler, Nasıreddin Şah'ın 50 senelik hükümdarlığı süresince artarak ülkeyi Batılılaşma yoluna sokmuştur (Ghobadian, 2004). Batılılaşma sürecinde halka sunulan yeni yaşam tarzı, sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı etkilemiştir. Bu değişim insanları ve insanların yaşadığı mekanları da değiştirmiştir. Bu tezde, bahsedilen süreçte konut mimarisindeki değişim süreci ve bu süreçteki kırılma noktaları ve nedenleri, Tebriz evindeki merkezi mekan geleneği üzerinden irdelenecektir.

Bu çalışmada İran'ın Tebriz kentinde inşa edilmiş konutlarda merkezi mekan olgusunun kronolojik gelişimi ile evrimi, gelenekselden ilk modern konuta ve daha sonra apartmanlara geçişte değişimi ve dönüşümü araştırılmaktadır. Çalışmada Revak'ın Tebriz geleneksel evlerindeki önemi, gelişimi ve daha sonra kullanılmama nedenleri de irdelenmektedir. Ayrıca geleneksel Tebriz evinden çağdaş konuta ve apartmanlaşma sürecine geçişte avlu, revak ve ana yaşam mekanı arasındaki ilişki, ana yaşam alanları, özel alanlar, geçiş alanları ve servis alanları arasındaki ilişkiler ve dönüşümleri araştırılmaktadır. Geleneksel ile modern Tebriz konutlarında mekansal örgütlenme ve sosyal yapı arasındaki ilişkinin ortaya konulması tezin hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başına kadar geçen zamanda, İran'ın Tebriz kentinde inşa edilmiş geleneksel hayatlı evler, çağdaş sıra evler ve apartman konutlar incelenecektir.

Çalışmanın ana hipotezi, kültürel değişikliklerin konut mekanlarının örgütlenişini etkilediği ve yönlendirici role sahip olduğudur. Bu hipotezi sınamak ve desteklemek için gerekli bilgiler arşivlerden, binalarda yapılan rölövelerden ve görüşmelerden elde edilmiştir. Hipotezin doğruluğunu sınamak için Mekansal Dizim yöntemi kullanılmakta, 30 adet örnek bina planları üzerinden sentaktik analizler yapılmaktadır. Analizlerde ev mekanlarının ortalama derinlik (Mean Depth), bütünleşme (Integration), bağlantısallık (Connectivity), kompaktlık (Compactness), eş görüş alanı

(Isovist area) ve eş görüş alanının çevresi(Isovist primeter) gibi sentaktik değerleri Syntax 2D yazılımı ile elde edilmektedir. Bu yöntem yardımı ile Tebriz konutları üç ayrı dönem olarak ele alınmıştır. Birinci dönem 1800 ile 1960 arası Kaçar ve birinci Pehlevi dönemi geleneksel konutları, ikinci dönem 1940 ile 1960 arası ikinci Pehlevi ve İslam Cumhuriyeti az katlı evleri ele alınmıştır. Üçüncü dönem devrim sonrası 1990 ile 2010 arası İslam Cumhuriyeti dönemi apartman konutları araştırılmıştır.

Tez kapsamında sosyal yapı ve mekanın karşılıklı etkileşimini ortaya koymak ve mekansal konfigürasyonlarda temel değişmezleri irdelemek için mekansal dizim kuramı uygulanmaktadır. Sosyal, politik ve kültürel etkenlerin dönüşüm süreçlerinde konut morfolojisi ve mekansal öğeler arasındaki ilişkiyi nasıl değiştirdiği ve yönlendirdiği sentaktik olarak analiz edilmektedir. Bu bağlamda mekansal davranış ve sentaktik teorilerle insan davranışları ile mekan ve mekansal öğeler arasındaki ilişkiler irdelenecektir.

Bu konuda çeşitli yöresel mimari örnekleri üzerinden kabul görmüş araştırmalar, tezin başlangıç noktası olan yöresel ve geleneksel Tebriz evlerine zemin hazırlamaktadırlar. Daha sonra modern az katlı konut ve apartmanlara geçiş dönemlerinde Mekansal Dizim ve Mahremiyet teorileri kapsamındaki çalışmaların ışık tuttuğu yol üzerinden, bu kentin konut tipolojisi ve bu tipolojilerin oluşumundaki sosyo-kültürel etkenler irdelenmektedir. Analizler için gerekli çizimlerin çoğu, yerinde rölöve alınarak baştan çizilmiştir. Tebriz'in en eski fotoğraf arşivine sahip olan Cedidülislam Fotoğrafçılık'ın arşivlerindeki eski kent ve konut fotoğrafları taranmıştır.

Tez kapsamında Tebriz'in dönemler arası konut değişimlerini en yakından bilen mimar, müteahhit ve mühendisler ile görüşmeler yapılarak mekansal organizasyonlardaki değişiklik ve dönüşümlerin sebepleri hakkında ipuçları elde edilmiştir. Tüm konut planları kronolojik sıraya göre dizilmiş ve toplamda otuz adet örnek incelenmiştir. Her üç dönemdeki evler altı fonksiyonel alana ayrıştırılmış; elde edilen analiz verileri, bu alanlardaki ortalama değerleri ile ayrıca hesaplanmıştır. Bu alanlar açık geçiş, kapalı geçiş, sosyal, özel, mutfak ve servis alanı olarak adlandırılmıştır. Daha sonra en sığ mekanlar belirlenmiş, sığ mekandan derin mekana doğru sıralamalar yapılarak geleneksel konut, çağdaş az katlı konut ve apartman konutu örneklerinde bu sıralamanın nasıl değiştiği incelenmiştir. Sentaktik özelliklerini koruyan mekanlar ve değişime uğramış mekanlar belirlenmiştir.

Böylece sentaktik analizlerden elde edilen sonuçlara göre Tebriz evlerinin geleneksel dönemlerde en yüksek bütünleşme değeri ile evin en sığ mekanı olan açık geçiş mekanı olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla evin diğer mekanları hayat ve revağın etrafında konumlanmış ve iç mekanklara doğru geçişte derinliğin ve mahremiyetin arttığını görmekteyiz. Aynı şekilde ikinci dönem az katlı konutlarda açık geçiş mekanlarının önemini ve merkezilik özelliğinin devam ettiğini görmekteyiz ve bir önceki döneme göre evin orta holu en yüksek bütünleşik değeri ile en sosyal mekan konumuna geldiği de görülmüştür. Sonuç olarak servis ve özel alanlara geçişi sağlayan orta hol evin içinde en sığ ve bütünleşik mekan konumuna gelmiştir. Apartman evlerinde ise makansal kurugunun değişmesi ile orta holun yerini evin giriş holu ve koridor almıştır. Bu yüzden geniş ve hayatlı evlerden apartmanlara kadar ki bu araştırmalar Tebiz evlerinin merkezi mekan kugusundan daha çizgisel ve koridor etrafında konumlanan yaşam alanları haline geldiği görülmüştür.

Tebriz evlerinde mekanların değişimini ve dönüşümünü gösteren bu araştırmada asıl önemli olan değişim noktalardır.

Bunlardan birincisi ve en önemlisi, arazi büyüklüğünün değişmesi ve arazi alanlarının 1969 yönetmeliğine göre 2000-1000 metrekareden 600-200 metrekareye düşürülmesidir. Öte yandan, 1993 yılında apartman binalarına yapım izin verilmesiyle ilgili imar kanunu, geleneksel ve modern evler arasındaki geçiş sürecinde bir başka değişim noktası olmuştur. Bir diğer önemli etken ise, evlerin ısıtma sistemlerinin soba dan radyatörlü merkezi ısıtma sistemlerine , yığma yapı sisteminden çelik ve beton yapılara geçilmesidir.Özet olarak televiyonun ve teknolojik gelişmelerin gelmesi ile ev in yaşam alanlarındaki mekansal düzen ve hatta mobilyalar bile değişmiştir. Pahlavi Hanedanlığı döneminde nüfus artışı, köylerden şehirlere göçün artması, modernleşme ve büyük ailelerden çekirdek ailelere geçiş gibi toplumdaki sosyo-kültürel değişimler ve sonrasında İslam Cumhuriyeti'nde günlük yaşamda dini kuralların önemi ve toplumda kadın erkek ilişkisinin kıstlanması yaşam ve sosyalleşmenin evlere geçmesine sebep olmuş ve geleneksel evlerin ana özellikleri olan açık ve yarı açık mekan, misafir odası ve oturma odası gibi mekanlar modernleşme sırasında karakterini ve önemini yitirmiştir. Bu çalışmada mekansal dizim metodu kullanılarak bu değişiklikleri ve bunların Tebriz evlerinin mekansal örgütlenmeleri üzerindeki etkilerini incelenecektir.

SYNTACTICAL ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF MAIN LIVING SPACE IN IRANIAN TABRIZ HOUSES

SUMMARY

Iranian domestic architecture, which can be traced back to the last 8000 years, has been falling into oblivion for the last century. Traditional Persian architecture went into a transformation process from the middle of 19th century, when Naser al-Din Shah Qajar met western architecture, and afterwards, the process continued with the technical and stylistic developments in 20th century. The precursor of this transformation can be found in former political and military events. In the Battle of Chaldiran between Safavids and Ottomans in 1514, and the battle between Safavids and Portugueses in Persian Gulf, the Persian army fought with traditional weapons, while their enemies had modern ones. The defeats in these battles persuaded the Persian Shahs that they should follow the western world. They modernized their army with the assistance from Russia and England. The relationships established with the west through military and political channels improved in the fifty-year-period of Naser al-Din Shah, and resulted in the westernization of the country (Ghobadian, 2004). Westernized lifestyle transformed socio-cultural, economic and spatial aspects of the society. This thesis focuses on the transformation of domestic architecture, the breaking points in this process, and their causes in the context of central space tradition in Tabriz houses.

This research analyzes the chronological development and transformation of central space in the houses built in Tabriz, from traditional houses to first modern residences and to apartment houses. A subject of the research is the importance and development of *Revak* in traditional houses, and its disappearance in the later architectural practices. The transformations in the relationships among yards, revaks and main living spaces, private spaces, service spaces and transition spaces in in the evolution from traditional Tabriz house to modern residence and to apartment houses are analyzed. One of the main aims of the thesis is to explore the relationship between spatial organization and social structure. In this context, the case includes the analysis of traditional houses, modern houses and apartment houses from 19th to 20th century in Tabriz, Iran.

The main hypothesis of the research is that cultural transformations influence and determine spatial organization of the houses. This hypothesis is tested with the data from archives, building survey drawings and interviews with architects and contractors. The building plans are syntactically analyzed with the use of Spatial Syntax method. The software Syntax 2D is used to get syntactic values of 30 sample buildings spaces, such as mean depth, integration, compactness, connectivity, isovist area and isovist perimeter.

The reciprocal relationship between social structure and space, and basic invariables of spatial configurations are revealed by spatial syntax theory. How the morphology of the house and spatial elements is transformed by social, political and cultural factors

is analyzed syntactically. In this context, spatial behavior theory and syntactic theory are used to explore human behaviors and spatial elements. With the help of this method, Tabriz houses are considered as three separate periods. The first period between 1800 and 1960 Qajar and the first Pahlavi period traditional houses, the second period between 1940 and 1960, the second Pahlevi and the Islamic Republic low-rise houses were discussed. In the post-revolution period between 1990 and 2010, apartment houses in the Islamic Republic period were investigated.

The aim of this research is to understand the logic behaind organization of spaces and the morphological characters in traditional, modern row houses and apartment houses of Tabriz by analysing plans from1900 to 2010 period. Then we can understand the changes of size or location of spaces and continuty of use of spaces and organization between spaces periods.

The thesis refers to well accepted researches on local architectural examples in traditional Tabriz houses. The residential typology of the city and their socio-cultural contexts in transition to modern houses and apartment houses are studied in terms of Spatial Syntax and Privacy theories. Most of the drawings used were made by the author by surveying the buildings. The oldest and richest photography archive of Cedidülislam Photography Studio was scanned for old city and residence photographs.

Architects, contractors and civil engineers who witnessed the transformation in Tabriz were interviewed on the transformations of spatial organizations of houses, and the causes of these transformations. Thirty examples ordered chronologically were analyzed in three periods and six functional areas. The data analyzed are also given in mean values. The six functional areas are outdoor transition space, indoor transition space, social space, private space, kitchen and service space. These spaces are analyzed and sorted according to their depth and integrity from traditional houses to apartment houses. The spaces which preserved their syntactic characteristics and which were transformed are explained.

Thus, according to the results obtained from the syntactic analysis, it was revealed that the houses of Tabriz had the highest integration value in the traditional periods and the open transition spaces are the shallowest places of the houses. Therefore, the other spaces of the house are located around hayat and we see that the depth and privacy in the passage towards the interiors are increased. In the same way, we see that the importance of open spaces and the centrality feature continue in the second period low-rise houses. As a result, the middle hall that provides service and private spaces has become the most shallow and integrated space. In the apartment houses, the central hall has been replaced by the entrance hall and the corridor. For this reason, it is seen that from the large traditional houses with hayat to the apartments, houses have become more linear and the living areas are located around the corridor.

The main changing points in this research are very important and they show the changes and transformation of the spaces in Tabriz houses.
The first and the main one is the change of the size of lands and decrease of land areas from 2000-1000 square meters to 600-200 square meters by 1969 regulations which has effected the plan sizes and characteristics of spaces. On the other hand, 1993 law about the permission to apartment buildings is another point of change between the traditional and modern houses. The other important parameter is the technological development such as heating system of houses from stove to central heating systems by radiator, building structure systems from masonry to steel or concrete and the use of television which affected the arrangement of furniture in the living spaces of the

houses. Socio-cultural changes in society such as population growth, immigrations to cities, modernizations and decrease in family size during Pahlavi Dynasty and after that during Islamic Republic the religious roles importance in daily life and restrictions of women in society have changed the character of open spaces, semi open spaces, guest room and living room, which were the main characteristics spaces of traditional houses but during modernization they have lost their importance in spatial configuration. In this study by using space syntax methodology we are going to study these changes and their effects on Tabriz houses space arrangements.

1. GİRİŞ

Son yıllarda, küreselleşen dünyada teknoloji ve yapı teknikleri geleneksel yaşam alanlarının değişmesinde çok etkili olmuştur. Geleneksel evlerin oluşumunda sosyal, kültürel ve sembolik etkenler kadar iklim, topoğrafya ve fiziksel koşullar da önemli rol oynamaktadır. Geleneksel yaşam alanları her zaman ihtiyaçlara göre şekillenmiş, çağdaş yaşam tarzının gereği değişime ve dönüşüme maruz kalmıştır. Tebiz'in geleneksel konut mimarisi uzun yıllar uygulandıktan sonra yirminci yüzyılın başlarında Pehlevi döneminde değişmeye başlamıştır. Bu değişim sürecinde kent hem fiziksel ve hem sosyal olarak dış dünya ile daha fazla irtibat halinde olmuş ve bu bağlantı kentsel ölçekten bina ölçeğine kadar mekanlar arası bağlantıyı ve örgütlenmeyi etkilenmiştir. Yeni yapılan konutların eski geleneksel mimariden görsel ve teknik anlamda çok farklı olmasının başlıca nedelerinden biri, dünyadaki yenilikler ve çağdaş mimarinin İran'a ve Tebriz'e getirdiği yeniliklerdir. Bu çalışmada gelenekselden çağdaşa geçiş sürecinde, evlerin mekansal organizasyonlarındaki değişen ve değişmeyen öğeleri irdelemek ve araştırmak hedeflenmektedir. Bu süreçte değişen yaşam tarzları ve alışkanlıklar mekansal örgütlenmeye nasıl ayak uydurmuştur sorusuna da cevap aranacaktır.

1.1 Tez Konusunun Seçilme Nedeni

Zengin tarihi geçmişe sahip olan İran konut mimarisi hakkında literatürün ve araştırmaların çok az sayıda olduğunu, bu konuyla son otuz sene içindeki araştırmalarda sadece 1960'lardan itibaren, konut sıkıntısı ve konut hakkında uygulanabilecek çözümler bağlamında ilgilenildiğini söylemek mümkündür. Hâlbuki İran'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan farklı etnik gruplar ve farklı kültürlere sahip olan insanlar, inşa ettikleri konut tiplerinde kimi zaman aynı mimari öğeler ve mekan çözümlerini kullanmış; kimi zaman da kendilerine özgü çözümler ve öğeler ekleyerek farklı konut tipleri üretmişlerdir. Bu bağlamda yapılabilecek çok sayıda ciddi akademik araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Alandaki bu boşluğa rağmen, konut mimarisi ve sivil mimari araştırmaları özellikle son otuz senede, kamu binaları ve dini

yapılara olan ilgi ve rağbetin gölgesinde kalmıştır.

İran'da geleneksel konut mimarisi ile ilgili araştırmalarda karşılaşılan en önemli zorluklardan biri, yazılı kaynak yokluğudur. İran konut mimarisi ile ilgili araştırmalara bakıldığında, Pirnia (2001) ve Memarian (2007) gibi mimarlık tarihçilerinin yapıları, özellikle İran evlerini sadece yapısal ve iklimsel özelliklerine göre tipolojilere ayırmışlardıklarını, ama bu konuda etkin olan sosyo-politik ve sosyo-kültürel etkenleri ise göz ardı ettiklerini görmek mümkündür. 19. yüzyıl başlarından itibaren İran mimarisi batı mimarisi ile tanışmış ve ondan etkilenmiştir. Bu süreçte etkili olan eğilimleri ve mimari anlayışı ele alan az sayıdaki çalışmalardan bir kaçını, Kiyani (2000), Ghobadian (2004), Banimasoud (2008) ve Bavar (2011) gibi mimarlar gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan bu araştırmalarda daha çok kamu binaları irdelenmiştir. Çağdaş İran konutu ve apartmanları üzerine araştırmalar yok denecek kadar az sayıdadır. Son yıllarda, İran'ın geleneksel ve çağdaş konutlarını irdeleyen en iyi araştırmalardan biri Haeri'nin (2009) *Mimarlık, Kültür ve Tabiat* başlıklı kitabıdır, fakt bu çalışmada az sayıda kent ele alınmaktadır. İran' nın Batı ve Kuzey Batı konut mimarisi bu çalışmanın kapsamı dışında kalmıştır. Daha önce Tebriz evleri üzerinde yapılan araştırmalar, yayımlanan tezler ve kitaplarda (B., Mansouri, 2000; Keynezhad ve Shirazi, 2010) Tebriz evlerinin mimarisini anlamak için genellikle geleneksel Kaçar ve Zent dönemine ait binaların fiziksel ve iklimsel özellikleri ile mekanların fonksiyonları üzerinde durulmuştur. 1905'ten itibaren başlayan I. Pehlevi dönemindeki geleneksel evler bu çalışmaların kapsamı dışında kalmıştır. Tebriz kenti tarih boyunca İran'ın en önemli kentlerinden birisi olmasına rağmen birkaç tez dışında araştırmalara konu olmamıştır. Bu bağlamda bu tez, elimizde çok az sayıda veri ve örnek bulunan Zent döneminden başlayarak Kaçar dönemi, I. ve II. Pehlevi ve İslam Cumhuriyeti dönemine kadarki evleri kapsayacaktır. İrdelenecek dönemler şunlardır:

1. Dönem geleneksel konutlar (1800-1960) Kaçar ve I. Pehlevi dönemi
2. Dönem modern az katlı evler (1940-1990) II. Pehlevi dönemi
3. Dönem apartmanlaşma (1990-2010) Devrim Sonrası ,İslam Cumhuriyeti dönemi

Bu çalışmada, sözü edilen dört dönemde Tebriz'de farklı konut tiplerinin mekansal ve sentaktik analizleri ele alınacak; analizler sonucunda farklı genotipler ve bu genotiplerin ortaya çıkmasındaki sosyo-kültürel, sosyo-politik etkenler ortaya

konulacaktır.

Diğer yandan, İran'ın kuzeybatı yöresinin konutlarının, özellikle Tebriz evlerinin araştırılması, bu yapıların Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Irak ve Suriye geleneksel konut mimarisi ile olan ilişkilerine ışık tutacak ipuçları verebilir. Bu bağlamda Tebriz üzerinden yapılacak analizler, ulaşılacak bulgular ve sonuçlar, Azerbaycan'ı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu ve Mezopotamya'yı kapsayan daha büyük bir bölgede geleneksel konut mimarisinin genel karakteristiğinin ve ortak özelliklerinin ortaya çıkması açısından yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın, kültürlerarası araştırmalarda kurulacak ilişkiler açısından da zengin veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2 Hedefler

İran konut mimarisinin en önemli özelliği, içe dönüklük ve merkezi mekan geleneğidir. Bu karakteristik özelliğin devamlılığına bakıldığı zaman, iki ana problem ile karşılaşılır. Değişenlerin birincisi, İran konutlarında 20.yy başlarına kadar devam eden merkezi mekan geleneğinin apartmanlaşma sürecinde gözden kaybolması ve farklılaşarak durumunun değişmesi ve kullanılmamasıdır. İkincisi ise revak olgusunun çağdaş İran evlerinde işlevini ve önemini yitirmesi ve apartmanlarda kullanılmamasıdır.

Bu çalışma kapsamında belirtilen probleme bağlı olarak,

- Tebriz konutlarında merkezi mekan olgusunun kronolojik gelişimi ve evriminin irdelenmesi,
- Revak'ın Tebriz geleneksel evlerindeki önemi, gelişimi ve daha sonra kullanılmama nedenlerinin irdelenmesi,
- Geleneksel Tebriz evinden çağdaş konuta ve apartmanlaşma sürecine geçişte avlu, revak ve ana yaşam mekanı arasındaki ilişkinin değişimi ve dönüşümü,
- Geleneksel ve modern Tebriz konutlarında mekansal örgütlenme ve sosyal yapı arasındaki ilişkinin ortaya konulması, tezin amaçlarını oluşturmaktadır.

1.3 Hipotez

Tezin dayanağı olan ana hipotez bu şekilde açıklanabilir:

- Merkezi mekan olgusu geleneksel konuttan ilk modern konuta ve daha sonra apartmanlara geçişte devam etmiş midir?

- Tebriz evinin önemli öğesi ve geçiş mekan olan Revak'ın konumu ve biçimi modernleşme sürecinde değişime uğramış mıdır?
- Revak değişim sürecinde "dehliz" ile birleşerek iç mekanda merkezi hol ve daha sonra koridora mı dönüşmüştür?
- Geleneksel evlerdeki ana yaşam alanları, özel alanlar, geçiş alanları ve servis alanları arasındaki ilişki daha sonraki dönemlerde de aynı şekilde devam etmekte midir?

Bu bağlamda, Tebriz evlerinde toplumun davranışsal organizasyonlarının ve kültürün konut morfolojisi ve mekansal organizasyon üzerinde yönlendirici rol oynadığı ve etkili olduğu düşünülmektedir.

1.4 Kapsam

Bu çalışmada öncelikle araştırmanın ana konusu olan merkezi mekan geleneği ve revak olgusunun başlangıç yeri olan Mezopotamya ve İran bölgesinde, içe dönük ve hayatlı evler ele alınacaktır. Bu bağlamda 19. yüzyıl dan 20. yüzyıl başına kadar geçen zamanda, İran 'ın Tebriz kentinde inşa edilmiş geleneksel hayatlı evleri incelenecektir. Dışa dönük konut tipolojisi, bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Esasen, literatürde rölövesi bulunan veya halen ayakta olan orta ve üst sınıf ailelerin evleri tezin kapsamında olacaktır.

Tebriz, aktif deprem fay hattı üzerinde olduğundan dolayı, kent tarih boyunca defalarca depreme maruz kalmış ve tamamen tahrip olmuştur. Bu yüzden bu çalışma kapsamında ele alınacak ve analizleri yapılacak geleneksel Tebriz evleri, sadece büyük ve zengin ailelere ait olan, ayakta kalan az sayıda bina ile sınırlı olacaktır. İlk modern konutlar kapsamında ise başta Danimarka, İtalya ve Belçika olmak üzere Avrupalı firmaların inşa etmiş oldukları prefabrike toplu konutlar bulunmaktadır. Sonraki dönemlerde çoğunlukla büyük fabrikalarda işçi ve memur olarak çalışanlar için yapılmış, daha sonra Tebriz konut tipolojisine eklenmiş çok katlı toplu konutlar araştırmanın kapsamı dışında olacaktır. Apartman konutlarında her katta tek daireli, orta ve büyük ölçekli daireli binalar ele alınacaktır ve katlarda çok daireye sahip olan apartmanlar araştırmanın kapsamı dışında olacaktır.

1.5 Teorik Yaklaşım

Çalışmanın teorik alt yapısını, konutun sosyo-kültürel açıdan değişimi ve mekansal dizim çalışmaları oluşturacaktır. Bu bağlamda mekansal davranış ve sentaktik teorilerle insan davranışlarının mekan ile kuruduğu ilişkiler ve mekansal öğeler arasındaki ilişkiler irdelenecektir. Bu çalışmada sosyal yapı ve mekanın karşılıklı etkileşimini ortaya koymak ve mekansal konfigürasyonlarda temel değişmezleri irdelemek için mekansal dizim kuramı uygulanacaktır. Sosyal, politik ve kültürel etkenlerin dönüşüm süreçlerinde konut morfolojisi ve mekansal öğeler arasındaki ilişkiyi nasıl değiştirdiği ve yönlendirdiği, sentaktik olarak analiz edilecektir.

1.6 Materyal

Araştırmanın arşiv, röportaj ve rölöve verileri olmak üzere üç ana kaynağı bulunmaktadır.

1.6.1 Arşiv

Tez kapsamında kullanılan arşivler:

- Tahran Merkez Kütüphanesi,
- Tahran Üniversitesi Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphanesi,
- Tahran Şehit Beheşti Üni. Kütüphanesi,
- Tahran Azad Üni. Ulum Tahkikat Şubesi Kütüphanesi,
- Tahran Konut Araştırma Merkezi Kütüphanesi ve Arşivi,
- Tebriz Sanat Üniversitesi Kütüphanesi,
- Tebriz Azad Üniversitesi Kütüphanesi,
- Heris Azad Üniversitesi Arşivi,
- Tebriz Milli Kütüphanesi,
- İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi,
- Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi,
- İstanbul Atatürk Kütüphanesi,
- MIT Üniversitesi Online Kütüphanesi,
- Chalmers University of Technology Kütüphanesi,

- Tebriz Kültürel Miras Kurulu Arşivi (Anıtlar kurulu),
- Tebrizli mimarlar, mühendisler ve fotoğrafçıların kişisel arşivleri,
- Ev sahiplerinden elde edilen planlar, fotoğraflar ve eskizler,
- Araştırmacının kişisel kütüphanesi.

1.6.2 Röportaj

Alan çalışması Tebriz kenti üzerinden yapılacağı için bu konuda devrim öncesi ve devrim sonrası Tebriz'de konut mimarisinin kültürel değişkenleri ve geleneksel yapılarda değişim sürecini ve nedenlerini tespit etmek için başta konut sahipleriyle, daha sonra konut üzerinde çalışmalarda bulunan mimarlar, inşaat mühendisleri ve müteahhitler ile röportajlar yapılmıştır. Yüz yüze röportajlarda öncelik akademik eğitimli mimarlar ve inşaat mühendislerine verilmiştir.

1.6.3 Rölöve

Tez kapsamında ele alınan 1800'lerden 1960'lara dek süren dönemlerde, inşa edilen konutların çoğu projesiz yapılmış ve geleneksel yöntemler ile inşa edilmiştir. Daha sonraki dönemlerin evlerinin mimari projesi genellikle bir veya iki sayfadan oluşan belgelerden ibaret oldukları için çoğu zaman kaybolmuş veya saklanma ihtiyacı duyulmaksızın atılmıştır. Bu yüzden çok sayıda evin projelerine ulaşılamamıştır. Diğer taraftan, Tebriz Belediyesi 'nden konut inşası için izin alma ve tasdikli plan şartı, 1980'den itibaren yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla, Tebriz Belediye arşivlerinde sadece 1980'den sonra inşa edilen evlerin planları bulunmaktadır. Dahası, bu arşivlerde yer sıkıntısı olduğundan, arşivler periyodik olarak temizlenerek eski dosyalar atılmaktadır. Kuruluşundan itibaren inşaat projelerinin kontrol görevini üstlenmiş olan Tebriz Mühendisler Kurulu 1992 senesinden itibaren faaliyete geçmiştir ve belediyeye sunulan tüm dosyaların bir kopyası da kurulun arşivinde bulunmaktadır. Bu arşiv de 2007'den önceki projelerin hepsini arşivinden çıkarmıştır ve sadece 2005'ten sonraki dijital verilere ulaşılabilmektedir. Özetle, İran'da ve özellikle Tebriz'de mimari araştırmalarda öne çıkan en belirgin zorluklardan biri, binanın projelendirme sürecinin önemsenmemesi ve bu projelerin arşivlendirilmemesidir. Bu bağlamda, tez

kapsamında ele alınan çok sayıda evin planına ulaşmak için ev sahipleri ile görüşülmüş, binaların rölöve çizimleri yapılmıştır.

1.7 Yöntem

Araştırmanın dayanağı olan hipotezin geçerliğini sınamak için uygulanacak yöntemler şunlardır: İlk olarak veri toplama için gözlem ve tespit yolu ile elde edilecek davranışsal veriler, şemalar ve istatistiksel yöntemler ile belirlenecektir. İkinci aşamada ise rölövelerden ve arşivlerden elde edilen şemalar "Mekansal Dizim" programları ile yorumlanacaktır.

Bu bağlamda geleneksel evlerden yaklaşık on beş örnek ve çağdaş konut ve apartman konutlarından ise her dönem için on beş örnek ele alınacaktır.

Alan çalışmasında Mekansal Analiz Yönteminde İzlenecek Adımlar:

- Bütünleşme Değerlerinin Hesaplanması,
- Bağlantısallık, Derinlik, Kompaktlık Değeri,
- Eş görünüş alan değerlerinin ortaya konması,

Mekansal analizlerde grafik ve istatistiksel verilere ulaşmak için kullanılacak bilgisayar yazılımları şunlardır:

- **Autocad** (Bilgisayar destekli tasarım programı)
- **Syntax 2D** (Derinlik, bağlantısallık, bütünleşme ve eş görünüm analizleri-Michigan Üniversitesi tarafından geliştirilen program).

1.8 Bölüm Sonucu

Tez çalışmasının bu bölümünde, daha önceki bilimsel çalışmaların yeterli olmadığı açıklanmış ve sayı olarak çok fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu anlatılmıştır. Daha sonra, ele alınacak tarihi dönemlerin tanımlanması yapılmıştır. Tebriz kentinin tarihinin çok köklü olmasından dolayı, geleneksel konut araştırmalarında hangi dönemler üzerinde çalışılacaksa başta tanımlanması ve araştırmanın sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın başlangıç tarihi 1800'lerin başı, Kaçar hanedanlığı dönemi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın konusu olan Tebriz bölgesi aktif deprem bölgesidir. 1800 öncesi geçirmiş olduğu son depremden dolayı önceki dönemlerden çok az sayıda konut örneği bulunmaktadır. Böylece, sosyo-politik

değişimlerin kent mimarisinde de etkili olduğu düşünülerek araştırma dört ana dönemde ele alınmıştır. Geleneksel konut mimarisinden ilk modern sıra evlere ve daha sonra apartmanlaşma sürecine kadarki süreçte tezin amacı merkezi mekan geleneğini irdelemek ve çeşitli sosyo-kültürel, ekonomik ve politik değişmelerin ev mekanlarının örgütlenmesinde etkili olup olmadığını ana yaşam mekanı üzerinden irdelenecektir. Çalışmanın ana hipotezi ise kültürel değişikliklerin konut mekanlarının örgütlenişini etkilediği ve yönlendirici role sahip olduğudur. Bu hipotezi sınamak ve desteklemek için gerekli bilgiler arşivlerden, binalarda yapılan rölövelerden ve görüşmelerden elde edilmiştir. Hipotezin doğruluğunu sınamak için Mekansal Dizim yöntemi kullanılarak binaların planları üzerinden sentaktik analizler yapılacaktır. Analizlerde ev mekanlarının derinlik, bütünleşme (entegrasyon), bağlantısallık ve eş görüş gibi sentaktik değerleri Syntax 2D yazılımı ile elde edilecektir. Tezin 2. bölümünde teorik çerçeve tartışılacak ve 3. bölümde Tebriz kenti ve konut mimarisi irdelenecektir. 4. bölümde araştırma yöntemi açıklanacak, 5. bölümdeki analizlerden elde edilen bulgular 6. bölümde tartışılarak hipotezin doğruluğu araştırılacaktır.

2. KONUTUN DEĞİŞİMİ VE TEORİLERİ:

Globalleşme ve kentleşmenin hızı, geleneksel yerleşimlerin fiziksel ve kültürel değişimi ve dönüşümü üzerinde çok etkili olmuştur. Bu olgu, hızla büyüyen kentlerde daha net şekilde görülmektedir. Konutlar toplum kültürünün fiziksel göstergesi olarak her zaman değişim halindeler. Bu değişimler sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik etkenlerin değişimi sonucunda ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamaktadır. Tüm toplumlarda görüldüğü gibi, konut mekanları ailelerin yaşam tarzları doğrultusunda ailenin çevresel memnuniyetini sağlamaktadır. Konutlarda hareketlilik, gelişme, değişim ve dönüşüm, bu memnuniyeti sağlama arayışı için ortaya çıkmaktadır.

Kentsel mekanlar ekonomik, sosyal ve çevresel varlıklar gibi çeşitli etkenler sonucunda üretilmekte, toplumun sosyal ve ekonomik güçlerinin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu etkileşim, bilimin ve medeniyetin yüzlerce yıldır sürekli gelişmesi sonucunda, bir değişim süreci içinde devam etmektedir. Sanayi Devrimi öncesinde nüfusun azlığına rağmen kent sakinleri mekanın üretiminde katılımcı rol almaktaydı. Politik ve ekonomik gücün göstergesi olan kentsel yapıların oluşumunda da aktif rol almaktaydılar. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra kentler sanayileşmeye başlayarak değişim ve dönüşüm süreci hızlanmış oldu (Derudder ve dig, 2007).

2.1. Değişim ve Dönüşüm Teorileri:

Tarih boyunca dünyadaki değişimler üzerinde birçok bilge insan tespitlerde bulunmuş ve yeryüzünün sürekli değişim ve dönüşümde olduğunu savunmuştur. M.Ö. 540 ile 480 yılları arasında yaşamış olan Yunan filozof Herakleitos bunu meşhur "Değişmeyen tek şey değişimdir," sözü ile vurgulamıştır. Değişim insanın yaşadığı mekanlar için de her zaman geçerli olmuştur. Tarih boyunca yaşam alanlarında sürekliliğin olmadığı gelişme ve geçişler olmuştur.

Sosyal ve mekansal yapıların farklı kademelerde değişimi anlamak için birkaç farklı teorik yaklaşımı irdelememiz gerekir. Kentin değişimi ile ilgili yapılan çalışmalar birkaç kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategoride yer alan çalışmalar kentin büyümesi ve değişmesini tarihi bakış açısından irdelemişlerdir. Bu çalışmalarda dönüşüm, öncelikle fiziksel çevre kullanıcılarının sosyo-politik ve kültürel özelliklerine uygun olarak şekillendirme sürecidir. Bu kategorideki önemli çalışmaların başında Mumford (1964), Morris (1979) ve Rossi'nin (1984) araştırmaları gelmektedir. Dönüşümün ana nedenlerin başında sosyo-kültürel değişimlerin geldiğini savunan bu çalışmalar, mekanların örgütlenmesinin mantığı ve değişimi ile mekansal örgütlenmenin birim mekan üzerinde nasıl etkisi olabileceği konularını içermemektedir.

İkinci kategoride mekanın sosyal boyutunu ön planda tutan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kentsel mekanların sürekli değişiminin sebebi nüfusun sürekli artması ve konut bölgelerindeki farklı sosyal grupların arzuladığı mekan ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Fransız sosyolog ve felsefeci Henri Lefebvre (1984) çalışmalarında soyut mekan ve sosyal mekan kavramlarını farklı bakış açısı ile irdelemiş; çağdaş kentlerde dönüşümün yerli ile yabancı, hükümet ile halk ve sömürgeci ile sömürge arasındaki mekana sahip olma yarışıyla ortaya çıktığını savunmuştur.

Hem *The Architecture of the City* kitabında Aldo Rossi (1984) hem de *The Production of Space* kitabında Henri Lefebvre (1984), kentsel değişim ve dönüşümü mimarlık ve sosyal mekanların yapısı arasındaki diyalektiği daha iyi anlatabilmek için teorik bir çerçeve oluşturmuşlardır. Ama iki teroisyenin farklı yaklaşımları ve bakış açıları iki ayrı metodoloji gerektirmektedir. İki kent teorisyeni de 1960 sonrası modernist ve işlevselci yaklaşımları ve kenti bölgeleme, banliyöleşme, kent fonksiyonlarını hiyerarşik sisteme sokma gibi ilkeleri eleştirel bakış ile irdelemiştir.

Her ikisi de bu tür ilkelerin kentlerde nasıl bir nitelik ve kalite kaybına neden olduğunu ayrıntılı olarak savunmuştur. Bu bağlamda Lefebvre'in varlıklarını kaybetmiş ve yerlerinden sürülmüş insanları örnek göstermesinde veya Rossi'nin mimarlıkta kültürel bir yapı olarak mekanın sürekliliği ve devamlılığının kolektif bilinçte kaybolması gibi örneklerinde eleştirel yaklaşımı görmek mümkündür.

Rossi ve Lefebvre'in kentlerin değişimi ve dönüşümü hakkındaki yaklaşımları yapısal yaklaşımlardır. Değişim sürecinde olan modern toplumların vazgeçilmez bir parçası

olan dönüşüm, toplumların gelişiminde tarih boyunca dinamik role sahip olmuştur. Bu iki eleştirmenin modern kent planlamalarındaki tartışmalarının altında, aslında kentin karmaşası, dinamikleri ve dönüşümü arasındaki diyalektiği daha iyi anlama çabası saklıdır. Rossi'nin araştırmaları mimari oluşumlar ve bu oluşumların kültür ve toplum ile ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Lefebvre'in ilgi alanı ise sosyal mekanın nasıl var olduğu, sosyal oluşumların mimari ürünler ve toplumsal gelişimi nasıl etkilediğidir.

Lefebvre mekan oluşumunda üç ana etkenden bahsetmektedir: Tasarlanan mekan, algılanan mekan ve yaşanan mekan. Tasarlanan mekanlar tasarımcılar, plancılar, siyasetçiler ve karar mercileri tarafından bilgi ve ideolojiye dayalı olarak üretilmektedir. Algılanan mekan ise kullanıcılarının şekillendirdiği mekandır. Mekan kullanıcıları ve tasarımcıları dışındaki insanların mekanı dikkatle izlemesi ile yaşanan mekan olarak adlandırılan hayali ve düşsel bir mekan da üretilmektedir. Bu teoriye göre mekanın oluşumunun üç boyutu vardır. Lefebvre bir adım daha atar ve tarihi süreci göz önünde bulundurarak mekanın dönüşüm boyutunu da ortaya koyar (Lefebvre, 1984).

Üçüncü kategoride kentlerin hızlı büyümesi ve dönüşümünü ekonomik faaliyetlerin yığılmasına dayandıran çalışmalar yer almaktadır. Yeni yapılan araştırmalarda kentin şekilsel değişimini ve dönüşümünü mekansal dizimin sosyo-ekonomik karakteristiğine bağlı olduğunu dayandırmışlardır. Hillier ve Hanson (1986), Major, Stonor ve Penn (1998)'in çalışmaları kentsel ölçekte mekanın sosyal mantığı ve ekonomik hareketliliği üzerinde olmuştur. Hillier (1999) kentin en yoğun istihdam bölgesi olan ve ekonomik faaliyetlerin en fazla görüldüğü canlı merkezlerinin nasıl şekillendiği ve eski kent çekirdek bölgelerinden dışa doğru geçişlerin nasıl gerçekleştiği sorusuna yanıt bulmaya çalışmıştır. Bu çalışma kent merkezlerinin devamlı lokasyon değiştirmesini ve bu değişimin mekansal organizasyonların da değişmesine neden olduğunu açıklamıştır. Bu yaklaşım diğer yaklaşımlara göre kentlerin tarihi dokularının dönüşümüne ve gelecekteki mekansal organizasyonların nasıl oluşacağına dair senaryolar açısından daha açıklayıcı bir yöntemdir. Bu yüzden mekansal organizasyon konsepti ve analizlerinin tasarım metodu ve mekansal planların irdelenmesinde büyük rolü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bir kentin dönüşüm sürecinde kent mekanlarının değişmesi ve dönüşmesinin yanı sıra, mekansal değişimi bina ölçeğinde konut mekanlarında da görebilmekteyiz. Bu bağlamda, Tebriz evlerinin zaman içinde mekansal değişimi ve dönüşümünü irdelemek için mekansal

dizim yöntemi kullanılarak farklı dönemlerde farklı mekansal organizasyonların ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Genelde konutun değişimi ve dönüşü araştırmaları, evlerin modernleşmesi ile ilişkilendirilir, ancak bu dönüşümü doğrudan geleneksel bakış açısı ile izlemek gerektirmektedir. Rapoport'a (1969) göre ev formu sadece fiziksel güçlerin ya da herhangi bir nedensel faktörün sonucu değildir ve kendi alanlarında görülen bir dizi sosyo-kültürel faktörün sonucudur. Ayrıca, iklim, ekonomi, malzeme ve teknoloji gibi ciddi kısıtlamaların altında olduğu da görülmektedir. Ev formu ile ilgili her zaman belirli bir "seçim özgürlüğü" vardır. Ev formunu etkileyen sosyo-kültürel faktörler arasında temel ihtiyaçlar, kadınların konumu, aile, mahremiyet ve sosyal ilişki de yer almaktadır. Lawrence'a (1987) göre, Rapoport'un tartışması, özellikle tasarım ve mekan kullanımı arasındaki ilişkiye bakıldığında genel bir düzeyde ve yaşam tarzlarındaki değişikliklerin konut tasarımlarına nasıl yansıtıldığıyla ilgili olarak tartışılıyor; benzer şekilde, evlerin ve yerleşim örüntülerinin mekansal organizasyonu üzerinde, konut sakinlerinin çıkarlarına uygun olarak konutların değişmesi ve uyarlanması gerekiyor. Vestbro (1975) ve Lawrence (1987) Rapoport'un teorisine yönelik tartışmışlardır ve ev formunun değişmesi ve dönüşmesini sadece sosyo-kültürel faktörlerden değil aynı zamanda çeşitli sosyal-ekonomik ve politik faktörlerin etkilendiğini eklemişlerdir. Habraken (1998)'e göre çevreyi değişim açısından görmeyi öğrenerek, kendimizi bunun üzerinde hareket eden ajanlar olarak nasıl örgütlediğimizi anlamayı da öğreniyoruz. Habraken (1998) 'in temel argümanı, yapılı çevrenin, Form, Yer ve Anlama Nişanları tarafından evrensel olarak düzenlenmiş olmasıdır. Bu üç temel, iç içe geçmiş ilke, kabaca fiziksel, biyolojik ve sosyal alanlara karşılık gelmektedir.Larsson (1999) gelenekselden modern konutlara geçişte yapı malzemeleri, teknikleri ve mekanların kullanım şekli ile ilgili bir takım hususların da etkili olduğunu açıklamıştır. Mekanların kullanımı olarak yemek pişirme, ev işleri ve kişisel hijyen gibi fonksiyonların değişmlerde devamettiğini vurgulamıştır.

Bu çalışmadaki varsayım, Tebriz evlerin değişimini etkileyen çok sayıda faktörün yanısıra sosyo-kültürel ve sosyo- politik faktörlerin daha etkileyici olduğudur. Bunun nedeni de insanlar geleneksel evlerden apartmanalara geçiş sürecinde ülkenin değişen politik ve ideolojik yönetimler ile paralel evlerin boyutları küçüldükçe işlevlerin ayrılmasını karşılamak ve mahremiyetin arttırılması için berili kültürel faktörlere dikkat ederek evlerinin değişimini sağlamalarıdır.

2.2 Kültürel Elemanların Değişimi

Yi Fu Tuan (1977) kültürün, görünmeyen her şey olduğuna inanmaktadır. Kültürün çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Bunlardan birisi kültürün kendi anlamına, ikincisi ise kültürün nasıl aktarıldığına dairdir. Rapoport'a (1969;1986) göre kültür, bir grubun birlikte paylaştıkları değerler, inançlar, alışkanlıklar, dünya görüşleri ve semboller düzeninin öğrenilmesi ve aktarılmasıdır. Bu şekilde alışkanlıklar ve kurallar bir düzen oluşturmaktadırlar. Bu düzen, yapılı formaların yanı sıra idealleri, yaşam tarzlarını, temel davranışları, kuralları ve tutumları da yansıtmaktadır. Gruplar, aile yapısı, kurumlar, sosyal ağlar ve bunlar ile ilişkide olan ve yapılı çevreye de yansıyan diğer öğeler, kültürün sosyal ifadesidir. Kültür ile yapılı form arasında bağlantı kurmak neredeyse imkânsızdır, ama yapılı form ile aile yapısı, grup veya toplum, kurumlar, cinsel roller, statü ve hiyerarşi arasında ilişki kurmak muhtemeldir (Rapoport 1969;1986).

Bir çevreyi diğerinden ayırt eden, o çevreyi şekillendiren veya kodlandıran doğal kurallardır. Bu kurallar mekan, zaman, anlam ve iletişimin oluşumu ve düzeni aracılığıyla kendilerini tanımlayabilmelidirler. Böylece, bizim öğelerle değil, öğelerin temelindeki kurallar arasındaki ilişkilerle ilgilenmemiz gerekir (Rapoport, 1990). Aslında, yerleşim veya bina ölçeğine bakmaksızın, insan yapımı çevreler ev, sokak, çıkmaz sokak, oda, hol ve hayat gibi benzer öğelerden oluşmuştur; ama bu öğelerin nasıl organize oldukları ve ne anlam taşıdıkları kültürden kültüre değişmektedir.

Oliver'a (2006) göre kültür, binanın şekillenmesine ve içindeki yaşama anlam ve yön kazandıran, insan değerler ve aktiviteler bütünüdür. Jackson (1984) ise taş, tahta, çamur veya tenekeden yapılmış olan yöresel mimarinin, modernistlerin formun fonksiyona uyması gerektiği ilkesinin basit bir örneği olarak gösterilemeyeceğine, tersine bu mimarinin mekansal oluşumunun çok karmaşık sosyal ve kültürel ilişkilere sahip olduğuna inanmaktadır (R.Brown ve D. Maudlin, 2012).

Kent (1984; 1990) ise mekan ve mimarlık kullanımının toplumun sosyo-politik düzeninin yansıması olduğunu savunmaktadır. Kent'in çalışmalarında kültür, sosyo-politik düzen gibi birleşik öğelerden oluşmaktadır. Bu öğeler birlikte mekanın kullanışını ve davranışları belirtmektedir, öyle ki bu davranış kültürün yansıması olarak görülebilmektedir (Kent 1984; 1990). Buna bağlı olarak, mimarlık gibi kültürel öğeler de davranışın ve sonuçta kültürün yansımaları gibidirler. Kent ayrıca kültür ve

mekan kullanımı arasındaki ilişkileri incelemek için iki ana maddeden oluşan modeli oluşturmuştur; birincisi mekan düzenlenmesi ve yapılı çevreleri gösteren sosyal karmaşıklık ve ikincisi sosyo-politik yönde daha çok karmaşıklaşmış toplumun kültürü, sosyal davranışı, mekan kullanışı ve mimarlık kültürünün parçalara ayrılmasıdır (Kent 1984, 1990).

Hillier ve Hanson (1984) mekan kullanımı ve belirli iç mekanlarda sosyal sistemin toplumsal ilişkiler çizelgesini önermişlerdir. 1984'te yayınladıkları *The Social Logic of Space* başlıklı kitaplarında binaların, yerleşimlerin ve şehirlerin belirli mekansal özelliklerinin, yerleşik aktiviteleri ve insanların birbirleriyle ilişkilerini etkileyen sosyal kurallara dönüşmesini tartışırlar. Bu çerçeve içinde konutların veya yerleşimlerin mekansal konfigürasyonlarının sakinlerine belirli sosyal, ekonomik ve ideolojik ilişkiler düzenini sunacağına inanılmaktadır (Hanson, 1998). Başka bir ifadeyle, mekan, Rapoport'un önerdiği gibi, kültürün sosyal manifestosunu sunacaktır. Hillier (1996) sosyo-kültürel etkenlerin binaların düzenlenmelerinde etkili olduklarını savunmaktadır. Sosyal düzenler mimari mekanda hayat bulup kendilerini ifade etmektedir ve mekanın, mekansal düzenleme tasarımında nasıl yapılandığını sorgulamak gerekmektedir. Mekanı biçim, ölçek ve oran gibi fiziki özelliklerine göre incelemek bina kullanıcılarının hayat tarzları, sosyal normlar ve etkilediği diğer sosyal boyutları irdeleme imkanı vermemektedir (Hillier, 1996). Binalar, fiziksel formlarının yanı sıra kullanılacak aktivitelerde dönüştürülecek boş mekanlar oluşturmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984). Mekan, bu amaçlı dönüşümün bazı kalıpları vasıtasıyla insanlar arasında etkileşim, kaçınma ve baskınlık gibi etkileşimleri düzenlemektedir. Böylece Rapoport'un (1977) bahsettiği gibi sosyal alanlar üretilmektedir ve davranışsal alanlar da kültür ve toplumun âdet ve normları ile kontrol edilmektedir. Bu şekilde sosyal normların binaların mekansal düzenlemelerinin içine nasıl işlemiş olduğunu görmekteyiz. Böylece binalar sakinleri ve dışardan görenler için sosyal anlam taşımaya başlamaktadır. Rapoport (1977) ile Lang ve arkadaşlarının (1997) da bahsettikleri gibi binaların plan şeması, açıklık- kapalılık ve dışardan nüfuz etme derecesi gibi kültürel sınırlarına bakarak her kültürdeki özel anlamlarını dikkate almak gerekmektedir. Bu özellikler gizli olduğundan her toplumun özel dönemlerindeki mimarisini anlamak için o dönemin mimarisinin anlamını yorumlamak gerekmektedir, Mekansal Dizim teorisi ve metodu bize bu özellikleri anlama imkanını vermektedir (Bandyopdhyay, A., Merchant, A. N., 2006).

2.3 Yöresel Konut ve Mekansal Dizim İlişkisi

Oliver'e (2006) göre yöresel mimari, geniş anlamıyla, yapı işlerinde uzman olmayan insanların etnik, yöresel ve bölgesel dillerinden oluşan bir mimari lisanı olarak tanımlanmaktadır. 1950'ler öncesinde inşa edilmiş yöresel binalar, mimari olarak ele alınmamaktadır. Mimarlık tarihçisi Nikolas Pevsner'in 1943'te kullandığı "Yöresel Mimari" terimi mimarlar tarafından ilk olarak savaş sonrası 1950'ler ve 60'larda geleneksel, yöresel ve halk binalarına ilişkin kullanılmıştır. 1964'te New York'un Modern Sanat Müzesi'ndeki (MOMA) sergisinde yayınladığı *Architecture Without Architects* başlıklı kitapta, Bernard Rudofsky geleneksel yapıların biçim ve fonksiyonu ile ilgilenmektedir. Daha sonra 1969'da Amos Rapoport ve Paul Oliver geleneksel yapıların yapımında ve evriminde etkili olan insan ölçeği, kültürel etkenler ve sosyal ritüelleri de ortaya koyarak geleneksel yapılara bakış açısını genişletmiştir (Brown ve Maudlin, 2012).

Hillier v.diğ. (1987) geleneksel ve yöresel evler için temel araştırma olacak "Ideas are in Things" başlıklı çalışmalarında Fransa'da 17 kırsal evin yaşam alanını ele almıştır. Bu çalışmada dış mekan ile ana yaşam mekanı arasında ilişkiye fonksiyonlar üzerinden bakılmış; araştırmanın sonunda, günlük yaşam mekanı ve yemek pişirme mekanının en entegre mekan olduğu ve geçiş mekanlar içinde ise koridorun en entegre mekan olduğu ortaya çıkmıştır (Hillier vd., 1987) .

İran evlerine ve kültürüne yakın olan Türk evleri üzerinde yapılmış olan ilk çalışmalardan biri Orhun, Hillier ve Hanson'un (1995) araştırmasıdır. Bu çalışma, Türk mimarlık tarihçisi Sedad Hakkı Eldem'in (1954) Türk evlerini sofanın konumuna göre sınıflandırdığı ve daha sonra sofanın biçimi ve odaların sayısına göre de alt gruplara ayırdığı çalışmalar üzerine yapmış olan bir araştırmadır. Orhun vd. (1995) tüm Türk ev planlarını kapsayacak şekilde seçtikleri 16 örnek üzerinden geleneksel Türk evlerinin mekan örüntüsünü ve sosyo-kültürel yapı ile mekan örüntüsü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Konut biçimi ile sosyo-kültürel yapı arasındaki ilişki ortaya konmuş; Eldem'in sınıflandırdığı Türk evleri bina ile dış mekan arasındaki ilişkiye göre iki temel mekan konfigürasyonu tipi olarak tanımlanmıştır: Biri sofanın ortada olduğu içe dönük ve daha derin çekirdekli tip, diğeri de bahçe etrafında şekillenen dışa dönük ve sığ çekirdekli tiptir. Bu iki farklı plan tipinin altında farklı mekansal genotipler vardır. Diğer yandan, sosyo-kültürel yapı ile mekan arasındaki ilişkiler

irdelendiği zaman, hane halkının ana yaşam modeli, cinsiyet ilişkileri ve ev halkı ile misafir arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur.

17. ve 19. yüzyıl arasında inşa edilmiş Türk evlerinde mekanlar ile ana sirkülasyon alanları arasındaki ilişkiyi irdeleyen Ünlü (1999), 120 örnek üzerinden sofa ve onu çevreleyen diğer mekanların bütünleşme, derinlik ve kompaktlık derecelerine göre yaptığı incelemelerde, Türk evlerindeki doğrusal ve merkezi formları tespit etmiştir. Bu çalışmada sofa başlangıç noktası olarak ele alınmıştır ve sofanın etrafındaki diğer hücrelerin derinlik değerlerinin formların şekillenmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür: Derinlik değeri bütünleşme değerine göre düşük ise binanın genel formu merkezi sirkülasyon alanı ile şekillenmekte, derinlik derecesi bütünleşmeye göre daha yüksek ise sofanın doğrusal olması, binanın da doğrusal forma sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak araştırmanın sonunda ortaya çıkan bulgulara göre iç sofalı, merkezi forma sahip evler, dış sofalı ve doğrusal evlere göre daha yüksek ortalama derinlik, kompaktlık ve bütünleşme değerlerine sahiptir.

Mekansal Dizim yöntemi ile daha önce yapılan araştırmalara baktığımız zaman bu yöntemin arkeoloji, kent bilimleri ve antropolojide kullanıldığını görmekteyiz. Mimarlık araştırmalarında bu yöntem yapılı çevrenin ve insan yerleşkelerinin anlamsal boyutunun araştırılmasında kullanılmaktadır. Mimarlıkta dizimsel özelliklerin analizleri yapılarak mimari mekanların farklı değişim ve dönüşüm biçimleri üzerinde durulmuştur. Bazı çalışmalarda iç mekanların kullanımı ve anlamı araştırılmıştır.

Bu konuda ilk çalışmalardan biri Hillier ve arkadaşları tarafından Fransa'nın Normandy evleri üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmada evler bütünleşme değerine göre iki ana gruba ayrılır. Birinci grupta yaşama ve ana alan binanın ortasında; diğer grupta ise geçiş mekanı ve hol bina merkezindedir (Hiller, Hanson ve Graham 1987). Seçilmiş örneklerin mekanlarının bütünleşme değerinin çeşitliliği, iki tür mekansal organizasyonu ve bunların yaşam tarzı, sosyal ilişkiler, cinsiyet ve aile yapısındaki rolünü ortaya koymaktadır.

Türk evleri üzerinde yapılmış olan ilk çalışmalardan biri Orhun, Hillier ve Hanson'ın (1995) araştırmalarıdır. Bu çalışma, Türk mimarlık tarihçisi Eldem'in (1954) yaptığı çalışmada Türk evlerini sofanın konumuna göre sınıflandırdığı; daha sonra sofanın biçimi ve odaların sayısına göre alt gruplara ayırdığı çalışmaları konu edinmektedir. Orhun vd. (1995), tüm Türk ev planlarını kapsayacak şekilde seçtikleri 16 örnekte

geleneksel Türk evlerinin mekan örüntüsü ve sosyo-kültürel yapı ile mekan örüntüsü arasında ilişkiyi inceler; konut biçimi ile sosyo-kültürel yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koyar ve Eldem'in sınıflandırdığı Türk evlerini bina ile dış mekan arasındaki ilişkiye göre iki temel mekan konfigürasyonu tipi olarak tanımlar: Bunlardan ilki, sofanın ortada olduğu içe dönük ve daha derin çekirdekli tip; diğeri, bahçe etrafında şekillenen dışa dönük ve sığ çekirdek tipidir. Bu iki farklı plan tipinin altında farklı mekansal genotipler olduğu tespit edilmiştir. Evlerde sosyo-kültürel yapı ile mekan arasındaki ilişkiler irdelendiğinde, hane halkının ana yaşam modeli, cinsiyet ilişkileri ve ev halkı ile misafir arasındaki ilişkiler ortaya çıkar.

Kırşan ve Çağdaş (1998) İstanbul'da 19. yüzyılda sıra evlerin Batılılaşma sürecindeki değişimini irdelemiştir. Bu çalışmada hem sentaktik değerler hem de morfolojik diyagramlar kullanılarak evlerin mekansal sistemleri ayrıştırılmıştır. Mekansal organizasyonların analizleri ile buldukları bazı özellikler, kullanıcıların ve bina sahiplerinin etnik özellikleri arasındaki ilişkiyi göstermiştir. Bu çalışma, aynı kültürel özelliklere sahip bazı grupların yaşadığı binaların mekansal analizlerinin ve dizimsel özelliklerinin aynı olduğunu ortaya koymuştur.

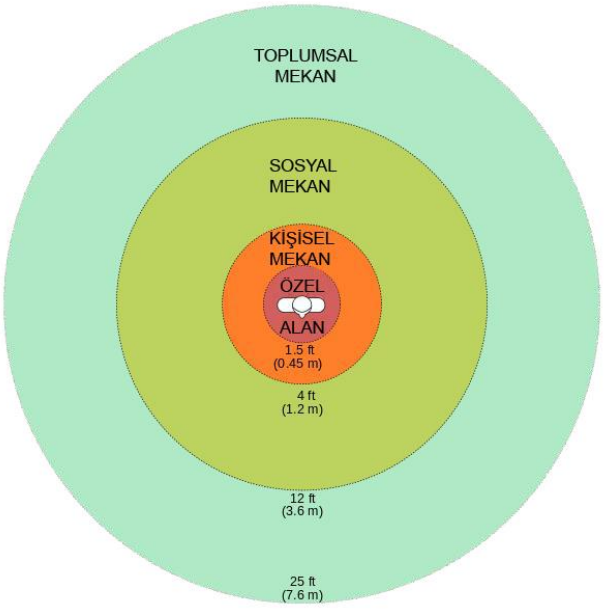
2.4 Konut 'ta Sosyal ve Özel Mekan İlişkisi

Hall'un (1982) mekan ve sosyal yapı ilişkisi üzerine yaptığı çalışmalarda, her kültürün mekan kullanımına bağlı kendine özgü yorumu bulunmaktadır. Hall, kültürler arası çalışmalarda insanların sosyalleştikleri zaman diğer kişiler ile aralarındaki mesafenin ne kadar farklı olabileceği faktörünü ortaya koymuştur. Bu mesafeler ve mekanı kullanma kültürünün kültürden kültüre değişebileceğini bilmek, mekansal tasarımlarda çok etkili rol oynamaktadır. Hall 'un yakınlık teorisi ile örtüşen Bachelard (1969) "Ev dünyada bize ait olan köşedir, ilk evrenimizdir, sözün tam anlamıyla tamam olan bir kozmostur" ifadesi ile evi tanımıdır. Porteus'a (1976) göre "ev, alansallığın merkezidir, günlük eylemler için tercih edilen bir mekandır". Dovey'e (1977) göre ise "ev, mekanı düzenleyen ilkedir; evde olmak ile yolculuk arasındaki karşıtlığı vurgulayan bu yer fikridir" demektedir (Şalgamcıoğlu, 2013).

Mimari veya yapılı çevre, tarih öncesi sosyal etkileşim ve toplumun düzenlenmesinin mekansal analizleri için bir çerçeve oluşturmaktadır (Kent, 1990; Lawrence ve Low 1990; Netting vd. 1984). Mimari, insanın toplumda sosyal etkileşiminin sağlaması için gerekli olan barınak gibi maddi ihtiyaçlarını ve manevi ihtiyaçlar gibi çeşitli sosyal

isteklerini karşılamakta (Kent 1990); insanın sosyal davranışlarını ve psikolojisini etkileyen görsel engeller yaratmaktadır (Wilson 1988). Diğer taraftan ise, genel ve özel mekan yaratma kabiliyetiyle insanlar arası ilişkiyi kurmakta, organize etmekte ve sınırlamaktadır (Kent, 1990; Lawrence ve Low 1990; Netting vd. 1984).

"Kişisel mekan" kavramı ilk olarak hayvan araştırmalarında hayvanbilimciler ve etologistler tarafından ortaya atılmıştır. 1930'lardan başlayan ve Katz (1937), Von Uexkull (1957) ve Stren (Allport,1938) gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda bu kavram beden etrafını saran salyangoz kabuğu, sabun köpüğü ve kişinin yanındaki ruh gibi benzetmelerle açıklanmıştır. Daha sonraları Hall (1959, 1966) mekansal ilişkiler üzerine yapıtığı çalışmalarda *proximics* terimi ile insan etrafındaki alanları, dört ana etkileşim bölgesi olarak tanımlamıştır. Bu bölgeleri, "Özel Alan" (0.46 cm'e kadar), "Kişisel Mekan" (0,4 – 1,2 m), "Sosyal Alan" (1,2 – 3.7 m) ve "Toplumsal Alan" (3,7 – 7,6 m) olarak adlandırmıştır.

Şekil 2.6: Edward T. Hall'un Kişisel Mekan ve mesafeler diyagramı (1966).

Kişisel Mekan, insan etrafındaki görünmez sınırdır ve Busling'in (1999) açıkladığı gibi, insanın mahremiyetini sağlaması ve koruması için kendisi ve başkaları arasına koyduğu fiziksel mesafedir. Kişisel Mekan, Newman'a (1972) 'e göre insanın evinin ve yaşam alanının savunmasını artırmak için belirttiği sınırdır. Newman (1972) yaptığı araştırmalarda konut blokları arasındaki mekanların bu blokların etrafındaki sokaklara nazaran suç işlemeye daha yatkın olduğunu ortaya çıkarmıştır. Newman'ın çalışması, bu konudaki ilk çalışmalardan biridir ve konut etrafındaki mekanların daha hiyerarşik

düzende, izlenebilir, güvenli ve tanımlanmış bölgeler olması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda sokakların daha genel, evlerin daha özel mekan olarak tanımlanması ve bunların arasında yarı genel ve yarı özel mekanların da olması gerektiğini savunan Newman, bu kavrama "savunulabilir mekan" adını vermiştir. Yaşam alanları ve konut bölgeleri böylece kullanıcılar için daha güvenlikli ve suç oranının düşük olduğu mekanlar haline gelecektir.

Kişisel Mekan kavramı pek çok etkene bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre kültürel farklılıklar, yaş, cinsiyet, korku ve endişe, çevresel ve kişisel faktörler kişisel mekanın büyüklüğü ve küçüklüğünü etkilemektedir. Hall'un çalışmalarını destekleyen bir diğer çalışma, Aiello (1987) tarafından yapılmış ve Latin Amerika, Akdeniz Bölgesi ve İran gibi doğu kültürüne sahip ülkelerde insanların daha sıcak ve yakın temasta yaşadıklarını, batı ülkelerinde bu mesafelerin daha fazla olduğunu ve insan ilişkilerinin daha soğuk olduğunu ortaya koymuştur (Sommer,R., 2002).

Mekansal Dizim, teori ve yöntem olarak, mekanın morfolojik yapıya sahip olduğunu göstermektedir ve bu yapının ilişkisel bir düzenden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu teorinin varsayımlarına göre, inşa edilmiş çevrede mekan sosyal amaçlar için düzenlenmektedir ve mekansal yapılar, sosyal ve kültürel düzenler ile kodlanmışlardır. Buna ek olarak, bu teori getirdiği başka öneri ve çözümler ile mekansal yapının kendi konfigürasyonu içinde hem mevcut sosyal ilişkiler yapısını düzenleyebilmekte, hem de olası sosyal ilişkileri üretebilmektedir (Hillier and Hanson, 1984; Hillier, 2007).

Bu bağlamda çalışan Monteiro (1997) Brezilya 'da farklı tür ve sınıflarda konutlar üzerinde yaptığı analizlerde, iç mekanların genel sosyal ve kültürel öğelerini ortaya koymuştur. Amorim (1997) Brezilya'nın Recife bölgesinde modern tasarımlı evlerde yaptığı dizimsel analizler sonucu evleri sosyal ihtiyaç topolojilerine göre sınıflandırmıştır. Y.Kim ve F.Lara'nın (2009) Kore apartmanlarında yaptıkları araştırmaya göre Kore'deki sosyal ve kültürel özelliklerin apartmanlardaki değişimle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Binalar, insanoğlunun yarattığı yapay şeyler içinde en özel olanıdırlar, çünkü hem işlevsel hem de sosyal yaşam için kullanılmakta; toplumsal anlam ve kültürel kimliği taşımaktadırlar. Binalar sadece nesne değildir; nesneler arasındaki dönüşümlerinden doğan mekanlardır ve bu mekanlar işlev, insanlar ve sosyal yaşam arasında özel

ilişkiler kurmaktadırlar. Mimari sadece sosyal sanat değildir. Binalar toplumun görsel sembolleridir. Tekli ve çoklu olarak mekanlar ve özel formları yaratmaktadırlar. Bu yüzden binalar hakkında konuştuğumuz zaman nesnelerden ziyade mekansal ilişkiler düzeni hakkında düşünmemiz gerekmektedir (Hillier ve Hanson, 1984). Mekan fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutları olan bir kavramdır. Bu çok boyutlu yapısı yüzünden mekan, farklı disiplinlerde araştırmaların ilgisini çekmiştir (Madinapour, 1996). Mekan kavramına tek bir anlam ve içerik yüklenmesini mümkün değildir. Bu konuya kavramsal bakışın tüm zorluklarına rağmen mekanın özü hakkında çeşitli felsefi tartışmalar bulunmaktadır.

2.5 Bölüm Sonucu

Bu bölümde konutun değişimi ve dönüşümü teorileri ile sosyal yapı ve konut tipolojisi arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, değişim ve dönüşüm teorilerine dayanarak, mekânsal dizim yöntemi ile İran Tebriz konutlarının morfolojik ve dizimsel özelliklerini irdelemeyi hedeflemektedir. Bu konuda daha önceki araştırmalar ve verilere ulaşmak için izlenen yöntemler ve analizler, çalışmanın alt yapısını oluşturacaktır. İran Tebriz evlerinin farklı dönemlerdeki mekansal konfigürasyonlarının değişmez özelliklerinin, zaman içinde değişen ve kaybolan öğelerini tespit etmek; bu mekansal örüntülerin devamlılığı ve devamsızlığının altındaki sosyo-kültürel etkenleri incelemek ve ortaya koymak; bunları yaparken de Mekansal Dizim yöntemini kullanmak, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Sentaktik çalışmalar Mekansal Dizim ile sosyal yaşam ve kültürel elamanlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu konuda çeşitli yöresel mimari örnekler üzerinden kabul görmüş araştırmalar, tezin başlangıç noktası olan yöresel ve geleneksel Tebriz evlerine zemin hazırlamaktadırlar. Daha sonra modern az katlı konut ve apartmanlara geçişteki dönemlerde Mekansal Dizim ve Mahremiyet teorileri kapsamındaki çalışmaların ışık tuttuğu yol üzerinden, bu kentin konut tipolojisi ve bu tipolojilerin oluşumundaki sosyo-kültürel etkenler irdelenecektir. Bu bağlamda, Lefebvre'in mekanın değişimi teorisine göre, Tebriz kentinin geleneksel konutlardan apartmanlaşma sürecine geçişinde dört ana dönem tespit edilebilir. Bu dönemlerdeki konutların mekansal konfigürasyonlarının devamı ve değişimleri ise mekansal dizim yöntemleri ile analizlerde ortaya konulacaktır.

3. TEBRİZ KENTİ VE TEBRİZ EVİ'NİN GELİŞİMİ

Yaklaşık olarak 8000 yıl boyunca yaşamını sürdürmüş olan geleneksel İran konut mimarisi son yüz sene içinde unutulmaya yüz tutmuştur. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Kaçar Şahı Nasıreddin Şah'ın batı mimarisi ile tanışması ve etkilenmesi ve 20. yüzyıl içinde farklı teknikler ve üslupların gelmesi sonucunda, geleneksel İran mimarisi değişime uğramıştır. Aslında bu değişime öncülük eden siyasi ve askeri olaylar olmuştur ve başlangıç tarihi 1514'te Sefeviler ile Osmanlılar arasındaki Çaldıran Savaşı'na dayanmaktadır. Çaldıran Savaşı'nda ve daha sonra Basra Körfezi'nde Portekizliler ile girilen savaşta İran ordusu geleneksel silahlara sahipken, karşı taraflar modern silahlara sahiptir. Bu savaşlardaki yenilgi İran şahlarının batı dünyasını takip etmeleri gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda önce Rusya'dan ve daha sonra İngiltere'den ordunun modernleşmesi için yardımlar alınmıştır. Askeri ve siyasi gelişmeler sonucunda batı ile kurulan ilişkiler, Nasıreddin Şah'ın 50 senelik hükümdarlığı süresince artarak ülkeyi Batılılaşma yoluna sokmuştur (Ghobadian, 2004). Batılılaşma sürecinde halka sunulan yeni yaşam tarzı, sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı da etkilemiştir. Bu değişim de insanları ve insanların yaşadığı mekanları değiştirmiştir. Bu tezde bahsedilen süreçte konut mimarisinde değişim süreci, bu süreçteki kırılma noktaları ve nedenleri, Tebriz evindeki ana yaşam mekanı olgusu üzerinden irdelenecektir.

Tebriz kenti, İran'ın Kuzey Batı bölgesindeki Doğu Azerbaycan ilinin merkezidir. Tebriz'in Güney Doğusu 1800 metre yükseklikle Avn ibni Ali ve Zeyd ibni Ali (Eynali-Zeynali) dağları ile çevrelidir. Garace dağı ve Sehend dağı Tebriz ile Merage arasındaki alanı kaplamaktadır ve bundan dolayı Tebriz doğudan Astara, Erdebil, Tahran, Kazvin ve Miyane'ye, Batı'dan Trabzon, Erzurum ve Hoy'a, Kuzey'den ise Tiflis, İrevan, Colfa ve Merend'e yegane geçiş yolu haline gelmektedir. (Minorski,1961; Şahsavari, 2008; Omrani, 2006).

Tebriz 'in tarihi ile ilgili coğrafi, tarihi ve siyasi kitaplar, resmi senetler ve seyyahların kaleme aldığı kitaplar incelendiğinde kentin ilk kuruluş tarihinin kesin olarak

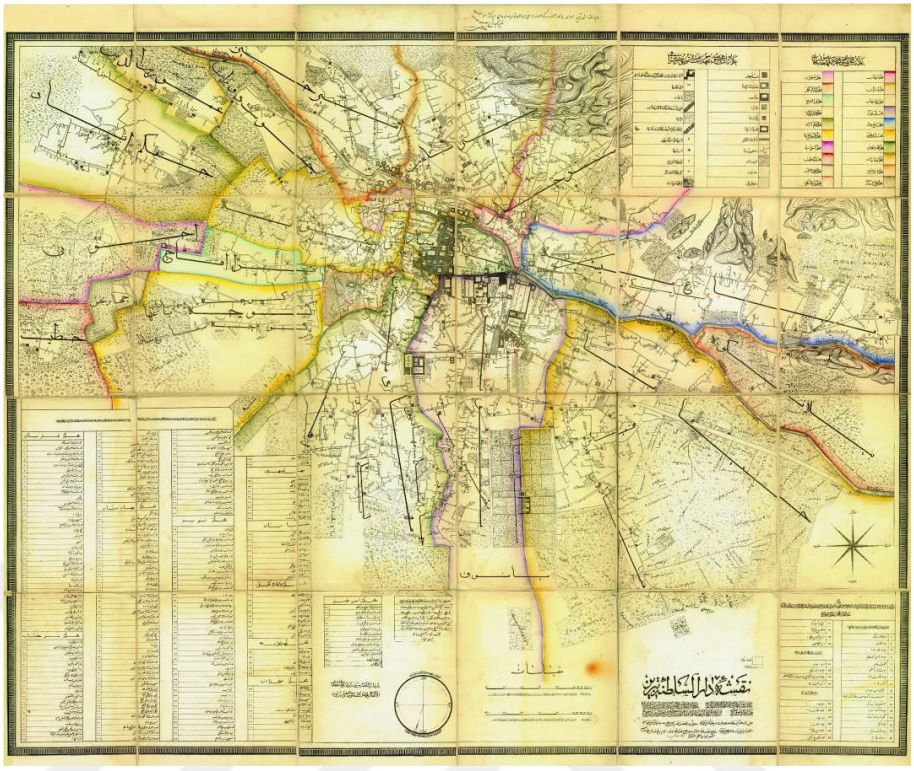
bilinmediği görülür. Bu konuda yapılan araştırmalarda öne çıkan çeşitli söylemler bulunmaktadır.

Asur kralı II. Sargon, Asur dilinde yazdığı kitabesinde M.Ö. 714 senesinde Urartular ile yaptığı savaşı anlatır. Bu kitabede Uşkaya'yı (şimdiki Usku şehri) ele geçirdikten sonra Bari bölgesinde Taruyi-Tarmakis isimli, etrafı derin hendekler ile çevrili, dayanıklı bir kaleden bahseder. Bu savaşta II. Sargon, kenti terk eden sakinlerin konutlarını ve dayanıklı kaleyi yerle bir etmiştir. Rus tarihçi İgor M. Diakonoff 'a göre Taruyi-Tarmakis, Tebriz kelimesinin ilk halidir ve bu kitabede adı geçen kent Tebriz'dir.

Muhamed Hüseyin bin halef Tabrizi (17. yüzyıl) gibi araştırmacılar ise Tebriz'in eskiden "ateşin bakıcısı" anlamında "Azerabadegan" olarak anıldığını, kentte bulunan ateş tapınağına göre "Tab-riz", yani "ışık saçan" anlamına da geldiğini savunmuştur. Bazı Ermeni kaynaklarına göre, Tebriz kelimesinin kaynağı Ermenice'de "intikam mahalli" anlamına gelen "Tavrej" veya "Taverz" kelimelerinden türemiştir. 1960'ta İngiliz arkeologlar, kentin 30 km güney-batısında Yanıktepe'de yaptıkları kazılarda M.Ö. 1900-2100 yılları arasına ait pişmemiş tuğla ve kil duvarlar ile yapılmış evleri ortaya çıkardılar. Bu yerleşkede zanaat atölyesi ve yiyecek deposu da görülmektedir ki bu bulgular da Tebriz'in eskiden beri sanayi bölgesi olduğunu ve yaklaşık 4000 senelik geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tebriz'in eski kent dokusu sur içinde konumlanmıştır ve sekiz adet kapıyla diğer önemli kentlerle irtibat sağlamaktadır. Bazı kapıların isimleri, örneğin İstanbul Kapısı, kentin diğer kente bağlantısını ve bu bağlantının önemi vurgulamak için konmuştur (Anonim, 2009)

Bazı araştırmacılar kentte Zübeyde isimli çeşmenin varlığına dayanarak kentin temellerinin 791-792 senesinde Harun El Reşit'in eşi Zübeyde Hatun zamanında atıldığını düşünmektedirler. Hâlbuki Arapça kaynaklara bakıldığı zaman Tebriz'in adı Yakut Hemevin'in *Mocem Al Boldan* kitabında 641 senesinde, yani Zübeyde Hatun'dan 150 sene önce, Azerbaycan'ın Tebriz kenti olarak geçmektedir. Diğer taraftan, Taverniye ve Chardin gibi seyyahlar, Medler'in eski kenti Ekbatan'ın, Tebriz olduğunu savunmaktadır. Oysa 1903'te Tebriz'i ziyaret eden Columbia Üniversitesi İran Dini ve Edebiyatı uzmanı Jackson'a göre, bu düşünceyle Tebriz'in tarihi geçmişi görmezden gelinmiştir; çünkü bu kent Zübeyde Hatun'dan 400 sene önce, yani Sasaniler döneminde var olmuştur. Jackson daha sonra da seyahatnamesinde Tebriz'de bulduğu Sasani dönemine ait sikkeler ve Akamenişiler'e ait olan mühürlerden

bahsetmiştir ve bu bulgulardan yola çıkarak Tebriz'in M.Ö. 700-400 arasında da var olduğunu ortaya koymuştur.

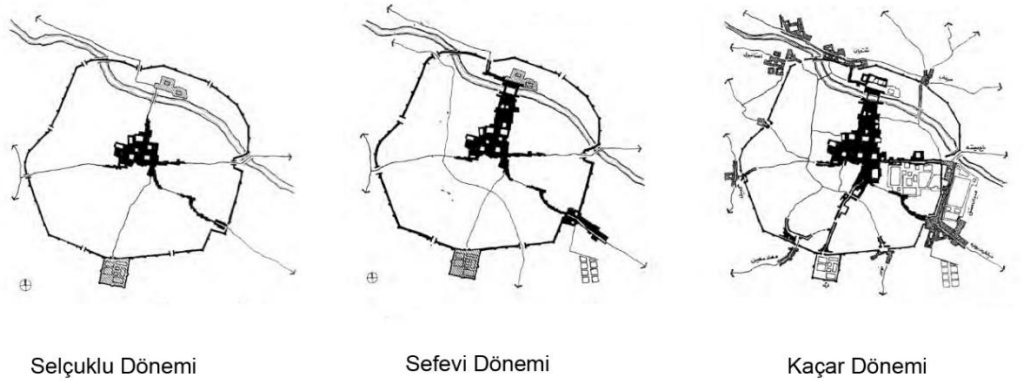

Şekil 3.1: 1880 'de Sarhang Garajedaghi tarafından çizilen Tebriz planı.

Deprem tarihi araştırmaları, Tebriz'in İran'ın aktif deprem bölgeleri arasında olduğunu göstermektedir. Bu bölgenin M.Ö. 634 senesinden beri aktif olduğu bilinmektedir ama bu tarihlerdeki depremler ölçülmemiştir. Kaydedilmiş en eski deprem, 858 yılına aittir ve 1976 yılına kadar çoğu küçük olmak üzere 70 adet deprem kaydedilmiştir. Bu depremlerin çoğunda can kaybı olmamıştır ama içlerinde dördü çok önemli kayıplara yol açmıştır. Yıcı depremlerin ilki 858 yılında gerçekleşmiş; kent, halifenin Tebriz'deki komutanı tarafından yeniden inşa edilmiştir. İkinci yıkıcı deprem 1034'te yaklaşık 40000 kişini ölümüne sebep olmuştur. Üçüncü büyük deprem 1272'de Moğol padişahı Hülağü Han'ın oğlu Abaga Han döneminde gerçekleşmiştir. Gazan Han'ın veziri Hace Reşid edin Fazl Allah Hamedani Came ol Tevarih Reşidi kitabında belirttiğine göre bu depremde çok sayıda ev ve minare yıkılmıştır. Dördüncü yıkıcı deprem ise 1780'de meydana gelmiş ve bu depremin çok uzun süre devam eden artçı şokları bölgedeki çoğu köyü yerle bir etmiştir. Bu depremde 50-60 bin kişinin hayatını kaybettiği düşünülmektedir (Omrani, 2006).

3.1 Tebriz Kentinin Fiziksel Gelişimi

Tebriz Kenti Selçuklu İmparatorluğundan itibaren kapalı çarşı kent surlarının merkezinde ve çeşitli ticaret yolları ile ilişki halinde gelişmiş ve büyümüştür. Daha sonraki dönemlerde Sefevi hanedanlığı ve Kaçar Hanedanlığı yönetimleri zamanında ülkenin en önemli kentlerinden biri haline gelmiştir.

Şekil 3.2: Tebriz kentinin Selçuklu, Sefevi ve Kaçar hanedanlığı dönemlerinde ticari yollar ve kapalı çarşı ilişkisi ve gelişimi şeması (Radonie, H. 2013).

Rıza Şah Pehlevi döneminde modern kent olgusu İran'nın tüm kentleri gibi Tebriz'de de kendini göstermeye başlamıştır. Kentin fiziksel dokusunu değiştiren bu etkilerin başında arabalara hizmet veren geniş caddeler gelmektedir. Pehlevi Caddesi veya şimdiki ismi ile İmam Caddesi, Tebriz 'in araba trafiğini sağlayan ilk caddesidir. 1921 ile 1926 yılları arasında yaptırılan bu cadde, kentin doğusundaki Kurt Meydanı'nı en batısındaki Gonga Başı Meydanı'na bağlar. 1928'de şehrin ikinci caddesi Nober Mahallesi'nden Bazar'ın güney kısımını yararak yapılmıştır. Aynı zamanda 1928 ile 1931 arasında kentin eski kapıları yıkılarak Erteş, Firdevsi, Müneccim, Hagani ve Mansur caddeleri inşa edilmiştir. Güney Erteş Caddesi Hiyaban Kapısı, Müneccim Caddesi Gecil Kapısı ve Hagani Caddesi de Hiyaban Kapısı'nın doğu kısmı yıkılarak yapılmıştır. Daha sonra bu caddeler birbirine bağlanarak kent içinde yeni bir yollar ağı kurulmuştur. 1941 ile 1946 arası II. Dünya Savaşı sırasında diğer kentler gibi Tebriz'de de yol yapımları durdurulmuştur. Savaş sonrası dönemde, 1950 ile 1960 arası Muhamed Rıza Pehlevi döneminde Şehnaz, Darayi, Şems Tebrizi ve Segetol İslam gibi ana caddeler diğer ağlara eklenmiş ve yol ağları şehrin kuzeyindeki Deveçi mahallesine kadar uzamıştır. 1960'lardan itibaren Tebriz bölgede ve ülke genelinde modernleşerek zengin bir sanayi, üniversite, otomotiv ve traktör üretimi kenti haline

gelmiştir (Anonim, 2009). Sözü geçen değişimler, kentin fiziksel dokusunda, konut tipinde ve yaşam tarzında kendini göstermeye başlamıştır.

Şekil 3.3: Tebriz'in kent dokusu, Mansur İpek meydanından Kuzey'e bakış.

3.2 Tebriz Evinin Değişimi ve Dönüşümü

Geleneksel Tebriz Evi'ni incelemek için esas alınacak çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu konuda ilk çalışmayı yapan Soltanzadeh (1997), Tebriz Azad Üniversitesi'nin ilk mimari öğrencileri ile birlikte kentin geleneksel dokusunda bulunan binaların tespiti, rölövesi ve belgelendirme çalışmaları ile bu konuya el atmıştır. "Tebriz İran Mimarisinin Sağlam Temeli" adlı bu çalışma, ilk yayınlandığı tarihte daha çok Tebriz kentinin tarihsel gelişimi, mahalleleri, kapalı çarşı ve kamu binaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışma daha sonraları revize edilmiş; geleneksel ev planlarının ve görsellerinin güncellenmesi ile geleneksel Tebriz mimarisinin temel kaynağı haline gelmiştir. Daha sonra Keynejad ve Şirazi'nin 2011'de yayımladıkları *Geleneksel Tebriz Evleri* (Birinci Cilt) başlıklı kitapta 15 geleneksel Tebriz evi yer almıştır.

İran geleneksel evleri üzerinde yapılan kapsamlı çalışmalar da çok az sayıdadır. 1970'lere kadar yapılan çalışmalara baktığımız zaman, sadece Pirnia, Ardalan ve Bakhtiari gibi isimlerin araştırmaları karşımıza çıkmaktadır. Christian Bromberger, Arthur Upham Pope, André Godard gibi yurtdışından gelen arkeologlar, mimarlar ve bilim adamlarının yaptıkları çalışmalar da pek az sayıdadır. Bu çalışmalarda İran'da iskân ve ev olgusu, yaşam biçimlerine ve mimari özellikler göre ele alınmıştır. 80'lerde genç araştırmacılar Dezful, Şuşter ve Yezd, kentlerin tarihi evleri üzerinde çalışmalar yapmıştır. 90'larda, Mesken ve Şehircilik Bakanlığı eski İran evlerinin fotoğraflarının yer aldığı 3 ciltlik bir kitabı ve Şehit Beheşti Üniversitesi Mimarlık Fakültesi de Kaşan ve İsfahan evlerini anlatan İran evleri dizisini yayımlanmıştır (Haeri, 2009). Bu bağlamda İran mimarisi üzerine çalışan mimarlık tarihçileri, İran mimarisini iki dönem olarak ele alırlar: İslam öncesi ve İslam sonrası. İslam sonrası dönemi mimarlığı,

siyaset ve hükümete bağlı olarak gelişmektedir. Pirnia (2001), İslam öncesi dönemi Persler öncesi, Persler ve Partlar olarak ayırmış; İslam sonrası dönemi ise dört ana üslupta ele almıştır: Horasani, Razi, Azeri ve İsfahani. Bu akımlar 18. yüzyıla kadar devam etmektedir. Gobadian ise *Darol Hilafeyi Naseri* başlıklı kitabında Kaçar Hanedanlığı zamanındaki mimariye de Tahrani üslubu adını vermiştir. Tahran şivesi İran mimarisinin Nasıreddin Şah döneminde batı mimarisi ile tanışıp ve etkisi altına girmesi ile başlamaktadır. Bu dönemde başkent Tahran'da yeni üslüpta inşa edilen binalarla karşılaşılır. İran'da sosyal anlamda modernizmin başlangıcı Tebriz kentinde olmuştur (Sardarnia, 2010). İlk modern okul, ilk matbaa, ilk gazete, ilk kadın sendikası, ilk kütüphane, ilk belediye, ilk silah fabrikası vs. orada kurulmuştur. Ama mimari anlamda Avrupa neoklasik üslubunun İran mimarisini etkilemesi Tahran'da saray mimarisinde, özellikle Golestan Sarayı'nda görülmüştür. O dönemde geleneksel yaşam tarzı halk arasında halen devam etmektedir ve yeni yapılan ve yaşanılan evler de hala geleneksel İran evleri özelliklerini taşımaktadırlar. Pehlevi Hanedanlığı ile Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin sayısı artmıştır. İlk üniversite mezunu mimarların İran'a dönmeleri ile birlikte modern mimari, daha çok villalar ve saray binalarında kendini göstermeye başlamıştır. Bu mimarların tasarım sürecinde karşılaştıkları iki problem vardı: Ya öğrendikleri yeni mimari biçimleri kullanarak modern ve yeni binalar tasarlayacaklardı ya da geleneksel mimari öğelerini ve yaşadıkları geleneksel binaların mekansal organizasyonunu modern yapı teknikleri ile birlikte kullanacaklardı. Bu ikilem hala İran mimarisinde en çok tartışılan konulardan biridir. Bu bağlamda bazı mimarlar özellikle konut mimarisinde İran geleneksel merkezi mekan olgusunu modern bina teknikleri ile birleştirmişlerdir ve yeni konut tipolojilerini ortaya çıkarmışlardır. Tamamen modern mimari ilkeler ile inşa edilmiş çok sayıda villa ve iki üç katlı müstakil ev de mevcuttur. Daha sonra, dünya mimarisindeki gelişmelerin ülkeye gelmesi ve nüfus artışıyla modern apartmanlar inşa edilmiştir.

Tebriz konut mimarisinin geçmişini ve özelliklerini anlayabilmek için Kaçar dönemini ve bu dönemin özelliklerini irdelemek gerekir. Tebriz mimarisi ve Kaçar mimarisi hakkında araştırmalar yapan Parsi (2006), Kaçar mimarisini üç döneme ayırmıştır;

- Nasıreddin Şah öncesi (1848 öncesi)
- Nasıreddin Şah dönemi (1848-1896)

- Nasıreddin Şah sonrası (1896 sonrası)

Nasıreddin Şah öncesi (1848 öncesi), Zent mimarisinin devamında Kaçar Şahı Feth-Ali Şah'ın yönetiminde (1797-1834), yoğun yapı ve inşaatların olduğu dönemde yenilikçi yöntemlerin kullanıldığı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemin özelliklerinden birisi Sefevi mimarisinin abartılı çini kullanımının yerini tuğla kullanımının almasıdır.

Elli senelik Nasıreddin Şah dönemi siyasal iktidarı sağladığı için hem ticari hem de kültürel değişime zemin hazırlamıştır, bu sırada Şah'ın Avrupa'ya yaptığı ziyaretler ve Avrupalı devlet adamlarının İran'a gelip gitmesi ile İran mimarisinin batı etkisi altına girme süreci başlamıştır. Bu dönemi temsil eden mimari yapılarından biri, Tahran'daki Şemsül İmare sarayıdır.

Üçüncü dönem (1896 sonrası), çok fazla yapının inşa edildiği karışık bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemdeki cami, medrese ve kapalı pazarların yapımında eski geleneksel mimari tarzının kullanımı devam etmektedir, ama halkın yaptığı büyük konutlar ve merkezi hükümet tarafından diğer illere gönderilen paşaların inşa ettikleri konut mimarisinde Avrupa mimarisinden esinlenerek farklı üsluplarda inşa edilmiş binalar yapılmıştır. Kaçar mimarisine baktığımız zaman öne çıkan bir kaç önemli özellikten söz edilebilir. Parsi'ye (2006) göre bu özelliklerin en önemlisi, dışardan gelme teknikler, öğeler ve renklerin kullanılmasının yol açtığı kimliksiz bir mimarinin ortaya çıkmasıdır.

Tebriz kenti Kaçar döneminin başında büyük bir depreme maruz kalmıştır ve önceki dönemlerden kalan önemli yapıların çoğu yerle bir olmuştur. Bu yüzden Tebriz yirmi senelik bir çalışmanın sonunda eski surların dışına taşmıştır. Tebriz Kapalıçarsısı da bu dönemde yenilenmiş ve büyümüştür. Bu süreçte Tebriz bir Kaçar kenti olarak yeniden inşa edilmiştir. Aynı dönemde başkent Tahran başta olmak üzere Reşt, Erak ve Urmie kentleri ile Meşhet ve İsfahan'ın da büyük bir kısmı yeniden inşa edilmiş ve büyümüştür. Aslında Tebriz'deki yeniden yapım ve onarım padişahların ve merkezi devlet ten ziyade sosyal ve medeni kurumlar ve vakıfların önderliğinde halk tarafından yapılmıştır. Bu konu ile bağlantılı olarak İran Meşrutiyet devriminin Tebriz'den başlaması ve bu kentin önderliğinde yapılması o dönemin hakim olduğu sosyal farkı da sergilemektedir. Bu bağlamda, Tebriz'in Kaçar dönemi kentsel dokusunun asıl mimarının sosyal vakıflar ve medeni toplulukların olduğu ifade edilebiliriz. Yani, bir

Kaçar kenti olan Tebriz'in tamamen halkın yönetiminde olduğu söylenebilinmektedir. Bu süreç zarfında hükümetin en büyük desteği, iki yüz senelik bir dönemde iktidarı ve ülkeyi emniyette tutmasıdır (Parsi, F., 2006).

Mahalle ölçeğinde bakılınca, Tebriz'in mahalleleri zengin ve fakir mahallesi olarak ayrışmamıştır ve her mahallede zengin ve fakir aileler komşu parsellerde yaşamıştır. İran mimarisinde mahalleler her zaman Pazar'a, kentlerin giriş kapısı olarak bilinen Dervazelere veya kent merkezindeki hükümet binalarına ana cadde ile bağlanmıştır. Mahalle merkezi; mahalle meydanı, cami, hamam, su sarnıcı ve sıcak havalarda mahallenin yer altı soğuk deposu olarak kullanılan "Yahçal" gibi öğelerin biri veya birkaçının yan yana gelmesi ile oluşmaktadır.

Küçük mahallelerde ise mahalle merkezi bu yapıların küçük bir meydan etrafında toplanması ile şekillenmektedir. Tebriz'deki büyük mahallelerde bazen ana meydanın yansıra cami veya hamam etrafında bir de alt meydan oluşmaktadır. Kaçar döneminde İran kentlerinde mahalle merkezinde cami dışında bir de Tekiye veya Hüseyniye olarak bilinen küçük meydanlar mahallenin dini törenlerde kullanılan toplaşma ve Şii mezhebinin gerektirdiği dini törenlerin yerine getirildiği bir mekandır. Tebriz ise bu konuda müstesna ve kendine özel bir örnektir, dolayısıyla kentin dokusunda böyle bir açık mekan bulunmamaktadır. Tebriz'deki dini günlerdeki törenler Tebriz Pazar'ındaki kapalı pasajlar olarak bilinen Timçe'lerde düzenlenmektedir. Bu durumu Tebriz'in soğuk iklime ve Pazar'ın kent hayatındaki özel yeri ve önemine bağlamak mümkündür (Parsi, F., 2006).

Pehlevi Hanedanlığı'nda Tahran'dan sonra 20. yüzyılda gerçekleşen modernleşme sürecinden etkilenen en önemli kentlerden biri Tebriz olmuştur. Bu süreç içinde kentin sosyal ve ekonomik yapısı ve fiziksel çevresi kadar demografik yapısı da değişmiş ve dönüşmüştür. Kaçar hanedanlığı ve öncesinde ipek yolu üzerinde en önemli ticaret merkezlerinden biri olan Tebriz, modernleşme sürecinde ticari faaliyetlerinin yanı sıra İran'ın ve bölgenin en önemli sanayi merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu süreçte ülkenin kuzey batısının en cazip göç merkezine haline de gelen Tebriz nüfus artışına uğramıştır.

I.Pehlevi döneminin başlangıcından on yıl kadar sonra (1930) Avrupa'da eğitimini tamamlamış yerli mimarlar ve mühendisler ile birlikte batılı mimarlar ve mühendislerin etkisi ile mimarlık mesleği geleneksel halinin dışına çıkmıştır. Yeni bir

dönemin başlangıcı olan bu süreç II. Pehlevi döneminde hız kazanmış, modern mimari anlayışı geleneksel mimari düşüncesinin önüne geçmiştir. Yavaş yavaş başkentte oturmaya başlayan bu değişim, Tebriz gibi diğer büyük kentlerde mimarlardan ziyade teknikerler ve inşaat mühendisleri tarafından diğer tasarımların kopyalanmasıyla kendini göstermiştir. 1925-1940 arası I. Pehlevi döneminde İran'da Milli Mimari akımı, Tahran Milli Bankası'nı geleneksel mimariden esinlenerek inşa eden Heinrich gibi yabancı mimarların tasarladıkları devlet yapılarında hakim akımdır. Ama bu tarz yaklaşımlar Tebriz'de bu kadar etkin olmamıştır. Bu dönemde Tebriz'de belediye binası ve deri fabrikası binaları gibi önemli yapıların mimarları Alman mimarlar, binaları kendi mimari üsluplarına yakın yöntemler ile inşa ettiklerinden, İran Milli Mimari akımı Tebriz'de etkin olmamıştır (Qodoosifar, S. 2008).

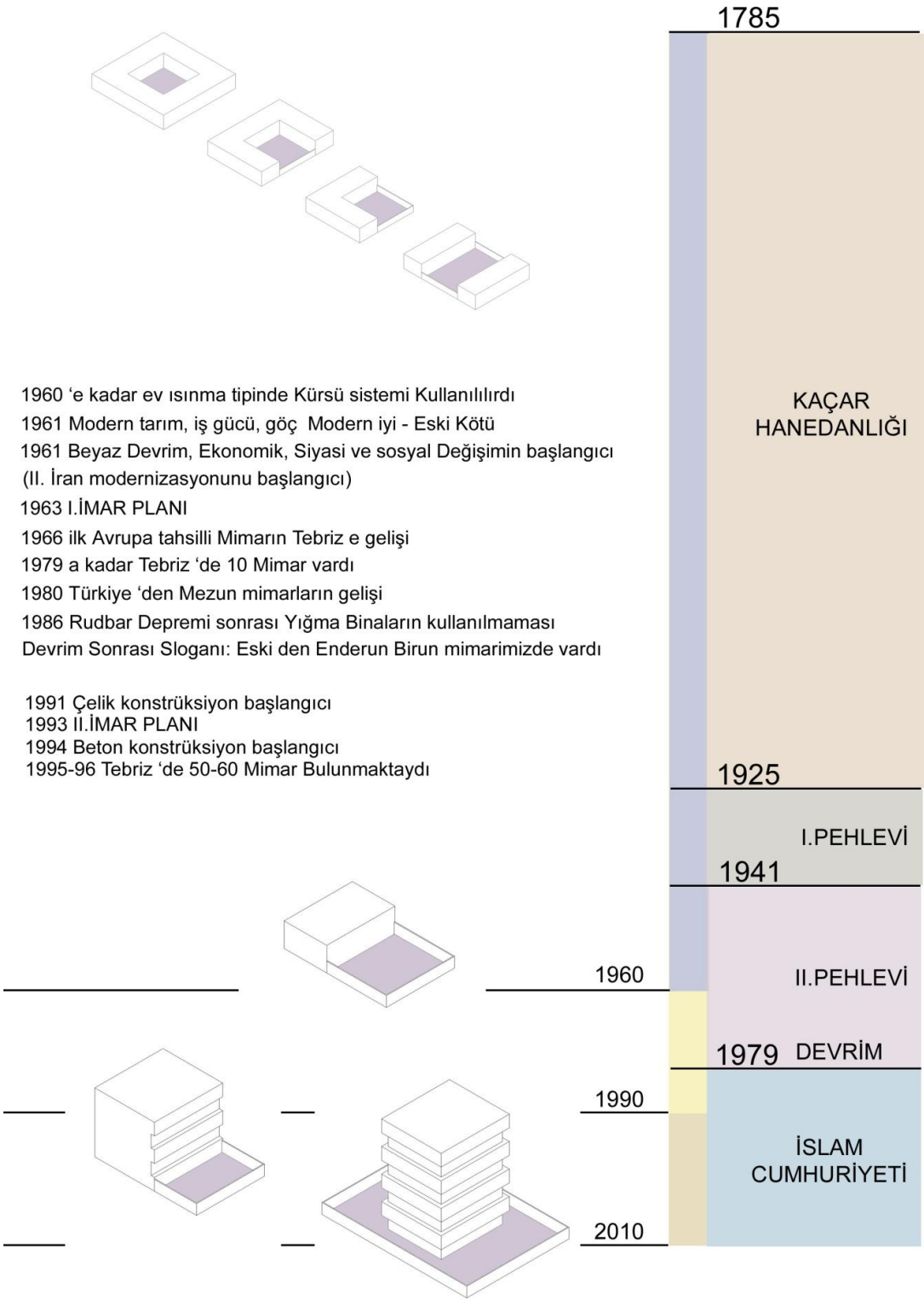
Lefebvre'in teorik çalışmalarının temelinde Avrupa'nın tarihi kentleri bulunmaktadır, ama mekanın dönüşüm teorisi farklı bölgeleri incelerken de kullanılabilir. İran'ın şehirleri gibi geleneksel dokuya sahip kentlerde modern şehircilik ilkelerinin etkisiyle zaman içinde eski kent dokuları değişmiş ve dönüştürmüştür. Tebriz kenti de son elli senede modern şehircilik sürecine girmiştir. Bu bağlamda kent dokuları ile birlikte binalar değişmiş ve evrim geçirmişlerdir. Tebriz kentinin geçmişten bugüne geçirdiği değişimler ve dönüşümleri Lefebvre'in mekan teorisine göre dört ana döneme ayrıştırabiliriz (çizelge:3.1). Bu dönemlerde kentin ekonomik yapısı, devlet politikaları ve planlama stratejileri göz önünde bulundurulunca, her dönemde bu etkenlerin kenti ve yapılı çevreleri nasıl etkilediği görülebilmektedir.

Çizelge: 3.1, Lefebvre ‘in dönüşüm teorisine göre Tebriz kentinin dönemleri.

Lefebvre'in Dönüşüm Teorisi	Devlet Politikaları	Ekonomik Yapı	Planlama Stratejileri	Kentteki Etkisi	Yapılı Çevredeki Etkisi
Salt Mekan (Absolute Space) 1800-1920	Yerel yönetimler, Halk kararı	Ticaret, Tarım	Kent ölçeğinde plansız projesiz süreç	Geleneksel doku ve teknikler	Geleneksel Mimari ve Hayatli Binalar
Soyut Mekan (Abstract Space) 1920-1960	Modernleşme, Yenilik, Batı dan destek almak	Ticaret, Sanayi Tesisiler ve Fabrikalar	Araçlar için rahat dolaşım ve yol genişletme	Yeni mahallelerin oluşum ve kentin genişlemesi	1-2 katlı müstakil evler, yeni mahallelerin oluşumu
Çelişkili Mekan (Conflicted Space) 1960-1990	Hızlı yapılanma, göç, savaş	Petrol gelirlerinin artması, Devrim, Savaş - durgunluk, daha sonra yatırımlar	1963 I. İmar yönetmeliği, T.A.K.S % 40	Izgara sistem yollar ve küçük parsel bölmeleri	Yoğun kent dokusu ve 2-3 katlı evler
Ayrık Mekan (Differential Space) 1990-2010	Kamu ve özel sektörün konut piyasasına yoğunlaşması		1993 II. İmar yönetmeliği, T.A.K.S % 60- ayrık nizam yüksek katlı apartmanlar	Yüksek katlı binalar kent merkezi dahil kentin her bölgesinde yükselmiş ve kent siluetini değiştirmiştir	Apartmanlaşma ve yeni tipolojilerin türemesi, Bitişik nizam 4 -12 katlı, Ayrık nizam 10-20 katlı rezidanslar

Tebriz 'in yaklaşık iki yüz senelik konut mimarisini ele aldığımız zaman karşımıza bir kaç konut tipi çıkmaktadır. Örnekleri kronolojik sıra ile ele aldığımız zaman birinci sırada deprem öncesinden kalan Zent dönemine ait çok az sayıda olan binalar yer alır. Daha sonra Kaçar dönemindeki konut mimarisinde yine Zent mimarisinin devamında geleneksel Tebriz evlerinden örnekler bulunur. 1920 ile 1960 arası geleneksel Pehlevi evlerinde Kaçar döneminin devamı niteliğinde bir mimari anlayışının hakim olduğunu görmek mümkündür. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'ya dönük ilişkiler içinde, nüfusun yığılması ve petrol gelirlerinin artması ile ekonominin güçlenmesi, 1960 ile 1990 arası yeni konut tiplerinin ortaya çıktığı önemli bir dönüşümü tetiklemiş; modern az katlı konutlar kentteki yerini almıştır. Bu bağlamda endüstrileşme sürecinde konut talebini karşılamak için yeni imar kanunlarının ön gördüğü şekilde, kentin yeni bölgelerinde çoğunluğunu bitişik nizam yapıların oluşturduğu adalar ortaya çıkmıştır. Bu yapılar 1990 sonrası apartmanlaşma sürecinde yıkılıp yerlerine dört-on iki kat arası yükseklikte apartmanlar inşa edilmiş; bu da kentin çehresini hayli değiştirmiştir. Bu apartmanlarda geleneksel çok amaçlı oturma odalarının yerini işlevleri belli olan odalar, koridor etrafında konumlanmış mekanlar ve bir araya toplanan ıslak hacimler almıştır. Bu bağlamda Tebriz evlerini, tarihsel gelişim sürecinde, farklı dönemlerin özelliklerini yansıtması açısından üç ana gruba ayırabiliriz:

- Kaçar ve I. Pehlevi dönemi Geleneksel Evler (1900-1960)
- II. Pehlevi dönemi az katlı modern evler (1940-1990)
- İslam Cumhuriyeti dönemi az katlı ve apartman evler (1990-2010)

Şekil 3.4: Tebriz konutlarının evriminin kronolojik şeması.

3.3 1800 - 1960 Arası Tebriz Geleneksel Evi ve Ana Özellikleri

Geleneksel Tebriz evleri İran'ın diğer soğuk iklimlerindeki evler ile benzerlikler gösterse de kendine özgü özelliklere sahiptir. Sıcak iklimlerdeki evlerde kullanılan malzeme, kat yüksekliği, havalanma ve aydınlatma biçimi gibi iklimsel çözümlerde olduğu gibi, mimari öğelerin kullanımında sosyo-kültürel farklılıklardan dolayı da farklılıklar bulunmaktadır. Tebriz evleri, diğer İran evleri gibi ailelerin gereksinimleri ve istekleri doğrultusunda ustalar tarafından yapılmıştır. Bu evler dar, eğri ve kendiliğinden gelişen sokaklar boyunca sade duvar cepheleri ile gösterişsizdirler. Ev sahiplerinin zenginliğini ve ihtişamını sergilemek üzere yapılmamışlardır. Bu evlerin girişleri genellikle iki kişinin zor geçebileceği çıkmaz sokaklardan sağlanmaktadır. Çünkü hem bu sokaklar iklim koşullarından iyi korunmakta, hem de Tebriz tarih boyunca güç gösterilerine ve sınırlarını büyütmeye meraklı padişahların geçiş mekanı olduğu için ev sahiplerinin kendilerini yabancı kişilere karşı müdafaa etmesi gerekmektedir. Kent dokusunun bu özelliği, ev sakinlerinin yabancıların evi yağmalama ve hane halkına zarar vermesinin önüne geçmesine olanak sağlar ve onlara kendilerini tek başlarına savunabilme imkânı verir.

Şekil 3.5: Tebriz Hoylular evinin sokak ve çıkmaz sokak ilişkisi (H.A.Ü. Arşivi).

Geleneksel evler genellikle bir veya iki katlıdırlar. Ayrıca binanın tümünün veya bir bölümünün altında mutfak, servis, depo ve yaz sıcağında dinlenme işlevini gören, havuz odası olarak adlandırılan bodrum katı bulunmaktadır. Bu depolarda kuru yiyecek ve bakliyat için bölümler de tasarlanmıştır. Evin kuzeye bakan bölümleri yaz

boyunca daha serin olduğu için tercih edilmektedir. Daha büyük ölçekli evlerde ise kışlık ve yazlık bölümler inşa edilmiştir.

Evlerin yapımında taşıyıcı sistem olan yığma duvarların temel malzemesi taş ve tuğladır. Bu yüzden bina temeli ve duvarların alt bölümleri büyük taşlar ile doldurulur Kolon, silindirik kiriş ve duvarların güçlenmesi için yatay eleman olarak ahşap kullanılır. Kat döşemelerinde ahşap kirişlerin üzeri tahta ile kaplanır. Dam kaplamalarında genellikle ahşap kirişler üzerinde hasır veya tahta kullanılır ve üzeri kil (Farsça'da Kah-Gel veya yerel adıyla Suvah) ile kaplanır. Damların bakımı bahar ve sonbaharda yapılır: Olası otlar yolunur, yerler düzeltilir.

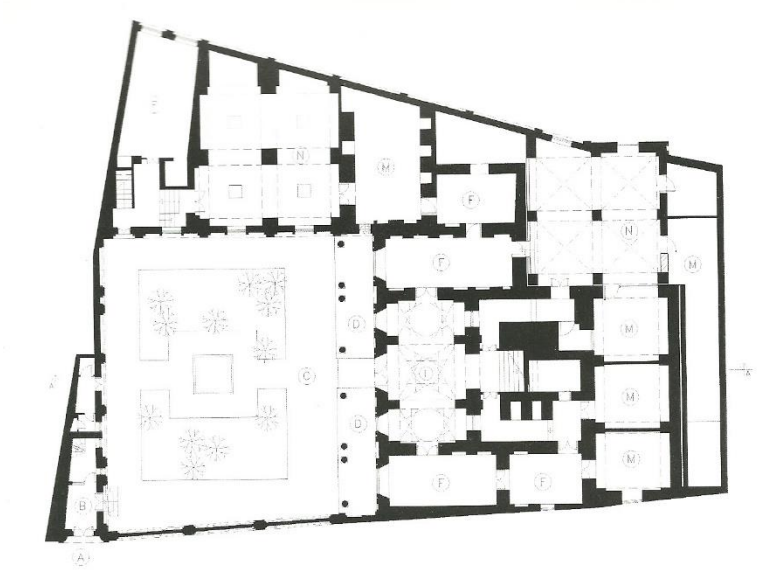
Şekil 3.6: Küçe Meşkiyan evi'nden duvar ve döşeme kesiti örneği (Heris A.Ü. Arşivi).

Tebriz'in geleneksel mimarisini irdelediğimiz zaman öne çıkan bir kaç ana özellikten söz edilebilir. Bu özelliklerin başında yüksek duvarlar ile çevrili içe dönük evlerin hayat etrafında konumlanması ve bu merkezi mekan geleneğinin devam etmesi gelir. Bu özellik sayesinde, yapıların içe dönük olması ve ev halkının mahremiyeti sağlanmaktadır. Evlerin ana özelliği, mahrem alanın oluşmasıdır. Tebriz kentinde binalar hep aynı yöne bakacak şekilde konumlanmıştır. Yan yana sıralanan evler farklı ölçeklerde inşa edilmiştir ve küçük evler zaman içinde gelişebilme özelliğine sahiptir. Geleneksel evlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

3.3.1 Merkezi mekan geleneği ve içe dönüklük

Asya kültürünün beşiği olarak bilinen Mezopotamya ve İran kültüründe merkezi mekan geleneği farklı dönemlerde görülmüştür (Akın, 1990). 224 senesinde Sasaniler'in Partlar'a karşı kazandıkları zaferden sonra imparatorluğun kurulması anısına inşa Gur kenti dairesel ve merkezi plana sahiptir. Gur kentinin 5 km. kuzeydoğusunda, I. Ardeşir döneminde yapılan Firuzabad Sarayı'nda da merkezi mekan kurgusu kullanılmıştır (Akın, 1990). Samizay'a (2010) göre Orta Asya ve İran'da tarih boyunca, yaşam ve doğa farklı etnik grupların kültürel özelliklerine göre biçimlenmiştir. Yapılı çevrede şekillenen karma yapılar ve izler, Persler, Yunanlılar, Araplar, Türkler ve Moğollar tarafından oluşturulmuştur. Zerdüştlük, Budizm ve İslam dinleri tarihin katmanlarını etkileyip ve birikmiş etkenler oluşturmuştur. İslam dini ikinci bin yılda en yaygın mirası oluşturan kültürel etkiye sahip olmuştur. Avlulu konut tipi; bölgeleri, etnik kökenleri ve statü sınırlarını aşan yaygın kimlik sembolünü paylaşır (Rabat, N. O. , 2010).

İçe dönük yapıların formu, mimari öğelerin Hayat gibi açık bir mekan etrafından konumlanması ile şekillenmektedir. İran'ın geleneksel içe dönük evleri Hayat'ın etrafında dört, üç ve bazen iki ev olarak inşa edilmiştir. Çok küçük arsalarda, yaşam mekanı sadece tek kütle olarak Hayat'ın tek tarafında konumlanmaktadır. Güney ve Kuzey cepheler genelde ilk tercih olarak kullanılmıştır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumları ve arsanın şekli farklı planların ortaya çıkmasında büyük rol oynamaktadır.

Şekil 3.7: Tebriz Küzekonani evinden merkezi mekan örneği (Keynejad, 2011).

İran'ın Boin Zehra bölgesindeki Dr. Negahban ve Dr. Melikzade tarafından yürütülen kazılarda M.Ö. 6000 senesine ait kilden yapılmış evler bulunmuştur. Bu evlerde görülen en önemli özellik, içe dönük olmalarıdır; çünkü bulgulara göre evlerin etrafında yeşillik ve bağdan eser yoktur. Sonraki dönemlerde bağlarda inşa edilen köşkler, dışa doğru görüşü olan evlerdir ki bağın dışı kurak ve çöllük olduğundan etrafında duvarlar örülüdür (Pirnia, 2001).

Soltanzadeh'ye (2006) göre kent dokusunun sık ve yoğun olduğu bölgelerde genel olarak içe dönük olarak inşa edilmiş evlerde ortak özelliklerden söz etmek mümkündür:

- Yaşam mekanları, merkezi mekan olarak kullanılan Hayat'ın etrafında konumlanmaktadır.
- Hayat'ın ve ana yaşam mekanının yönü iklime uygun olarak konumlanmaktadır.
- Hayat ve iç cepheler belli geometrik kurallara uymaktadır.
- Odaların bağlantısı, havalanması ve manzarası Hayat aracılığıyla sağlanmaktadır.
- Çoğu içe dönük evde mekanlar yaz ve kış mekanları olarak konumlanmaktadır.
- Ana yaşam mekanı, revak ve odalar, hayat etrafında konumlanmaktadır.
- Çoğu evde Revak ve ana yaşam mekanı Hayat'ın orta aksında ve simetrik olarak inşa edilmiştir.
- Servis mekanları, mutfak, ıslak hacimler ve ahır, binanın köşe ve arka kısımlarında yer almaktadırlar.

Tebriz'de, içe dönük evler kadar yaygın olmasa da, dışa dönük ev tipolojisi de bulunmaktadır. Dışa dönük evler, evin dışındaki kent mekanlarıyla, cadde ve sokak ile doğrudan bağlantıdadırlar. İçe dönük evlerde fonksiyonlar ve mekanlar arasında irtibatı ve bağlantıyı Hayat sağlamakta ve mekanları organize etmekteyken, dışa dönük evlerde bu işlevi hayat dışında başka öğeler sağlamaktadırlar. Bu tür mimaride en önemli öğeler Revak veya giriş holüdür. Bu özelliklere sahip olan evler, kentin gelişmesi sürecinde yapılan yeni yollar üzerindeki konut ve ticaret fonksiyonuna sahip

parsellerde görülmektedir. Bu yapıların alt katında dükkan, üst katında konut yer almaktadır. Revak ve Hayat olmayan evlerde balkon ve çıkma teraslar görülmektedir. Kent dokusundaki bazı örneklerde, konut ve ticaret işlevi olan karma yapılarda kimi istisnai durumlara da rastlamak mümkündür; dükkan üstünde bulunan evler arka taraftan hayat ile irtibattadır. Dışa dönük ve içinde Hayat bulunmayan evler bu çalışmanın kapsamı dışındadır, ama bu yapılar da diğer çalışmalarda ele alınması gereken örneklerdir.

3.3.2 Geleneksel evlerde mahremiyet ve kişisel mekan

Bu bölümde, Tebriz geleneksel konut mimarisi ile mahremiyet arasındaki ilişki incelenmektedir. Tebriz'de geleneklerin, inançların, değerlerin ve ritüellerin konut mimarisini nasıl etkilediği sorusunun cevabı aranacaktır. Rapoport'a (1969) göre konut biçimlenişleri sadece fiziksel değil, tüm sosyo-kültürel faktörlerin sonucudur. Konutların formlarını etkileyen faktörleri tartışırken, onları ideal çevrenin birer fiziksel bileşeni olarak düşünmemiz gerekir. Konut, dünya görüşünü yaratmaya ve yansıtmaya yarayan bir fiziksel mekanizma olarak düşünülebilir (Rapoport, 1969a).

Şekil 3.8: 1920'lerde geleneksel Tebriz evlerinde mahremiyet ve içe dönüklük örneği. (Ceditülislam Arşivi).

Mahremiyet sözcüğü, etimolojik kökeninde "en iç, en derin iç" anlamına gelmekte ve günlük dilde "iç bilinç ya da bir kişinin en gizli gerçekliğinin bilgisi" gibi anlamlar taşımaktadır. Genel olarak mahremiyet, bir kişinin derinliğinde var olan şeylere gönderme yapar. Çeşitli yazarlar mahremiyet tanımlarında "geri çekilme" (Bates, E.,1974), "diğerlerinin birey üstündeki gücünün sınırı" (Kelvin,P.A.,1973), "kişisel

kontrol" (Johnson,C.A.,1973), "kişiler arası etkileşimleri düzenleme süreci" (Altman,I.,1975), "kişiler arası etkileşimi düzenleyen ve kontrol eden mekanizmaların toplam görünümü" (Ünlü,A.,1998) gibi farklı kavramları kullanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre Batı toplumlarında mahremiyet; cinsellik, diğerine duyulan sevgi, rüyalar veya hayaller gibi konuları kapsamaktadır. Bir başkasıyla bu tür konuları paylaşma onunla mahrem, özel bir ilişki kurma anlamına gelmektedir.

Mahremiyeti irdeleyen araştırmacılar, tanımlarında dört boyutu vurgulamaktadırlar: Birincisi, mahremiyetin kişilere göre değişen bir ihtiyaç olarak görülmesidir (Mc Adams, Dan.P., 1988); bu ihtiyaç, sıcak ve karşılıklı ilişki arayışı şeklinde kendini gösterir. İkincisi, mahremiyetin oldukça istikrarlı kişisel bir kapasite olarak görülmesidir; bu kapasite, diğer bir kişiye angaje olma ve bu bağlantı uğruna bir takım özverilerde bulunmayı kabul etme şeklinde ifade edilmektedir (Erikson, 1963). Üçüncüsü, mahremiyetin iki bireyin birbirine yaklaşmaya çalıştıkları bir süreç olarak kavramsallaştırılmasıdır (Hatfield, 1984); bu süreçte iki kişi, birbirlerini en derin hususlarında tanıyabilmekte ve bir karşılıklı bağımlılık (ihtiyaçlarını doyurma bakımından diğerine muhtaç olma durumu) içine girmektedir. Dördüncüsü, mahrem ilişkilerin belirli karakteristik öğelere ya da özelliklere göre tanımlanmasıdır. Mahrem ilişkiler, bazı açılardan diğer ilişkilerden farklıdır: Bu farklar arasında duyguların yoğunluğu, kendisi hakkında karşıdakine verilen bilgilerin nicelik ve niteliği, ilişkinin uzun süreli olacağına inanma ve karşılıklı bağımlılık gibi hususlar sayılmaktadır.

Mahremiyetin anlaşılmasında kültürel boyutlar da önem taşımaktadır. Zira tüm kültürlerde mahremiyeti düzenleyici kurallar bulunmakla birlikte, mahremiyetin düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültüre özgüdür. Hall'un deyişiyle "her kültürde farklı duyumsal dünyalar (görme, koklama, duyma, dokunma, vb.) yüceltilir ve farklı mekanizmalar kullanılır." Hatta aynı kültür içinde rol ve statüye bağlı olarak farklı kural ve mekanizmaların işlediği görülür. Sosyal psikologlar, mahrem ilişkilerin gelişmesi konusunda çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya koymuştur. Literatürde mevcut yaklaşımlar arasında Levinger Modeli (1988), Murstein Modeli (1976, 1987), Secord ve Backman Modeli (1974, 1981), Scanzoni Modeli (1979) ve çeşitli bağımlılık modelleri (Maslow, 1954, 1968; Fromm, 1956; Berscheid ve ark. 1977, 1978) sayılabilir.

Rapoport (1969) yaşama mekanının sınırını "eşik" olarak tanımlar. Genel ve özel mekanlar arasındaki bir yer olan eşik, yabancıların izin almadan giremeyecekleri,

bazen fiziki olarak görülebilen ve bazen görülemeyen bir nokta veya çizgidir (Roberts, 1996.s 69). Eşik, peyzajda belirli fiziki işaretlerle belirlenmektedir; yeri ve biçimi kültürden kültüre değişmektedir. İran'da evler yüksek duvarlarla kapatılır ve genellikle iç dönük olup Hayat'lıdır. Hayat'ı çevreleyen yüksek duvarlar aynı zamanda aileyi ve yiyecekleri dışarıdan korumaya yöneliktir. Aynı uygulama geleneksel Tebriz evlerinde de görülmektedir. Tebriz'in geleneksel Hayatlı evleri, evin ön cephesi ve bazen arka cephesinin sokağa açılmasını önlemektedir. Geleneksel Tebriz evi çoğunlukla kadının çalışmasını, dinlenmesini ve toplumsal ilişkiler kurabilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Tebriz evlerinde gündelik hayatın geçtiği odalar ile misafir ağırlama mekanları, başka bir deyişle özel ve yarı özel mekanlar, genel ve ortak hayatın geçtiği mekanlardan ayrıştırılmıştır. Mekanlar arası geçişi ve irtibatı sağlayan geçiş mekanları, hiyerarşiyi sağladıkları için önem taşımaktadırlar. Tebriz geleneksel evlerinde en önemli öğe olan Hayat etrafında yer alan mekanlar, mahremiyet derecelerine göre konumlanmışlardır. Oturma odası ve yatak odaları misafir odasına göre daha geri plandadır ve Hayat ile aralarında revak, dehliz ve koridor gibi geçiş mekanları bulunmaktadır. Kadın ve aile hayatı mahremdir, bu yüzden yaşantı kapalı mekanda sürdürülür. Ancak kadının ev mekanı içinde rahat etmesini sağlamak ve doğa özlemini gidermek için doğa ev içinde Hayat ile yaşatılmaktadır. Dini ve geleneksel inanç ile beslenen mahremiyet anlayışından dolayı genellikle Tebriz evlerinde zemin duvarları dışarıya tamamen kapalıdır. Hayat'ın etrafı yüksek duvarlarla kapatılmıştır. Avlu duvarı, özel mekan ile genel/ortak mekan arasındaki eşiktir. Nemli ve sıcak iklim bölgelerinde nüfus az olduğu için çoğunlukla arazi sıkıntısı yoktur ve evin önündeki avlu oldukça geniştir. Böylece Hayat duvarı veya yazlık oturma odaları evin ön cephesinde yer alırlar ve binaya giriş Heşti ve Dalan aracılığı ile yapılır. Göz ve ses mahremiyeti de böylece sağlanmış olur.

Çeşitli toplumlarda ve kültürlerde farklı şekillerde irdelenen kişisel mekan kavramı Tebriz evlerinin şekillenmesinde de büyük rol oynamıştır. Binaların diğer binalar ile olan ilişkisinde ve binanın parselde konumlanmasında Hayat etrafında dizilen mekanlarda ev halkının rahatlığı ve kişisel mekanı esas alınmıştır. Misafir odası olan Tenebi'nin ölçüleri ve aile büyüklerinin oturduğu Şahneşin bölümünün konumu ve ölçüsü toplumsal mesafeye göre ayarlanmıştır. Diğer taraftan, Tenebi'de misafir ağırlamada altlık olarak yere serilen özel battaniyeler ile minder olarak kullanılan

"Muhedde"nin ölçülerinde, kişisel mekan anlayışı göz önünde bulundurulduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.9: Misafir odasında kişisel mekan anlayışına göre oturma yeri.

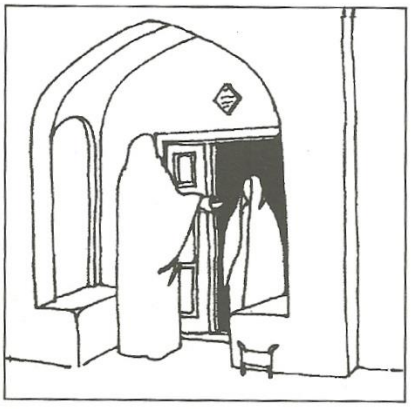
Toplumsal ve kamusal mekan anlayışının, Tebriz evlerinin içindeki bahçe ölçüleri ile komşu binaların sokağa bağlanmak için kullandıkları çıkmaz sokağın genişliğinde de rol oynadığı görülmektedir.

Arapça mesken ve ev anlamına gelen Sekene (SKN), Dar ve Beyt kelimeleri kullanılmaktadır. Kuran'ın Nehl suresinin 80. ayetinde "Allah evlerinizi sükûnet ve rahat ortam olarak kılmıştır" denmiş ve Peygamber evi dünyanın en iyi mekanı olarak göstermiştir. İslam'da evin aile içi ilişkileri güçlendirdiği düşünülerek Müslümanlar için evin çok önemli olduğu ifade edilmektedir. Ama ne Kuran'da ve ne Sünnet'te evin tasarımı, mimarisi ve inşası ile ilgili belirgin bir kural ve yöntem vurgulanmamıştır. Mortada (2003) bu bağlamda Şeriat kaynakçalarından çıkarılan bir dizi önemli usul ve ilke ile müslüman bir kişinin evi için bir model oluşturulabileceğini savunmuştur. Bu ilkelerden birisi mahremiyet ilkesidir. Hz. Muhammed'e göre bir evin komşusu o evden yanındaki 40. eve kadar olan evlerdir, böylece Müslüman kentlerinde 40 adetlik ev birimi bir blok olarak nitelendirilmektedir (Mortada, H. 2003). Diğer taraftan İslam'da önemli değerlerden biri, özel harim ve kişisel sınırdır. Bu konuda Kuran'ın Nur ayetinin 30. Suresinde özellikle belirtiği gibi kişisel ve sosyal-kamusal alanlar arasında kesin bir sınır tanımlanmaktadır ve müslümanların ev dışında, kamunun gözetimi altındaki alanlarda mütevazı ve alçak gönüllü davranması öğütlenmektedir. Peygamber de bu konunun önemini vurgulamak için sahabelerinin caddeleri toplaşma mekanı olarak kullanmasını doğru bulmaz ve ana caddelerde oturulmasını yasaklar. İslam'da kişilerin özel hayatı ve aile ile mahallenin mahremiyeti önemli bir yere sahiptir. Geleneksel müslüman mahaleleri de bu esasa uygun hiyerarşik bir düzen ile

şekillenmiştir. Bu bağlamda tüm ana caddeler bölgenin merkezinden, yani kent yaşamında ulaşılabilirliğin en yüksek olduğu merkezden başlamaktadır. Eve doğru gidildiğinde caddenin genişliği azalırken işlevsel olarak kamudan özele bir yolculuk başlar ve en sonunda ana caddeden çıkmaz sokağa doğru değişim göstererek bu yolculuk evin özel avlusunda sona erer. Bazı örneklerde ev çıkmaz sokağın girişinde tak veya ana kapı şeklindeki bir eşikle kamusal bölgeden ayrılır. Bu, yarı özel alana girildiğini göstermektedir (Mortada, H. 2003).

Tebriz kenti de Müslüman bir kent olduğundan, mahremiyet ilkesi kent dokusunun şekillenmesinde iklimsel etkenler ve savunma ihtiyacı kadar büyük öneme sahiptir. İran kültüründe ev ailenin dini inancına uygun şekilde yaşadığı; inancın getirdiği ilkeleri yaşattığı ve koruduğu yerdir. Konut kültüründe dış mekandan ev halkının özel yaşam alanlarının görülmemesi gerekmektedir. Ama ev halkı kendi içinde mahremiyeti sağlamak için çocuklara ayrı odalar tahsis etmemektedir. Her çocuğun kendine ait odasının olması, modern yaşam tarzının getirdiği değişikliklerden biridir.

Tebriz evlerinde iç mekanlarda kadın ve erkeğin yaşadığı mekanlar ve binaya giriş ile çıkış mekanlarında farklılık yoktur. Mekan kullanımında cinsiyet ayrımı bulunmamaktadır. Bina girişinden bahçeye ve oradan ana yaşam mekanlarına kadar olan geçişlerde, ev halkı dışında gelen misafirin ev halkının yaşadığı özel mekanları direkt olarak görmesi, hane halkının İslami inancına göre uygun değildir ve bunu önlemek için mekanlar arası geçişler hiyerarşik olarak genelden özele doğru düzenlenmiştir. Bina girişleri ana eksen üzerinde konumlanmamaktadır. Heşti, genel mekan olan sokak ile yarı genel mekan olan Hayat arasındaki tampon bölge olarak kontrollü geçişi sağlamaktadır.

Şekil 3.10: Serder ve heşti ev halkının mahremiyetini sağlama özelliğine sahiptir (Naderi Azad, B., 2001).

Büyük ölçekli evlerde ana yaşam mekanı ve yaşam alanlarının konumlanmasında mahremiyet anlayışı küçük ölçekli evlerdeki gibi büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda evin büyüklüğü ve ev sahibinin sosyal statüsü ve mal varlığı gibi faktörler iç mekanlarının örgütlenmesini de etkilemiştir. Büyük ölçekli evlerde alanın geniş olmasından dolayı açık mekan olan Hayat, ev halkı kullanımı için iç ve misafirleri için ise dış hayat olarak ikiye ayrılabilmiştir.

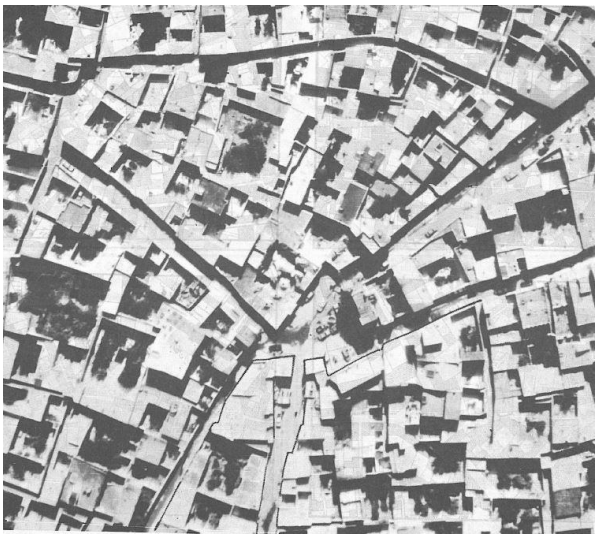
Şekil 3.11**:** Tebriz Hoyular evinden hayat ve ev halkından kareler (H.A.Ü Arşivi).

Evlerinin belirgin karakteri, değişimi ve dönüşüm özellikleri davranışsal, kültürel, sosyo-ekonomik ve mekansal öğelere bağlıdır (Turgut, 2001). Avlu, revak, yaşam mekanları, odalar ve misafir odasının konumunu, evlerin karakteristik özellikleri olarak sayılabilir. Bu öğeler ev halkının mekanı kullanışını, sosyal davranış biçimlerini veya kişisel mekan, mahremiyet ve egemenlik sınırlarını açıklamaktadır.

3.3.3 Geleneksel evlerin konum ve yerleşim yönü

Tebriz mimarisinde binalar kıbleye doğrudur; güneydoğu ile kuzeybatı eksenine yerleşirler. Pirnia (2001) bu yönü, Raste yönü olarak adlandırmaktadır. Merkez İran'da Tahran, Yezd, Cehrom kentlerinde ve Batı İran'da Tebriz'de binalar bu yöne göre inşa edilmektedir.

Binaların bu şekilde konumlanmaları, iklimsel olarak soğuk bölgede yer alan Tebriz evlerinin daha çok güneş almasına olanak sağlamaktadır ve kent dokusunun sık olması da binaların soğuk kış günlerinde rüzgara daha az maruz kalmasını ve daha az ısı kaybetmesini sağlamaktadır.

Şekil 3.12: Tebriz kent dokusu ve yerleşim örneği (Soltanzadeh, 2005).

3.3.4 Geleneksel evlerin ölçeği

Peymun Farsça'da ölçek anlamına gelir. Pirnia'ya (2001) göre Geleneksel İran evleri üç ölçekte uygulanmaktadır:

- Bozorg Peymun (Büyük Ölçek) 48*48 metre kare
- Kuçek Peymun (Küçük Ölçek) 32*32 metre kare
- Horde Peymun (Minik Ölçek) uzunluk birimi 0.93 m dir

Tebriz geleneksel evlerinde daha önce de söz edildiği gibi küçük ölçekte çok fazla tescilli örnek bulunmamaktadır. Zaman içinde, kentin değişimi ve dönüşümü sürecinde, küçük ölçekteki çoğu ev yıkılmıştır. Az orta ve büyük ölçekli ev bugün ayaktadır. Bu çalışmada ele alınan evler genellikle mahallelerin zengin ailelerine ait büyük ölçekli evlerdir.

3.3.5 Geleneksel evlerin gelişebilme ve büyüyebilmesi

Tebriz geleneksel evlerinin genel özelliklerinden biri de zaman içinde genişleyebilme özelliğidir. Tebriz evlerinde aile yapısının değişimi ve büyümesi ile beraber, ailenin ihtiyaçları doğrultusunda binaya odalar eklenerek yeni çekirdek aile için yaşam alanı sağlanmaktadır. Bu yüzden Revak gibi geçiş mekanları odalar arası bağlantıyı sağladığı için önemli rol oynamaktadır. Geleneksel evler, çağdaş evler gibi geçici yaşam yerleri olarak düşünülmemiştir. Bu evler bir ailenin hayatı boyunca kullanacağı

şekilde düşünülmüş; aile bireylerinin çocukları ve torunlarının da orada yaşayacağı düşünülerek daha sonra değişiklikler yapılabilecek biçimde; yeni aile fertlerinin rahat edebileceği şekilde inşa edilmiştir. Bir ev yapılırken, onun, bir ailenin mirası olacağı ve nesiller boyu kullanılacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla evi korumak, aslında aileyi korumak gibidir.

3.3.6 Geleneksel evlerin komşuluk ve sokak ilişkileri

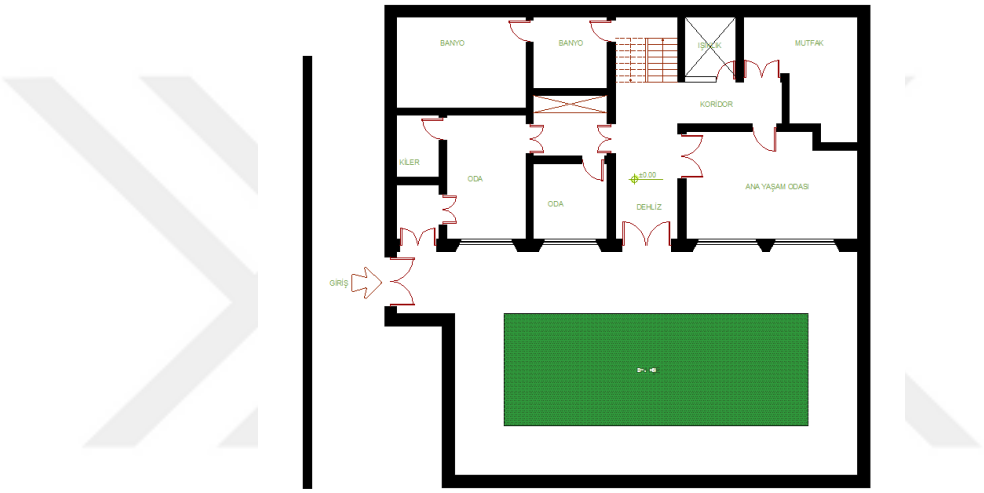
Tebriz kentinin organik kentsel dokusunda bulunan geleneksel evlerin bina kütleleri daha çok kareye yakın formlardan oluşmaktadırlar. Arsalar komşu arsalarla bazen iki kenardan, bazen üç kenardan ve bazen de dört kenardan bitişiktirler. Bina girişi arsanın bir veya iki cephesinden, yola bakan arsalarda da binaya ait Heşti aracılığıyla sağlanmaktadır. Gadaki Evi örneği gibi örneklerde arsanın dört tarafı komşu evler ile sınırlı olduğu için iki yan komşu parseller ortak Heşti ve Dalan vesilesiyle Hayat'a ulaşılmaktadırlar.

Şekil 3.13: Tebriz, Şehnaz caddesinden 1901' de geleneksel komşuluk ve sokak ilişki örneği (Ceditülislam arşivi).

Büyük ölçekli evlerin Enderun ve Biruni olarak bilinen iki iç ve dış bahçesi olduğundan, bu tip evlerin etraflarındaki sokaklar ile ilişkileri iki ayrı giriş kapısından sağlanmaktadır. Enderun veya iç avlu daha küçüktür ve ev halkının özel kullanımı için düşünülmüştür. Biruni veya dış avlu ise daha büyüktür ve misafirler ev içine girmeden bu açık ve yarı genel mekan olan bahçede ağırlanır.

Genellikle Tebriz geleneksel evlerinin girişi binanın ana ekseni dışında konumlanmıştır ve dış kapı açık olsa bile evin içi görünmemektedir. Bunun ana sebebi aile ve ev içinin mahremiyetini sağlama kaygısıdır. Mahremiyete gösterilen bu özen daha sonraki Pehlevi döneminde önemini yitirmiştir. Bu dönemdeki geleneksel konutlarda Heşti, Dalan ve Revak öğeleri kullanılmaz ve bina girişleri bahçe ortasına ve ana eksende konumlanır. Ayrıca Hayat ve evin geneli ölçek olarak küçülmektedir. Bu dönemdeki bina kütlesi ve açık mekanların oranı giderek küçülmekte ve yan komşular ile kütle ilişkisi daha da artmaktadır. Böylece mahallelerde daha sıkı bir bina örüntüsü görülür.

Şekil 3.14: 1930'larda I. Pehlevi döneminde inşa edilen geleneksel sadegi evinde heşti, dalan ve revak'ın kullanılmaması.

3.3.7 Geleneksel Tebriz evinin ana ögeleri

Geleneksel Tebriz evlerinin mekansal örgütlenmesindeki öğeler; sokaktan ev içine doğru şu şekilde sıralanmaktadır;

- Serder (Giriş)
- Heşti (Avlu Giriş Holü)
- Dalan (Avlu Giriş Koridoru)
- Hayat (Avlu-Hayat)
- Eyvan ve Revak
- Dehiz (Bina Giriş Holü)

- Rahro (odalar arası koridor)
- Tenebi (büyük oda, ana yaşama odası ve misafir kabul odası)
- Kellei (Tenebinin yan üst odası)
- Otag (Oda)
- Hozhane (Havuzlu mekan)
- Zirzemin (Bodrum katı)
- Hamam
- Mutfak (Aşpezhane, Matbah)
- Ahır
- Dam ve balahane

İran evlerinin kâgir dış duvarları sadedir ve sadece Serder veya Dergâh'ta süslemeler bulunmaktadır. Genelde giriş içe doğru girintili şekildedir; bu oran, girişin eninin yarısı kadardır. Girişin iki tarafında **Pahore** (Ayağın değeceği yer) isimli oturulabilen basamaklar bulunmaktadır. Bu mekan hem giriş işlevi görür, hem de evin içine girmeyen yabancılar veya hane halkının bekleme mekanıdır.

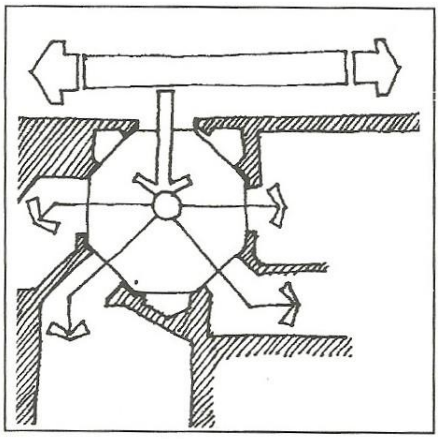
Şekil 3.15: Tebriz Şerbetoğlu evinden küçük hayata giriş örneği.

Tebriz evlerinin girişi de İran'ın diğer bölgelerindeki özelliklere sahiptir ama kendine özgü özellikleri de bulunmaktadır. Bu yüzden giriş mekanı Tebriz'in mahalli taşı olan Esparahon taşı ile birkaç sıra kaplanır ve onun üzeri tuğla ile devam eder. Bezemeler ise yine aynı tuğla ile kemerli veya kare formlarda yapılmaktadır. Kapı, duvar hizasından fazla içeri girintili değildir ve süslemelerin tam ortasında konumlanmaktadır.

Şekil 3.16: Tebriz Şerbetoğlu evi'nden büyük hayat'ın serder örneği.

Serder veya girişten sonraki mekan Heşt, Heşti veya Keryas'tır. Genelde bu mekan isminden de belli olduğu gibi sekizgen biçimindedir ama altıgen, dikdörtgen ve kare forma sahip Heştiler de bulunmaktadır. Heşti, evin dışarı ile bağlantıda olduğu mekandır. Bu mekan duraklama alanıdır ve aynı zamanda girişten sonra mekanlara dağılımı da sağlamaktadır. Bazen bu mekan birden fazla komşu ev için dağılım ve geçişi sağlamaktadır. Sultanzadeh'e (1993) göre evin giriş mekanının işlevi sadece geçişi sağlamak değildir; giriş, dıştan içe olan hareketin uzatılması ve kontrollü olmasını sağlamaktadır (Sultanzadeh, 1993). Naderi Azad (2001) ise giriş mekanının ince detaylar ve süslemelerle bezenmesinden ötürü, sadece fonksiyonel işlevinin olmadığını ve daha derin anlamlara sahip olduğunu ve ev sakinlerinin kişisel özgürlüklerinin simgesi olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden binanın girişi sadece mahrem olmayanların içe doğru bakışını önlemez; kamusal alandan özel alana geçişi de simgeler (Naderi Azad, 2001).

Şekil 3.17: Heşti'nin birden fazla eve geçiş sağladığı özelliğinin örneği (Naderi Azad, 2001).

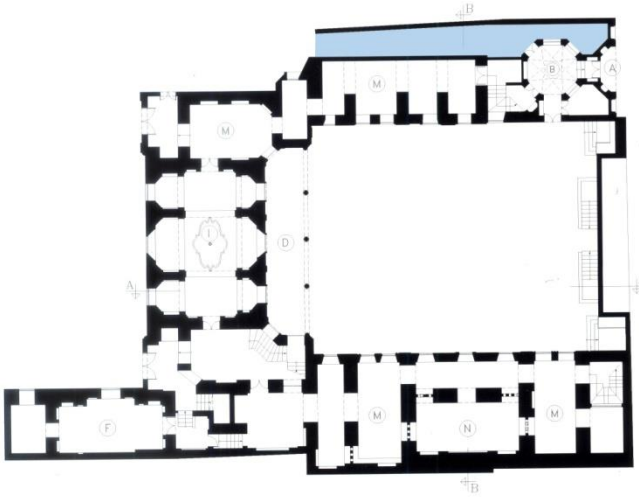
Heşti'nin içinde aydınlatma elemanları, oturmak için basamaklar ve "fervara" yani Heşti'nin üst katındaki odaya gidebilmek için merdivenler bulunmaktadır. Heşti'den iç mekanlara, Dalan'dan avluya ve ayan evlerinde bulunan ahıra geçiş sağlanmaktadır. Kapıcı veya ahır görevlisinin konakladığı mekan da Heşti'nin üst katı veya yanındadır.

Şekil 3.18: Tebriz, Selmasi evinden heşti örnegi (Ceditülislam arşivi).

Dalan, Heşti den sonra bahçeye ve iç mekana irtibatı sağlayan geçiş mekanıdır. Dışardan gelen ev halkı iç mekanlara Heşti'den geçebilmekte; misafirler ise Heşti'den Dalan vasıtasıyla Avlu'ya yönlendirilmektedirler. Genellikle, Avlu'ya direkt bakışın önüne geçebilmek ve mahremiyetin sağlanabilmesi için Dalan'ın yönü giriş yönünden

farklı olarak tasarlanmaktadır; öyle ki Heşti'nin kapısı açık olsa bile dışardan geçenler evin içini görememektedirler (Soltanzadeh, 2005) .

Şekil 3.19: Tebriz, Gadaki evinden ortak dalan ve heşti kullanım örnegi (Keynejad, 2011).

Hayat, İran evlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dehhuda Sözlüğü'nde Hayat kelimesi "etrafı duvarlar ile sarılı alan" olarak tanımlanır. Sahet, Sehn, Miyansera, Sehn Sera gibi sözcükler de bu anlamda kullanılmaktadır.

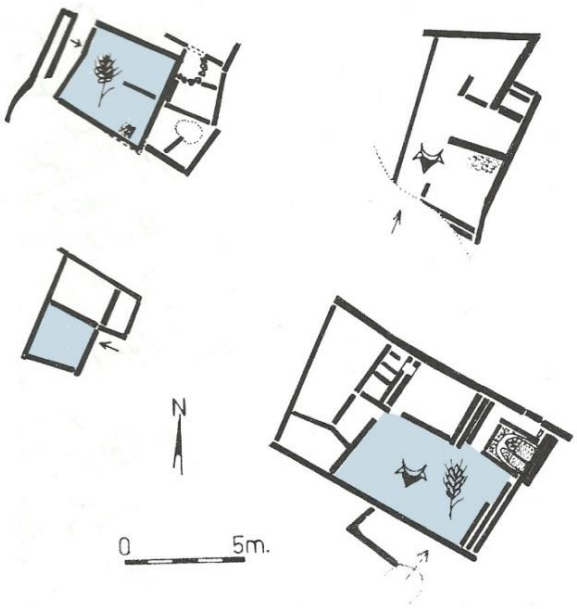
Hayat, evin geometrik olarak merkezidir ve aynı zamanda İran evlerinde simgesel bir role de sahiptir. Pirnia'ya (2001) göre Hayat'ın temsil ettiği simgeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Hayat, bir mülkün harimidir (girilmesi yabancıya yasak olan sınır) ve sınırlarını belirtmektedir.
- Hayat, evin öğelerini birleştirmektedir.
- Hayat, iç ve dış mekanlar arası irtibatı sağlamaktadır.
- Hayat, neşeli, yeşil ve huzurlu mekan yaratmaktadır.
- Hayat, temiz hava sirkülasyonunu sağlamaktadır.
- Hayat, farklı mekanları organize eden önemli unsurdur.
- Hayat, aile huzurunu ve güvenliğini sağlayan sınırdır.

Hayatlı evler İran'da yaklaşık 8000 yıllık bir tarihe sahiptir, yani başlangıcı M.Ö. 6000'e kadar gider. En ilkel yöntem ile bir alanı kuşatmak ve yaşanabilir alan yaratmak için kullanılan örneklerden biri, Azerbaycan bölgesindeki Dolmen Taşlı Hisarı'dır. Bu

hisarlar çok yüksek değildir ama yapanların alanda mülkiyet durumunu ortaya koymak için geliştirdiği fikri ortaya koymaktadır. (Pirnia, 2001)

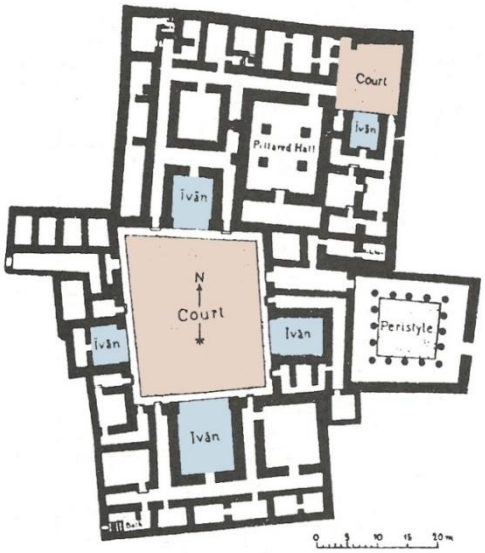
Tappe Zage'deki (Zage Tepesi) arkeolojik kazılar, Hayat'ın bir evin içindeki mekanlar arası bağlantıyı kurmasının ilk örneklerinin M.Ö. 6000'li yıllarda ortaya çıktığını göstermiştir. Bu evler açık ve kapalı avlu (Hayat) olarak iki bölümden oluşmakta; kapalı alanlar da iki bölümden oluşmaktadır: Birincisi istirahat, uyuma ve günlük kullanım için, diğeri ise tarımsal ürünler deposu ve hayvanlar için ayrılmıştır. Hayat'ın İran evlerindeki merkez olarak kullanılışı ise ilk kez Damgan, Tappe Hesar'da (Hisar Tepesi'nde) görülmektedir. Hasanlu SİT bölgesindeki Sahtemane Suhte'de (Yanmış Bina) ise M.Ö. 8000 ile 10000 yılları arasına ait iki hayatı birbirine bağlayan bir ev görülmektedir (Pirnia, 2001).

Şekil 3.20: Kazvin Ovası, Zage Tepesi kazılarında çıkan, dört grup insan için kullanılan dört hayatlı ev tipi, MÖ.6500 (Memarian,2007).

Part mimarisinde hayat binanın merkezinde kullanılmaktadır. Sistan'daki Hace Dağı (Kuhe Haje), Hetra ve Aşur Sarayı'ndaki kalıntılar bu bulguyu doğrulamaktadır. Hace Dağı'ndaki kazılardan elde edilen bulgulara göre M.S. 100. seneye ait saray orta avlulu, iki eyvanlı, tüm mekanların orta avluya açılır şekilde içe dönük biçimlendirildiği bir bina iken; M.S. 100 ve 200 seneleri arasında yapılmış olan Aşur Sarayı, hemen hemen aynı özelliklere sahiptir ama avlunun dört tarafında dört eyvan bulunmaktadır. Andre Gordard'a göre bu plan şeması İslam'ın İran'a geldiği ilk

zamanlarda camiler için şablon olarak kullanılmıştır. Bu tür plan tipolojisi daha sonraki dönemlerde Firuz Abad Ateş Tapınağı'nda da kullanılmıştır (Pirnia, 2001).

Şekil 3.21: Hayatlı, dört eyvanlı Assur sarayı, MS. 1. Yy- Kuzey Irak (Memarian, 2007).

Hayat Tebriz evlerinde çamaşır asma, bulaşık yıkama, yemek pişirme, halı yıkama, meyve ve sebze yetiştirme, havuz etrafında dinlenme gibi günlük faaliyetlerin yeridir. Çoğunlukla büyük ölçekli Tebriz evlerinde "Hayat" iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, hane halkına özel olan Enderun veya iç hayat, küçük ölçekli evlerin gündelik sebzesini karşılayacak şekilde ekilmiş bir bahçedir. İkincisi, Biruni veya dış hayat, evin dışına Heşti ile bağlanan büyük ölçekli ön bahçedir. Mutfak, kiler, tuvalet ve hamam gibi servis alanları avlu etrafında yer almaktadır. Hayat'ın zemini çoğunlukla Tebriz'in yerel taşı olarak bilinen Sparahon taşı ile kaplanır. İki veya dört bahçesi bulunan Hayat'ın merkezinde küçük bir havuz da bulunabilir.

Farsçada ve Türkçede "**Eyvan"** veya **"Ayvan"**, Arapçada "**Livan"** veya **"İvan"** kelimesinin kökü, Pehlevi Farsçasında "ev" anlamına gelen "**ban"** kelimesinden gelmekte ve bu kelimenin Farsçadan Arapçaya geçtiği düşünülmektedir (Adıvar, A. vd., 1964). Ünlü (1992, 1998, 2013) Kuzey Mezopotamya konutlarında yaptığı araştırmalarda Anadolu'da "Sofa", Irak'ta "Tarma", Suriye'de "Revak" olarak bilinen eyvanı, evin özel ve yarı genel alanları arasında çok fonksiyonlu geçiş mekanı ve ev halkının gündelik yaşamının geçtiği, yemek hazırlama ve yeme alanı olarak tanıtmıştır (Ünlü, 2013).

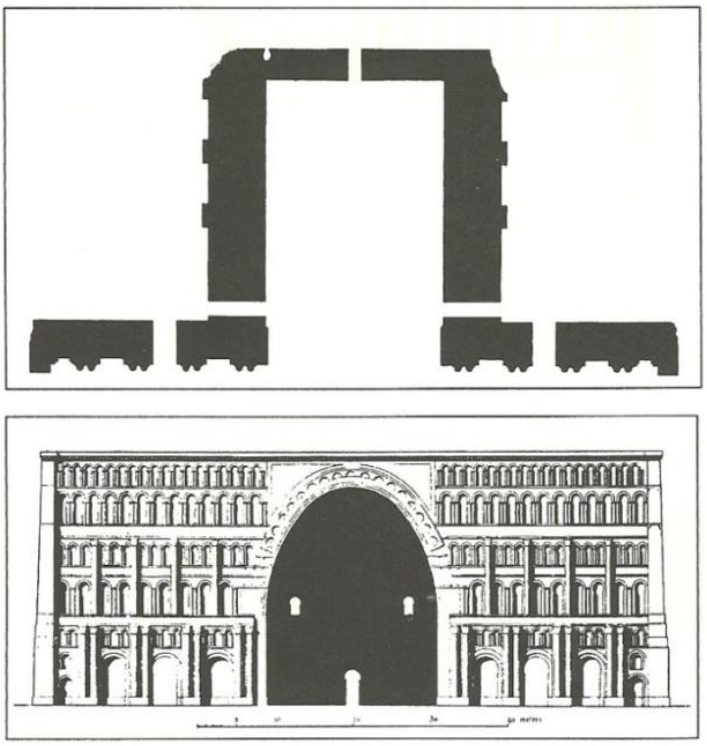

Şekil 3.22: Tebriz, Şerbetoğlu evi'nden hayat örneği.

Deh Huda sözlüğünde Eyvan, mihrap ve hilal şeklinde olan sofa ve tak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda uzun tavanlı koridor ve oturma mekanı, önü açık ev ve padişahların oturma mekanı olarak da bilinmektedir. Firdevsi, Menuçehri, Nasır Hüsro, Nizami ve Hagani gibi ünlü şairlerin şiirlerinde de Eyvan kelimesi bu anlamda çokça kullanılmıştır. Piş Eyvan (ön eyvan) kelimesi de üstü açık zeminden yüksek sofa anlamına gelmektedir (Dehuda Sözlüğü).

Ardalan'a göre Eyvan doğa ötesi bir anlama da sahiptir: Avluyu ruh ve odayı beden olarak nitelendirmekte ve Eyvan'ın bu iki dünya arasında geçişi sağlamakta olduğunu düşünmektedir. Ardalan, İran geleneksel mimarisinin ikilem içinde olduğunu savunmakta; öz olarak nitelendirdiği sosyal, kültürel ve dini kavramlar ile görünüş olarak kabul ettiği malzeme, renk ve doku gibi fiziki faktörler arasında bir geçiş olduğunu düşünmektedir (Ardalan, 2003) .

Üç tarafı kapalı olan Eyvan'ın üstü genelde tonoz ile kapalıdır ve binanın merkezinde, avluya bakacak şekilde konumlanmıştır. Mezopotamya ve Orta Asya'da öncelikle evlerde kullanılan Eyvan daha sonra camiler, kervansaraylar ve medrese binalarında en sevilen eleman olarak görülmektedir.

Şekil 3.23: Eyvanı Medayin (Takı Kesra veya Ctesiphon), Irak, MS.241 (Pirnia, 2001).

Eyvan, Part mimarisinde, Sasaniler döneminde saraylarda ve tapınaklarda tören alanı olarak kullanılmıştır. Eski kaynaklarda kullanılan Eyvan kelimesi "tören ve kabul salonu, kasır ve saray" anlamına gelmektedir. Ancak İslam sonrası İran mimarisinde özellikle Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular döneminde Eyvan olgusu geleneksel ev mimarisinden alınarak kervansaraylar, camiler ve medreselerde yazlık oturma alanı ve dershane mekanı olarak uygulanmış; hastanelerde ise yazlık teşhis ve tedavi alanı olarak kullanılmıştır. Selçuklular döneminde Irak ve Suriye'de gelişen medreselerde Eyvan önemli bir öğedir. Osmanlı mimarisinde Eyvan'ın üstü tonoz ile örtülü değildir fakat daha çok kubbe ile örtülmüş mekan olarak görülmektedir. Özellikle Çinili Köşk'te İran mimarisi ve eyvan olgusu kullanılmıştır (Bektaş,1995).

Eyvan, Hayat, ana yaşam mekanı ve odalar arası geçiş mekanı olarak kullanıldığı gibi, aşırı sıcaktan ve soğuktan korunmak için iklimsel dengeleme öğesi olarak da kullanılır. Ayrıca binanın görünüşü ve cephe düzenlemesinde hem odak noktasıdır hem de cephe düzenlemesinde mukarnas (İslami bezeme çeşidi) ve süslemelerin yoğun olduğu bir mekandır.

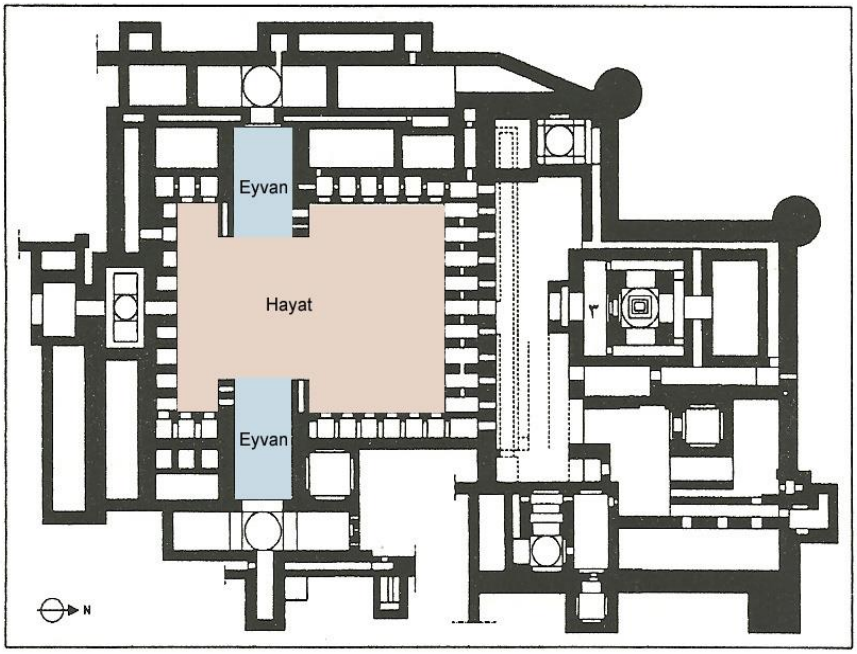

Şekil 3.24: Tahran, İran Ulusal Müzesi, eyvan olgusunun örneği.

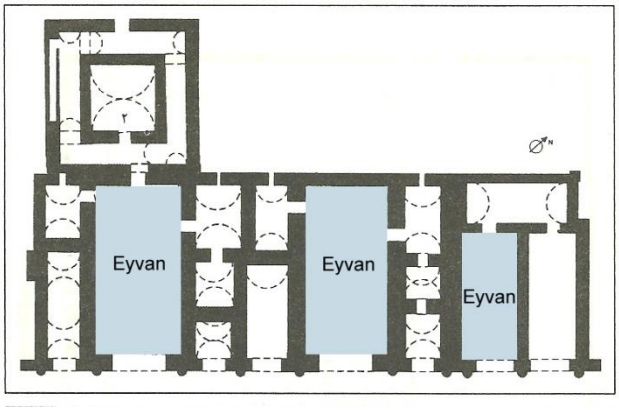
Şekil 3.25: Tebriz geleneksel evlerinden eyvan örneği (Ceditülislam arşivi).

Eyvan'ın kökenine bakmak için öncelikle beşik tonoz ile inşa edilmiş Eyvan'ın biçimsel formunun kökenine bakmak gerekir. Mezopotamya, Mısır ve Çin bölgelerinde tarihte balçıkla sıvanmış parabolik kamış barınaklar ve doğal veya yapay kaya oyukları ile karşılaşılır (Akın, 1985). Akamenişi mimarisinde Eyvan Apadana Sarayı ve Persepolis'in güneyindeki evlerde de karşımıza çıkmaktadır.

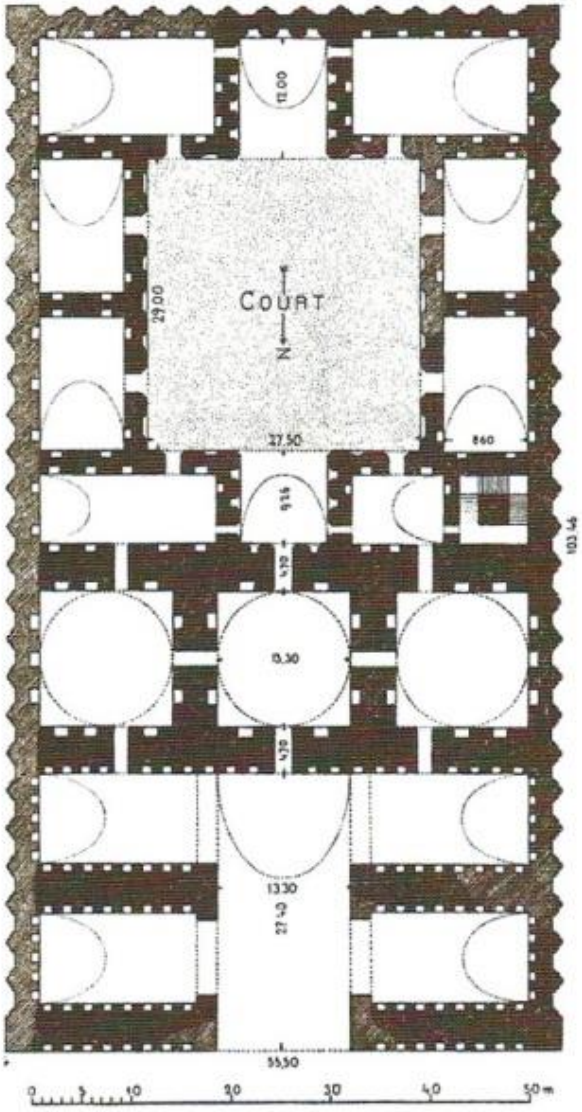
Şekil 3.26: Part dönemi merkezi hayat ve eyvan kullanımı, Sistan - Hace Dağı (Kuhe Haje), MS.1.yy (Memarian,2007).

Beşik tonozlardan oluşan eyvanlı Hatra Sara'ı, Part döneminde yapılmasına karşın Roma mimarisi tekniklerine ve süslemelerine sahiptir. Asur Sarayı ise dört eyvanlıdır ve merkezi mekan geleneğine sahiptir. Bu öğeler, Asur Sarayları ve Hatra Sarayı dışında sivil ev mimarisinde de yaygın olarak kullanılmış; daha sonra Mısır ile Horasan arasındaki bölgelerde de yaygın biçimde görülmüştür (Akın, 1985).

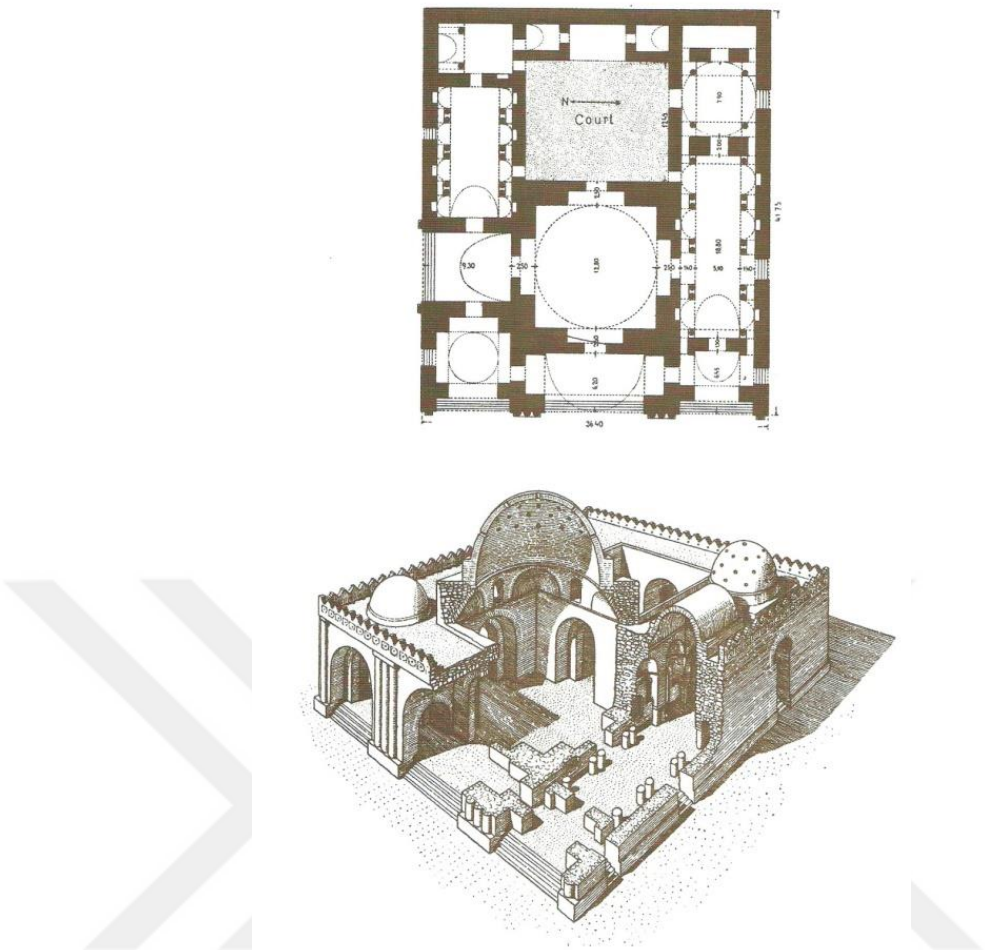

Şekil 3.27: Üç eyvanlı El Hezra (Hatra) sarayı, Musul-Irak, M.S.123, Roma, Yunan ve İran mimari etkisinde Aşkaniler döneminde Part mimari örneği (Memarian, 2007).

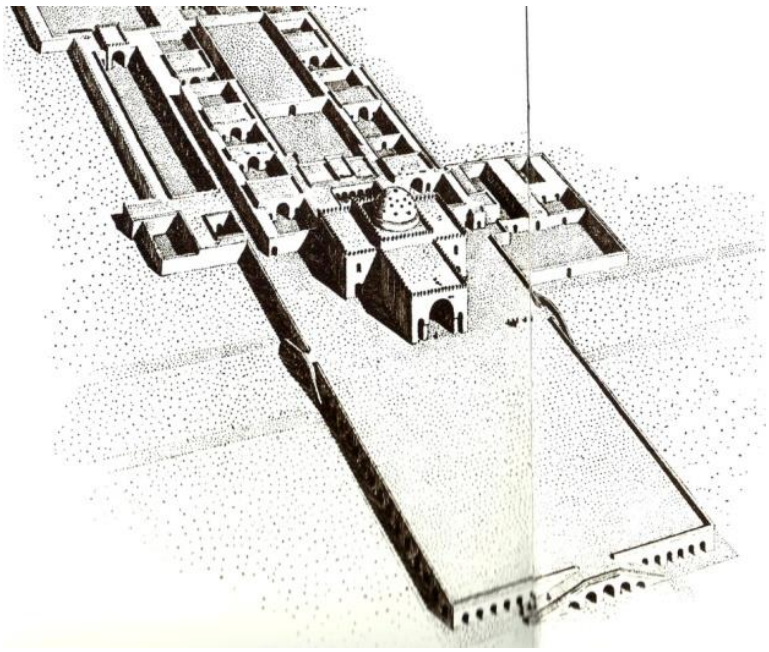
Sasaniler ise Partlardan aldıkları bu plan şemasını geliştirerek Tisfun'daki Kasra Sarayı (Kah-e Kasra), Kasre Şirin'deki Hosro Sarayı (Kah-e Hosro) gibi büyük orta avlulu binalar inşa etmişlerdir. Sasaniler Partlar'dan esinlenerek avlu etrafında çok eyvanlı yapılar yapmıştır. Firuzabad Sarayı'nda iki ve Taht-ı Süleyman'da üç eyvan bulunmaktadır. Bu eyvanlı sarayların çoğunda eyvan, su kaynaklarına sahip olan bahçeye açılmaktadır (Akın,1985).

Şekil 3.28: Firuzabad sarayı, MS.224 (Kateb, 2005).

Şekil 3.29: Servistan Sarayı, MS.420-438 (Kateb, 2005).

Şekil 3.30: Kasrı Şirin, MS.590 (Kateb,2005).

Eyvan olgusu eski Mezopotamya bölgelerinde sıkça rasladığımız bir olgudur. Irak, Suriye, Türkiye ve Azerbaycan bölgelerinde konut mimarisinin de önemli öğelerinden biridir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki tarihsel ev tipleri üzerinde araştırmalar yapan Akın (1985), bu bölgedeki evleri bindirme kubbeli, Hilani, Tüteklikli ve Eyvanlı evler olarak dört ana tip olarak ele almıştır. Güneydoğu Anadolu'nun dört büyük kenti olan Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Mardin evlerinin çoğu Eyvanlı ev tipindedirler. Bu kentler dışında, sıcak iklim bölgelerind,e özellikle Kâhta, Midyat, Hasankeyf ve Halfeti gibi küçük ölçekli yerleşimlerde de eyvanlı evler bulunmaktadır (Akın, 1985).

İran evlerinin en büyük açık mekanı Hayat'tır. Ondan sonraki açık ve yarı açık mekanlar ise Hayat'ın seviyesinden başlayarak çatı seviyesine kadar yer almaktadırlar. Hayat'tan sonra gelen ara mekanlar sırayla eyvan veya sofadır; daha sonra bir üst katta Şarmi ve onunda üstünde Mehtabi bulunmaktadır. Sofa, Hayat kotundan yüksek olan bir platform ve oturma alanıdır.

Genelde İran'ın merkezi ve sıcak bölgelerinde Hayat'tan bir üst kotta ve etrafında şekillenen geçiş mekanı Şarmi olarak adlandırılmaktadır. Şarmi, geçiş sırasında evin tümüne nazırdır. Irak'ta geleneksel evlerinde üç tarafı diğer mekanlar ile çevrili ve önü avluya açılan mekana "Tarma" adı verilmektedir. Eyvan ile Tarma benzer işlevler ve özellikler sahiptirler, ama Eyvan'ın aksine, Tarma'nın uzun ekseni cepheye paraleldir. Diğer taraftan Eyvan'ın ön açıklığı kemerlidir; Tarma ise düz atkıya sahiptir (Akın, 1985).

Ünlü (2013) Anadolu, Kuzey Irak ve Suriye evlerinde merkezi mekan geleneğini Eyvan olgusu üzerinden incelemektedir. Bu geleneğin Kuzey Irak ve Suriye'de devam ettiğini ve bu geleneğin Anadolu'nun batısına doğru geçişte kaybolduğunu ortaya koymaktadır. Coğrafi ve iklimsel etkenlerin önemli rol oynadığını ve Eyvan gibi içe dönük mekanın yerini balkon ve teras gibi dışa dönük öğelerin aldığını vurgulamaktadır.

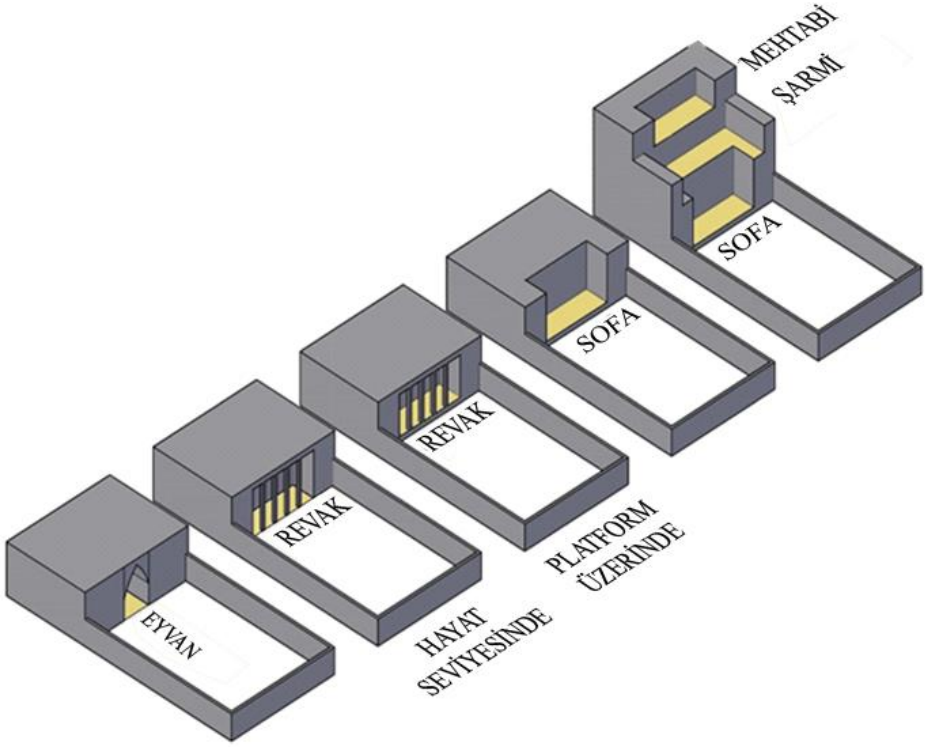
Sonuç olarak geleneksel Tebriz evlerinin de ana öğelerinden bir olan Eyvan, İran, Irak Türkiye ve Suriye bölgelerinde farklı şekillerde ve özelliklerde, değişik terimler ile kullanılmıştır (Saatçi, 2003). Aslında, şekil ve konum olarak farklılıklar gösterse de aynı işleve sahiptir. 3.2 çizelgesinde İran'ın farklı bölgelerinde, Irak, Suriye ve Türkiye'de eyvanın hangi şekillerde kullanıldığı ve hangi terimlerle anıldığı görülmektedir.

Çizelge 3.2: İran ve yakın bölgelerde yarı açık geçiş mekanlarının farklı terimler ile kullanılması.

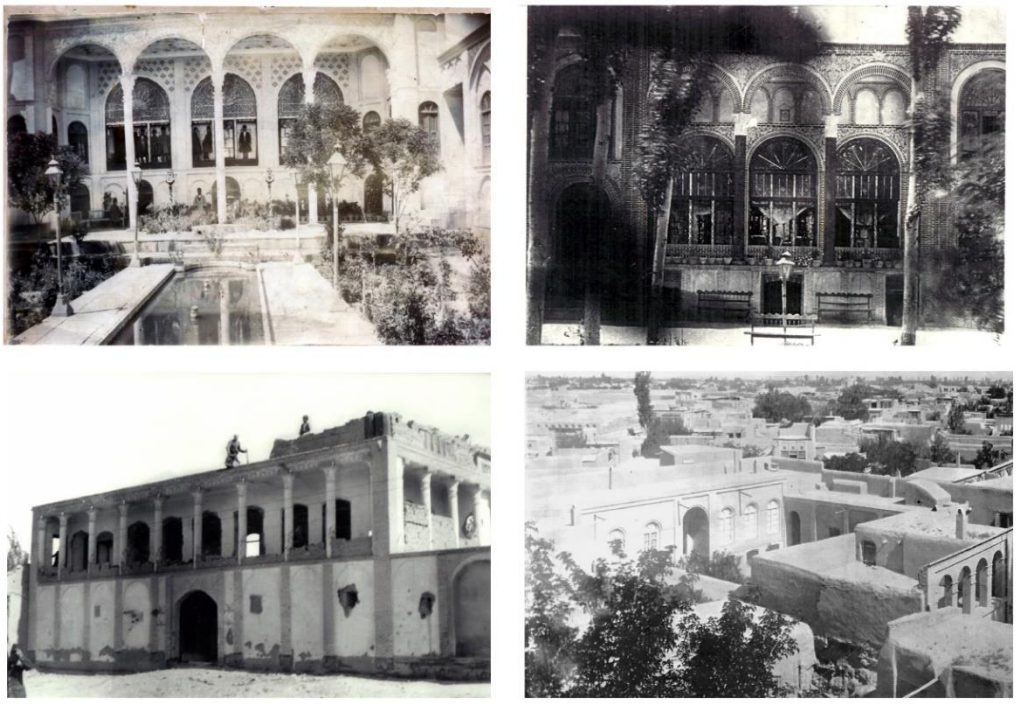
	Batı Iran	Merkez ve Doğu Iran	Kuzey Iran	Güney Iran	Irak	Türkiye	Suriye
Eyvan	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sofa		✓				✓	
Revak	✓	✓					✓
Talar			✓		✓		
Tarma				✓	✓		
Şarmı				✓			
Apadana		✓					

İran evlerinde en büyük açık mekanı Hayat'tır. Ondan sonraki açık ve yarı açık mekanlar ise Hayat'ın seviyesinden başlayarak çatı seviyesine kadar yer almaktadırlar. Hayat'tan sonra gelen ara mekanlar sırayla Eyvan, Revak veya Sofadır. Sofa, Hayat kotundan yüksek olan bir platform ve oturma alanıdır. Bir üst katta mekanlar arası geçişi sağlayan üstü açık ve Hayat'a bakan Şarmi veya Tarma olarak anılan koridor yer almaktadır. Şarmi, daha çok, İran'ın merkezinde ve güneyinde, sıcak ve kurak iklime sahip bölgelerde kullanılmaktadır. Şarmi ile aynı kotta veya bir üst katında üç tarafı kapalı ve üstü açık, yaz sıcağında çatıda mehtabı seyrederek uyuma mekanı olan "Mehtabi" bulunmaktadır. Tebriz gibi soğuk iklimlerde genellikle yarı açık geçiş mekanı olarak Eyvan ve Revak kullanılmıştır. Eyvan'ın, Kaçar dönemi öncesinde daha çok tercih edildiği düşünülmektedir. Revak ise son dönem geleneksel evlerde ve hatta ilk modern kamu binalarında tercih edilmiştir.

Tebriz evlerinde yarı açık geçiş mekanı, hem merkez İran'daki tonozlu Eyvan biçimiyle hem de sıra kolonlar ve araları kemerli olan Revak biçimiyle kullanılmıştır. Üstü kapalı sıra kolonlar ile bina önünde çıkma şeklindeki Revak, yine Tebriz'de iki değişik şekilde kullanılmıştır. Birincisinde Revak Hayat ile aynı kottadır, ikincisinde ise Hayat kotundan daha yüksekte ve ana yaşam mekanının önünde teras işlevini görmektedir. Şekil 3.32'de Tebriz'de aynı işleve sahip ama farklı şekillerde ve kotlarda kullanılan Revak türleri görülebilir.

Şekil 3.31: eyvan, revak, sofa, şarmi ve mehtabi gibi yarı açık mekanların İran geleneksel evlerinde kullanım şekilleri ve hayat ile ilişkisinin şematik gösterimi.

Şekil 3.32: Revak ve eyvan'ın Tebriz geleneksel evlerinde farklı kullanım şekilleri (Ceditülislam Arşivi).

Binaya Hayat'tan veya Eyvan'dan girildiğinde karşılaşılan ilk kapalı mekan Dehliz'dir. Dehliz, ana yaşam mekanı ve diğer mekanlar arası geçiş görevini ve sirkülasyonu sağlayan mekandır. Dehliz dış mekan ile irtibatta olduğundan dolayı kaplanmamaktadır; ayakkabı çıkarma ve odalara giriş mekanı olarak da kullanılmaktadır. Eyvansız ev tiplerinde Dehliz daha geniştir. Sadegi Evi örneğinde olduğu gibi yaz aylarında kapıları açık bırakılarak, çay içme, oturma ve dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır.

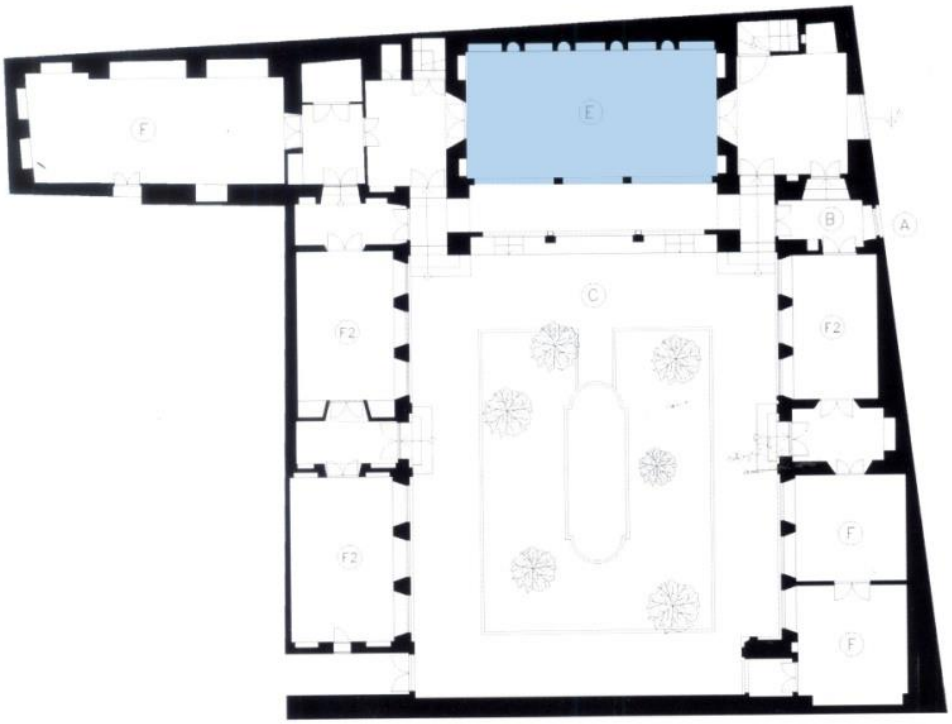
Şekil 3.33: Tebriz, Sadegi evi'nde dehliz örneği.

Tenebi, Tebriz evinin sosyal yaşam mekanı ve en büyük odasıdır. Misafir ağırlama odası olarak da bilinen Tenebi veya yerel dilde "Gonag otağı" ilk dönem geleneksel evlerde bina kütlesinin ortasında, Hayat'ın simetri aksının ortasında konumlanmıştır. Genellikle yüksek tavana sahiptir ve aynı yükseklikte renkli camlı pencereleri vardır. Kaçar dönemi ve öncesindeki evlerde en önemli sosyal mekan olarak kullanılmıştır. Bina cephesinde de bu vurgu görülmektedir.

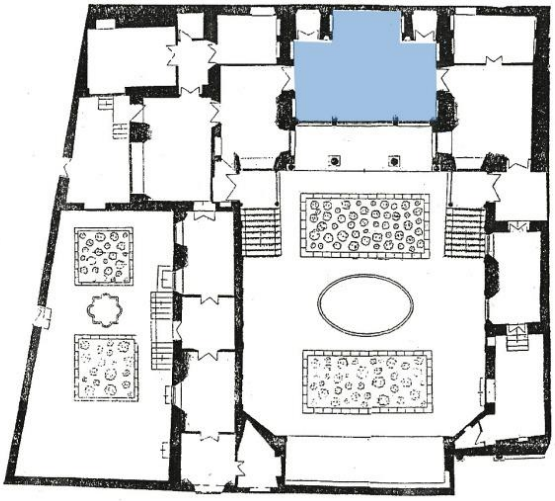

Şekil 3.34: Behnam evinden tenebi örneği.

Tenebi, I. Pehlevi dönemindeki geleneksel evlerde, ilk dönemki önemini yitirmiştir ve iki kat yüksekliğinde kullanılmamıştır. Bazı örneklerde bina kütlesinin ortasında bile konumlanmamıştır. Çoğunlukla giriş katındadır. Hiçbir zaman bodrum katında yer almaz. Revaklı örneklerde, Revak çoğunlukla Tenebi'nin güney kısmında ve güneş alan cephesi önünde konumlanır. Bazı örneklerde ise arka cephedeki ikinci Hayat'a bakan Revak görülmektedir. Tenebi, çoğunlukla dörtgen forma sahiptir ve geniş cephesinde güneş alması için Orsi pencereleri vardır. Baz örneklerde T şeklinde görülen bu ana yaşam mekanının kuzey kısmının iki köşesinde kiler ve dolap olarak kullanılan bölgeler bulunmaktadır. Bu iki kilerin arasında kalan alana ise "Şah Neşin", yani "en üst ve önemli kişinin oturma mekanı" adı verilmektedir. Diğer taraftan Farsçada T şeklindeki Tenebi "Şekem Deride" veya Türkçe karşılığı "karnıyarık" ismi ile adlandırılmıştır.

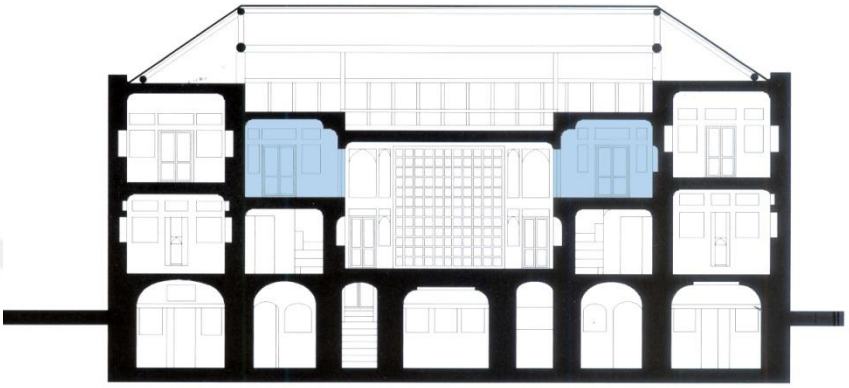
Şekil 3.35: Tebriz Hac Şeyh evi'nden tenebi örneği.

Şekil 3.36: Tebriz, Ziya Oddole evi'nden tenebi'de şekem deride örneği.

İki kat Tenebi'de, ona görüş açısı sağlayan açıklığa sahip yan odaya Kellei adı verilmektedir. Bu oda hane halkının mahremiyetini sağlayarak misafir odasını görme olanağı sağlamaktadır. Kellei, Kaçar dönemi ve öncesi evlerde genellikle Tenebi'nin

iki yanında simetrik olarak görülmektedir. Hayat'tan giriş katına ulaşıldıktan sonra bu katı birinci kata bağlayan merdivenler ile Kellei'ye ulaşım sağlanmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Tenebi'nin yüksekliği iki kat olmadığı için Kellei de işlevini yitirmiştir. Kellei bazı Revaklı evlerde Revak'ın içinde yer almaktadır. Behnam evi örneğinde, Tenebi'nin iki tarafında bulunan iki Kellei'nin önünde Hayat'a bakan küçük balkonlar da yer almaktadır.

Şekil 3.37: Tebriz, Behnam evi'kesit çiziminden kellei Örneği (Keynejad, 2011).

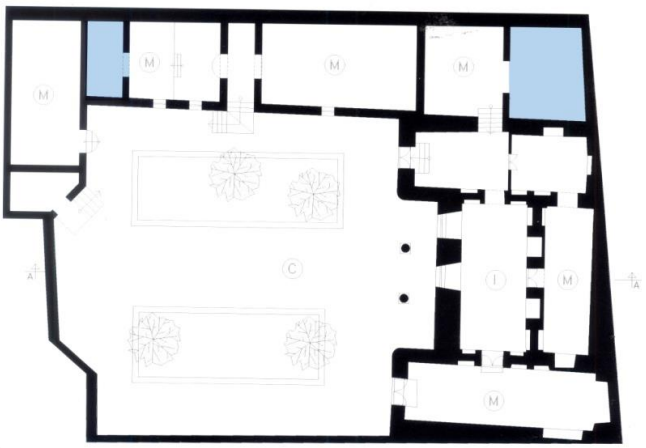
İran evlerinin odaları genel bir ölçeğe bağlı olarak tasarlanmışlardır. Pirnia'ya (2001) göre bu ana ölçek bir kapı genişliğidir ve odalar, geniş olan cephelerindeki açıklıkların adedi üzerinden adlandırılmıştır. Bu açıklıklar genelde pencere sayısı olarak bilinmektedir:

- Yekderi (bir kapılı)
- Doderi (iki kapılı)
- Sederi (üç kapılı)
- Pencderi (beş kapılı)

Odaların karakterleri de büyüklüklerine göre değişir. Tebriz evleri bu geleneye bağlıdır. Evin odaları belli oranlara göre yapılır, küçükten büyüğe şu şekilde sıralanır;

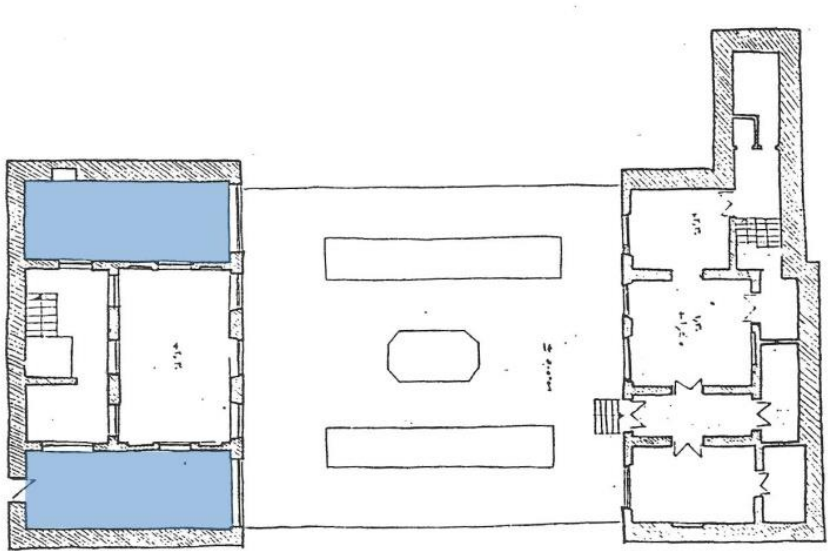
- Balaca Otag veya Sandıkhana
- Otag
- El Otağı
- Gonag Otağı

Sandıkhana, evin en küçük odasıdır; çoğunlukla girişi diğer odaların içinden sağlanır ve yanındaki büyük odaya hizmet amaçlıdır. Geceleri yere serilmek üzere toplanan yatak ve yorganların saklandığı odadır. Bazı evlerde bu oda sadece kiler ve sandık odası işlevini görür ve çok küçüktür; bazı büyük evlerde ise yaşam odasının yanında dinlenme ve hizmet odasıdır.

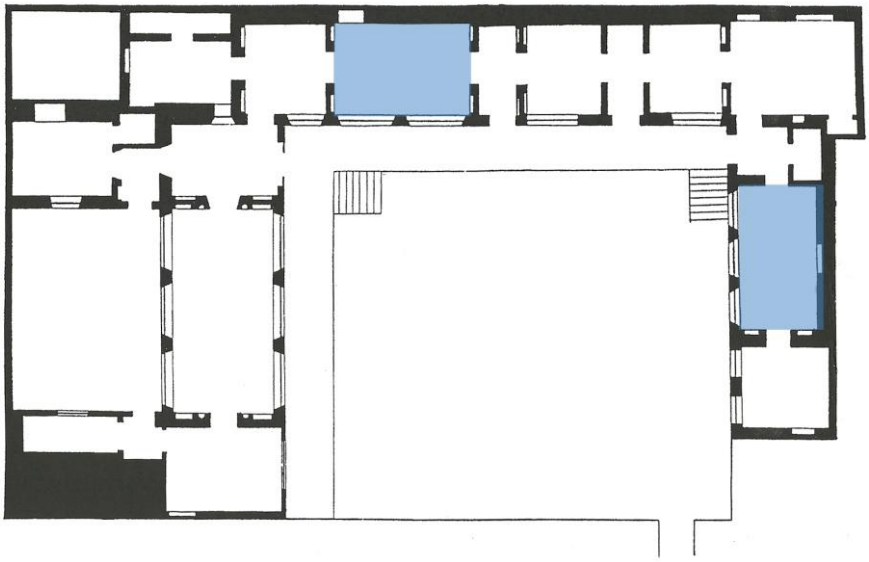
Şekil 3.38: Tebriz, Savocbolagi evi'nden sandıkhana örneği.

İran evlerinde bahçeye bakan iki adet yan yana penceresi olan oda Doderi olarak adlandırılmaktadır. Genelde evin büyükanne ve büyükbabasının yaşadığı oda, Doderi'dir. Tebriz evlerinde Otag veya oda olarak bilinen bu mekan, orta ölçekli yatak odası olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.39: Tebriz, Homazad evi'nden otag örneği.

El otağı, yatak odası olarak kullanılmaktadır ve tasarımı altın oranlara göre yapılmıştır (3,4*4 veya 1,2 *2 gibi oranlar). Bu oranlar ile odanın ışık alması çok kolaydır. İran'ın diğer bölgelerinde "Sederi" olarak bilinen el otağı, ismini yanyana dizilen ve bahçeye bakan üç pencereden almaktadır. Sederi'nin ilginç özelliklerinden biri de, sıcak ve nemli bölgelerdeki evler hariç olmak üzere, dışarıdan doğrudan girişinin olmamasıdır. Giriş ve çıkışlar odanın yanındaki koridordan yapılmaktadır. Ev halkının gündelik hayatının geçtiği ve rahatlıkla oturduğu; yeme içme, uyuma ve dinlenme gibi işlevlerin gerçekleştiği bu oda Tebriz'de halk dilinde "El Otağı" olarak bilinmektedir.

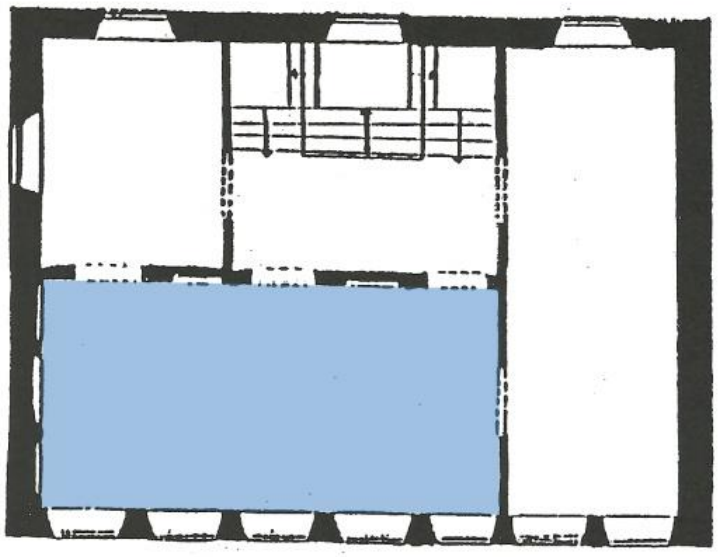

Şekil 3.40: Tebriz, Kahnamui evi 'inden el otağı örneği.

Şekil 3.41: Tebriz, Sadegi evi 'inden el otağı örneği.

Farsça'da Pencderi veya yerel dilde El otağı olarak bilinen oturma odası, küçük ölçekteki evlerde misafir odası olarak kullanılmaktadır. Bu oda evin en süslü ve bakımlı odasıdır. En güzel ve büyük halılar odanın yer kaplamasında kullanılır. Odanın baş köşesinde duvara yakın yere misafirin yerde rahat oturması için özel işlemeli battaniyeler ortadan ikiye katlanarak serilir ve duvara büyük yastıklar konur. Kaçar döneminin ikinci yarısından itibaren Barok-Rokoko etkisinde yaygınlaşan, tavanda ve duvarlarda duvar resimleri, sıva üstü oymalı süslemeler ve bezemeler bu odada sıkça görülmektedir.

Şekil 3.42: Tebriz, Faker evi'nden gonag otağı örneği.

Hamam, evin ıslak hacmi ve sıhhi mekanıdır. Mahalledeki her evde hamam bulunmamaktadır. Büyük evlerde ve yükek gelirli ev sahiplerinin evlerinde yer alan bir mekandır. Evlerinde hamam bulunmayan mahalle sakinleri ya mahalle merkezindeki büyük hamamlardan yararlanmakta ya da bahçede ısıtılmış su ile leğen içinde oturarak tas ile yıkanmakta ve temizliklerini ev içinde yapmaktadırlar. Bodrum katında bulunan Hamam'a, Hayat etrafından bodrum katına inen merdivenler ile ulaşılmaktadır. Su sokak seviyesinden Hayat'ın altındaki su deposuna ve buradan Hamam'a yönlendirilmektedir. Bu işlemin rahat yapılabilmesi için tüm evlerdeki Hamamlar bodrum katında konumlanmak zorundaydı. Hayat'tan merdivenler ile alt kata inildikten sonra koridorun sonunda önce soyunma odasına ve daha sonra yıkanma odasına ulaşılmaktadır.

Bodrum katı Farsçada Zirzemin ve Azericede Zerzemi olarak adlandırılmaktadır. Bodrum katında genellikle mutfak, banyo, hovzhane ve depo alanları konumlanmaktadır. Büyük evlerin bahçelerinde bulunan su depolarından yaz sıcağından korunmak ve ılımlı bir mikro iklim düzenlemek için Tenebi veya Gonag Otağının altında bulunan küçük havuza su temin edilmektedir. Hovzhane, bodrum katında Tenebi ile aynı ölçektedir. Duvarları daha kalın ve üstü tonozlu veya beşik tonoz ile kaplı bu mekan, evin sosyal ve dinlenme alanıdır. Havuz mekanın merkezinde konumlanır; etrafında oluşan oturma yerleri yerden yüksek ahşap sedirler ile donatılır. Yaz mevsiminde karpuz ve kavun gibi meyveler havuzun içinde bekletilir. Ortada bulunan fıskiyenin su sesi ve duvardan tavana kadar tuğla ve alçı işleri ile süslenen bu ortam yaz mevsiminde evlerin en serin ve keyifli dinlenme mekanıdır.

Şekil 3.43: Tebriz, Heyderzade evi ‘nde hovzhane örneği.

Şekil 3.44: Tebriz, Behnam evi’nde Hovzhane örneği (Keynejad,2011).

Arapça’da "Matbah", Farsça’da "Aşpezhane", Azerice ve Türkçe’de "Mutfak" olarak adlandırılan mekan, evin yemek pişirme yeridir. Mutfak Tebriz’in büyük ölçekli evlerinin bodrum katında veya yarı bodrum katında konumlanır ve cephesi arka bahçe veya Hayat’a bakar. İçinde tandır ve ocağın bulunduğu bu mekan, küçük ölçekli evlerde daha sade ve küçük bir mekandır ve çoğu küçük evde giriş holünde bir niş olarak da görülmektedir.

3.3.8 Geleneksel Tebriz evlerinin plan tipleri

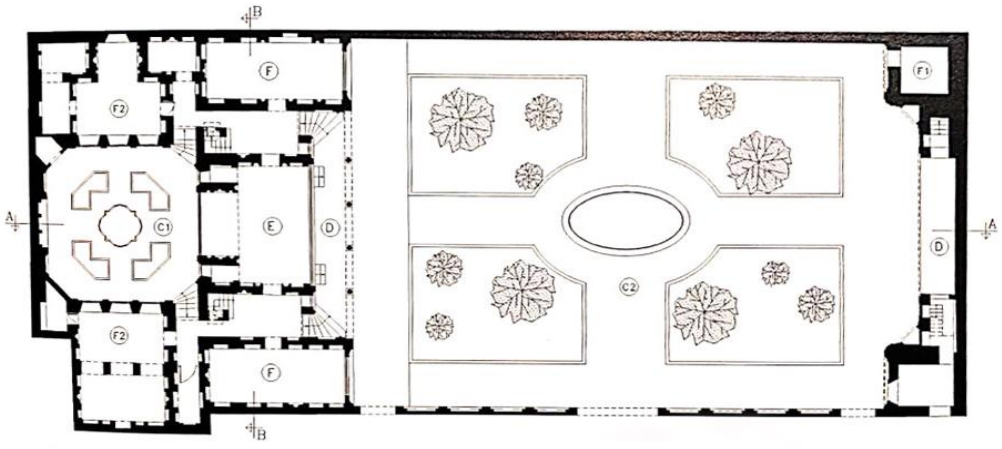
Geleneksel Tebriz evlerinin plan tipleri ana öğe Hayat'a göre sınıflandırıldığında Hayatlı ve Hayatsız olarak ikiye ayrılır. Bu çalışma kapsamında olmayan konut ve ticari kullanımlı parsellerde çok az sayıda da olsa dükkân üstü Hayatsız ev örneklerinden söz edilebilir.

Araştırmanın kapsamında ele aldığımız Hayatlı plan tiplerinde diğer önemli öğe, geçiş mekanı olan Revak olgusudur. Planlar Revak’a göre sınıflandırıldığında iki plan tipi ile karşılaşılır. Birincisi Revaklı plan tipi, diğeri ise Revaksız plan tipidir.

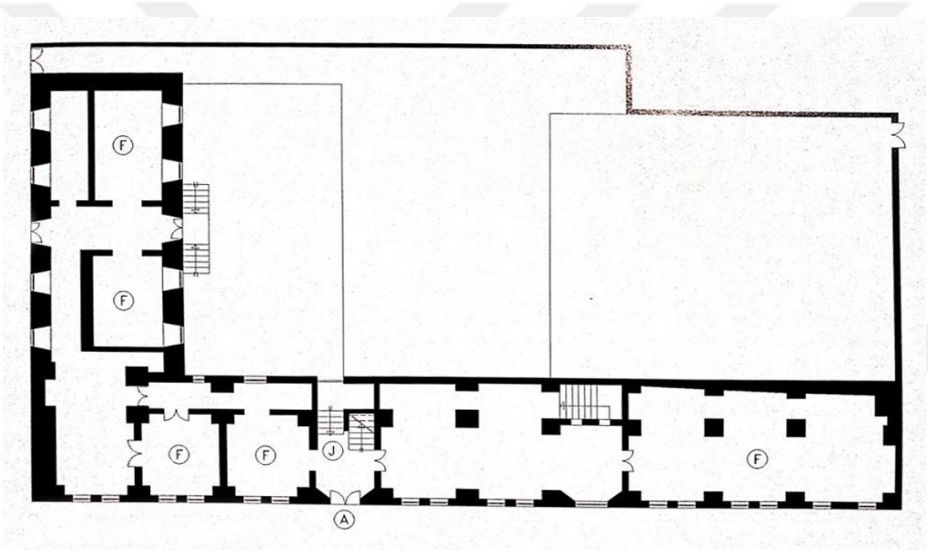
Eyvanlı plan tipi de kendi içinde üçe ayrılmaktadır:

- Tip 1: Revak’ın hayat seviyesinde, binanın geçiş mekanı olduğu tip
- Tip 2: Revak’ın hayat seviyesinde olduğu, fakat binanın geçiş mekanının yanında olduğu tip
- Tip 3: Revak’ın birinci kat seviyesinde balkon işlevine sahip olduğu tip

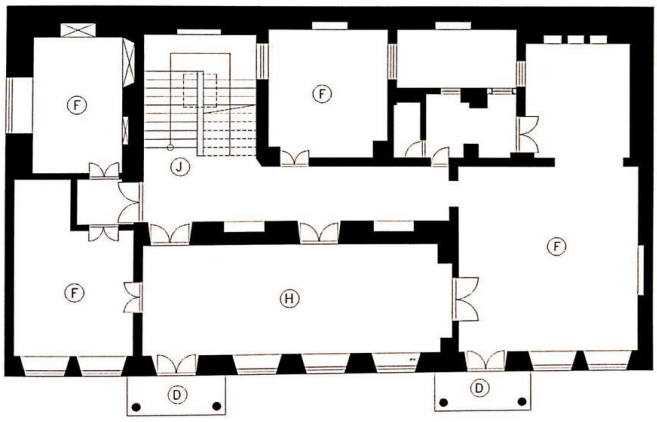
Revaksız plan tiplerinde birinci katta bina kütlesi dışına çıkan ve yarı açık mekan olarak kullanılan balkon örnekleri ile karşılaşılabilir. Bu balkonlar geleneksel Revak öğesi ile farklılık göstermektedirler. Kaçar dönemi sonlarında ve I. Pehlevi dönemindeki geleneksel evlerde daha çok rastladığımız bu balkonların sütun başlıkları ve biçimlerinde klasik batı tarzı kullanılmıştır.

Şekil 3.45: Tip 1 revaklı plan tipi, Behnam evi örneği (Keynejad,2011).

Şekil 3.46: Tip 2 revaksız plan tipi, Rastegar evi örneği (Keynejad,2011).

Şekil 3.47: Tip 3 revaksız ve balkonlu plan tipi, Lalei evi örneği (Keynejad,2011).

3.3.9 1920 – 1960 arası geleneksel Pehlevi evleri

Pehlevi Hanedanlığı'nın hükümdarlığı, Kaçar Hanedanlığı'nın yıkılması sonrasında 1925 yılında Rıza Şah Pehlevi'nin tahta geçmesi ile başlamıştır. Rıza Şah'ın yaptırımlarıyla ülke batılılaşma sürecine girmiş; ülke çapında alt yapı çalışmaları hızla modernleşmeye başlamıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin başlangıcı aslında otomobil ve tren yollarının yapılması, sanayi tesislerin ve üniversitelerin kurulması ile başlatılmıştır. Aynı dönemde Türkiye'de Atatürk ülkeyi batılılaştırmak ve kalkındırmak için yola çıkmıştı. İran mimarisi de aynı tarihlerde batılılaşma sürecine girmişti ve yurt dışından mimarlar yeni binalar tasarlamak için davet edilmekteydi. Bina yapımında çimento, cam ve çelik gibi yeni malzemeler kullanılmaya başlamıştı. İran mimarisinde neoklasik Avrupa mimarisinin yanısıra İslam öncesi Persepolis mimarisinden esinlenmiş olan "İran Milli Mimari Üslubu" isminde yeni bir akım ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan da İran'ın ilk modern mimari örnekleri de yeni nesil mimarlar tarafından tasarlanmıştır (D. Diba ve M. Dehbashi, 2004).

İran'ın güneyinde Abadan Kenti'nde 1910'da ilk petrol rafinerisinin kurulduktan sonra bölgede İngiliz teknikerlerin yaşayabilecekleri İngiliz bungalov evleri inşa edildi. Avrupa'da bahçe kent ve güzel şehir akımı ile bilinen bu evler aralarında mesafelerle yan yana gelince İran mimarisinin tam tersi bir mahalle örneği oluşturdu. Çöl iklimine sahip kentte binalar arasındaki yeşillik her bina için özel bahçe niteliğindeydi. Daha sonra 1920 ile 1951 arası petrol çıkarma çalışmaları sürecinde bu sektörde çalışanlar için çok sayıda ev inşa edildi. Bu konutlar Amerikalı, Avrupalı, Hintli çalışanlara ve komşu ülkelerden çalışmaya gelenlere tahsis edildi. Bu tip yeşil alanda inşa edilen açık bahçeli evler Avrupalılar ile birlikte İranlılar için de çok sevilen bir konut tipi haline gelmişti. 1947'de İran'ın ilk mimari dergisi olan "Arşitekt" dergisinde ideal kent olarak Abadan ve Mescit Süleyman'daki bu konut tiplerinin resmi yayınlanmış ve herkesin kullanabileceği açık bağ ve parkların önemi vurgulanmıştır. Bu şekilde modern, elektrik, soğutma ve ısıtma sistemlerine sahip olan evler Abadan'ı o dönemki İran'ın en çağdaş ve prestijli kenti haline getirmiştir. Çekirdek aileler için tasarlanmış bu evler daha sonra çalışanlar ve geniş aileleri için dar gelmeye başladı. Bu yüzden İngilizler İran Hayatlı evlerin gelişebilme özelliğinden esinlenerek yeni ev tasarımlarında revizyonlar yaparak diğer petrol kentlerinde kurulacak mahallelerde uygulamalar yaptılar. Bu yeni evler İran çağdaş konut mimarisi için yeni çözümlere

vesile olmuştur. Örneğin tuvalet ve banyo İran geleneksel mimarisinde yaşam alanı dışında ve Hayat etrafında olmasına rağmen yeni konutlarda ıslak hacimler evin içine girmiştir. Dolayısıyla Abadan ve Mescit Süleyman'la başlayan bu değişim diğer modernleşen kentlerde de konut mimarisinde kendini göstermiştir. Bu arada 1956 ile 1966 arasında devletin sanayileşme politikaları gereği ve devlet teşvikiyle milyonlarca köylü iş gücü olarak büyük kentlere göç etmiştir. 1956'da İran'ın kentlerinde yaşayanların toplam nüfusa oranı yüzde otuz bir iken bu oran 1976'da yüzde kırk yedilere çıkmıştır. 1950'ler sonrası malzeme ve mobilyalardaki değişim ve yenilikler geleneksel Hayatlı evlerde de etkili olmuştur: Eski renkli ve mat camların yerini daha şeffaf ve büyük camlar almıştır. Çamurlu bahçeler mozaik ve çimentolu kaplamalarla döşenmeye başlamıştır (Karimi,2009).

Pehlevi dönemi ile birlikte İran mimarisinde çok büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır ve bu değişiklikler Tebriz'de öncelikle kamu binalarında kendini göstermiştir. Daha sonra modern sanayi fabrikalarının kurulması ile birlikte, bu tesislerde çalışanlar ve hizmet verenler için kentte yeni mahalleler ve konut bölgeleri oluşturulmuştur. Çoğunlukla çağdaş 3-4 katlı konutlardan oluşan bu yeni yerleşimlerde yönetici kadrolar için bir ya da iki katlı müstakil evler de bulunmaktadır. Aynı dönemde kentin tren istasyonu yapımına başlandığı zaman şehrin doğusunda "Rah Ahan" (Demiryolları) mahallesinde tek katlı bahçeli lojmanlar yapılmıştır.

Tebriz'de Pehlevi dönemdeki konut yapılarını irdelediğimiz zaman geleneksel anlayışta yapılmaya devam eden evlerle birlikte yeni anlayışa göre inşa edilen evler de bulunmaktadır. Yeni tarzda inşa edilmiş evlere girerken Heşti ve Dalan artık kullanılmamaktadır ve incelenen örneklerde Kaçar dönemindeki binalar gibi hane halkına özel iç bahçe ve misafirlere tahsis edilmiş büyük Hayat da kullanılmamaktadır. I. Pehlevi ile başlayan bu dönem modern ve geleneksel arasında geçiş dönemidir, dolayısıyla Tenebi artık eskisi gibi binanın simetri merkezinde bile konumlanmamış olabilir ve binanın bahçeye bakan cephesi simetri kurallarına uygun şekilde uygulanmamaktadır. Keynejad ve Şirazi'nin (2011) çalışmalarında bu dönemde yapılan evlere Rıza Şahi Evleri adı verilmektedir. Yapıları mimari öğelere göre irdelediğimizde artık Tenebi'nin önemini yitirdiğini; Heşti ve Dalan gibi öğelerin kullanılmadığını görmek mümkündür. Bodrum katlarında Hovzhane (havuz odası) da çok tercih edilmemektedir. Kullanılan ana yaşam mekanlarında eski Tenebi'lerdeki iki kat yüksekliği uygulanmamakta ve bu sebeple Kellei odalar da bu dönemki evlerde

karşımıza çıkmamaktadır. Fakat, genel olarak mekanlar arası bağlantılar ve sirkülasyon sistemi yine eski evlerdeki gibidir.

Lalei, Ordubadi, Rastegar, Segatoleslam, Sehati, Ganceizade gibi evlerde Malzeme ve yapı tekniği olarak 1950 sonrası yeni malzemeler kullanılmaya başlamıştır. Eski ahşap kirişlerin yerini çelik kirişler almıştır. Mutfaklarda ise eski ocakların yerine yeni fırınlar ve ocaklar, elektrikli süpürgeler ve buzdolapları kullanılmaya başlamıştır. Bu dönemki dergilerde artık elektrikli ev aletleri reklamları görülmektedir.

3.4 1940 - 1990 Arası Tebriz Çağdaş Az katlı Sıra Evleri

Çağdaş az katlı evler, Tebriz'de 1960 öncesi yapı teknolojisi ve kullanılan malzeme ile ustalar tarafından geleneksel yöntemler ile yapılan binalardan sonra, üniversite mezunu mühendisler tarafından çelik taşıyıcı sistemli veya taş ve tuğla ile çeliğin birlikte taşıyıcı sistem olarak kullanıldığı; bodrum ile birlikte üç veya dört katı geçmeyen yeni ev tipidir. Bu konut tipinde artık geleneksel evlerdeki mekansal kurgunun vazgeçilmez öğesi olan Hayat ve ona hizmet veren Heşti, Dalan ve Revak gibi geçiş mekanları kullanılmamaktadır ve bunların yerini ön veya arka bahçe ile merdiven evi almaktadır.

İncelenen yapılar içinde her katta tek dairesi olan evler ve uzunlamasına gelişmiş plan şemaları sayıca çok fazladır. Bu tip evlerde bina kütlesi imarda ön görülen yönetmelikler ve önceden belirlenen parselin tipi ve T.A.K.S hesabına göre konumlanmaktadır. Artık yüzyıllar boyu olgunlaşan ve gelişen plan şemaları ve ana yaşam mekanının yeri ve kullanış biçimi değişmiştir. Başka bir deyişle, I. Pehlevi döneminde başlayan yaşam tarzı değişimi, bu dönemde halk mimarisine ve kent çehresine yansımıştır. Bu dönemde yeni evli çiftler ve genç nesil eski geleneklere bağlı olarak geleneksel evin bir köşesinde oda inşa etmek yerine kendilerine kentin gelişen bölgelerinde bir parsel satın alarak yeni malzemeler ve teknolojilerle bir veya iki katlı çağdaş evler yaptırmaya başlamışlardır.

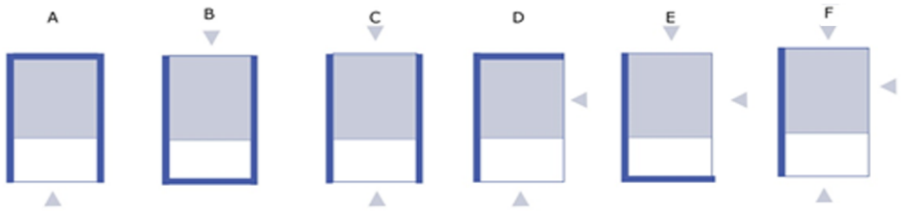
1969 senesindeki yayımlanan Tebriz'in I. İmar Kanunu'nun kente ön gördüğü parsel dağılımları ve caddelerin yapısı 60'lardan sonraki konut binalarının parsellerdeki yerleşimini kısıtlamıştır. Bu yüzden bu yönetmelik gereği bina kütlesi parselin üst sınır hizasında konumlanacak şekilde parselde oturmalıdır ve diğer taraftan T.A.K.S sayısı ise %60'ı geçmeyecek şekilde uygulanmalıdır. Bu oturumda arsanın en az yüzde 40'ı

bahçe olarak bırakılır. Kentin merkezi olan pazar bölgesi ve eski dokuya sahip evler dışındaki yeni yerleşimlerde ızgara sistemli caddeler ve blok şeklinde evlerden oluşan yeni kent dokusu giderek şehrin çehresini değiştirmeye başlamıştır. Kentteki konut adalarında iki ana tip parsel bulunmaktadır. Birincisi, cadde ve sokağın parselin kuzey cephesinde konumlandığı; ikincisi ise cadde veya sokağın parselin güneyinde olduğu tiplerdir.

3.4.1 Komşuluk, sokak ilişkileri ve arsa tipleri

Bitişik nizam parsellerde yol ve bina kütlesinin bağlantısını irdelediğimiz zaman altı tip parsel ile karşılaşmaktayız. 1926 sonrası Tebriz'de ana caddelerin oluşmaya başlaması ile birlikte (Anonim, 2009) kentin eski dokusu ve sirkülasyon alanları değişime uğramış ve yeni açılan yollar ile birlikte eski caddelerde araba geçişini sağlayabilmek için kent genelinde yol genişletme çalışmaları hız kazanmıştır. Nitekim bu çalışmalar sırasında çoğu evin bahçesi veya kütlesinin bir kısmı yola terk edilmiş ve yıkılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde yeni adalar ve parseller oluşmuştur. 1963 sonrasında kentin büyüme hızının artmış; yeni imar yönetmeliğinin öngördüğü şekilde kentin doğusunda gelişen Valiasr, Zaferaniye, Şahgölü, Pervaz ve Abresan gibi yeni mahallelerde ızgara sistemli ulaşım yolları yapılmıştır. Bu yolların etrafında oluşan adalar genellikle alanları 200 m2 ile 800 ve 1000 m2 olan parsellere bölünmüştür. Bu şekilde çağdaş bitişik nizam konut binalarının bulunduğu parsellerdeki kütle ile ulaşım yolu ilişkisini irdelediğimiz zaman karşımıza 6 tip parsel çıkmaktadır;

- **A tipi:** Parselin üç tarafı bitişik nizam olan, bahçe tarafından yola bağlanan tip.
- **B tipi**: Parselin üç tarafı bitişik nizam olan, bina kütlesi tarafından yola bağlanan tip.
- **C tipi**: Parselin iki tarafı bitişik nizam olan, bina kütlesinin tek cephesi tarafından ve bahçeden yola bağlanan tip.
- **D tipi**: Parselin iki tarafı diğer parseller ile sınırlı olan, bina kütlesinin iki cephesi tarafından ve bahçeden yola bağlanan tip.
- **E tipi**: Parselin iki tarafı diğer parseller ile sınırlı olan, bina kütlesinin tek cephesi tarafından ve bahçeden yola bağlanan tip.
- **F tipi**: Parselin tek tarafı diğer parseller ile sınırlı olan, bina kütlesinin iki cephesi tarafından ve bahçeden yola bağlanan tip.

Şekil 3.48: Tebriz'deki bitişik nizam evlerde bina kütlesi ve yol ilişkisine göre parsel tipleri.

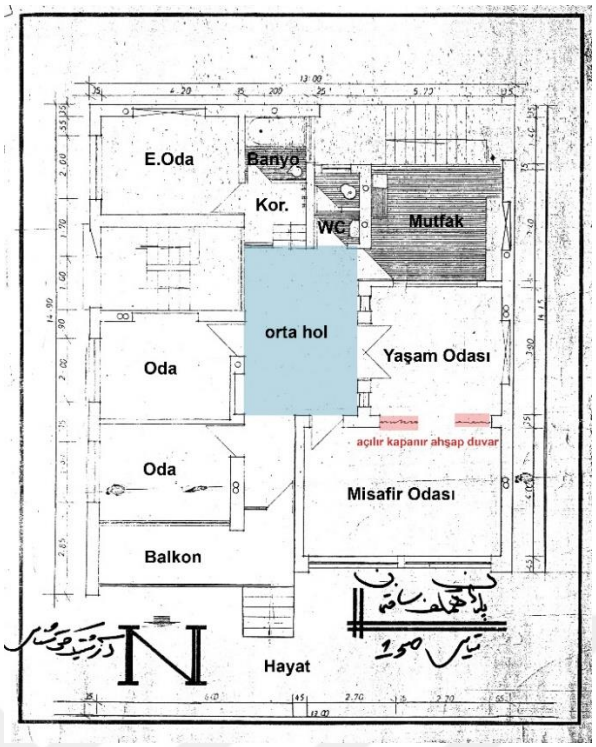
3.4.2 Çağdaş sıra evlerinin ana özellikleri ve plan tipleri

Bu dönemki evlerin ana özelliği, yeni ailelerin ihtiyaçlarına göre küçük, sade ve kullanışlı olmalarıdır. Böylece çağdaş evler anlamsal özellikler taşımak yerine daha işlevsel, mantıklı ve küçük bir parselde maksimum kullanım alanı elde etme mantığına göre inşa edilmektedir. Artık evler yeni kentleşme sürecinde mahalle ve kentin bir parçası haline gelmiştir. Diğer bir deyişle evler milli, ailevi ve tarihi özellikleri yansıtmak yerine yeni kentin karakterini yansıtmaktadır. İslam devrimi sonrasında devlet tarafından en çok yayımlanan slogan "Şehrimiz evimizdir" sloganıdır. Bu slogan aslında yeni yaşam tarzının da açıklayıcısıdır, çünkü geleneksel yaşam tarzının aksine artık kadınların da gündelik hayatları ev dışında geçmektedir. Ev içinde bireysellik ve kişisel mekanın ve mahremiyetin önem kazandığı bir döneme girilmiştir. Dolayısıyla ebeveyn odası ve çocuklar için ayrı odalar düşünülmektedir. Geleneksel evlerden çağdaş evlere geçişte bazı aileler çağdaş yaşam modelinin benimseyerek daha modern ev eşyaları ve oturma koltukları tercih etmiştir. Ama çoğu evde hala eski alışkanlıklar devam etmektedir. Örneğin yerde oturma ve yemek yeme alışkanlığı ana yaşam olan orta holde devam etmektedir. Eve girişleri orta hole doğrudur. Evlerin iç dekorasyonu değişmekte ve geleneksel evlerdeki nişler ve bezemeler yerini sade mobilyalar, yemek ve oturma takımlarına bırakmaktadır.

3.4.3 Sosyal alanın konumu ve özellikleri

1960-1990 arası inşa edilen konutlar incelendiğinde, daha önce anlatıldığı gibi, güney ve kuzey parsel adı ile anılan iki tip parsel ile karşılaşılır. Cadde parselin güney cephesinde konumlandığı zaman bahçe geleneksel evlerdeki gibi dış mekan ile iç mekan arasındaki geçişi sağlamaktadır. Bu parsellerin bazılarında evin girişi ön cephede konumlanan üstü kapalı yarı açık balkondan sağlanmakta; bazılarında bu işlevi birkaç merdiven yerine getirmektedir. Küçük ölçekli parsellerde bahçede yeşillikler ve bazen küçük bir havuz bulunmaktadır. Büyük parsellerde bahçede büyük havuz ve yaz mevsiminde dinlenmek ve uyumak için hazırlanmış ahşap oturma yerleri görülmektedir. Tek katlı evlerde yaşam mekanlarına giriş holü veya koridordan ulaşılmaktadır. İki veya üç katlı evlerde ise giriş hölünde üst veya alt kata geçişi sağlamakta olan merdiven bulunmaktadır. Bu dönemde inşa edilmiş evlerin çoğunun ortak özelliği, giriş holü veya koridorun merkezi bir hole bağlanması ve diğer yaşam mekanlarına bu holden ulaşılmasıdır. Dolayısıyla merkezi bir konumda olan bu mekan oturma, yemek yeme, televizyon izleme gibi işlevleri üstlenen, evin sosyal mekanıdır. 60'ların başındaki çoğu örnekte, hol ile misafir odası olarak kullanılan diğer oda arasında tuğla duvar veya akordeon şeklinde ahşap katlanır ve açılır bölme duvar kullanılmıştır. Daha sonra İran-Irak savaşı sonrasındaki dönemde yapılan tadilatlarda bu duvar çoğu evde kaldırılmış ve yeni yapılan evlerde tercih edilmemiştir.

Misafir odası geleneksel Tebriz evlerindeki Tenebi odasının işlevini görmektedir. Gündelik hayatta çoğu evde temizlik işleri yapıldıktan sonra kapısı kapalı tutulur. Eve misafir geldiği zamana kadar ev hanımları bu odanın tertipli ve temiz tutulması için özen gösterirler. Misafir odasında kullanılan yer döşeme halısı; tavan ve duvardaki dekoratif kabartmalar ve resimler; yerde oturma alanlarında kullanılan özel battaniyeler ve "Muhedde" isimli bele destek veren ev yapımı özel geniş yastıklar; koltuklar, ailelerin sosyal statüsü ve gelirlerine göre değişim gösterir. Bazı evlerde Batı'dan veya Rusya'dan gelen veya oradaki örneklere göre özel yaptırılmış yemek ve koltuk takımları kullanılmaktadır. Bazı evlerde ise yerde oturma ve yerde yemek yeme alışkanlıkları devam etmektedir.

Şekil 3.49: 1971 yılında inşa edilen Keşavarz sıra evinden merkezi hol ve yana açılır-kapanır akardiyon duvar örneği.

Güney parselde konumlanan evlerin çoğunun kuzey cephesinde veya ortasında ışıklık ve havalandırma alanı bulunmaktadır. Bu mekan hem ev içinde yeşil alan ve bitki yetiştirme alanı olarak kullanılmıştır, hem de merkezi hol ve arkada camsız kalan oda veya mutfağa doğal aydınlatma ve havalanma imkanı sağlamaktadır. Tebriz belediyesinin imar yönetmeliklerinin 100 numaralı maddesi gereğince bitişik nizam parsellerde hiçbir binanın arka parsele bakan açıklık ve penceresi olmaması gerekmektedir. Bu maddenin İslami değerler doğrultusunda mahremiyeti sağlamak için kent genelindeki tüm bitişik nizam binalarda uygulanması zorunludur. Arka parselden özel izin alınırsa bina içinde döşemeden yüksekliği 1.80 metrenin altında olmamak kaydıyla arka cephede küçük pencereler açılabilmektedir.

Bu uygulamadan dolayı güney parsellerde konumlanan binaların arka cephelerinin doğal aydınlanma ve havalandırma problemleri bulunmaktadır. Bu yüzden bu tarz parseller daha düşük değere sahiptir. Ama kuzey parsellerdeki binanın hem bahçeye bakan güney cephesi hem de caddeye bakan kuzey cephesi açıktır ve bu cephelerde penceresi olabilir. Bu yüzden kuzey parsellerde binanın derinliği fazla değilse, ışıklık tercih edilmemektedir. Aile fertlerinin ana yaşam mekanı ve sosyal alanı olan merkezi holün tefrişine 1980 öncesinde radyo ve 80'lerde televizyon ve telefon eklenmiştir.

Mutfak ve yatak odaları ile ıslak hacimlere bu ana yaşam alanından geçiş sağlanmaktadır. Merkezi hol, bu dönemde hem geçiş mekanı ve hem ana yaşam mekanıdır. 1979 İran devrimi sonrası ideolojik ve siyasi değişimler toplumun hayat tarzı ve yaşam mekanları üzerinde etkili olmuştur. Kentteki eğlence mekanları kapatılmış; kadınların baş örtüsüz ve kapanmadan ev dışına çıkmaları yasaklanmış; tüm akraba ve aile ziyaretleri ve kutlamalar, Şii mezhebinin gerektirdiği dini törenler, düğün ve cenaze merasimleri gibi ev dışında ve kent ölçeğindeki mekanlarda yapılan törenler artık sadece ev içinde düzenlenmeye başlamıştır. Dolayısıyla devrim öncesi evlerde aile bireylerinin beraber zaman geçirdikleri ve sosyal mekan olan merkezi hol, artık gerektiği zamanlarda daha kalabalık aile ve akraba topluluklarına hizmet verebilmektedir. Diğer taraftan, güney parsellerdeki evlerin çoğunda merkezi holün önünde bulunan misafir odası veya yatak odası bu mekanın doğal aydınlanmasını önlemektedir. Bu, yaşam alanını misafir odasına göre daha karanlık bir mekan haline getirmiştir. Bu yüzden 80'lerin sonunda, İran-Irak savaşı sonrasındaki dönemde Tebriz evlerinde yapılan yenilemeler, tadilatlar ve yeni tasarlanan evlerde misafir odası ile holü bölen duvar veya paravan kaldırılmış ve merkezi hol ile misafir odası birleşerek büyük bir yaşam alanı ve misafir ağırlama mekanı haline gelmiştir. Bu dönemde kaldırılan ara duvarlar genellikle "Şah Abbasi" olarak adlandırılan kemer şekli ile süslenmiş ve orta hol ile misafir odası daha ferah ve büyük bir mekan haline gelmiştir. Törenler için veya evdeki çok sayıda misafiri ağırlayabilmek için, misafir odası ve yaşam alanı gerektiğinde dışardan kiralanan veya komşulardan ödünç alınan sandalyelerle büyük salon olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.50: Gasemzade evinden yaşam alanı ile misafir odasının duvarı kaldırılarak Şahabasi kemer ile süslenip birleştirilme örneği.

3.5 1990 - 2010 Arası Tebriz Çağdaş Apartmanları

Tebriz'deki ilk apartman konut örnekleri, 1960'larda büyük sanayi tesislerinin kurulması ile birlikte bu bölgelere yakın lojman konutları olarak ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla dört katlı olan binalar kent dışında site özellikli yeni yerleşkeler olarak tasarlanmıştır. Kentin batısında bulunan yeni sanayi bölgelerine hizmet veren bu siteler işçi ve memurların konakladığı dairelerden oluşmaktadır. Bazı örneklerde yönetici kadrolar için az katlı villa tipi evler düşünülmüştür. Tebriz'in petrol ve rafineri firmaları ile Su İşleri Müdürlüğü'nün inşaa ettiği lojmanlar ise kentin doğusunda yeni konut bölgeleri olan Şahgölü, Zaferaniye ve Vali Asr gibi bölgelerde, genellikle üç veya dört katlı apartman daireleri olarak inşa edilmiştir. Aynı dönemde kent dokusunda bulunan bitişik nizam konutlarda değişim göstermiş iki ve üç katlı çağdaş binalar boy göstermeye başlamıştır. Kentin büyüme sürecinde konut alanlarının sınırlı olması ve arsa fiyatlarının artması, mevcut arsalarda yoğunlaşmaya gidilerek apartmanlaşma sürecinin başlamasına neden olmuş; süreç giderek hızlanmıştır. 1991'de Tebriz'in ilk beş ve altı katlı bitişik nizam apartmanları kentin doğusundaki Valiasr bölgesinde yapılmaya başlamıştır (Şayeste, 2010). Bu zamana kadar bu bölgede bulunan iki ve üç katlı müstakil çağdaş binalar yıkılarak yerlerine apartman-konut binaları yapılmaya başlamıştır.

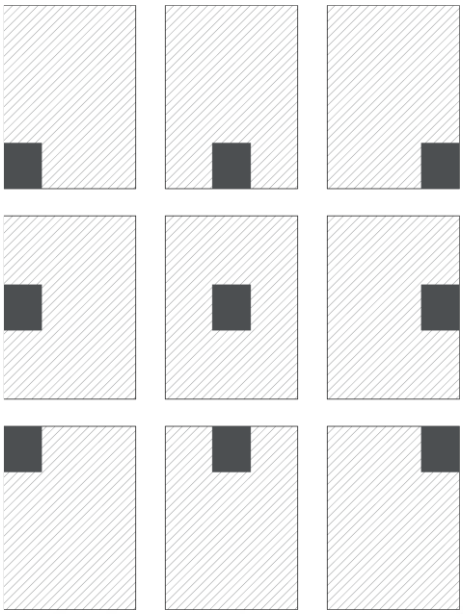

Şekil 3.51: Valiasr mahallesinde 1970'lerden bugüne gerçekleşen değişim (Mihandoost).

3.5.1 Tebriz apartmanlarının ana özellikleri ve plan tipleri

Tebriz apartmanları genellikle bitişik nizamdır ve ince uzun parsellerde konumlanmıştır. Apartman-konut geleneği, kentin tarihinde çok yeni bir olgudur ve geçmişi son elli seneye dayanmaktadır. Geleneksel yaşam tarzından çağdaş yaşama geçiş sürecinde devlet ve yerel yönetimler, geleneksel aile yaşam tarzına uygun ve dini inançlara saygılı binalar yapılması için çok çaba göstermiştir. Belediye tarafından uygulanan kurallardan biri, binaların komşuya bakan arka cephelerinin sağır olması zorunluluğudur. Belediyenin uyguladığı plan notu, 100. Madde olarak bilinmektedir. Bu madde gereği apartmanların ön cephe pencereleri karşı bloğa yakın ise mahremiyetin sağlanması için pencerelerin önünde mat bir cam olması gerekmektedir. Bir diğer kural da dairelerin her biri için bir araçlık kapalı otopark zorunluluğudur. Bu zorunluluğa uyulduğu takdirde, apartmanların zemin ve gerektiğinde bodrum katı araç otoparka tahsis edilmektedir. Böylece dairelere giriş merdiven veya asansör ile sağlanmaktadır. Nitekim apartmanda her katta tek daire varsa giriş katta en fazla otoparkı elde etmek için merdiven ve asansör evinin, parselin sağı veya solunda konumlanması gerekmektedir. Arsaların genişliğinin 10-14 metre arasında olması, iç mekanların ışık almasını zorlaştırmaktadır. İç mekanların daha kullanışlı olması ve mekanlar arasında bağlantıyı sağlayan koridorun daha kısa olması için en iyi çözüm merdiven evinin ön veya orta aksta olmasıdır. Dikey irtibatı sağlayan merdiven ve asansör evinin konumuna göre planları kategorilere ayırınca, yönetmeliğin tek bir maddesinin apartman planlarının birkaç alternatif dışında çıkamamasına yol açtığını görmek mümkün olur. Merdiven ve asansör evinin apartman planlarındaki konumlanma şekline göre ayrıştırdığımızda ortaya üç tip çıkmaktadır:

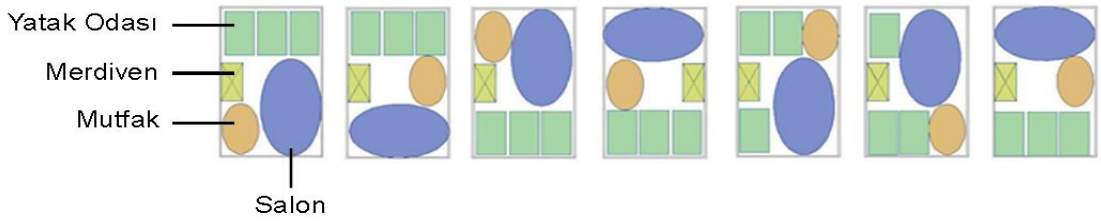
- Orta aksta ve sağ veya solda
- Ön aksta
- Arka aksta

Şekil 3.52: Merdiven evi ve asansörün Tebriz apartman planlarındaki konumu.

Merdivenin ön ve orta aksta konumlanması durumunda 3+1 bir daire içinde yaşam mekanlarının farklı konfigürasyon şemaları ise şu şekildedir;

- A: 3 oda arka cephede, mutfak ve yaşam alanı ön cephede
- B: 3 oda arka cephede, yaşam alanı ön cephede ve mutfak ortada
- C: 3 oda ön cephede, yaşam alanı ve mutfak arkada
- D: 3 oda ön cephede, yaşam alanı arkada ve mutfak ortada
- E: 2 oda ve ana yaşam alanı ön cephede, mutfak ve diğer oda arka cephede
- F: 2 oda ve ana yaşam alanı ön cephede, mutfak ve diğer oda arka cephede
- G: 2 oda ve mutfak alanı ön cephede, ana yaşam alanı ve diğer oda arka cephede

Şekil 3.53: Merdiven evi ve asansörün orta aksta olduğu 3+1 bir daire içinde yaşam mekanlarının farklı konfigürasyon şemaları.

3.5.2 Sosyal alanın konumu ve özellikleri

Geleneksel evlerde Hayat ve Revak'tan sonra eve giriş mekanı Dehliz, ana yaşam mekanı, misafir odası ve servis alanlarına geçişi sağlamaktadır. İlk modern tek katlı evlerde, bahçeden veya sokaktan ev içine geçiş iç koridor ile sağlanmaktadır. Koridor, dış mekan ile merkezi hol arasında geçiş mekandır. Merkezi hol evin hem ana yaşam mekanı hem de diğer odalara ve servis alanlarına dağılım noktasıdır. Bir kattan fazla olan evlerde merdiven evi binanın dış mekanlar ile irtibatını sağlamaktadır ve giriş katının koridoru aslında merdiven sahanlığıdır. Üst katlarda merdiven sahanlığından hole ulaşılmaktadır. Bu sistem apartman evlerde de devam etmektedir ve binanın dış mekanlar ile bağlantısı merdiven evi ve asansörle sağlanmaktadır. Apartmanlara geçiş sürecinde koridor, orta hol ve yaşam alanı ilişkisinde değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. İslam devrimi sonrasında değişen ihtiyaçlara ve hayat tarzına uygun olarak, evlerin yaşam ve misafir ağırlama alanları, aynı zamanda dini ve kültürel toplantıların, doğum günü ve evlilik kutlamalarının da yapıldığı mekanlara dönüşmüştür. Devrimden (1979) sonra ev dışında kutlamaların yasaklanmasından ve kadınların ev dışındaki yerlerde örtünme zorunluluğundan dolayı, insanların evin misafir ağırlama alanlarına verdikleri önem artmıştır. Sosyal hayatın çoğu ev içinde geçmekte olduğundan, ev içi mekanların örgütlenmesi değişmiştir. Mahremiyet ve özel alan kavramları, geleneksel evlerde olduğu gibi, apartman evlerinde de tekrar önem kazanmış; dışarıdan gelen bir misafirin girişten misafir odasına alınması ve yatak odaları ve banyonun görünmemesi ihtiyacı, merkezi dağılım noktası ve yaşam alanı olan holün daha ince uzun olmasını sağlamıştır. Böylece hol, transit mekan olma işlevini yitirmiş ve sadece misafir odası ile mutfağa yakın hale gelmiştir. Koridor, geçiş görevini üstlenmektedir. Mekânsal organizasyon açısından apartman planlarında odaların ve yaşam mekanının özelleştiği, mahremiyeti sağlamış olduğu görülmektedir. Böylece sıra evlerde orta hol mekanı ve merkezi dağılım sistemi yerini koridora bırakmış; sosyal alan ile özel alan ayrımı koridor vasıtasıyla yapılmıştır.

Salon ve misafir odası, apartmanlaşma ile birlikte tekrar önem kazanmıştır ve ailenin sosyal statüsünü simgelemektedir. Mutfak, çoğunlukla salon ve oturma odasına doğru açılmakta ve açık mutfak şeklinde kullanılmaktadır. Son zamanlarda inşa edilen büyük ölçekli apartman dairelerinde, özellikle 200m2 net alanın üzerinde olan dairelerde, mutfağın yemek kokusunu çözmek için sıcak ve soğuk mutfak çözümleri üretilmiştir. Böylece yemek pişirme kısmı kapalı, servis alanı açık olmuştur. Buna bağlı olarak

televizyon apartman dairelerinde mutfağın önünde yaşam alanında konumlanmakta ve salonun diğer kısmı farklı mobilyalar ve düzen ile misafir ağırlamak için tefriş edilmektedir. Sosyal alanın misafir ağırlama kısmı genellikle ahşap ağırlıklı ve klasik mobilyalar ile tefriş edilmekte; günlük oturma ve yemek yeme takımları için daha modern ve sade mobilyalar kullanılmaktadır. Değişen yaşam tarzları ile beraber evlerin mekânsal organizasyonları değişim göstermektedir. Ev halkının beraber zaman geçirdiği mekan olan orta hol, artık salon ve oturma odası şeklinde tek bir mekana dönüşmüştür. Geleneksel evlerden çağdaş sıra evlere geçişte, tuvalet artık bina kütlesi dışından ve banyo bodrum kattan bina içine taşınmıştır. Islak hacimlere geçiş orta holden gerçekleşirken, apartmanlarda yaşam alanı ve odalar arasında koridor yanında konumlanmıştır. Tebriz evlerinin mekânsal organizasyonu, Hayat etrafında konumlanan mekanlardan, merkezi hol etrafında dizilen mekanlara doğru dönüşmüştür; daha sonraki süreçte apartmanlarda koridor, merkezi mekanlardaki Hayat ve orta holün rolünü almıştır. Fiziksel ve tarihsel değişime uğramış Tebriz evlerini etkileyen birçok faktör olmuştur. Bu bölümde bu etkenler irdelenecektir.

3.6 Tebriz Evlerinin Fiziksel, Tarihsel Değişimini Etkileyen Faktörler

Tebriz evleri son iki yüz yıllık zaman dilimi içinde irdelendiğinde, farklı dönemlerde gelişmeler yaşandığı ve bu süreç içinde evlerin fiziksel olarak değiştiği gözlenir. Bu değişimleri etkileyen faktörler içinde devlet tarafından uygulanan imar yönetmelikleri ve planlamalar kadar toplumun geçirdiği sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değişimler de büyük rol oynamıştır. Tebriz evlerinin mekansal konfigürasyonlarındaki değişimleri sentaktik olarak ele almadan önce, bu süreçte konut mimarisini etkileyen sosyal, politik ve ekonomik etkenleri incelemek gerekir. Bu faktörlerin birincisi devlet tarafından uygulanan imar yönetmelikleridir.

3.6.1 İmar hareketleri ve etkileri

1963 öncesine kadar İran'da konut politikaları üzerinde çalışma, uygulama ve denetleme işleri, Konut Üretimi Örgütü isimli küçük bir kuruluşun sorumluluğundaydı. 1963'te kurulan Konut ve Bayındırlık Bakanlığı, İran'da konut politikalarına yeni bakış açısı getirmiş ve bu konuda dönüm noktası olmuştur. Yeni yapıların en iyi şekilde inşa edilmesi ve dünya standartlarına uygun olması devlet tarafından hedef olarak konmuştur (Raafat jah, 2003).

1975'te Konut ve Bayındırlık Bakanlığı'nın adı, şehirlerdeki ve kırsal bölgelerdeki inşaatların projelendirme ve uygulama işlemlerinin bir merkezde toplanması ve yeni teknolojiler ile prefabrik binalar üretimine geçilmesi hedefi ile değiştirilerek Şehircilik ve Mesken Bakanlığı olmuştur. İki sene sonra, 1977'de, bu hedefe ulaşabilmek amacı ile yenilikçi ve çağdaş yöntemler ve teçhizat ile yapılacak araştırmalar için Mesken ve Bina Araştırma Merkezi kurulmuştur. 1979 devriminden sonra İslam Cumhuriyeti hükümetinin devrim sürecinde verilen sözleri tutabilmek ve toplumun dar gelirli tabakasının ihtiyaçlarını karşılamak için uyguladığı projeler ve kanunlar, yeni konut tiplerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1979-1981 yılları arası Tahran ve diğer büyük kentlerde arsa ve konut dağıtımları "Bünyad Mesken" ve belediyedeki şeriat hakimleri (din adamları) başta olmak üzere devlet organları aracılığı ile yapılmaktaydı. Bu süreçte çok çocuklu aile olmak, devletten arsa veya ev alımında kolaylık sağlamaktaydı. Devletin doğum hızını artırmak için kullandığı teşvik paketleri içinde önemli bir yere sahip bu uygulama, 1980'lerde İran'da nüfus artış hızını %3,7'ye kadar çıkarmış; nüfus patlamasında büyük rol oynamıştır. 80'lerde inşa edilen bir veya iki katlı evler çoğunlukla plansız ve mühendislerin kontrolü ve denetimi olmadan yapılmıştır. Bu, Tebriz ve Tahran gibi büyük kentlerin yatay olarak büyümesine sebep olmuştur (Rafatjah, 2003).

Yeni kanunların başında gelen uygulama, konut arsalarının küçük tutulması ve sınırlanmasıdır. İran Konut ve Şehircilik Bakanlığı'nın 1988 senesinde yayımladığı ve 1989'da yürürlüğe koyduğu yeni kentsel arsalar kanunu gereğince büyük kentlerdeki konut arsalarında yeni düzenlemeye gidilmiştir. Devletin yeni politikası gereği konut arsalarında küçülme öngörülmüştür. Dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmasını sağlama ve malzeme sıkıntısına çözüm bulma hedefiyle yola çıkılmıştır. Büyük kentlerde konut dairelerinin yüzölçümlerinde küçülme öngörülmüştür. Devlet bankaları, bu kanunu desteklemek için dairelerinin yüzölçümleri 180 metrekareden küçük olan konut sahiplerine düşük faizli ve uzun vadeli krediler vermiştir (Raafat jah, 2003; ss.12-13). Bu kanun yürürlüğe girdiğinde, Mesken Bankası üçten fazla dairesi olan ve yeni evler inşa edenlere daire başına 10 milyon Riyal; kendi arsalarında tek daireli yeni ev inşa etmek isteyenlere veya tadilat yapmak isteyenlere 7 milyon Riyal kredi verileceğini açıklamıştır (Raafat jah, 2003).

1989 yılı Aralık ayının sonlarında ise devlet İran genelinde beş sene içinde iki milyon konut inşa edeceğini açıklamıştır. Bu konutların %50'sinin özel sektör ve kooperatifler

tarafından yapılacağı öngörülmüş; dairelerin yüzölçümünün 50 ile 125 metrekare arasında olacağı ve ortalama 100 metrekare olarak inşa edileceği düşünülmüştür. Tebriz'de bu konutların Tebriz'in yakınlarında kurulacak yeni Sehent uydu kentinde inşa edilmesi öngörülmüştür (Raafat jah, 2003). Diğer taraftan, Ocak 1991'de İran Şehircilik ve Mimarlık Yüksek Kurulu tarafından onaylanan karara göre, mevcut arsaların daha verimli kullanılması, konut sıkıntısının aşılması ve daha fazla nüfus için iskân imkânı sağlamak için büyük şehirlerde yüksek yoğunluklu ve yüksek katlı konutlar inşa edilebilecektir. Teşvik amaçlı bu karara göre, 1986 genel sayımında nüfusu 200 binin üzerinde olan kentlerde, daha önce bina inşa edilmemiş yerlerde ve kentin yeni bölgelerinde, yıpranmış eski dokulardaki küçük arsalarda konut binaları bodrum katı hariç en az dört kat olarak inşa edilebilecektir (Raafat jah, 2003).

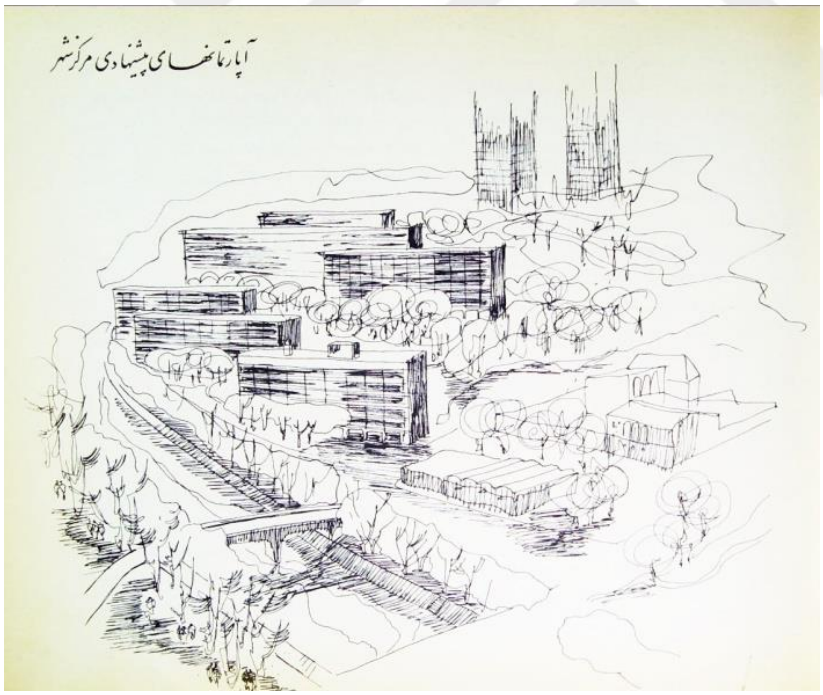
İran Şehircilik kanunları yapının inşa edileceği arsada konumlanma şeklini, çekme mesafeleri ve arsadaki taban oturum yüzdesini (TAKS) öngörmüştür. Tahran ve tüm büyük kentlerde uygulanan, Şehircilik Bakanlığı'nın mimari kurulunun aldığı bu kararlara göre, yapı, arsanın kuzeyinde konumlanmalıdır. Sadece yapının yüzde yüzü inşa edilmek istenmez veya arsa sahibi öngörülen yüzdede yapı yapmak istemezse tek katlı bağımsız yapı olarak arsanın batısı, doğusu veya güneyinde inşa edebilme hakkı verilmektedir.

Bu şekilde tip İmar yönetmeliği İran'daki farklı iklim bölgelerindeki şehirler için öngörülmüştür. Tebriz'de diğer tarihi kentler gibi tip imar yönetmeliklerinde geleneksel mimari anlayışına dikkat edilmediği için eski içe dönük ve hayatlı evlerin yapımı ve hatta mevcut geleneksel evlerin koruması zorlaşmış ve hatta mümkün olmamıştır. Geleneksel dokulardaki eski evler yeni caddeler ve sokakların genişlemesi ve yapımı ile hayatına devam edememektedir. Anıtlar kurulunun şehir yönetiminde ve tarihi dokuların onarımı ve korumasında rol alamaması ve devre dışı kalmasından dolayı geleneksel Tebriz evleri tek tek yıkılmaya mahkûm bırakılmıştır. Diğer taraftan geleneksel dokudaki konutlara yönelik koruma kanunların az olması ve Kültürel Mirası Koruma Kurumu'nun özel mülkler üzerinde fazla yetkiye ve yaptırım gücüne sahip olmamasından dolayı çoğu geleneksel ev yıkılıp apartmanlaşma sürecinde yok olmuştur. Bu süreci hızlandıran imar kanunları ise 1963 ve 1993'te yayımlanmıştır. Konut mimarisini fiziksel olarak etkileyen faktörlerin en önemlisi ve etkilisi imar planları olmuştur. Evlerin mekânsal örgütlenmesi, devlet tarafından parseller ve binalarda uygulanan yönetmelikler çerçevesinde değişmeye zorlanmaktadır. Bu

bağlamda Tebriz evlerinin fiziksel özelliklerini değiştiren ve kısıtlayan imar kanunlarını ele almamız gerekmektedir.

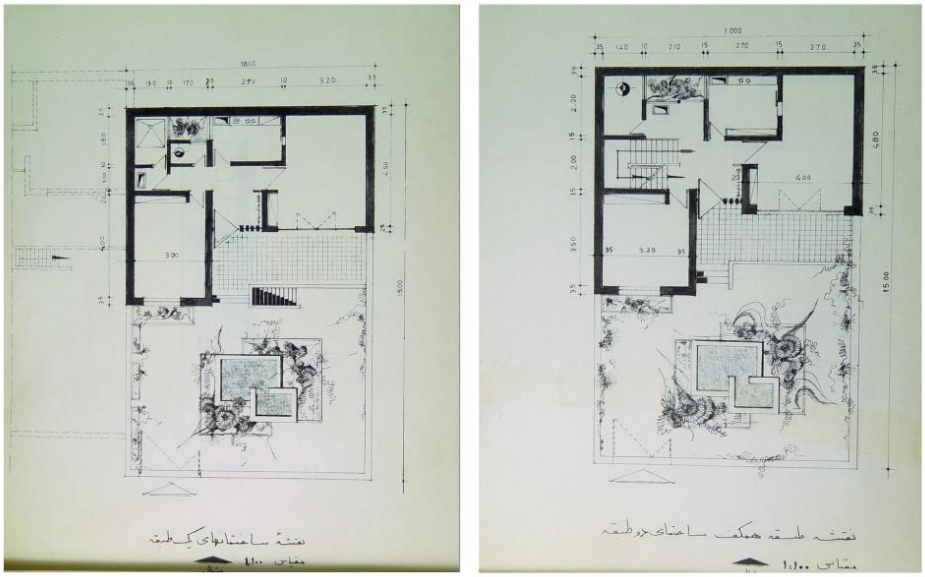
3.6.1.1 1969 Tebriz I. imar kanunları

Tebriz'in ilk imar planı ve yönetmeliğini düzenleme işi, 1966'ta Şahenşahi Devleti'nin Planlama Bakanlığı tarafından Mughtader-Andreef Ecochard Mimarlık ve Kent Planlama Ofisi'ne verilmiştir. Çalışmaların birinci etabı 1967'de, ikinci etabı 1969'da hazırlanmış; İran Mimarlık ve Şehircilik Şurası tarafından onaylanmış ve yayımlanmıştır. Bu çalışmada Tebriz'in coğrafi ve iklimsel özellikleri, nüfus artışı ve gereksinimleri göz önünde bulundurularak kentin gelecek yirmi beş yıllık vizyonu çizilmiştir. Tebriz'in gelecekteki gelişimi için düşünülen ilk özellik, kent merkezi ve eski dokunun gelecek yirmi beş sene içinde korunması gerektiğidir. Bu bağlamda kent merkezindeki yıpranmış evlerin gerektiğinde yıkılarak yenilenmesine ve kent merkezinin bir bölgesinde gerekli yüksek katlı apartmanların yapılmasına karar verilmiştir.

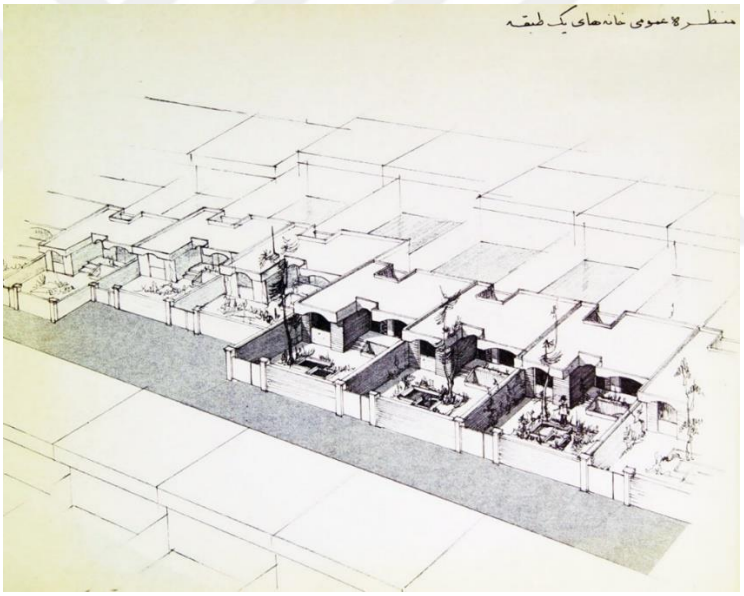

Şekil 3.54: 1969 Tebriz imar planı'nda kent merkezine yapılması planlanan apartman örnekleri (Anonim, 1969).

Yeni konutlar için halkın gelir düzeyi ve sosyal yaşantısına uygun çağdaş teknikler ve özelliklerde evler yapılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda mahallede parsel bölmeleri ve birkaç örnek ev tipi de belediyelere gönderilmiştir.

Şekil 3.55: 1969 Tebriz imar planı'nda yeni konut mimarisi için önerilen bir ve iki katlı evlerin plan şemaları (Anonim, 1969).

Şekil 3.56: 1969 Tebriz İmar planında yeni mahallelerin tasarımında düşünülen bir ve iki katlı evlerin komşuluk ilişkileri ve yerleşim biçimleri (Anonim, 1969).

1969'da yayınlanan imar planlarının 1/1000 ve 1/500 ayrıntılı çalışmalarına 1975'te başlandı ve altı sene sonra 1981 de onaylandı. Fakat İran Devrimi ve daha sonra İran-Irak savaşından dolayı bu çalışmaların tamamı uygulanamadı. 1989'da Tebriz İmar Planları'nın revizyonu başlatıldı ve 1995'te İran Mimarlık ve Şehircilik Şurası tarafından onaylandı.

3.6.1.2 1993 Tebriz II. imar kanunları

Tebriz'in ikinci imar planı 1993 senesinde Erse Mimarlık, Planlama, Danışmanlık ve Mühendislik firması tarafından hazırlanmış ve 1995'te onaylanmıştır. Hazırlanan imar kanunlarında öncelikle gelecek on beş senede kentin nüfusunun iki milyon olacağı düşünülerek kentin konut ihtiyacı ve eksikleri saptanmıştır. Kentin tarihi dokusunun gelecekte artacak nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayacağı öngörülerek, tarihi dokuya eski canlılığını kazandırmak ve rantın önüne geçmek için kent merkezindeki eski dokuya imar artışı verilmemiştir. Ayrıca bu doku da yeni alışveriş merkezleri ve ticari fonksiyonlar için teşvik edici ve kolaylık sağlayacak bir tutum sergilememektedir. Buna karşın kentin batı, güney ve özellikle doğu bölgesinin geliştirilmesi planlanmıştır. Konutlarla ilgili olarak, arsa sahiplerini birleşmeye teşvik etmek, ifrazdan ve küçük parsellerden kaçınmak öngörülmüştür. Ayrıca, arsa maliklerinin kaçak inşaat yapmamaları için belediyelere daha fazla T.A.K.S verme imkanı tanınmış; binaların mimarisine önem verme kararı alınmıştır. 1993 İmar kanunları kenti ana üç bölge olarak ele almıştır;

- Az yoğun bölge
- Orta yoğun bölge
- Çok yoğun bölge

Az yoğun bölgelerde minimum arsa metre karesi 175 metrekare ve iki katlı, tek müstakil daire ve T.A.K.S en fazla yüzde yetmiş olarak belirtilmiştir. Arsalar 250 metrekare ile 475 metrekare ve üzeri olarak beş tipe bölünmüştür, arsalar ne kadar büyük ise T.A.K.S'ları yüzde yetmişten elliye doğru gerilemektedir. Orta yoğun bölgelerde ve çok yoğun bölgelerde de arsa metrekareleri yine aynı şekilde beş gruba ayrılmış; sadece üst arsa metrekaresi 575 ile 675 metrekare olarak artırılmıştır. T.A.K.S yüzde yetmiş ve yüzde elli arasında belirlenmiştir. Kentin orta yoğun bölgesinde konut binaları bir kat bodrum ve bodrum üstünde maksimum iki katlı bina hakkına sahiptir. Ancak arsa yüz ölçümünde minimum 175 metrekare arsa üstünde olan arsalarda, artı her 100 metrekare için (275, 375, 475...vs) yüzde on beş emsal artışı verilmektedir. Hâlbuki çok yoğun bölgelerde arsa boyutu 175 metre kare üzeri ise her 125 metrekare artış için yüzde 25 emsal artış hakkı kazanmıştır (Erse, 1993). 1993 İmar kanunları kapsamında yoğun ve çok yoğun bölgelerdeki konut binalarına maksimum iki kat yükseklik sınırı uygulanması düşünülmüştür. Ancak bazı bölgelerde

belediyeler bitişik nizam apartmanları binaları için en fazla dört kat sınırını uygulamıştır.

Tebriz imar kanunları gereği 1993'e kadar olan iki kat yükseklik sınırı daha sonraki dönemlerde önce dört kata ve daha sonra 2002 ile 2005 yılından itibaren altı ve on iki kata çıkarılmıştır. Bu zaman içinde kent dokusunun yüksekliği giderek artmış ve sağlanan imar artışlarından dolayı arsa değerlerinin yüksek olduğu bölgelerde adeta yeni bir dönüşüm süreci başlamıştır. Aynı süreçte bina yüksekliği ile bağlantılı olarak asansör yönetmeliği de geliştirilmiş ve dört kat üzeri binalarda asansör uygulanması zorunlu olmuştur. Diğer taraftan, her dairenin en az birer kapalı araç otoparkı sağlama mecburiyeti de yönetmeliklere eklenmiştir. Söz konusu değişim sürecinde yıkılan eski iki katlı ve orta hölü olan dairelerin yerini merdiven ile asansör çekirdeği ve koridor etrafında şekillenen daire planları almıştır. İlerideki bölümlerde analizleri yapılacak apartman planlarının tipolojisinin oluşumu ve şekillenmesinde, asansör ve her daire için zorunlu olan kapalı otopark yönetmeliği büyük bir rol oynadığı düşünülmektedir. Çünkü bu zemin ve bodrum katlarında en fazla araç sığdırabilmek için asansör ve merdiven çekirdeğinin hep aynı yerlerde çözülmesi gerekmektedir. Bu da benzer arsalarda aynı imara sahip apartmanların aynı plan şemalarına sahip olmalarına yol açmıştır. Yani, 1993'ü, Tebriz evlerin değişiminde kırılma noktası ve apartmanlaşma sürecinin başlangıcı olarak nitelendirmek mümkündür.

Şekil 3.57: Tebriz Pervaz bölgesinde değişim sürecinden farklı imarlar ile yapılan binaların yan yana görüntüsü, 2010.

3.6.2 Sosyo kültürel etkenler

Tebriz geleneksel yaşam tarzında ailenin yaşadığı mekan en önemli sosyo-kültürel öğedir. Sosyal iletişimin temelini aile bağları oluşturmaktadır. Mahallelerin oluşumunda mesleki ve ekonomik ilişkiler büyük rol oynamaktadır; ama en önemli rol yine aile bağları ve ilişkilerinin rolüdür. Yan yana inşa edilen çoğu evde aile bireylerinin evlenmeleri ve çekirdek ailelerin oluşmasıyla, geleneksel evlerin gelişimi ve zaman ile büyümesini görmek mümkündür. Ailelerin inançları ve bu inançlar doğrultusunda yaşadıkları mekanları şekillendirmeleri geleneksel yaşamın bir parçasıdır. Tebriz nüfusunun çoğunluğunu Şii mezhepli Müslümanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla Müslüman inancına göre şekillenen kent, İslami öğretilere göre şekillenmiştir. İslam'ın öğretileri insanoğlunun yaşamındaki maddi, manevi, politik, ekonomik, kültürel, sosyal, ruhsal ve yaşamsal tüm ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Müslümanların yaşadıkları yapay ve doğal çevreler Şeriat'ın iki ana kaynağı olan Kuran ve Sünnet'te özenle ele alınmıştır. İslam'ın doğuşu olan 7. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Müslümanların yaşadığı kentlerin şekillenmesi ve planlanmasında İslami kanunlar önemli role sahip olmuştur. Bu yüzden valiler kentle ilgili meseleleri genellikle şeriat kanunları veya Fakih'lerin (fıkıh bilginlerinin) görüşüne göre halletmeye çalışmıştır. Müslümanların yaşadığı kentlerde konut bölgeleri idari, ticari ve dini bölgeler kadar önem taşımaktadırlar, çünkü Müslümanların yaşadıkları ortamlarda komşuluk ilişkileri ve sosyal yaşam, İslami usullerin hedefine ulaşması için önemli role sahiptir. Aslında yüksek yoğunlukta, sıkışık dokulu mahalleler İslami değerlere uygun bir biçimdir. Pehlevi dönemine kadar Tebriz kenti de İslami değerler ve Bazar'ın etrafında şekillenmiştir. Pehlevi döneminden sonra modernleşme sürecine giren kentin dokusunda, otomobillerin dolaşımının kolaylaşması için bir dizi ana yol yapılmasıyla kopukluklar ortaya çıkmıştır. Geleneksel dokudaki mahalle merkezi, sokak ve çıkmaz sokak hiyerarşi ve düzeni değişime uğramıştır. Bu süreçte yeni adalar ve parsel şekilleri ortaya çıkmıştır. Eski mahallelerdeki değişim bugün de devam etmekte ve kentin tarihi dokusu hayatını devam ettirmektedir. Fakat, kentin yeni konut bölgeleri ızgara yollar sistemine göre baştan planlanmış ve parseller ona göre bölünmüştür. İslam devrimi sonrası hızlanan bu yeni kentleşme sürecinde ortaya çıkan çağdaş az katlı sıra evler bir taraftan eski evlerdeki İslami değerlere göre şekillenmiş bir taraftan da modern hayat tarzının gerektirdiği özelliklere sahip olmuştur. Bu

bağlamda geleneksel evlerdeki yaşam odaları, ana yaşam mekanı, revak ve hayat ilişkisi yeni evlerde oda, hol, misafir odası ve giriş holü olarak değişmiştir.

3.6.3 Sosyo-politik ve ekonomik etkenler

1901'de siyasi varlığını kaybederek çöken Kaçar Hanedanlığı'nın yerine, Pehlevi Hanedanlığı kurulmuştur. İkinci Pehlevi dönemi, Muhamed Rıza Pehlevi'nin İran şahı olarak hükümetin başına geçmesi ile başlamıştır. Bu dönem, İran'ın müttefik güçler tarafından işgali ve Azerbaycan bölgesinin milli hükümetinin kurulmasına şahit olmuştur (Qodoosifar, S. 2008). 1953 tarihine kadar Tebriz başta olmak üzere İran şehirlerinde gelişme, yenilenme ve imar ile ilgili bir çalışma ve değişiklik gerçekleştirilmemiştir. 1960'lar, II. Pehlevi dönemi, petrol gelirlerinin en yüksek olduğu dönemdir. Bu gelişmeler ile birlikte Avrupalı mimarlar ve batılı modern mimari anlayışı da İran'a yönelmiş; ülke genelinde çok fazla yapının inşasına başlanmıştır.

Kaçar döneminin ikinci yarısından itibaren batı etkisine giren İran, Pehlevi Hanedanlığı'nın İran hükümetinin başına gelmesi ile birlikte Batılılaşma süreci hızlanmış ve halkın sosyal yaşamını etkisi altına almıştır. Pehlevi döneminde mahallelerin geleneksel yapısı ve aile bağları ile kurulmuş düzeni değişime uğramıştır ve batı usulü çok sayıda sosyal ve kültürel kurum ve kuruluş, ithal teknolojiler ile kentin hayatını değiştirmeye başlamıştır. Bir yandan bina va arsaların değer kazanması ve evlerin birer sermayeye dönüşmesi, diğer yandan ise köylerden kentlere göç ve kentleşme süreci konut fiyatlarını artırmıştır. Geleneksel evlerden modern konutlara geçişte kat mülkiyeti resmiyet kazanmıştır. Tekli ve müstakil geleneksel evlerden ortak kullanımlı mekanlara sahip çağdaş konutlara geçilmiştir. Ama bu geçiş sürecinde bu dairelerde yaşama ve diğer kat maliklerinin haklarına saygı gösterme gibi yeni kavramlar ve kurallar kim sıkıntılar doğurmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD tarafından "Marshall Planı" olarak bilinen ekonomik yardım paketi 1947 yılında önerilmiş; 1948 ile 1951 arsında yürürlüğe konmuştur. 1947'deki Üçüncü Marshall Planı ve 1949'daki Dördüncü Plan ABD başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmıştır. Truman Doktrini, Sovyetler Birliği'nin komünist düşüncesinin tehdidi altında olan ülkelere yardım edilmesi ve komünizm tehdidinin önünün kapatılmasıdır. Dördüncü plan kapsamında İran ile ABD arasında çeşitli petrol anlaşmaları yapılmış, ağır sanayi ve

maden işlerinden, yol, demir yol ve bina yapımına, elektrik ve su işlerinden, maliye ve Amerika malları ithaline kadar anlaşmalar yürürlüğe girmiş ve bu işlerin yapılması için İran'a müsteşarlar ve teknik ekipler gönderilmiştir (Grantofski, 1980).

Bu konuda Amerika'nın düşüncesi İran'ı batı ideolojiler ve teknolojileri ile donatmak, gelişmekte olan ülkeleri dünya kapitalist ekonomisine entegre etmekti. Bu bağlamda Dördüncü Plan kapsamında eğitimden sağlığa, çiftçilikten konut yapımı ve kent planlamasına kadar değişimler ve iyileştirmeler planlandı. Muhammad Rıza Şah tarafından 1947'de yedi senelik dönemler halinde planlanan İran'ın milli ilerleme stratejisinin ikinci yedi senelik plan organizasyonunun (1955-1962) bütçesi Truman'ın dördüncü planı kapsamında finanse edildi. Böylece yol ve baraj yapım işleri yanında kadın eğitimi için de adımlar atıldı ve üniversitelerde "Ev Ekonomisi" bölümü açıldı. Bu eğitimler doğrudan olmasa da kadınlara batılı yaşam tarzını ve düşünceleri aktarmıştır. Örneğin Şiraz kentindeki Amerikan Üniversitesi'nin Ev Ekonomisi Fakültesi'nde verilen eğitimlerde Amerikan çekirdek ailesi için tasarlanmış ve İran'ın içe dönük ev tipinden çok farklı olan örnek çağdaş daireler sunulmuştur. Örnek dairelerde çağdaş mobilya ve ev dekorasyonu malzemeleri ve "Yemek Odası" gibi İran mimarisinde yeni bir mekan olarak kadınlara sunulmuştur. Truman'ın dördüncü planı yemek pişirme ve mobilya kültürü gibi mekansal konfigürasyonu da değiştirmiştir. Bu değişikliklerin ana hedefi İran kadınının ev içindeki konumu ve statüsü hakkında tekrar düşünmesini sağlamaktır. Kadınların yemek pişirme ve ev işlerindeki alışkanlıklarının değişmesi, ailenin de alışkanlıklarının değişmesine sebep olacak; batılı ev eşyaları ile evini ve mutfağını tefriş etmek her kadının arzusu haline gelecektir.

Şekil 3.58: Şiraz Amerikan Üniversitesi'nde çağdaş ev örneklerinin sunumu (Karimi, 2009).

1970’lerin ikinci yarısında İran piyasaları KFC fast food zincirlerinden buzdolaplarına kadar Amerikalı ürünler ile dolmuş bir durumdaydı (Karimi, 2009).

1940 ile 1953 arası, Tebriz tarihinin en zor dönemlerinden biri olmuştur. 1945’te Seyit Cafer Pişevari başkanlığında kurulan Tebriz Demokrat Partisi 12 Aralık 1945’te özerk bir hükûmet olarak kendini tanıtan Azerbaycan Milli Hükümeti’ni kurdu. Azerileri kültürel ve siyasi baskılardan kurtarmak için bağımsızlık ilân etmeye çalışan Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti, soğuk savaşın başlaması ve diğer ülkelerden destek alamaması sonucu 1946 yılında merkezi hükümet ordusu tarafından devrildi. 1946’da Tebriz’de Pişevari hükümetinin devrilmesinden 1953’te Tahran’da Musaddık hükümetinin devrilmesine kadar geçen süreçte Tebriz’de ekonomik çöküntü hakimdi. Bu süreçte ne kent ölçeğinde ne de bina ölçeğinde çalışma ve yenileme görülmektedir. 1953 sonrasında İran’da ekonomik gelişim hızlanmış, petrol gelirleri artmıştır. Bu gelirler devlet tarafından konut bölgelerine ve kentsel dönüşüme aktarılmıştır. Bu, Tahran’da işçiler için ilk modern toplu konutların inşa edildiği ve yabancı mimarların aktif rol aldıkları bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem, Tebriz’de de yeni mahallelerin kurulması ve kentin doğu tarafına genişleme sürecinin başlangıcıdır.

II. Pehlevi döneminde dünyada petrol krizinin yaşandığı ve petrol fiyatlarının artması ile zor bir dönem yaşanmıştır. İran, Batı tarafından ambargoya maruz bırakılmıştır. 1953'te başbakan Musadık'ın İran petrolünü milli ilan etmesi ile birlikte Ajax Operasyonu olarak bilinen süreç başlamış; başta ABD ve İngiltere olmak üzere batılı güçler Musadık'ın milliyetçi duruşuna ve izlediği politikalara karşı çıkmıştır. Böylece hükümetin devrilmesine ve Pehlevi ailesini yeniden iktidara getirmeye zemin hazırlanmıştır (Moradi, 2009).

3.6.4 Sanayi ve teknolojik etkenler

Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik etkenlerin konut mimarisinin gelişiminde ve değişiminde büyük payı olsa da yirminci yüzyılın ikinci yarısında modernleşme hızı, gündelik hayatın çok fazla değişmesine sebep olmuştur. İran’ın modernleşme sürecinde Tebriz, ülkenin batı kısmının sanayi merkezi haline gelmiştir. Tarihi ticaret merkezi olan şehir, çeşitli alt yapı ve üst yapı fabrikaları kurularak ülkenin ve bölgenin sanayi lokomotifi haline gelmiştir. Gelişen ve ithal edilen teknoloji, kentin yapısal özelliklerini ve konut mimarisini malzeme ve yapı teknikleri açısından etkilemeye başlamıştır. Binaların iç kullanımını etkileyen faktörlerden biri, yapı malzemeleri ve

bina taşıyıcı sistemlerindeki gelişmelerdir. Çelik ve beton gibi malzemeler, geleneksel taş ve tuğla gibi malzemelerin yerine geçmiştir. Tebriz kentinde 1980 öncesine kadar çelik malzemesi sadece kiriş elemanı olarak ahşap kirişler yerine kullanılmıştır ve kentin yeni dokusu büyümeye başladıkça yığma binalar yerlerini çelik kolon ve kirişli taşıyıcı sistemlere bırakmıştır. Bu süreyi hızlandıran diğer bir etken de 1986 Rudbar depreminin Hazar Denizi bölgesinde vuku bulması ve çok fazla can kaybına neden olmasıdır. Bu acı kayıplardan sonra İran'da yığma binaların özel sistem detayları ile yapılma zorunluluğu getirilmiş, yığma bina yapımı kısıtlanarak çelik yapılara geçilmesi zorunlu olmuştur (Partovi, 2013). Çelik kolonlar ile yapılan konut binalarında önceden kısa olan duvarlararası açıklıkların beş-altı metrelere kadar genişlemesi mümkün olmuştur. Bu gelişmenin sonucunda duvarlar taşıyıcı sistemlerden bağımsız olarak kaldırılabilmekte ve yerleri değişebilmektedir. Sonuç olarak evlerin mekânsal örgütlenmelerindeki kısıtlamalar rahatlamış; daha sonraki merkezi hol ve açık mutfak sistemine geçiş gibi değişimlere olanak sağlamıştır.

Bir diğer teknolojik gelişme evlerin ısınma tiplerinin değişimidir. Geleneksel Tebriz evlerinin ısınma sistemlerinden biri, büyük ölçekli evlerdeki oda içi şöminelerde yakılan ateştir. Bir diğeri ise orta ölçek ve küçük evlerde oturma odası ve misafir odası ortasına kurulan üstü yorgan ile örtülü yer masası ve alttan mangalda kömür ile ısıtılan "Kürsi" sistemidir. Bu, ev halkının etrafında yere oturarak dinlendiği, sosyalleştiği ve yeme içme saatlerinde oda ortasında toplandığı mekandır.

Bu sistem daha sonra yerini bacalı sobalara ve elektrikli sobalara bırakmıştır. Aynı dönemde yemek pişirme ve odalarda ısıtma sistemi olarak "Pilete"den de söz edilebilir. 1950'lerde Pilete'nin muhtemelen Rusya'dan Tebriz'e gelişi ile soba yakıtının kömür veya odundan petrol yakıtına geçmesi aynı dönemde olmuştur. 1970'lerden sonra gelişen ısıtma sistemleri ile yeni yapılan sıra evlerde veya toplu konutlarda merkezi sistemli kaloriferler oturma odası veya misafir odasının merkezi konumda olma zorunluluğunu kaldırmıştır. Nitekim geleneksel evlerden modern evlere geçişteki süreçte evlerde merkezi konumda bulunan hol ve yaşam alanının konumu ve ölçeği, o dönemki sosyal yapı ve teknik sistemlere uygun olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kömür ve odun vasıtasıyla ısınan evlerin yaşam mekanlarının boyutları, ısınma sistemlerinin değişimi ve gelişimi ile büyümeye ve diğer mekanlar ile birleşmeye olanak sağlamıştır.

Şekil 3.59: Yaşam alanında kürsi kullanım örneği.

Ev halkı, müteahhitler ve mimarlar ile yapılan görüşmelerde, ilk apartmanlara geçişte merkezi hol ve oturma odalarının neden tercih edilmediğine dair şu gerekçeler ortaya çıkmıştır: Merkezi hol karanlık ve havasızdır ve tüm odaların ve ıslak hacimlerin aynı odaya açılan kapılarından dolayı mahremiyet sağlanmamaktadır (Şayeste, 2011). 1980'lerde üniversite mezunu ilk mimar neslinin tasarladıkları evlerde ve daha sonra apartman evlerinin plan tiplerinde bu konuya çözüm olarak misafir odası ile mutfak, yaşam odası ve yatak odalarının koridorla ayrıştırılmış örnekleri görülmektedir. Tesisat sistemlerindeki değişimler de mekanları değiştirmektedir. Geleneksel evlerin su ihtiyacını karşılamak için bahçelerin altında veya binaların bodrum katlarında inşa edilen su sarnıçlarının sokak kotunun altında olması gerekliydi. Daha sonraki pompalama sitemleri bu zorunluğu ortadan kaldırmıştır. Aynı şekilde, ilk merkezi ısıtma sistemlerinde, petrol yakıtının depolanması için bahçenin içine büyük bir mahzen gömülürdü veya bodrum katında yerleştirilirdi. 90'lardan sonra doğal gaz ısıtma sistemine geçiş ile yakıt depolarının depo alanı olarak kullanıldığını da görmekteyiz.

Teknolojik gelişmelerin diğer örneklerinden biri de evlerin oturma odasının baş köşesine radyodan sonra televizyonun gelişidir. 70'lerde evlere giren televizyonlar evlerin ana yaşam mekanlarının tefrişini ve sistemini değiştirmiştir. Eskiden yere oturma düzeni veya mobilyaların dizilimi herkesin birbirini görmesine olanak sağlarken ve kapı girişinden odanın oturma kısmına kadar aile reisi ve misafir ağırlama

yerine kadar bir hiyerarşi uygulanırken, televizyonun baş köşeye geçmiş ve sosyal alanın odak noktası haline gelmiştir.

Son olarak da bina yükseklikleri dört katı geçtiği için asansör zorunluluğu getiren belediye imar yönetmelikleri ile asansör Tebriz evlerinin yeni öğesi olmuştur. Sonuç olarak ev mimarisini etkileyen teknolojik gelişmeler, evlerin değişen, ilave olan veya kullanılmayan öğeleri üzerinde etkili olmuştur.

3.7 Bölümün Sonucu

Tezin bu bölümünde Tebriz kenti ve evlerinin değişim ve dönüşümünü daha iyi anlayabilmek için 1800'lerde Kaçar döneminden başlayarak konut mimarisinin özünü oluşturan geleneksel evlerin yerleşim yönü, diğer binalar ve sokak ile ilişkisi, binaların ölçeği ve içe kapanıklığı gibi ana özellikleri irdelenmiştir. Daha sonra geleneksel evlerin Hayat ve Revak'a göre ayrıştırılmış tipolojileri tartışılmış ve ana yaşam alanları, özel alanlar ve geçiş mekanlarının konumu ve bu mekanların birbirleri ile ilişkileri irdelenmiştir. Geleneksel evlerin yapımı Kaçar sonrası 1920 ile 1960 arası Pehlevi döneminde de sürmüştür. Bu süreçte misafir odasının yeri ve ölçeği değişime uğramış ve çoğu örnekte artık Heşti, Dalan ve Revak'ın kullanılmadığı görülmüştür.

Tebriz konutunun iki yüz senelik değişimini ve dönüşümünü etkileyen faktörleri göz önünde bulundurduğumuzda farklı sosyal, politik, teknolojik, ekonomik ve kültürel etkenlerin bu süreçteki mekansal örgütlenmenin farklılaşmasında büyük rol oynadığı görülebilir. Özellikle Pehlevi döneminin başlaması ile politik değişimler ve ülkedeki geleneksel yönetim anlayışının hızla modernleşmesinin, kentlerin mimarisine ve geleneksel aile yaşam tarzına yansıdığını görmek de mümkündür. Petrol fiyatlarının artışı devletin gelirinin artmasına yol açmış; devlet de nüfus artışına ve konut ihtiyacına yöndelik hızlı çözümler üretmeye başlamıştır. Bu süreçte, Tebiz gibi sanayi şehirlerinde yeni yerleşim bölgeleri hızla artmaya başlamış ve konut mimarisi de bu modernleşme hızına ayak uydurmuştur. Geleneksel evlerden modern sıra evlere ve daha sonra apartman konutlarına geçişte sokak ve ev ilişkisi ve aynı zamanda ev içi mekansal örgütlenmelerde değişime uğramış ve dönüşmüştür. Tezin bu bölümünde geleneksel evlerin öğeleri ve farklı ev tipolojileri üzerinde durulmuş ve daha sonraki dönemlerde kullanımı devam eden öğelerle zaman içinde öneminin yitiren Eyvan ve Heşti gibi öğelerin değişimi de anlatılmıştır.

Tezin bu bölümünde değişen mekanların tanımı kadar bu değişime sebep olan etkenler de irdenmiştir. Değişimdeki önemli rollere sahip etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Politik Değişimler

İran, eski medeniyetlerden biri olması nedeniyle tarih boyunca inişli-çıkışlı bir siyasi geçmişe sahip olmuştur. İslam öncesinden gelen bir şehir yaşam kültürü ve konut mimari anlayışı da özünü kaybetmeden bu politik ve yönetim değişimlerine ve çağa ayak uydurarak ve dönüşümler geçirerek varlığını sürdürmüştür. İslam'ın gelişi ve Müslümanlık yaşam tarzının etkileri kültürel anlamda konut mimarisini de etkilemiştir. 1800-1920 arası Kaçar Hanedanlığı ve geleneksel İran monarşisi sürecinde Nasır Eddin Şah, Avrupa seyahatleri kapsamında Batı mimarisi ile yakından tanışmış ve klasik Batı mimarisi hayranlığı kendini İran'ın saray mimarisinde göstermiştir. Ancak bu değişim sadece hanedanlık ve saraya yakın çevrelerin yaptırdığı binalarda görülmektedir ve halkın geleneksel yaşam alanları ve mekanlarında değişime sebep olmamıştır.

19. yüzyıla kadar değişen hanedanlıklar ve saltanatlar boyunca sakin ve çok düşük hızda değişen ve dönüşen konut mekanları ve dizimsel özellikleri, 1920-1940 arası Rıza Şah Pehlevi'nin gelişi ve modern İran'ın inşaasının başlangıcı ile yeni siyasi iktidar, ülkenin Batı gibi modernleşerek gelişmesi için atılımlarda bulunmuştur. Yalnız bu atılımlar dünyada savaşların yaşandığı durgunluk dönemleri ile eşzamanlı olmasından dolayı çok hızlı ve köklü değişimler olmamıştır. Ancak, 1940-1978 arası Muhammed Rıza Şah Pehlevi (oğul Pehlevi) döneminde sanayileşmenin hızlanması, yeni kentler ve yeni mahallelerin oluşumu, köyden gelen işçilerin büyük şehirlere göçü, konut ihtiyacının artması, petrol fiyatlarının aşırı artması ve devletin konuta, imar ve şehirciliğe büyük bütçeler ayırması ile bu değişimler halkın günlük yaşam alanlarının küçülmesi ve mekânsal örgütlenmenin daha küçük parsellerde gerçekleşmesinde büyük roller oynamıştır. 1978 İslam Devrimi ve sonrasındaki İran İslam Cumhuriyeti Devleti'nin başa gelmesi ile eskiye ait olan her şey iyi, modern dünyaya ait olan her şey kötü kabul edilmiş ve günlük yaşamın İslami ideolojiye göre devam etmesi mecburi kılınmıştır.

İran'ın son iki yüz senelik geçmişindeki siyasi geçişler ve değişimler kentlerin mimarisindeki etkisini göstermiştir. Kaçar dönemi sonrası I. ve II. Pehlevi döneminde

öncelikle devletin teşviki ile modern hayatın gereksimleri doğrultusunda kent planlamarındaki değişimler uygulanmış ve yollar ve otobanlarda motorlu araçların hareketine uygun olarak düzenlemeler yapılmıştır. Böylece eski geleneksel evlerin parsellerinde yola terkler ile başlayan değişimler, daha sonra imar değişiklikleri ile az katlı modern konutların yapımına izin verilerek yeni plan notları doğrultusunda yapılmaya başlanan evlerde plan şemalarındaki değişimleri zorunlu kılmıştır. Bu kırılma noktalarından bir diğeri ise 1978 İran Devrimi sonrası islami ana yasanın devreye girmesi ile kent yaşamındaki tüm kurallar gibi imar yasalarındaki değişmelerde de İslami hayat tarzına uygun düzenlemelerin yapılması ile gerçekleşmiştir. İnsanların yaşam tarzının değişmesi yaşadığı mekanlara da yansımaya başlamıştır. Kamuda erkek ve kadın ilişkisine getirilen kısıtlamalar geleneksel Tebriz aile yapısındaki misafir ve ev halkı ilişkisini de etkilemiştir. Bu bağlamda eskisi gibi ev dışında sosyalleşme imkanı kalmadığından dolayı tüm sosyal aktiviteler ev içinde yaşanmaya başlamıştır. Böylece eski geleneksel büyük evlerdeki misafir kabul odası ve bahçesindeki sosyalleşme imkanı, modern evlerde orta hol ve misafir odasına transfer olmuştur. Bu yüzden eski evlerde mahremiyeti sağlayan özel alanlar artık misafir ağırlama mekanları ile iç içe girmiştir. Sonuç olarak politik değişimlerin ev mekanlarının örgütlenmesine nasıl etki edebileceği farklı dönemlerdeki Tebriz evlerinde görülmektedir. Orta hollü evlerin apartmanlaşma sürecinde, İslami hayat tarzına uygun şekle getirme isteğiyle daha büyük misafir odası ve yaşam alanının odalardan koridor ile ayrılmış hale dönüşmesinde politik etkenlerin de rol oynadığı düşünülmektedir.

- Sosyal Değişimler

Kaçar Hanedanlığı döneminde İran halkı yaşamlarını eski geleneklerine ve göreneklerine göre sürdürmekteydi. Ancak I. Pehlevi dönemi ile başlayan değişimler ve modernleşme çabaları II. Pehlevi döneminde artmış; halkın alışkanlıkları değişmiş, günlük yaşamlarına televizyon, mutfak ocağı, buzdolabı, elektrikli süpürge ve mobilya gibi çağdaş yaşamın sunduğu yeni aletler eklenmiştir. Ana yaşam mekanı ve mutfağın televizyon, yemek masası ve mutak tezgahı gibi yeni ögeleri bu mekanların tefrişi ve diğer mekanlar ile olan ilişkisini de etkilemiştir. Mutfağın yerinin değişerek orta holün yanında yer alması ile yemek masası ve televizyon ile rahat koltuklar orta hole yerleşmiştir. Misafir ağırlamak için sıra evlerin orta holünden ayrı olan misafir odasına geçilirdi, zaman geçtikçe bazı evlerde bu iki mekan arası paravan ahşap duvar

ile ayrılıp gerektiği zaman bu duvar açılarak çok sayıda misafiri ağırlamak için daha buyük bir mekan elde edilirdi. Ancak İslam Devrimi sonrasında ev dışında erkek ve kadınların birlikte yan yana gelmesinin ve kutlamalar yapmasının yasaklanmasından dolayı sosyal yaşamın devam edebilmesi için Pehlevi döneminde kentsel mekanlar evsel mekanlara dönüşmüştür. Eskiden geniş ailelerin yaşadığı geleneksel evlerdeki "Tenebi" gibi bir misafir odası bulunmayan sıra evlerde, İslam Devrimi sonrası kentlerin apartmanlaşma sürecinde çekirdek aile yapısına geçilmesine rağmen orta hollü misafir odalarını büyütmek ve daha ferah bir misafir odasına sahip olmak için misafir odası ile ana yaşam alanı olan orta hol birleşmiştir. Böylece apartmanlarda misafir ağırlamak sorununa çözüm olan yeni yaşam alanı ve misafir ağırlama alanı, evin girişinden koridor veya antre yardımı ile diğer mahrem mekanlardan ve hane halkının yatak odalarından ayrılmıştır.

Özet olarak geleneksel yaşam tarzından apartman yaşam tarzına geçişte evlerin yeni mekansal diziminde sosyal değişimlerin çok büyük rolü vardır. Tebriz halkı dış yaşamda iç avlu etrafında konumlanan mekanlardaki yaşam tarzını, Pehlevi döneminde sıra evlerdeki modern yaşama mahremiyetin düzeyini düşürerek adapte etmiş; tüm yaşam ve servis alanlarını orta hol etrafında konumlandırmıştır. Ancak İslam Devrimi sonrası yaygınlaşan apartman binalarında daha küçük mekanlarda yaşamaya alışmaya çalışan insanlar, bir taraftan da içe kapanık yaşam tarzına uymaya alışmak için kendilerine daha uygun; uzun koridorlu, salon (ana yaşam ve misafir odasının birleşimi) ile odaların birbirinden ayrılarak mahremiyetin sağlandığı bir mekansal dizime geçmiştir.

Tebriz'in son iki yüz senelik demografik yapısı incelendiğinde, Kaçar Dönemi'den I. Pehlevi dönemi sonuna kadarki ortalama 8.4 kişi olan hane halkı, II. Pehlevi ile başlayıp İslam Cumhuryeti dönemine kadar artan göç dalgları ve nufus artışına rağmen 3.48 kişiye gerilemiştir (www.amar.org.ir). Bu düşüşün sosyal ve politik le gerçekleştiği; aynı zamanda mimari değişimler ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Geleneksel evlerin büyüklüğü ve büyüyebilme özelliği geniş aileler için uygunken ortalama bütünleşme değeri, bağlantısallık değerleri ve eşgörüş analizlerinden elde edilen yüksek tüm sentaktik değerlerin, apartman evlerinde evin yaşam alanı metrekaresindeki düşüşler gibi düştüğü tespit edilmiştir. Böylece Tebriz evlerinin değişimindeki sentaktik değerlerin düşüşü ile hane halkınının sayısındaki düşüşün doğru orantılı olduğu ortaya çıkmıştır.

- İmar Değişiklikleri

Tebriz'in ilk İmar planı ve yönetmeliği 1966'da diğeri ise 1993'te yayımlanmıştır. İlk imar yönetmeliğinin öngördüğü yeni ızgara sistemli yollara sahip mahalleler ve bu mahallelerde ince uzun parseller ortaya çıkmıştır. Böylece, yeni konut inşaatlarında iki tip parsel şekli dışında başka organik şekillerde bölümlenen arsalar ortadan kalkmıştır. İnce ve uzun biçimli güney veya kuzey parsellerin kullanılması ile, geleneksel Tebriz evlerinin orta veya köşesinde olabilecek Hayat olgusu ve merkezi mekan sistemi de yok olmuştur. Kentin yeni dokusu bu şekilde büyümeye başlarken bunun yanında iki veya üç katlı müstakil evlerin yan yana dizilmiş olduğu bir doku ortaya çıkmıştır. 1993 imarı ile apartmanlaşmaya açılan aynı parseller yine aynı özelliklerinden ötürü sadece yüksek ve bitişik apartman evlerine dönüşmeye başlamıştır. Otopark sorununu çözmek için öngörülen zemin katta her daireye otopark zorunluğu, apartman planlarını ve tasarımlarını etkilemiştir. Binaların maksimum otoparka sahip olması için merdiven ve asansör boşluğu hep yanyana ve minimum ölçülerde çözülmeye çalışılmıştır. Bu kısıtlamalar ve parsel şekilleri, bitişik apartman bloklarında tekrarlanan plan şemalarına yol açmıştır. Ayrıca, salonların büyük olması ve daire girişine yakın olması, şekil 3.51 de anlatıldığı gibi, plan tipolojilerini ve mekanların dizimsel ilişkilerini etkilemiştir. Bu bağlamda 1993 sonrası apartman konutlarının dizimsel özellikleri kısıtlanmıştır.

- Teknolojik Gelişmeler

Çelik ve betonun bina taşıyıcı sistemi olarak kullanılması mühendislere, ustaların geleneksel malzemeler ile zorlandığı altı metreye yakın açıklıkların çelik ve beton yardımı ile kolayca geçilebilmesi imkânını sağlamıştır. Bu bağlamda geleneksel evlerden ilk dönem çağdaş sıra evlere kadar olan dönemdeki mekan genişliği kısıtlamalarının ortadan kalkması, apartman evlerindeki yaşam alanı ve misafir odasının geniş ve ferah olmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, mekânlar arası dizimsel kurgunun değişimine olanak sağlanmıştır.

Mekanik tesisatta ısınma için soba, şömine ve kürsi yerine merkezi ısıtmalı kalorifer sistemine geçilmesi üzerine merkezi mekan olgusunun kullanım sebeplerinden biri daha ortadan kalkmıştır.

Tebriz gibi kışın soğuk, yazın kurak ve sıcak iklime sahip (Kasmai, 1980) şehirlerde soğutmadaki gelişmelerle geleneksel mekanlar arası geçişi ve havalanmayı sağlayan iki kapılı mekanlar, yerini çağdaş konutlarda su yardımı ile havayı soğutup kanallar kullanarak istenilen mekana serin hava pompalayan sulu klima sistemine bırakmış, bunun sonucu olarak mekanlar arası geçişi sağlayan ikinci kapılar kullanılmamaya başlanmış, doğal havalandırma zornluluğu da ortadan kalkmıştır. Diğer taraftan televizyonun evlere gelmesi ile sıra evlerde orta hol, günlük yaşamın geçtiği mekandan ziyade televizyon izlemeye daha uygun şekilde, rahat koltuklar ile tefriş edilmiştir. Tabii ki orta hol, hem geçiş hem de dinlenme ve yemek yeme fonksiyonlarına sahip olduğu için televizyonun gelmesi ile tüm ailenin oturup televizyon izleme mekanı haline dönüşmesi ile tuvalet ve banyo gibi servis alanları ile karşı karşıya geldiği için mahremiyetinin sağlanması sıkıntılı bir mekan haline gelmiştir. Bu yüzden genellikle yeni nesil apartman evlerde televizyon için ayrı bir bölüm düşünülmüş ve tuvalet ile banyo da koridor içinde ve yaşam alanından uzak kısımda tasarlanmıştır. Böylece televizyon gibi yeni teknolojik ögeler ev mekanlarının arasındaki ilişkiyi etkilemiş ve zaman içinde ev mekânlarının dizimsel özelliklerinin de değişmesinde rol sahibi olmuştur.

4. METODOLOJİ

Bu bölüm, Tebriz evlerinin mekansal organizasyonları ve farklı dönemlerdeki mekansal değişimlerini ortaya koyabilmek için uygulanan stratejiyi ve çalışmanın metodolojisini açıklayacaktır. Öncelikle planlar ve çizimlerden çalışmanın ana bilgilerini oluşturan evlerin mekansal organizasyonu ile ilgili temel bilgiler elde edilecektir. Daha sonra, evlerin iç kullanımı ve ailelerin alışkanlıkları ile ilgili bilgilere ulaşmak için farklı yöntemler kullanılmıştır. Birincisi, bazı binaların çizimlerini elde edebilmek için yerinde rölöveler yapılırken ev halkının mekanları gündelik olarak nasıl kullandıkları ile ilgili bilgiler yerinde gözlemleyerek öğrenilmiştir. İkinci yöntem ise mümkün olan örneklerde şu an kullanılamayan eski evlerin aile fertleri ile yapılan ziyaretler sırasında bu bilgilere ulaşılmak için kullanılmıştır. Diğer örneklerde ise yazılı kaynaklar referans olarak kullanılmıştır. Bu bölümde araştırmanın yöntemi ve hipotezini sınamak için atılan adımlar açıklanılacaktır.

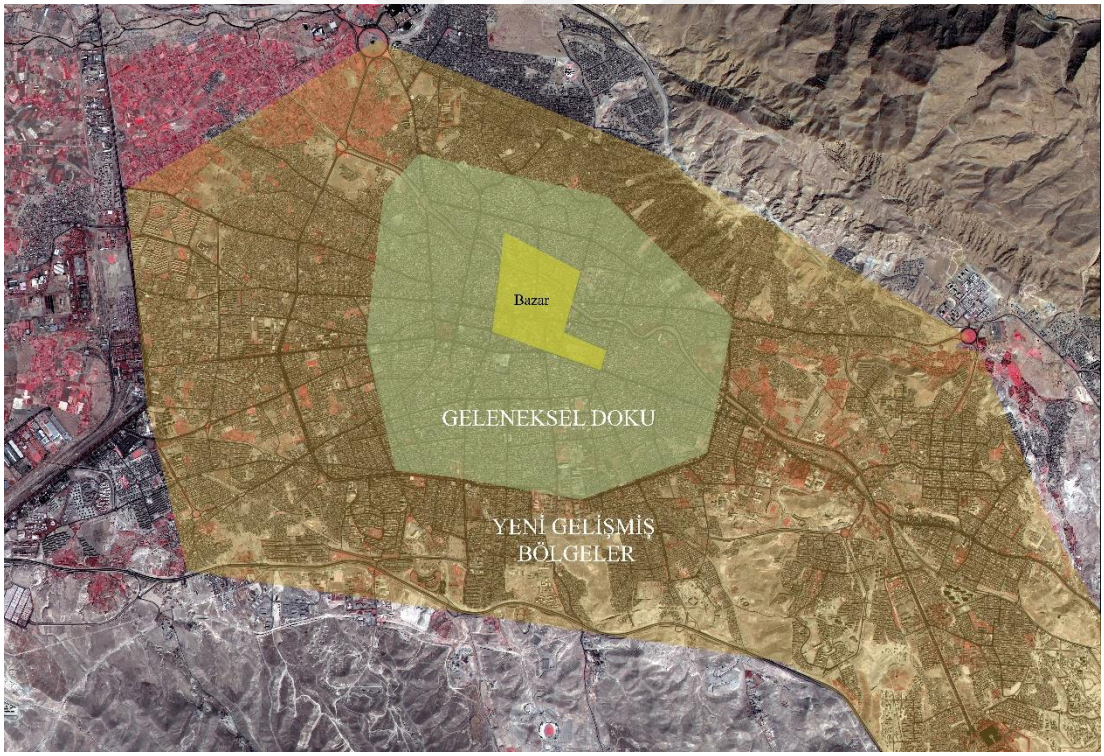
4.1.Çalışma Alanı ve Örneklerin Seçilmesi:

Bu çalışma Tebriz kentinin yaklaşık iki yüz senelik konut geçmişini ele almaktadır. Örneklemi daha iyi analiz edebilmek ve değişik ev tipolojisini yansıtabilecek örnekleri seçebilmek için evler eskiden yeniye kronolojik sıraya göre üç ana kategoriye ayrılmıştır. Bu kategorileri oluştururken sosyo-politik ve sosyo-kültürel değişimlerin yanı sıra teknoloji ve yapı malzemelerindeki değişim de göz önünde bulundurulmuş; bu değişimlerin evlerin mimarisindeki yansımaları da dikkate alınmıştır. Böylece Tebriz evleri için Kaçar Hanedanlığı ve I. Pehlevi dönemi sonuna kadar olan zaman dilimini “geleneksel evler” dönemi olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemdeki yapılar 1940’lara kadar devam etmiştir. Dönem sonlarına doğru yaklaşık yirmi senelik bir sürede hem geleneksel yapılar ve hem yeni teknikler ve malzemeler ile geleneksel evlerin izinde yapılanmaya devam edilmiştir. 1940’lardan sonra ise modern az katlı evleri sıralayabilmekteyiz. 1990’lar sonrasında bitişik nizam apartman konutları

Tebriz evlerinin üçüncü kategorisini oluşturmaktadır. Bu dönemler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Dönem Geleneksel Evler (1800-1960) Kaçar Hanedanığı ve I. Pehlevi Dönemi
2. Dönem Modern Az Katlı Evler (1940-1990) II. Pehlevi ve İslam Cumhuriyeti Dönemi
3. Dönem Apartmanlaşma (1990-2010) Devrim Sonrası-İslam Cumhuriyeti Dönemi

Şekil 4.1 ve şekil 4.2' de görüldüğü gibi, Kaçar dönemine ait, ayakta kalan az sayıda evin tespiti için Tebriz'in merkezi ve Bazar etrafındaki ana çekirdek bölgesinde araştırmalar yapılmıştır. İlk modern az katlı sıra evler ise yine eski dokuda ve bitişiğindeki bölgelerde bulunmuştur. Daha sonraki dönemlerde kentin gelişmesi ve büyümesi ile beraber oluşan yeni mahallelerde çağdaş sıra evler ve daha sonraki apartman tipi evler tespit edilmiştir.

Şekil 4.1: Tebriz haritasında seçilmiş örneklerin yer aldığı bölgelerin gösterimi.

	İsim	Örnek No	Yıl
Geleneksel Evler (1800-1960)	**Gencei Evi**	G01	1850 ler
	Alavi Evi	G02	1910 lar
	Behnam Evi	G03	1910 lar
	Haddad Evi	G04	1920 ler
	Hac Şeyh Evi	G05	1920 ler
	Kazemi Evi	G06	1930 lar
	Nakşine Evi	G07	1930 lar
	Nikdel Evi	G08	1940 lar
	Rahimi Evi	G09	1950 ler
	Bolurçiyan Evi	G10	1950 ler
Sıra Evler (1940-1990)	İsim	Örnek No	Yıl
	Çerağı Evi	S.E.01	1942
	Meryem Evi	S.E.02	1950
	Seracmir Evi	S.E.03	1960
	Dr. Rava Evi	S.E.04	1965
	Hüseyni Evi	S.E.05	1970
	Behcet Evi	S.E.06	1972
	Fathi Evi	S.E.07	1976
	Dr. Fagih Evi	S.E.08	1980
	Kanberi Evi	S.E.09	1984
	Kasemi Evi	S.E.10	1988
Apartmanlar (1990-2010)	İsim	Örnek No	Yıl
	Partovi Apartmanı	A.P.T.01	1990
	Partovi II Apartmanı	A.P.T.02	1992
	Partovi III Apartmanı	A.P.T.03	1994
	Navaz Apartmanı	A.P.T.04	1996
	Nima Apartmanı	A.P.T.05	1998
	Vazlizade Apartmanı	A.P.T.06	2000
	Sadati Apartmanı	A.P.T.07	2002
	Tahir Apartmanı	A.P.T.08	2004
	Faraz Apartmanı	A.P.T.09	2006
	Furug Apartmanı	A.P.T.10	2008

Şekil 4.2: Tebriz evlerinden seçilmiş örneklerin listesi ve yapım tarihleri.

İkinci aşamada, elde edilen yüzün üzerinde plan şemasının sayısını düşürmek için aynı tipolojilerden tekrarlanan örnekler kronolojik sıraya göre dizilmiş ve içinde seçimler yapılarak en kapsamlı mekanlara sahip olan örneklerin sayısı otuza indirilmiştir. Binalara ait çizimler, kat planları ve görsel bilgiler, yerinde yapılan incelemeler ve rölövelerden veya daha önceden çizilmiş projelerden temin edilmiştir. Evlere ait

sosyo-kültürel ve demografik bilgiler ise ev halkı ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Ayrıca evlerde yapılan incelemeler ile iç mekan kullanım alışkanlıkları ve günlük aktiviteler hakkında bilgiler tespit edilmiştir. Bazı evlerde araştırmacı kimliğiyle değil, hane halkının akrabaları ve tanıdıkları ile bayram ziyaretinde bulunulmuş veya misafir olarak ev halkı ile zaman geçirerek, yaşam biçimi ve mekanları nasıl kullandıkları yerinde gözlemlenmiştir.

4.2 Kullanım Biçimine Göre Mekanların Ayrıştırlıması:

Yapılan incelemelere göre, ev halkının kullandıkları mekanların çoğu günlük aktivitelere göre ayrıştırılabilmektedir. Gottlieb (1968) ve Talcott v.d. (1986) evsel mekanları işlevlerine göre üç ana alana ayırır: Yaşam alanı, dinlenme / uyuma alanı ve servis alanı. Bu ayrıştırmayı 1969 yılında daha ileriye götüren İngiltere Konut Bakanlığı, ev mekanlarını yaşam, yemek yeme, dinlenme, yemek pişirme ve hizmet alanı olarak beş farkı işleve bölmüştür. Pollowy (1977) evlerin ailevi alan, özel alan ve servis alanından oluşan üç bölgeden oluştuğunu savunmuştur. Bir diğer çalışmada Spence (1985) mekanları gündelik aktivitelere göre yaşam ve misafir kabul alanı, sakin, gürültülü ve yemek yeme alanları olarak dört bölgeye ayırmıştır. Lawrans (1981) ve Amorim (1997; 2001) bu ayrıştırmayı sosyal alan, özel alan, servis alanı ve geçiş alanı olarak dört bölgede ele almıştır. Şalgamcıoğlu (2013; 2016) istanbul apartmanlarını incelerken örnekleri servis alanı, yaşam alanı ve yatak odaları olarak üç bölgeye ayırarak incelemiştir.

Amorim'in (1997; 2001) çalışmasındaki bakış açısıyla Tebriz evlerindeki günlük aktivitelere ve açık, kapalı alanlara bakarsak, şu gruplar görülebilir:

Ana Yaşam Alanlar:

- Ana Yaşam Mekanı (misafir ağırlama)
- Oturma Odası (yemek yeme ve dinlenme, tv izleme)

Özel Alanlar:

- Yatak Odaları (uyuma ve giyinme)

Açık Geçiş ve Sosyal Alanları:

- Hayat, Revak ve Balkon (geçiş, uyuma ve oturma)

Kapalı Geçiş Mekanları:

- Dalan, Dehliz, Koridor ve Merdiven

Mutfak:

Yemek Pişirme ve Sosyalleşme Alanı

Servis Alanları:

- Bodrum Kat ve Hayat etrafındaki ev halkının servis alanları (kiler, elbise ve yemek takımı yıkama ve kurutma alanları)
- Tuvalet ve Banyo

Bazı mekanlar birden çok fonksiyonu üstlenebilmektedir. Geleneksel evlerde ana yaşam mekanları hem ev halkının yemek yeme, dinlenme ve oturma mekanıdır, hem de misafir ağırlama işlevini yerine getirir. Misafir odası yatılı kalan misafirlerin yer yatağında uyuduğu odadır. "Revak" ve "Dehliz" gibi geçiş mekanları da yazın sıcak günlerde yarı açık mekan olarak oturma ve dinlenme mekanına dönüşebilmektedir. Diğer mekanlar ise servis alanları olarak hep kullanılmaktadır.

Farklı dönemlerdeki farklı ev tiplerinde mekanlar arasındaki ilişkileri daha rahat algılayabilmek ve karşılaştırabilmek için bu çalışmada öncelikle her bina plan şeması üzerinde hücreler ve dışbükey mekanlar (convex space) belirlenecektir. Daha sonra dönemler içinde her örnekte ayrıştırılan mekanlar sözü geçen beş ana alan içinde toplanarak dizimsel farklılaşmalar ortaya konacaktır (Şekil 4.3). Bu bağlamda tezin hipotezinin doğruluğunu sınamak ve sosyal alanların dizimsel özelliklerinin dönemler arasındaki değişimi ve dönüşümünü anlamak için, ilk olarak sosyal alanlar ve daha sonra özel alanlar ve servis alanları arası bağlantıyı sağlayan geçiş alanlarının dizimsel değerleri karşılaştırılacaktır.

Şekil 4.3: Tebriz evlerinin öğelerinin işlevsel olarak ayrıştırılması.

4.3 Analiz Metodolojisi

Çalışmanın ana yönteminin hedefi, geleneksel evlerden modern sıra evlere ve daha sonra apartmanlara doğru değişen mekansal örgütlenmeyi analiz etmek; değişen ve değişmeyen özellikleri ortaya koymaktır. Geleneksel evlerin sahip olduğu dizimsel özellikleri ortaya koymak ve zaman içinde çağdaş binalara geçişteki fiziksel değişimlerden dolayı mekanların yan yana dizilme biçimlerindeki değişikleri tespit edebilmek için yaşam alanlarının sentaktik değerlerini mekansal dizim yöntemleri ile elde ederek karşılaştırma imkanı bulunacaktır. Mekansal dizim yöntemi ve sentaktik değerler, mekanların fiziksel değişimlerinin altında yatan organizasyonun değişimlerini en iyi şekilde ortaya koymak için kullanılan bir yöntemdir. Bu anlamda alan çalışmalarında Michigan Üniversitesi'nin geliştirdiği Syntax 2D yazılımı kullanılarak tüm evlerde ilk olarak insan hareketine bağlı erişilebilirlik ilişkilerine dayanan dışbükey mekan analizleri elde edilmiştir. Yazılım yardımı ile mekanların bağlanma, bütünleşme, ortalama derinlik ve kompaktlık gibi ölçümleri elde edilecektir. Böylece farklı dönemlerdeki evlerin dışbükey mekan analizlerinin gerçekleştirilmesi için iki tip analiz yapılacaktır: Birincisi, geleneksel evlerde ve ilk

modern sıra evlerde dış mekan olarak "Hayat" analiz edilecektir. Evin iç mekanı ve dış mekanı arasındaki ilişkiye bu örneklerde bakılacaktır. Diğer tip analiz ise apartmanlarda olduğu gibi evin iç mekanlarının kendi içinde analiz edilmesidir. Bu analize dış mekan dahil edilmeyecektir. Yapılacak diğer bir analiz, mekanın hareketli kullanıcısının görsel algısına bağlı olan eş görüş alanı (isovist) analizidir. Bu analizde, mekanların görsel ortalama derinliği, bütünleşme, kompaktlık, bağlanma ve eş görüş alan hesabı normal bir insanın göz seviyesinden, planlar üzerinde şekiller ile gösterilecektir. Elde edilecek tüm değerler, her dönemin evleri için birer birer ve daha sonra kendi içlerinde karşılaştırılacaktır. Bir sonraki adımda ise dönemler arasında karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu şekilde evlerin mekansal dizimleri ve kullanıcıların sosyo-kültürel özelliklerini anlama için bilgiler elde edilecektir.

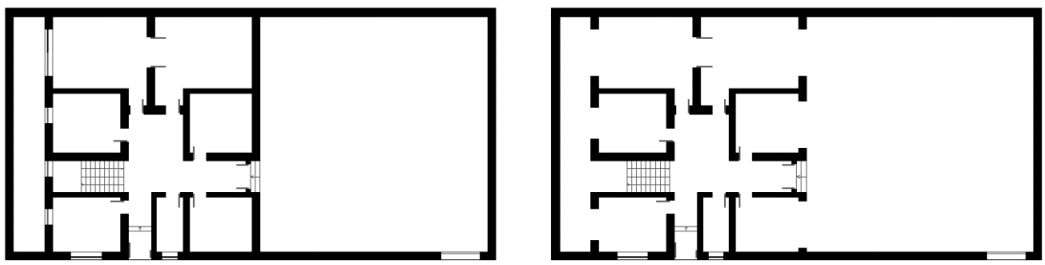
İkinci yöntem ise mekanları işlevsel gruplara ayrıştırarak iç mekanlardaki işlevler arası dizimi anlayarak geçiş dönemlerinde nasıl değiştiklerini ortaya koyabilmektir. Ana yaşam mekanı ve geçiş mekanlarının değişimi ve dönüşümü, çalışmanın alt yapısını oluşturacaktır. Daha sonra ise mutfak, odalar ve servis alanları üzerinde durulacaktır. Evlerin ana yaşam alanı dünyanın her yerinde aynı işlev ve kullanım için şekillenmiştir ve benzerlikler göstermektedir; fakat mekansal dizim açısından farklılıklar da görülebilmektedir (Oliver 1987). Bir mekanın düzenini etkileyen faktörler ele alınırsa o mekanda oluşacak eylemin türü, mekanın kullanıcıları ve onların kültürel değerleri ile alışkanlıklarına da bakılması gerekmektedir. Nitekim mekansal kalıpların irdelenmesi sosyal ve kültürel içerikleri ortaya çıkarmakta; yapılı çevrenin sosyal ilişkileri nasıl şekillendirdiği de anlaşılmaktadır. Hiller ve Hanson (1984) mekan ve sosyal ilişkiler arasındaki bağ üzerine yaptıkları çalışmalarda, mekanın sosyal etkileşimi, ev halkı ve misafirler arasındaki ilişkileri, kadın-erkek ve aile içi ilişkileri nasıl organize ettiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, mekansal dizim yöntemi ve araçları, geleneksel evlerden çağdaş apartmanlara geçişteki mekanların dizimsel özelliklerinin değişimini ve bu değişimlerin ev içindeki mekanlar arasındaki ilişkiyi değiştirmesini ortaya koyabilmek için kullanılacaktır.

Bu çalışmada geleneksel evler ve çağdaş evlerin mekansal dizim analizleri için ortalama derinlik değerleri, bütünleşme, eşgörüş değerleri dışında kompaktlık/ sıklılık-sıkışmışlık ve bağlantısallık değerleri de irdelenecektir. Binalarda her mekan farklı dizimsel değere sahiptir. Dolayısıyla aynı işleve sahip mekanlar farklı binalarda sentaktik değeri üzerinden karşılaştırılabilir. Böylece farklı binalarda, aynı mekan

kategorilerinde aynı bütünleşme ve derinlik değerleri gibi dizimsel değerlere ve özelliklere sahip olan yapıları aynı gruba yerleştirmek mümkündür. Sonuç olarak sentaktik değerlerden elde edilen bilgilere göre, aynı gruptaki mekanların sosyal ve kültürel özellikleri hakkında fikir sahibi olunabilir.

"Syntax 2D" mekânsal analiz yazılımı Michigan Üniversitesi'nin Taubman Mimarlık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Bu yazılım, mimarlara ve kent plancılarına, bina ve kent ölçeğinde mekânsal örgütlenme analizinde, eşgörüş, ızgara ve aksiyal analiz yapma imkanı sunmaktadır. Bu yazılım CAD (bilgisayar destekli tasarım programları) çizimlerinin 2000 ve üzeri DXF formatını desteklemekte; bağlantısallık, bütünleşme, ortalama derinlik gibi değerleri grid sisteminde hem görsel olarak sunmakta hem de Excel programında kullanılmak üzere sayısal veriler sağlamaktadır.

Bu çalışmada, her dönemden 10'ar adet evin plan şeması sayısal çizim programı (Autocad) ortamında ölçekli olarak hazırlanmıştır. Bu çizimler daha sonra dwg formatından dxf formatına dönüştürülerek Syntax 2D yazılımına aktarılmıştır. Mekanlar arası geçişi sağlayan kapılar ve diğer mekanı görme imkanı veren pencereler hesaba katılarak her ev için iki ayrı analiz uygulanmıştır. Birincisi eşgörüş analizi ve diğeri ızgara analizidir. Eşgörüş analizlerinde ulaşılamayan fakat insan gözü ile algılanabilecek mekanlara açılan kapı ve pencerelerin ikisi de duvar içinde boşluk olarak alınmıştır ve dolayısıyla planlarda pencereler ve kapılar analize sokulmamak için gözardı edilmiştir. Izgara analizlerinde ise insan hareketi ve mekanlar arası dolaşım imkanı esas alınarak sadece kapılar duvarlarda boşluk olarak kabul edilmiştir. Böylece eşgörüş verileri penceresiz ve kapısız planların analizlerinden (Şekil 4.4-a) ve bütünleşme, derinlik, bağlantısallık ve kompaktlık gibi değerler sadece kapıların açık olduğu planların analizinden elde edilecektir (Şekil 4.4-b).

(a) (b)

Şekil 4.4: Serajmir sıra evinden farklı analizler için pencerelerin kapalı ve açık olduğu plan örnekleri.

Syntax 2D'nin ızgara analizinin temelini yan yana dizilmiş hücreler oluşturmaktadır. Bu yüzden temel hücrenin boyutu ve analiz edilecek hücrelerin toplam sayısı önemlidir. Karşılaştırma yapılacak farklı boyutlardaki örneklerin analizlerinde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, temel hücre boyutu ve toplam analize girecek hücre sayısıdır. Bu çalışmada irdelenecek örneklerin boyutlarındaki farklılıktan dolayı her dönem içindeki analiz edilecek örneklerin aynı sayıda hücreye bölünmesi ve ana hücre boyutunun aynı olması analizlerin eşit koşullarda olmasını sağlayacak ve hata oranını en aza indirecektir. Bu yüzden ortalama 400-600 metrekare alana sahip olan geleneksel evlerin analizlerinde "temel hücre" ölçüsü 45 olarak sabit tutulmuştur buda her bir metre kare alana 9 adet hücrenin sığması ile elde edilmiştir; buna bağlı olarak toplam hücre sayısı ortalama örneklerde 5000 hücreye kadar ulaşılmıştır. Modern az katlı evlerde ise her bir metre kareye 9 adet hücrenin denk gelmesi için temel hücre ölçüsü 35'e düşürülmüştür ve toplam hücre sayısı ortalama 4000 adettir. Apartman dairelerinde temel hücre ölçüsü 25, toplam hücre sayısı ortalama 3800 adettir. Syntax 2D ile yapılacak analizlerde kısıtlayıcı bir diğer konu, yazılımın toplam analiz edebileceği hücre sayısıdır. Bu sayı 5000-6000 üzerine ulaştığı takdirde günümüz bilgisayarlarında analiz süreci aşırı uzamakta ve bu sorundan dolayı analiz yapılamamaktadır. Dolayısıyla geleneksel örneklerde her metrekare alanda en az 9 hücre bulunmasının yanı sıra, toplam hücre sayısına da dikkat edilmiş; analizlerde temel hücre sayısı 45 olarak alınmıştır.

Eşgörüş (isovist) alanları üzerinde çalışmalar yapan Batty (2001) öncelikle Benedikt'in (1979) çalışmalarındaki geometrik ölçümleri esas alarak altı ölçümden söz etmektedir. Tez kapsamındaki analizlerde bu altı ölçümden alan, çevre ve kompaktlık değerleri kullanılmıştır.

Sonuç olarak bu parametrelerle yapılan analizlerden elde edilen şemalar ve tablolar çalışmanın veri tabanını oluşturmuştur. Elde edilen verilere göre yapılacak karşılaştırmalarda binalar içindeki ayrıştırılmış işlevsel bölgelerle yapısal elemanlar arası ilişkilerin zaman içindeki devamlılığı veya geçirdikleri değişimler hakkında bilgilere ulaşılacaktır. Mekânsal öğelerin dönemler arasındaki değişimi ve dönüşümü hakkında ve diğer öğeler ile ilişkileri üzerinde yorum yapılabilecektir. Daha sonra bu değişimlerin ve dönüşümlerin temelindeki sosyal, politik, ekonomik ve teknolojik etkenler hakkında tartışılacaktır.

4.4 Bölüm Sonucu:

Metodoloji bölümünde, çalışmanın nasıl şekillendiği açıklanmıştır. Öncelikle, bilgilere ulaşmak ve veri tabanı oluşturmak için İran'a yapılan seyahatlerde Tebriz ve Tahran üniversiteleri ile kütüphanelerinde İran konutları ile ilgili kitaplar, yazılar ve tezler incelenmiştir. İlgili kurumlardan alınan izinler ile arşivlerdeki çizimler ve fotoğraflar taranmıştır. Analizler için gerekli çizimlerin çoğu, yerinde rölöve alınarak baştan çizilmiştir. Daha sonra Syntax 2D programında analizleri uygulamak için tüm çizimler dwg formatından dxf formatına çevrilerek bu programa uygun hale getirilmiştir. Tebriz'in en eski fotoğraf arşivine sahip olan Cedidülislam Fotoğrafçılık'ın arşivlerindeki eski kent ve konut fotoğrafları taranmıştır.

Tez kapsamında Tebriz'in dönemler arası konut değişimlerini en yakından bilen mimar, müteahhit ve mühendisler ile görüşmeler yapılarak mekansal organizasyonlardaki değişiklik ve dönüşümlerin sebepleri hakkında ipuçları elde edilmiştir. Tüm konut planları kronolojik sıraya göre dizilmiş ve aynı döneme ait çok yakın plan şemaları arasında en kapsamlı plan şemaları seçilerek analiz edilecek bina sayısı yaklaşık 150 örnekten 30 örneğe düşürülmüştür. Her üç dönemdeki evler altı fonksiyonel alana ayrıştırılarak elde edilen analiz verileri, bu alanlardaki ortalama değerleri ile ayrıca hesaplanmıştır. Bu alanlar; açık geçiş, kapalı geçiş, sosyal, özel, mutfak ve servis alanı olarak adlandırılmıştır.

Bu alanlardaki mekanlara ise dizimsel özelliklerini ortaya koymak için bütünleşme, derinlik, bağlantısallık, kompaktlık, eşgörüş alanı ve eşgörüş çevre analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar, hem mekanlar hem ayrıştırılan alanlar temelinde ortalama değerler olarak 5. Bölümde verilecektir.

5. ALAN ÇALIŞMASI: Tebriz Konutlarında Ana Yaşam Mekanının Evriminin Sentaktik İrdelemesi

Çalışmanın bu bölümünde üç ana döneme ayırdığımız Tebriz evleri, her dönemden 10'ar adet örnek Syntax 2D programı aracılığıyla sentaktik değer analizine tabi tutulmuştur.

Birinci dönem (1800-1960) Geleneksel Evler, ikinci dönem (1960-1990) Modern Az Katlı Sıra Evler ve üçüncü dönem (1990-2010) arası Bitişik Nizam Apartmanlardır;

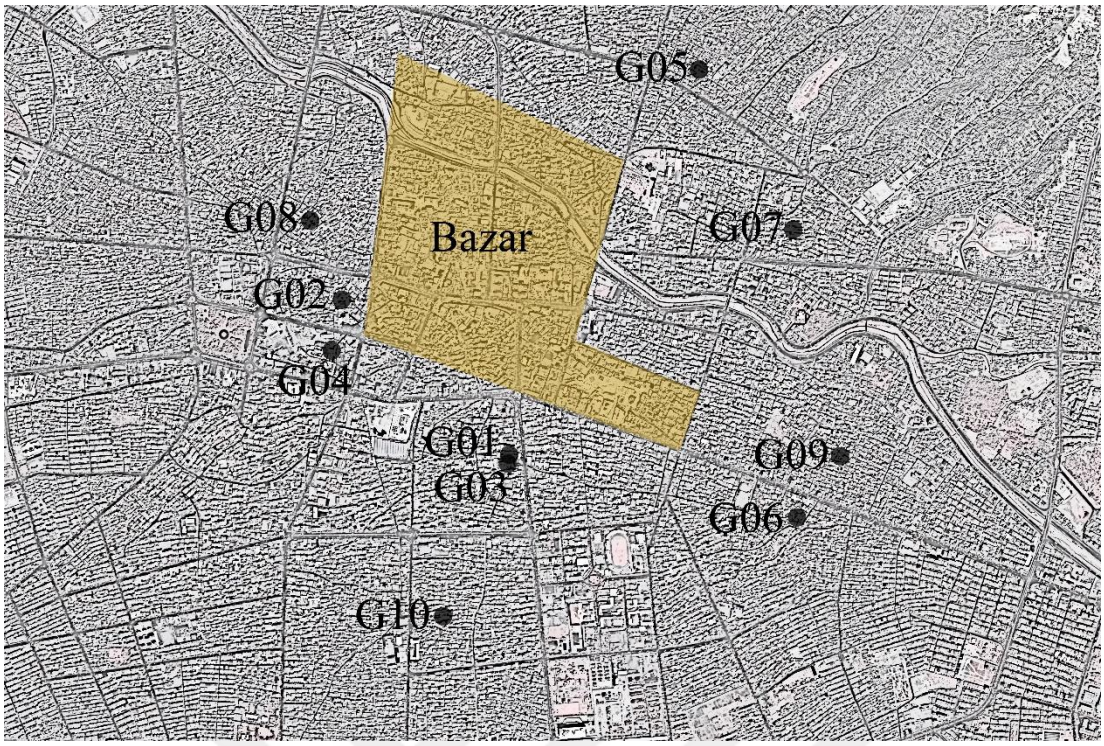
5.1 Birinci Dönem (1800-1960) Geleneksel Evlerin Analizleri

Birinci dönem evlerinden on tanesi seçilmiş, plan şeması üzerinde analizleri yapılmıştır. Örnekler kronolojik yapım tarihine göre şu şekilde sıralanmaktadır (şekil 5.1);

	İsim	Örnek No	Yıl
Geleneksel Evler (1800-1960)	**Gencei Evi**	G01	1850 ler
	Alavi Evi	G02	1910 lar
	Behnam Evi	G03	1910 lar
	Haddad Evi	G04	1920 ler
	Hac Şeyh Evi	G05	1920 ler
	Kazemi Evi	G06	1930 lar
	Nakşine Evi	G07	1930 lar
	Nikdel Evi	G08	1940 lar
	Rahimi Evi	G09	1950 ler
	Bolurçiyan Evi	G10	1950 ler

Şekil 5.1: 1800-1960 geleneksel Tebriz evlerinden seçilmiş örneklerin lisetesi .

Şekil 5.2 de Tebriz 'in geleneksel evlerinden alınan örneklerin şehrin planında gösterimi bulunmaktadır. Sarı renk ile işaretli bölge Tebriz 'in kapalı çarsı ve bazarı gösterilmiştir. İncelenen örneklerde bazar etrafındaki geleneksel dokularda kalan örneklerdir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2: 1800-1960 geleneksel Tebriz evlerinden seçilmiş örneklerin tebriz haritası üzerinde gösterimi.

Örnek geleneksel evlerin dizimsel özelliklerinin anlaşılması için plan şemaları üzerinde toplam yedi farklı dizimsel analiz uygulanmıştır. Öncelikle bütünleşme değerlerinin ortalaması (mean integration); derinlik değerlerinin ortalaması (mean depth); kompaktlık değerlerinin ortalaması (mean compactness); bağlantısallık değerlerinin ortalaması (mean connectivity) gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra da eş görüş alanlarının ortalaması (mean isovist area) ile eş görüş alanlarının çevre ortalaması (mean isovist perimeter) gibi iki adet analiz evlerin üç noktasından; giriş holü veya koridorun giriş noktası; misafir ve yemek odalarının orta noktası ve sonuncusu ise ebeveyin yatak odasının orta noktasından alınmıştır.

İlk dönem geleneksel konutlardan ele alınan tüm örneklerin analiz sonuçları 5.32-a ve 5.32-b tablolarında bir arada verilmektedir. Bu tabloda her örnek bina, fonksiyonlara göre misafir ve yemek odası, açık geçiş mekanları, kapalı geçiş mekanları, yatak odaları, banyo-tuvalet ve mutfak olarak altı bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler için sırayla bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık analizleri uygulanmış; sonuçlar hem ayrı ayrı ve hem ortalama değerler şeklinde gösterilmiştir. En sağdaki sütunda ise tüm binanın ortalama analiz değerleri verilmiştir.

Yapılan analizlerin sonucu, aşağıda, kronolojik sıra ile, şekiller ve diyagramlar halinde

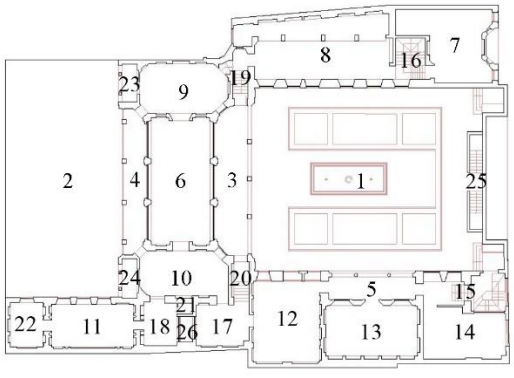
verilmektedir. Bu analizlerin görsel ifadeleri arasında, sırası ile plan ve barındırdığı mekanlar, bütünleşme değerleri, her bir planın grid bölümlenmesi ile bütünleşme değerinin üst üste düşürülmesi ile elde edilen görsel anlatım, ortalama derinlik, eş görüş alanı yüzölçümü, eş görüş alanı çevresi, merkezilik, kompaktlık, bağlantısallık bulunmaktadır.

Metodoloji kısmında açıklandığı gibi, eşgörüş analizleri ayrı plan şemaları üzerinden ve üç noktadan alındığından dolayı eşgörüş değerleri ve görselleri diğer analizlerden ayrı olarak verilmiştir. Eş görüşleri, örneğin, misafir odası, yatak odası ve kapalı geçiş mekanı olan koridorun en yüksek değere sahip olduğu noktadan, genellikle odanın orta noktasında alınmıştır.

Analiz 1 bölümünde geleneksel Gencei evi ele alınmış ve sentaktik analizlerin sonuçları şekil 5.3-a, 5.3-b, 5.4, 5.5 ve 5.6'te gösterlmiştir.

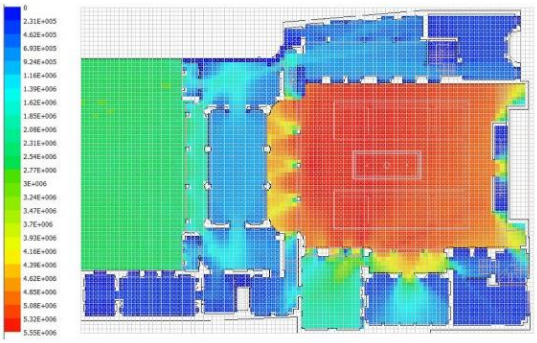
Analiz 1 : Geleneksel Gencei Evi (G01), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Gencei evi ilk geleneksel örneklerden biridir. Bu örnek iki bahçeli ve üç revaklı büyük ölçekli bir evdir. Şekil 5.3-a ve 5.3-b'de görüldüğü gibi, yapılan analizlerde ilk öne çıkan mekanlar hayat ve revaklardır. Kırmızı renkte gösterilen bu mekanların diğer mekanlara göre daha yüksek bütünleşme değerine sahip olduğu görülmektedir. Halbuki odalar ve özel mekanlar analizlerinde mavi renklerle, düşük bütünleşme değeriyle görülmektedir.

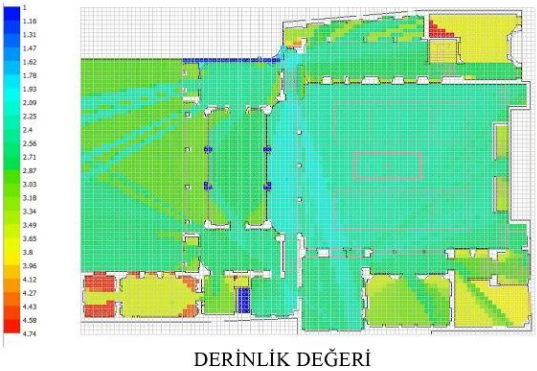

1)HAYAT 2)HAYAT2 3)REVAK 4)REVAK 2 5) REVAK 3
6)MİSAFİR ODASI 7)ODA18)ODA2 9)ODA3 10)ODA4
11)ODA5 12)ODA6 13)ODA714)ODA8 15)DEHLİZ
6)DEHLİZ2 17)DEHLİZ3 18)DEHLİZ4 19)KORİDOR
20)KORİDOR2 21)KİLER1 22)KİLER2 23)BALKON1
24)BALKON2 25)MERDİVEN 26)IŞIKLIK

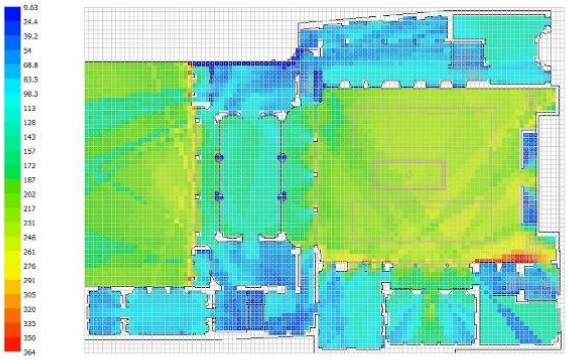
Şekil 5.3-a: Geleneksel Gencei evi (G01), plan şeması ve analizler.

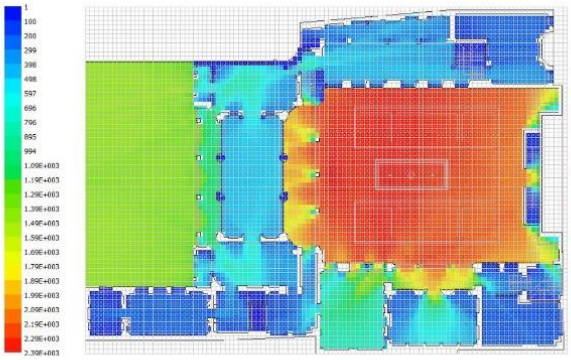
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

Şekil 5.3-b: Geleneksel Gencei evi (G01), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HAYAT	3,52	0,24	0,25	0,15
2 HAYAT2	2,65	0,27	0,24	0,14
3 REVAK	4,05	0,23	0,18	0,02
4 REVAK 2	1,87	0,28	0,20	0,10
5 REVAK3	3,76	0,27	0,20	0,17
6 MİSAFİR ODASI	0,82	0,29	0,13	0,05
7 ODA1	0,35	0,36	0,10	0,03
8 ODA2	0,55	0,32	0,08	0,03
9 ODA3	1,03	0,23	0,08	0,06
10 ODA4	1,13	0,26	0,09	0,06
11 ODA5	0,23	0,40	0,09	0,02
12 ODA6	2,37	0,25	1,34	0,10
13 ODA7	1,87	0,31	1,44	0,08
14 ODA8	0,28	0,34	0,99	0,02
15 DEHLİZ	1,36	0,32	1,17	0,06
16 DEHLİZ2	0,41	0,34	0,08	0,02
17 DEHLİZ3	0,91	0,26	0,07	0,04
18 DEHLİZ4	0,40	0,31	0,07	0,03
19 KORİDOR	2,03	0,19	0,07	0,08
20 KORİDOR2	1,84	0,23	1,06	0,08
21 KİLER1	0,01	0,39	0,04	0,01
22 KİLER2	0,17	0,42	0,08	0,01
23 BALKON1	0,97	0,28	1,39	0,06
24 BALKON2	1,01	0,31	1,26	0,06
25 MERDİVEN	2,16	0,30	1,47	0,08
26 IŞIKLIK		0,10	0,05	0,01
MİSAFİR ODASI	0,82	0,29	1,25	0,05
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	2,55	0,27	1,89	0,12
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	1,30	0,28	0,94	0,06
YATAK ODALARI	0,98	0,31	1,00	0,05
K1+K2+IŞIKLIK	0,12	0,30	0,06	0,01
MUTFAK				

Şekil 5.4: Geleneksel Gencei evi (G01), değerlerin dağılımı.

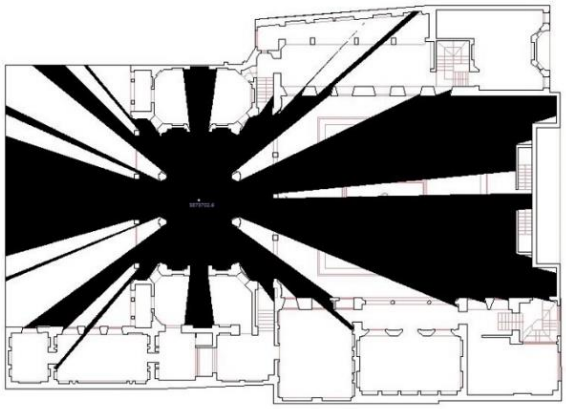
Şekil 5.4'te görüldüğü gibi, en yüksek bütünleşme değeri avlularda, ikinci en yüksek değer sırayla Revaklar ve kapalı mekanlarda görülmektedir. Misafir odası ve yatak odaları ise servis bölgelerine göre daha yüksek bütünleşme değerlerine sahipler. Mutfak, geleneksel evlerde bodrum katında konumlandığından dolayı bu analizlerin kapsamı dışında kalmıştır, fakat Hayat'a doğrudan bağlandığı için mutfağın bütünleşme değerinin kapalı geçiş mekanları düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan bu örnekte olduğu gibi bazı örneklerde misafir odasının bütünleşme ve bağlantısallık değeri ortalama odaların değerinden daha düşük olmasına rağmen, derinlik değeri yatak odalarından daha yüksektir. Bu konu misafir odalarının girişi yan

odalardan olduğu örneklerde daha çok görülmektedir. Kompaktlık değerini ele aldığımızda, en yüksek değerler açık geçiş mekanları ile misafir odasında görülmektedir. Bağlantısallık değeri ile bütünleşme değeri arasında uyum olduğu ve en yüksek bütünleşme değerleri olan mekanların bağlantısallık değerlerinin de aynı şekilde en yüksek olduğu görülmektedir. Sentaktik analizlerde bir mekanın kompaktlık değeri ne kadar düşük ise o mekan dairesel forma ve dolayısıyla merkezi mekan olgusuna o kadar yakındır.

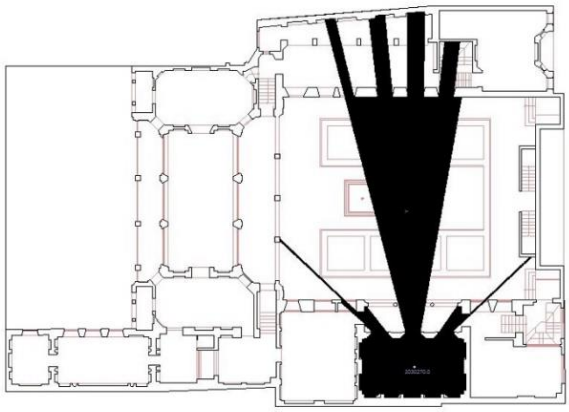
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0045	5,7800
EBEVEYN ODASI	0,0018	2,0300
KORİDOR	0,0013	1,0700

Şekil 5.5: Geleneksel Gencei evi (G01), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

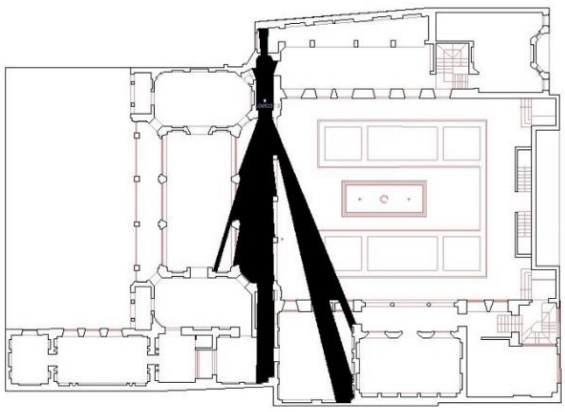
Şekil 5.5'de eşgörüş değerlerinin dağılımı incelendiğinde, Gencei evinin en yüksek eşgörüş değeri misafir odasında, en düşük değerin de koridorda olduğu görülmektedir. Yüksek eşgörüş değeri, bir mekanın ferah olduğunu ve sosyal aktivitelere imkan sağladığını ortaya koymaktadır. Eşgörüş analizlerinden elde edilen değerlere göre, evin iç mekanlarında en sosyal yaşam alanının misafir odası olduğu görülür. Eş görüş değeri şekil 5.6'te planlar üzerinde gösterilmiştir. Bu görsellerde misafir odası ortası, ebeveyn odası merkezi ve koridor girişi seçilmiş; plan şemasında insanın algılayabileceği alanlar siyah renk ile gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

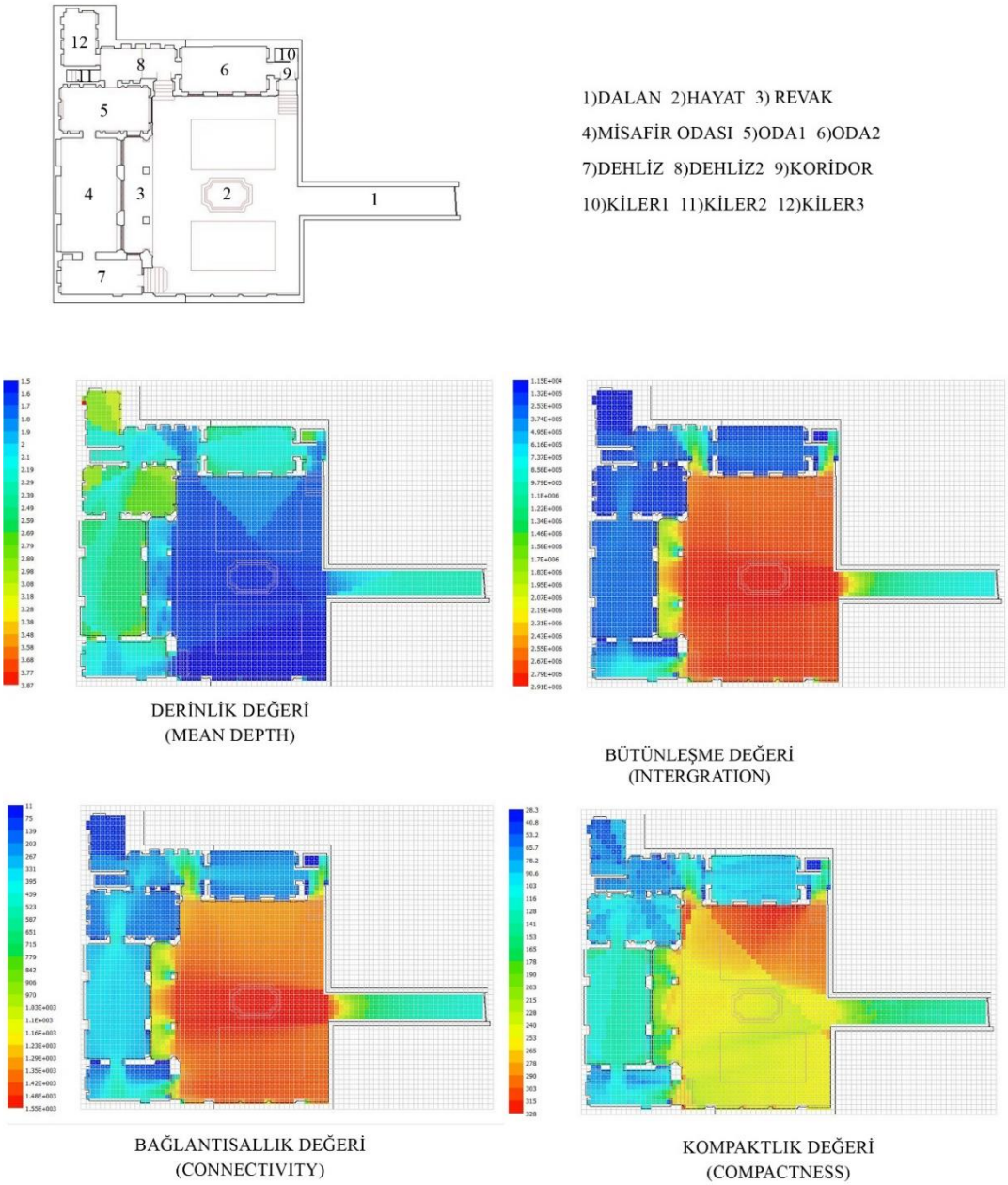
KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.6: Geleneksel Gencei evi (G01), eşgörüş değerlerinin planlarda gösterimi.

Analiz 2 bölümünde geleneksel Alevi evi irdenmiş ve sentaktik değeri şemalar ve tablolar ile şekil 5.7, 5.8, 5.9 ve 5.10'da gösterilmiştir.

Analiz 2 :Geleneksel Alevi Evi (G02), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

İkinci örnek tek revaklı Alevi evidir. Hayat'a girişi ince uzun Dalan ile sağlanmaktadır. Bina giriş aksında Revak ve arkasında misafir odası bulunmaktadır. Bina Hayat etrafında L şeklinde konumlanmıştır. Şekil 5.7'de gösterilen analiz sonuçlarında, kırmızı bölge yüksek bütünleşme değeri olan Hayat, etrafında konumlanan mavi renkli odalar da derin odalar ve yaşam alanlarıdır

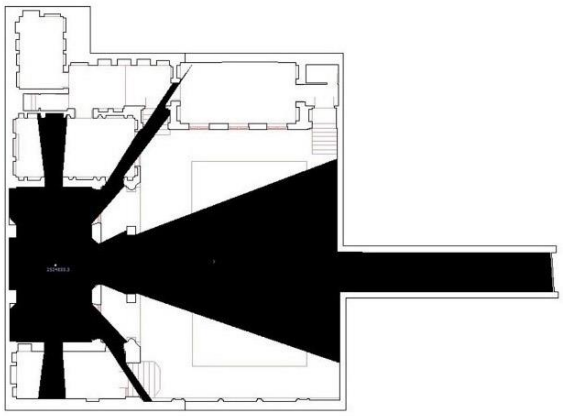
Şekil 5.7: Geleneksel Alevi evi (G02), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 DALAN	1,76	0,20	0,19	0,09
2 HAYAT	2,13	0,19	0,25	0,11
3 REVAK	2,21	0,19	0,21	0,11
4 MİSAFİR ODASI	0,25	0,25	0,11	0,03
5 ODA1	0,26	0,26	0,10	0,03
6 ODA2	0,26	0,24	0,10	0,02
7 DEHLİZ1	0,87	0,22	0,11	0,05
8 DEHLİZ2	1,18	0,21	0,14	0,07
9 KORİDOR	1,42	0,21	0,16	0,07
10 KİLER1	0,68	0,24	0,12	0,04
11 KİLER2	0,22	0,22	0,07	0,02
12 KİLER3	0,19	0,27	0,07	0,02
MİSAFİR ODASI	0,24	0,25	0,11	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	2,17	0,19	0,23	0,11
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	1,31	0,21	0,15	0,07
YATAK ODALARI	0,25	0,25	0,10	0,03
K1+K2+K3	0,36	0,24	0,08	0,03
MUTFAK				

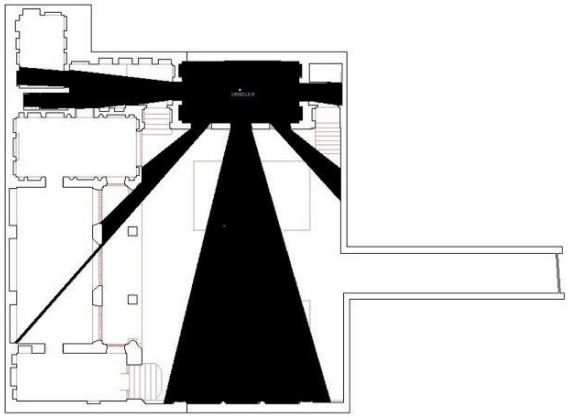
Şekil 5.8: Geleneksel Alevi evi (G02), sentaktik değerlerin dağılımı.

Şekil 5.8'de Alevi evinin Sentaktik Değerlerin Dağılımı verilmiştir. Değerlerin dağılımından öne çıkan, açık geçiş mekanlarının ortalama 2,17 ile en bütünleşik mekanlar olmasıdır. Açık geçiş mekanları aynı zamanda en yüksek bağlantısallık ve kompaktlık değerlerine sahiptir. Misafir odası ile yatak odaları yakın ortalama bütünleşme değerlerine sahipken servis alanlarının daha bütünleşik mekanlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu fark 1 numaralı kilerin Hayat'a daha yakın olmasından dolayı servis alanlarının ortalama derinlik değerinin daha düşük, dolayısıyla bütünleşme değerinin daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece analizler, bu örneğin servis alanlarının ortalama bütünleşme değeri diğer odalardan ve misafir odasından daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kompaktlık değerlerine göre ise yine en yüksek değer açık geçiş mekanları ve kapalı geçiş mekanlarında görülmektedir. Misafir odası ile yatak odaları ise çok yakın değerler ile üçüncü sırada yer almaktadır. En düşük değer, servis mekanı olan kilerlere aittir.

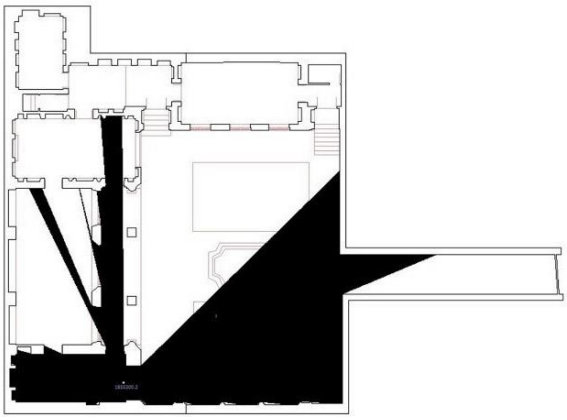
Şekil 5.9'da eşgörüş analizlerinin sonuçları plan üzerinde gösterilmiş ve şekil 5.10'da üç noktadan alınan değerlerin dağılımı verilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.9 : Geleneksel Alevi evi (G02), eşgörüş değerlerinin planlarda gösterimi.

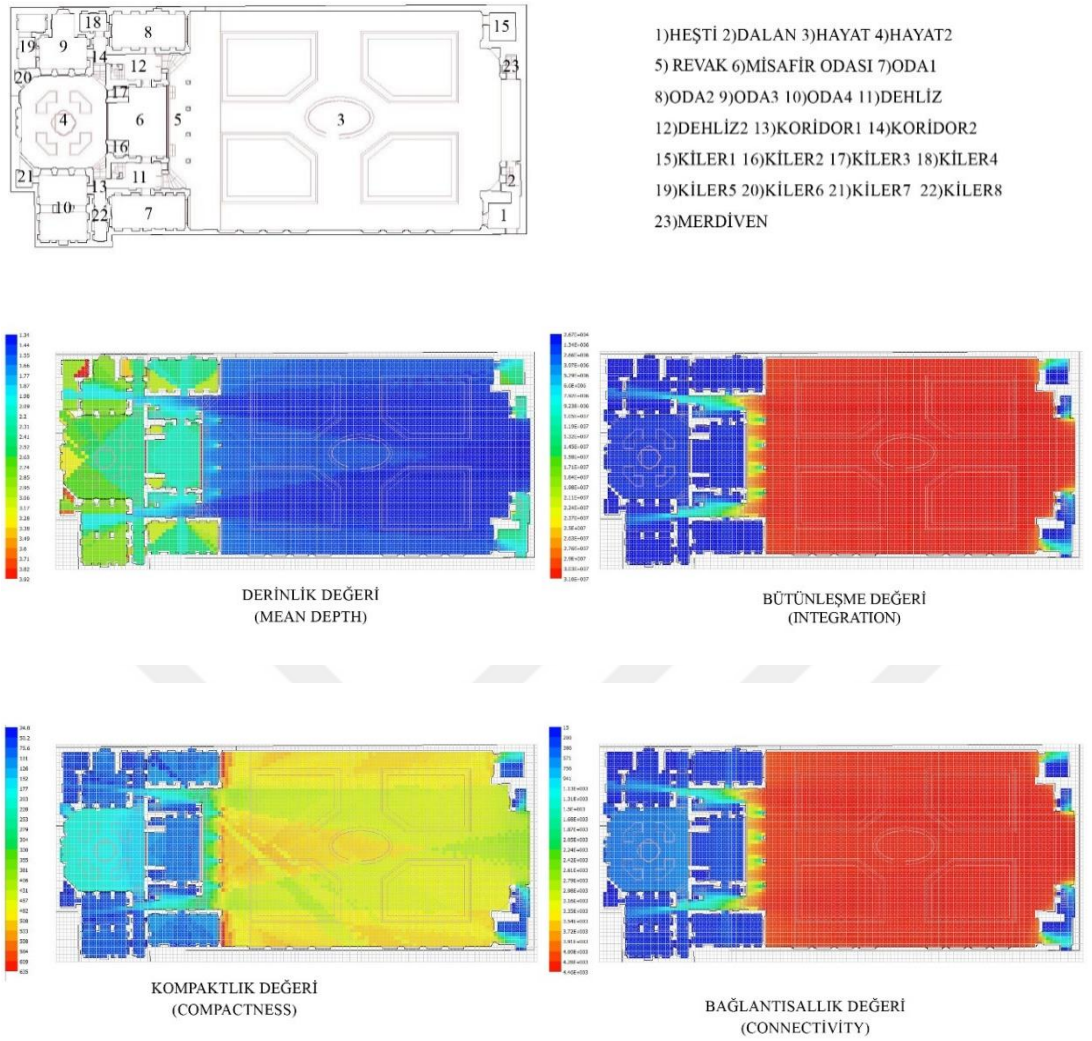
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0016	2,5248
EBEVEYN ODASI	0,0016	1,9080
KORİDOR	0,0014	1,8553

Şekil 5.10 : Geleneksel Alevi evi (G02), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Alevi evinin eş görüş analiz görselleri (Şekil 5.9) ve değerler tablosuna göre (Şekil 5.10) misafir odası ile ebeveyn odası aynı eş görüş çevre değerlerine sahiptir, fakat misafir odasının eşgörüş alan değeri daha yüksektir. Bu durumu plan şemasındaki iki mekanın Hayat'a göre konumlarının hemen hemen aynı olduğuna bağlamak mümkündür. Tek fark, misafir odasının önündeki Revak ve Dalan'a doğru daha açık bir görüş açısının olmasıdır. Diğer taraftan geçiş mekanları ile yaşam mekanlarının derinliklerinin yakın olması eş görüş değerlerinin de yakın olmasını açıklamaktadır. Koridor ve kapalı geçiş mekanlarının değerlerinin, ana yaşam alanı ve odaya göre az farkla daha düşük olduğu görülmektedir.

Analiz 3: Geleneksel Behnam Evi (G03), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Üçüncü örnek olan Behnam evi, iki avluya ve geniş bir ön Hayat'a sahip, büyük ölçekli örneklerden biridir. Arka Hayat'a bakan iki adet büyük odası ve hem ön Hayat'a hem arka Hayat'a bakan misafir odası vardır. Ön cephede Revak binanın orta aksında konumlanmıştır ve Revak içinden binanın sağına ve soluna doğru iki adet giriş bulunmaktadır. Bina plan şeması simetriktir ve bu şema analizlerden elde edilen görsellerin de simetrik olmasına neden olmuştur. Analizler ve plan şeması şekil 5.11'de sıralanmıştır.

Şekil 5.11: Geleneksel Behnam evi (G03), plan şeması ve analizler.

Diğer örneklerde olduğu gibi burada da Hayat'ın, analizlerdeki kırmızı gösterimde görüldüğü üzere, en bütünleşik mekan olduğu hemen anlaşılmaktadır. Ama arka Hayat dışarıdan girişe sahip olmadığı için ön Hayat'a göre daha koyu ve derin görünmektedir. Geçiş mekanlarının açık mavi, diğer odaların koyu mavi olması da girişten odalara doğru daha derin mekanların ortaya çıkmasını açıklamaktadır. Bütünleşme analizi görseli, ana Hayat'ın ev planındaki baskın rolünü göstermektedir. Şemalara göre bağlantısallık ve bütünleşme analizi sonuçlarının çok yakın olduğu anlaşılmakta; en yüksek bağlantısallık ve bütünleşme değerinin de Hayat ve Revak'a ait olduğu görülmektedir. Şekil 5.12'de tüm bu analizlerden elde edilen değerler detaylı olarak tek tek mekanlar için verilmiş; daha sonra da fonksiyonlara göre dağılım değerleri verilmiştir.

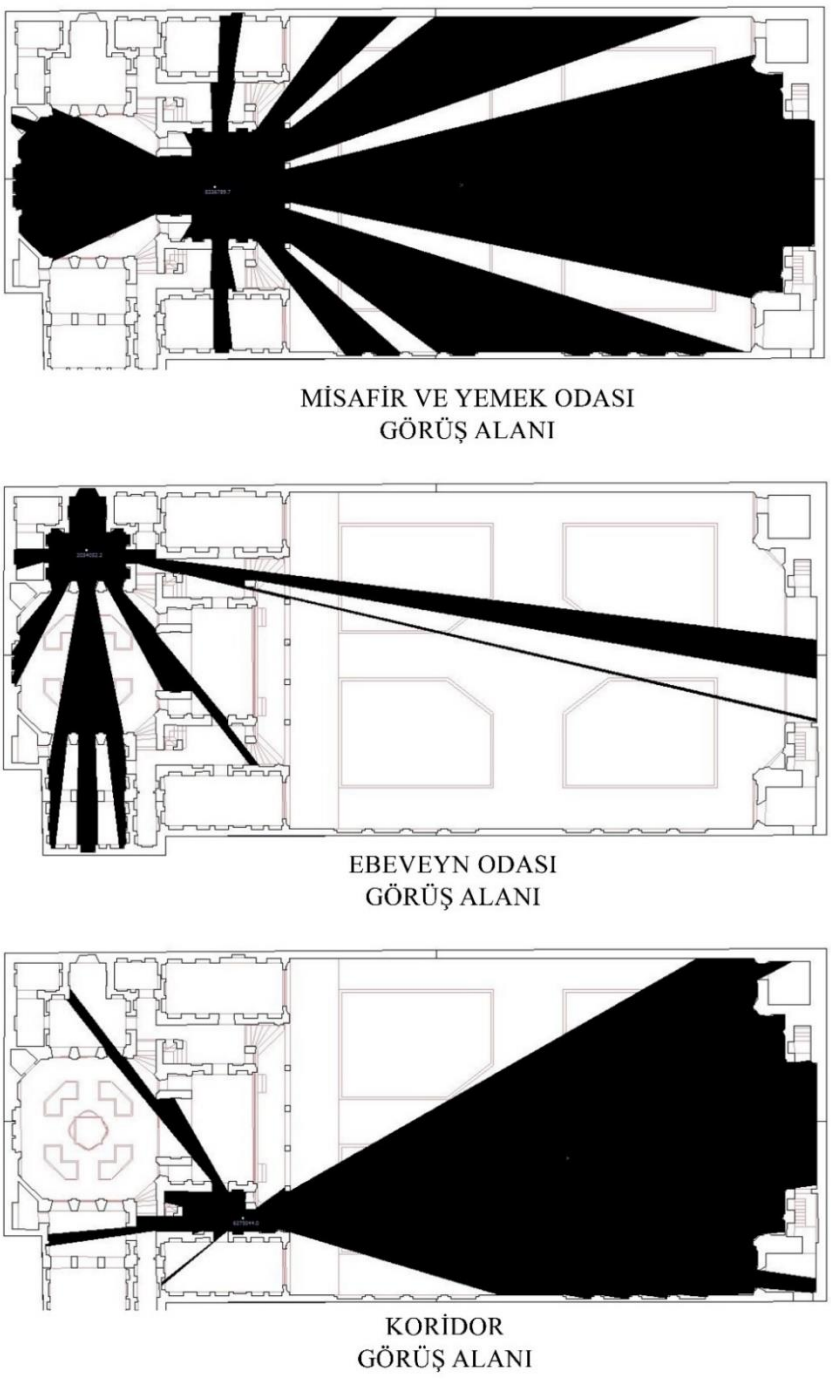
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HEŞTİ	12,30	0,20	0,21	0,18
2 DALAN	0,60	0,23	0,18	0,10
3 HAYAT	27,70	0,15	0,49	0,39
4 HAYAT2	0,10	0,28	0,19	0,05
5 REVAK	21,30	0,17	0,34	0,30
6 MİSAFİR ODASI	0,07	0,23	0,09	0,02
7 ODA1	0,06	0,26	0,09	0,04
8 ODA2	0,23	0,24	0,10	0,03
9 ODA3	0,32	0,25	0,10	0,06
10 ODA4	0,33	0,26	0,09	0,06
11 DEHLİZ	10,10	0,19	0,16	0,15
12 DEHLİZ2	0,96	0,20	0,14	0,16
13 KORİDOR1	0,51	0,20	0,10	0,09
14 KORİDOR2	0,40	0,21	0,10	0,06
15 KİLER1	10,30	0,20	0,22	0,16
16 KİLER2	0,02	0,29	0,07	0,01
17 KİLER3	0,02	0,31	0,07	0,01
18 KİLER4	0,03	0,29	0,06	0,01
19 KİLER5	0,16	0,28	0,06	0,02
20 KİLER6	0,05	0,30	0,14	0,03
21 KİLER7	0,01	0,32	0,04	0,00
22 KİLER8	0,05	0,29	0,06	0,02
23 MERDİVEN	0,60	0,23	0,15	0,08
MİSAFİR ODASI	0,07	0,23	0,09	0,02
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	16,70	0,20	0,34	0,24
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,76	0,21	0,15	0,12
YATAK ODALARI	0,24	0,26	0,09	0,05
KİLER 1..8	0,17	0,28	0,09	0,03
MUTFAK				

Şekil 5.12 : Geleneksel Behnam evi (G03), değerlerin dağılımı.

Şakil 5.12'deki değerlerin dağılımından ön Hayat'ın arka Hayat'a göre yaklaşık üç kat daha sığ ve bütünleşik bir mekan olduğu görülmektedir. Böylece iki hayatın ortalama bütünleşme değerinin daha düşük olmasına sebep olmuştur. Buna rağmen Hayat, diğer örneklerde olduğu gibi, yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine de sahiptir. Diğer taraftan, servis alanları misafir odasına göre daha yüksek ortalama derinlik değerine sahip olmasına rağmen daha yüksek ortalama bütünleşme değerine de sahip görünmektedir. Kompaktlık değerinde ise Hayat'ın birinci, kapalı geçiş

mekanlarının ikinci sırada olduğu görülmektedir. Misafir odası ve diğer odalar ile servis mekanlarının değeri eşittir.

Şekil 5.13'de eşgörüş analizlerinde elde edilen plan şemaları gösterilmiştir.

Şekil 5.13: Geleneksel Behnam evi (G03), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

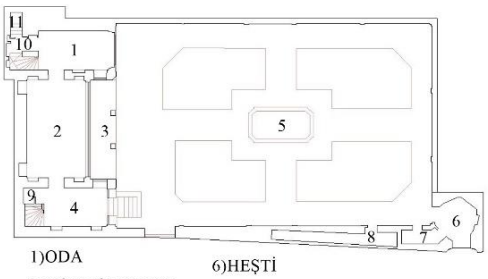
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0038	8,3368
EBEVEYN ODASI	0,0034	2,0341
KORİDOR	0,0021	6,2750

Şekil 5.14: Geleneksel Behnam evi (G03), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

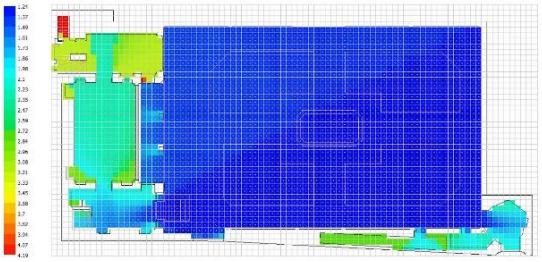
Behnam evinin eş görüş analizlerinden, misafir odası ile yatak odası çevre alanlara yakın olsa da, misafir odasının daha yüksek eş görüş alan değerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yatak odasının önünde bulunan arka Hayat, yatak odasının yüksek eş görüş çevre değerini açıklamaktır. Koridordan ön bahçeye doğru görüş alanı olduğu için, eş görüş alan değeri yatak odasından daha yüksektir. Bu bağlamda eşgörüş değerlerinin dağılımına göre evin en sosyal mekanı misafir odasıdır. Diğer taraftan misafir odasının bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinin en düşük olmasının nedeni, misafir odasına derinlik değerinin en yüksek olmasıdır. Halbuki misafir odasına erişim Hayat'tan sonra Revak ve koridordan geçerek mümkündür. Erişimi kademeli olan misafir odası, büyük pencereler ile ön ve arka bahçeye geniş açıklıklara sahip olduğundan dolayı ,diğer odalardan ve geçiş mekanlarından daha ferahtır.

Analiz 4: Geleneksel Haddad Evi (G04), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

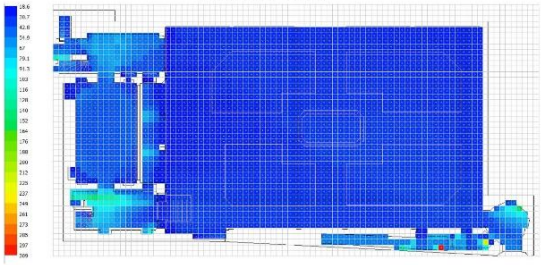
Haddad evi, dördüncü geleneksel ev örneğidir. Binaya girişte Heşti holüne ve bu holden doksan derece dönerek Hayat'a ulaşılmaktadır. Evin büyük avlusu etrafında kilerler mevcuttur; orta aksta Revak ve arkasında misafir odası konumlanmıştır. Hayat'tan evin içine giriş sol tarafta Dehliz'den geçerek geçekleşir. Dehliz'den misafir odasına veya merdivenler ile üst kattaki yatak odalarına ulaşım sağlanmaktadır. Şekil 5.15'te zemin kat plan şeması ve analizlerden elde edilen şemalar gösterilmiştir.

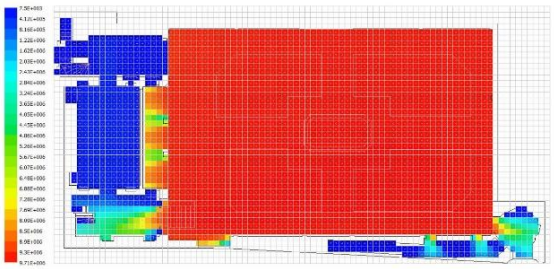
1)ODA
2)MİSAFİR ODASI
3) REVAK
4)DEHLİZ
5)HAYAT
6)HEŞTİ
7)KİLER1
8)KİLER2
9)KİLER3
10)KİLER4
11)KİLER5

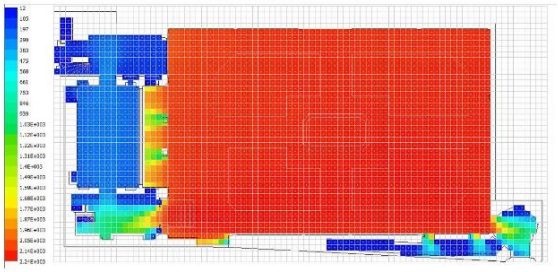
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

Şekil 5.15 : Geleneksel Haddad evi (G04), plan şeması ve analizler.

Haddad Evi analizlerinden elde edilen sentaktik değerleri şekil 5.15'teki şemalar ve şekil 5.16'deki tablolarda gösterilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA	0,018	0,29	0,09	0,19
2 MİSAFİR ODASI	0,023	0,26	0,10	0,17
3 REVAK	0,717	0,16	0,31	0,16
4 DEHLİZ	0,409	0,18	0,20	0,09
5 HAYAT	0,737	0,15	0,35	0,17
6 HEŞTİ	0,472	0,18	0,18	0,10
7 KİLER1	0,220	0,21	0,14	0,05
8 KİLER2	0,289	0,21	0,15	0,06
9 KİLER3	0,057	0,23	0,05	0,02
10 KİLER4	0,009	0,32	0,06	0,01
11 KİLER5	0,009	0,39	0,03	0,02
MİSAFİR ODASI	0,023	0,26	0,10	0,02
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,720	0,16	0,33	0,16
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,440	0,18	0,19	0,10
YATAK ODASI	0,020	0,29	0,09	0,02
KİLER 1..5	0,110	0,27	0,09	0,03
MUTFAK				

Şekil 5.16: Geleneksel Haddad evi (G04), değerlerin dağılımı.

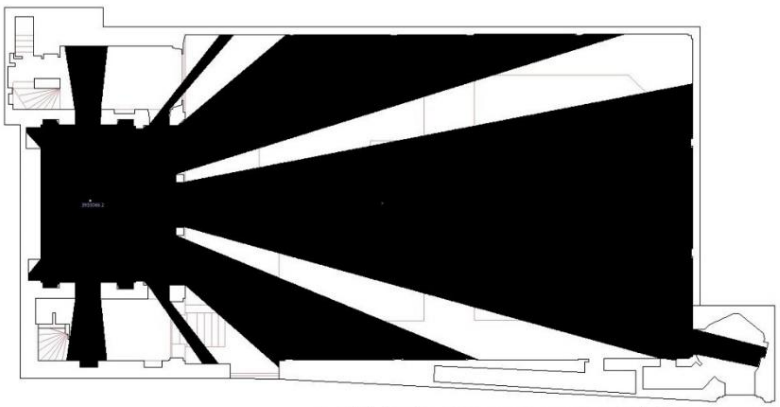
Önceki geleneksel örneklerdeki gibi, ilk sırada açık geçiş mekanları ve kapalı geçiş mekanları ikinci sırada en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine sahipler. En düşük bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerleri ise odalar ve servis alanlarında görülmektedir. Misafir odası ise bütünleşme ve kompaktlık değerlerine göre üçüncü sırada yer almaktadır ve aynı zamanda yatak odaları ile çok yakın değerlere sahiptir.

Şekil 5.17'da evin üç noktasından alınan eşgörüş çevre ve alan değerleri verilmiştir. Şekil 5.18-a ve 5.18-b'de ise bu değerlerin plan üzerindeki eşgörüş şemaları görülmektedir.

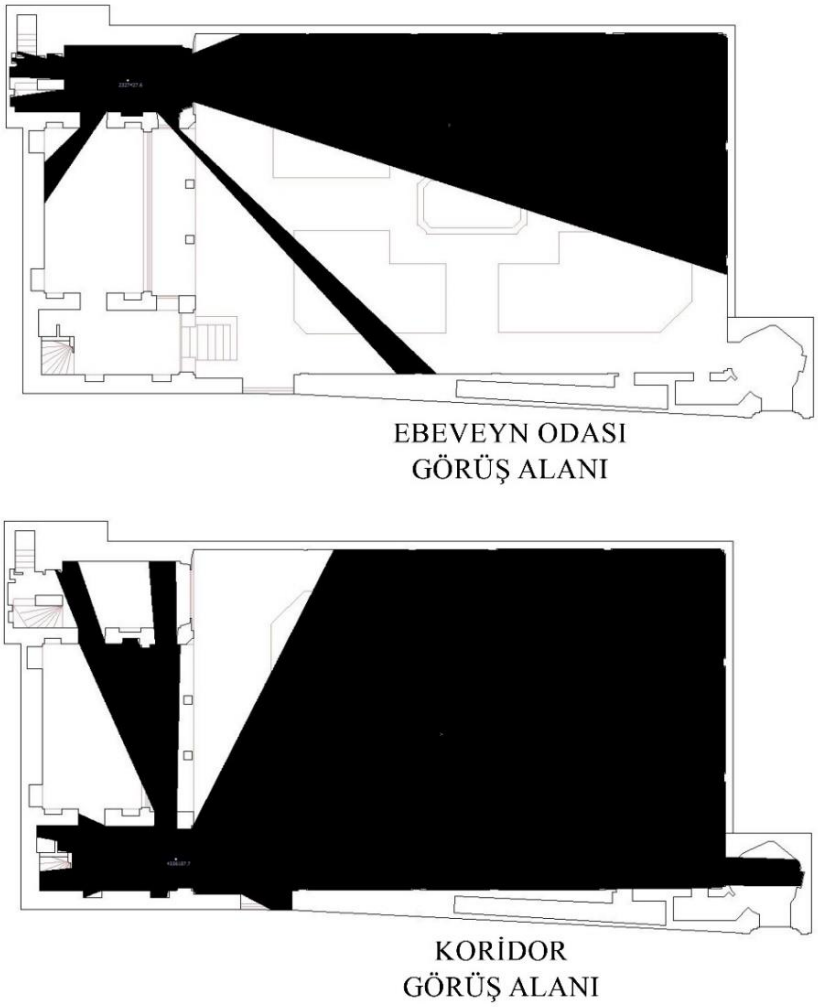
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0022	3,9551
EBEVEYN ODASI	0,0014	2,3274
KORİDOR	0,0015	4,3562

Şekil 5.17: Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.17'da verilen eşgörüş çevre ve alan değerlerine göre en yüksek çevre değeri misafir odasında görülmektedir. İkinci sırada koridor ve son sırada da ebeveyn odası yer almaktadır. Sentaktik analizlerde çevre ve alan değerinin birbiri ile doğru orantılı olması beklenirken bu örnekte misafir odasının çevre değeri en yüksek olmasına rağmen koridorun alan değeri daha yüksek olmuştur. Bina girişinin sağ tarafta ve evin giriş holü olan Heşti ile aynı doğrultuda olmasının bunda etkili olduğu düşünülmektedir. Bu da koridorun girişindeki bir insanın neden misafir odası ortasından duran kişiden çok az da olsa fazla alanı algıladığını açıklamaktadır. Şekil 5.18-a ve şekil 5.18-b'de bu analizlerin plan üzerindeki şemaları verilmektedir.

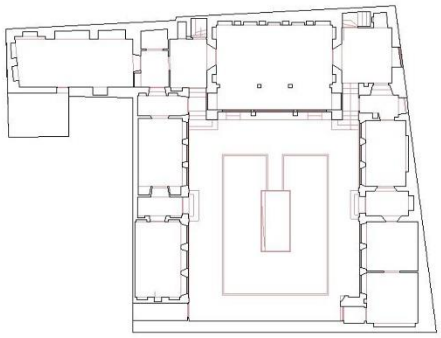
Şekil 5.18-a: Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin planda gösterimi.

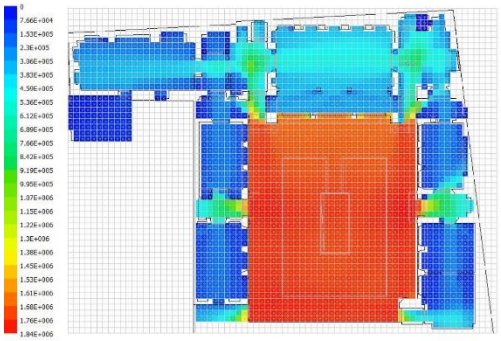
Şekil 5.18-b: Geleneksel Haddad evi (G04), eşgörüş değerlerinin planda gösterimi.

Analiz 5: Geleneksel Hac Şeyh Evi (G05), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

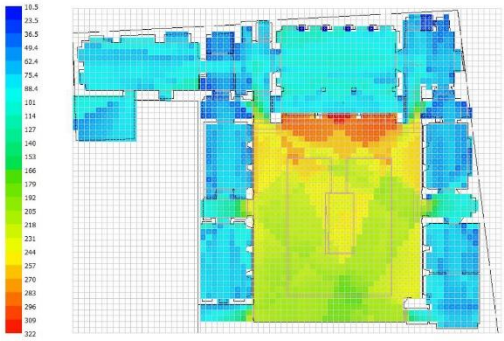
Hac Şeyh Evi, Hayat etrafında U şekinde konumlanan mekanlardan oluşmaktadır. Binanın sol tarafındaki bir oda sonradan eklenmiştir. Hayat'ın orta aksında misafir odası ve misafir odasının sağ ve solunda geçiş mekanı olan Dehlizler bulunmaktadır. Şekil 5.19'de binanın plan şeması ve analizlerden elde edilen şemalar gösterilmektedir.

1)DALAN 2)HAYAT 3)ODA1 4)ODA2 5)ODA3 6)ODA4
7)ODA5 8)ODA6 9)ODA7 10)MİSAFİR ODASI 11)REVAK
12)DEHLİZ1 13)DEHLİZ2 14)DEHLİZ3 15)DEHLİZ4
16)DEHLİZ5 17)SERVİS1 18)SERVİS2 19)KORİDOR1
20)KORİDOR2

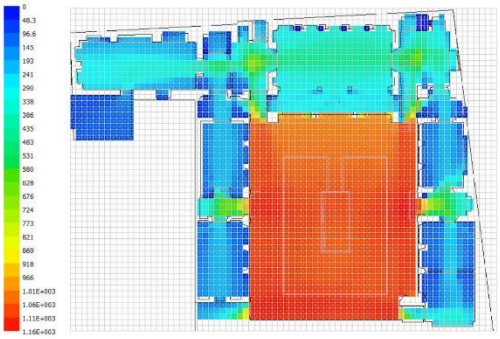
ENTEGRASYON DEĞERİ
(INTEGRATİON)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.19 : Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), plan şeması ve analizler.

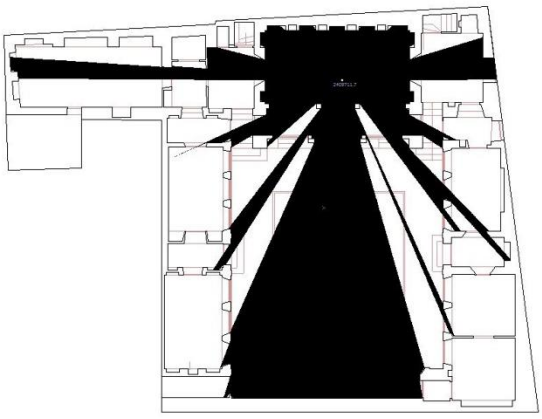
Şekil 5.20'da beşinci geleneksel ev örneği olan Hac Şeyh evin analizlerinden elde edilen veriler tablo şeklinde verilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 DALAN	0,07	0,23	0,12	0,04
2 HAYAT	0,15	0,18	0,25	0,11
3 ODA1	0,02	0,26	0,07	0,02
4 ODA2	0,03	0,27	0,07	0,02
5 ODA3	0,03	0,24	0,07	0,02
6 ODA4	0,01	0,27	0,08	0,02
7 ODA5	0,02	0,26	0,06	0,02
8 ODA6	0,05	0,21	0,07	0,03
9 ODA7	0,03	0,27	0,09	0,02
10 MİSAFİR ODASI	0,03	0,24	0,09	0,03
11 REVAK	0,15	0,21	0,29	0,09
12 DEHLİZ1	0,08	0,21	0,12	0,05
13 DEHLİZ2	0,05	0,21	0,09	0,03
14 DEHLİZ3	0,07	0,21	0,12	0,05
15 DEHLİZ4	0,06	0,22	0,10	0,04
16 DEHLİZ5	0,05	0,21	0,08	0,04
17 KİLER1	0,03	0,22	0,07	0,02
18 KİLER2	0,01	0,26	0,05	0,01
19 KORİDOR1	0,08	0,22	0,15	0,05
20 KORİDOR2	0,03	0,23	0,07	0,03
MİSAFİR ODASI	0,03	0,24	0,09	0,04
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,15	0,20	0,27	0,10
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,06	0,22	0,11	0,04
YATAK ODALARI	0,03	0,25	0,07	0,02
K1+K2	0,02	0,24	0,06	0,02
MUTFAK				

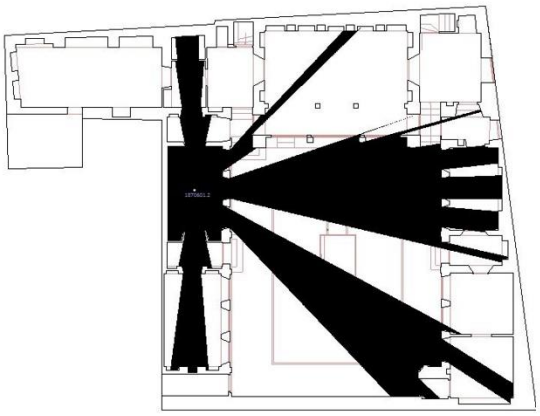
Şekil 5.20: Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.20'deki veriler ışığında, diğer örneklerde olduğu gibi, en düşük derinlik değerine ve buna bağlı olarak en yüksek bütünleşme ve bağlantısallık değerine sahip olan mekanın, açık geçiş mekanları olduğu anlaşılmıştır. Açık geçiş mekanları aynı zamanda en yüksek çevrimsellik değeri olan kompaktlık değerine de sahiptir. Açık geçiş mekanından sonra kapalı geçiş mekanları bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerinde ikinci sırada yer almaktadır. Misafir odası ile yatak odaları da üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadırlar. Servis alanları en düşük bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerine sahiptir.

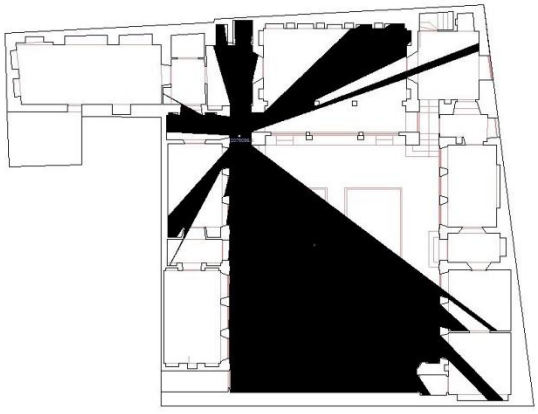
Şekil 5.21'de eşgörüş alan analizlerinden elde edilen şemalar görülmektedir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.21: Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

Şekil 5.21'deki şemalarda görülen analizlerin değeri, şekil 5.22'de üç nokta için alan ve çevre eşgörüş olarak verilmiştir.

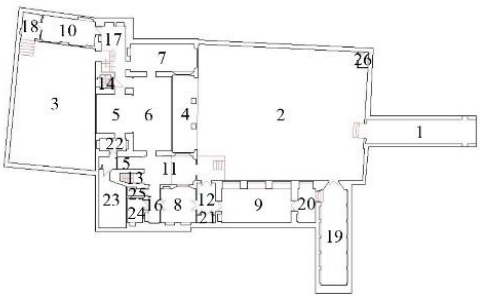
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0021	1,8706
EBEVEYN ODASI	0,0021	1,8711
KORİDOR	0,0017	2,0791

Şekil 5.22: Geleneksel Hac Şeyh evi (G05), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Hac Şeyh evinin eşgörüş analizleri sonucunda misafir odası ile ebeveyn odasının çevre ve alan değerlerinin aynı olduğu görülmektedir. Koridorun değerleri ise farklıdır. Bu bağlamda koridorun çevre değeri diğer mekanlara göre düşüktür, fakat en yüksek eşgörüş alan değeri koridor olmuştur.

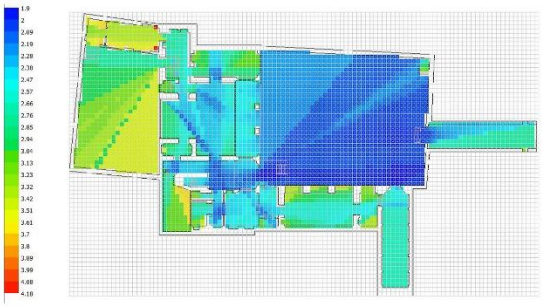
Analiz 6 :Geleneksel Kazemi Evi (G06), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Kazemi evi örneğinde evin mekanları, iki Hayat etrafında L şekline yakın bir formda organize olmuştur. Bina giriş holü olan Dalan, Kiler ve bir oda L formuna eklenerek plan şeması gelişmiştir. Misafir odası bina orta aksında konumlanmıştır ve iki Hayat'a açılan pencereleri bulunmaktadır. Evin iç mekanlarına, misafir odasının sağ tarafındaki dehlizden geçerek ulaşılmaktadır. Üst katlara ise koridorlardaki merdivenler ile ulaşılmaktadır. Şekil 5.23'de Kazemi evinin plan şeması ve analizlerden elde edilen görseller verilmiştir.

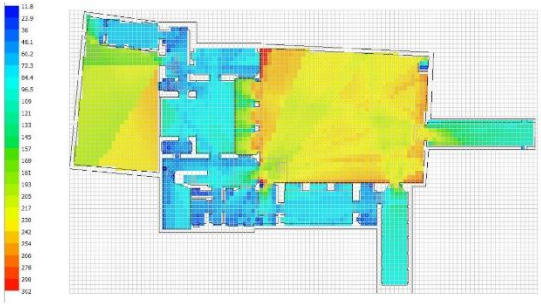

1)DALAN 2)HAYAT 3)HAYAT2 4)REVAK
5)MİSAFİR ODASI 6)M.YEMEK ODASI
7)ODA1 8)ODA2 9)ODA3
10)ODA4 11)DEHLİZ1 12)DEHLİZ2
13)MERDİVEN1 14)MERDİVEN2
15)KORİDOR1 16)KORİDOR2 17)KORİDOR3
18)KORİDOR4 19)KİLER1 20)KİLER2
21)KİLER3 22)KİLER4 23)KİLER5
24)KİLER6 25)KİLER7 26)WC

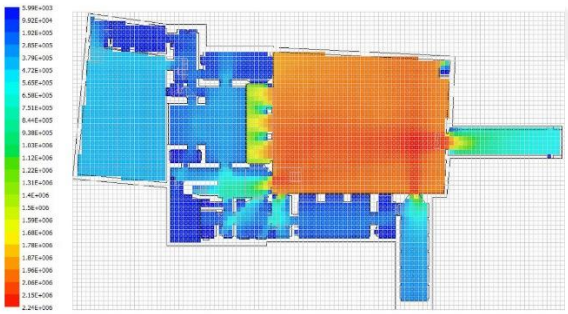
Şekil 5.23-a : Geleneksel Kazemi evi (G06), plan şeması ve analizler.

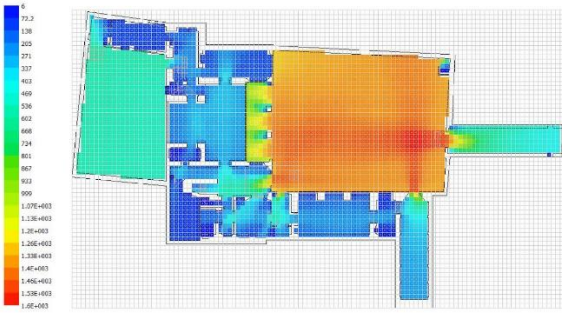
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

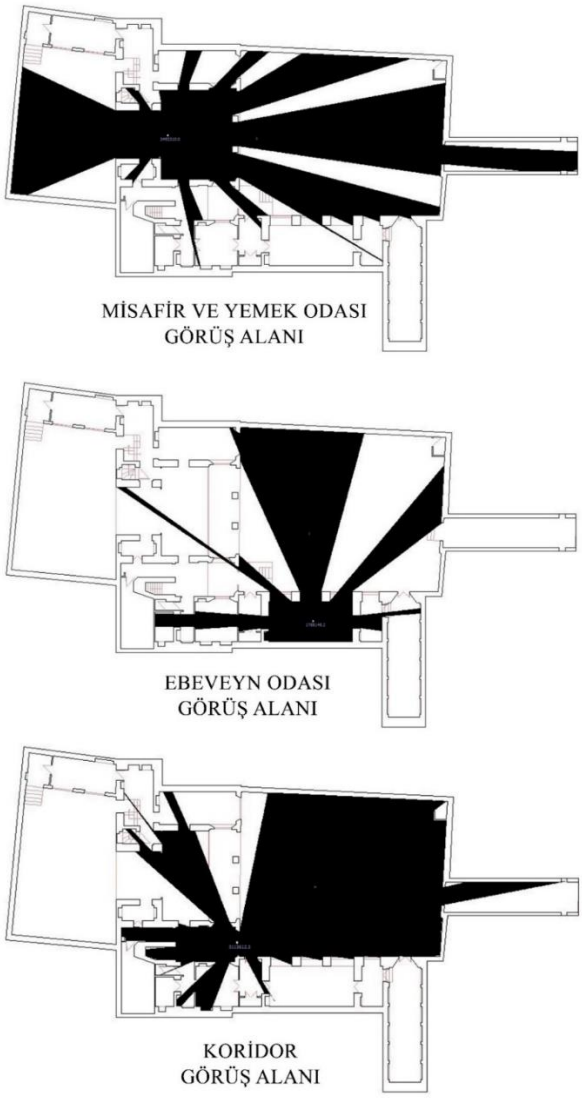
Şekil 5.23-b : Geleneksel Kazemi evi (G06), plan şeması ve analizler.

Şekil 5.23'deki görsellerde bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık değerleri gösterilmiştir. Diğer bahçeli örneklerde olduğu gibi Kazemi evinde de ana Hayat en sığ ve en bütünleşik mekandır ve diğer mekanlar ile bağlantısallık değeri yüksektir. Bütünleşme değerlerini gösteren plan şemasına göre Hayat'tan sonra ikinci sırada Revak sarı ve turuncu renkler ile görülmektedir. İkinci Hayat, misafir odası ve diğer odalar bunları takip etmektedir. Daha detaylı bilgiler için şekil 5.24'deki verilerin bulunduğu tablo dikkate alınmalıdır. Bu tablodaki veriler her mekan için ayrı ayrı değerleri göstermekte ve alt kısımda ise bölgelere göre ortalama değerleri de sunmaktadır.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 DALAN	0,10	0,24	0,16	0,08
2 HAYAT	0,20	0,21	0,24	0,14
3 HAYAT2	0,04	0,31	0,22	0,06
4 REVAK	0,13	0,25	0,18	0,11
5 MİSAFİR ODASI	0,03	0,25	0,09	0,03
6 M.YEMEK ODASI	0,03	0,25	0,08	0,03
7 ODA1	0,03	0,26	0,07	0,02
8 ODA2	0,04	0,25	0,07	0,03
9 ODA3	0,02	0,30	0,08	0,02
10 ODA4	0,01	0,37	0,07	0,01
11 DEHLİZ1	0,10	0,22	0,12	0,07
12 DEHLİZ2	0,07	0,24	0,11	0,05
13 MERDİVEN1	0,05	0,24	0,08	0,03
14 MERDİVEN2	0,11	0,29	0,05	0,01
15 KORİDOR1	0,03	0,24	0,06	0,02
16 KORİDOR2	0,04	0,23	0,06	0,03
17 KORİDOR3	0,02	0,27	0,06	0,02
18 KORİDOR4	0,02	0,35	0,12	0,03
19 KİLER1	0,07	0,26	0,12	0,05
20 KİLER2	0,01	0,29	0,06	0,01
21 KİLER3	0,02	0,25	0,06	0,02
22 KİLER4	0,01	0,29	0,05	0,02
23 KİLER5	0,01	0,32	0,06	0,01
24 KİLER6	0,01	0,29	0,04	0,01
25 KİLER7	0,01	0,28	0,04	0,00
26 WC	0,06	0,29	0,13	0,05
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,03	0,25	0,09	0,27
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,12	0,26	0,21	0,10
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,05	0,26	0,09	0,37
YATAK ODALARI	0,02	0,29	0,07	0,20
KİLER 1..7+WC	0,03	0,28	0,07	0,21
MUTFAK				

Şekil 5.24: Geleneksel Kazemi evi (G06), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.24'deki analizlerden elde edilen verilere göre Kazemi evinin en yüksek bütünleşme ve kompaktlık değeri, açık mekanlarda görülmektedir. En yüksek bağlantısallık değerinin açık mekanlarda olması gerekirken, evde iki adet Hayat olması ve ikinci Hayat'ın derinlik değerinin yüksek olmasından dolayı iki hayatın ortalama değerleri daha düşüktür. Diğer taraftan kapalı geçiş mekanları ile misafir odasının bütünleşme, derinlik ve kompaktlık değerleri çok yakındır. Sadece kapalı geçiş mekanlarının bağlantısallık değerleri daha yüksektir. Yatak odaları ve servis mekanları da diğer örneklerde olduğu gibi en düşük değerlere sahiptir. Şekil 5.25'te eşgörüş analizlerinin plan üzerinde şemaları gösterilmiştir.

Şekil 5.25: Geleneksel Kazemi evi (G06), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

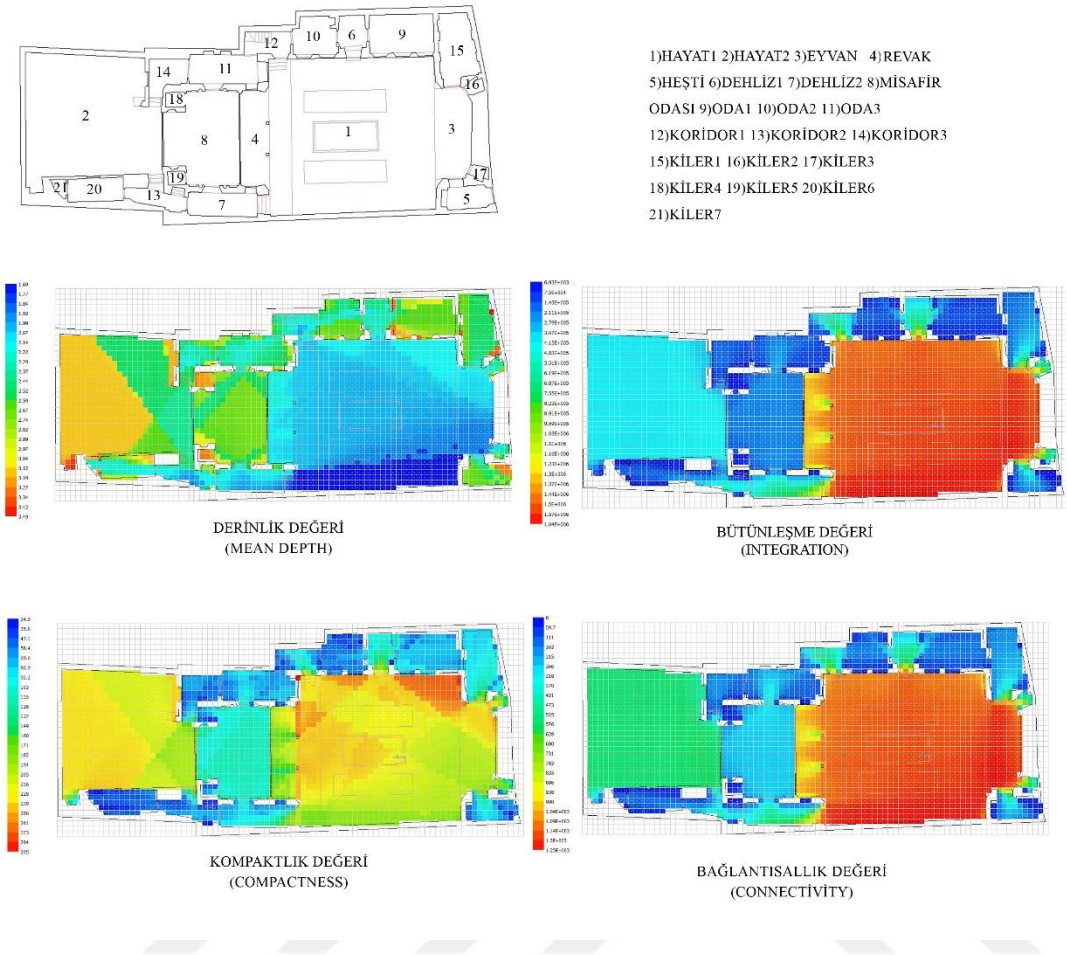
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0027	3,4923
EBEVEYN ODASI	0,0016	1,7881
KORİDOR	0,0019	3,1136

Şekil 5.26: Geleneksel Kazemi evi (G06), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.26'da Kazemi Evi eşgörüş analizlerinden elde edilen üç noktanın değeri verilmiştir. En yüksek alan değeri misafir odasına aittir. İkinci sırada koridor ve son sırada ebeveyn odası vardır. Eşgörüş çevre Değerlerin Dağılımı da aynı şekilde sıralanmaktadır. Misafir odası iki Hayat'a da açık olduğu için mekan içindeki bireyler çok fazla alanı algılayabilirler; dolayısıya çevre ve alan olarak en yüksek eşgörüş değeri böyle açıklanabilir. Koridor, hem yatak odasının gördüğü açık ve kapalı alanlara hem misafir odasının görebildiği alanlara erişimi olduğundan dolayı ikinci sırada yer almaktadır. Yatak odası ise yanındaki servis odaları ile Hayat'a hakim bir pozisyondadır. Bu oda içinden daha az mekan ve yüzeyi görebilme imkanı vardır. Dolayısıyla mahremiyeti de o kadar yüksektir.

Analiz 7 :Geleneksel Nakşine Evi (G07), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Nakşine evi sentaktik analizler için seçilmiş yedinci geleneksel ev örneğidir. Nakşine evi de Kazemi evi gibi iki Hayat'lı ve Revak'lı örneklerden biridir. Bu ev de ölçek olarak çok büyüktür. Evde iki Hayat bulunmaktadır. Evin yaşam alanları ana Hayat etrafında U şeklinde konumlanmıştır. Misafir odasının her iki Hayat'a da penceresi bulunmaktadır. Binaya giriş, misafir odasının sağ ve sol tarafından Dehlizler ile sağlanmaktadır. Hayat'a bakan iki yatak odasına, bahçe ortasındaki dehlizden de giriş vardır. Şekil 5.27'de plan şeması ve analizlerden elde edilen şemalar gösterilmiştir.

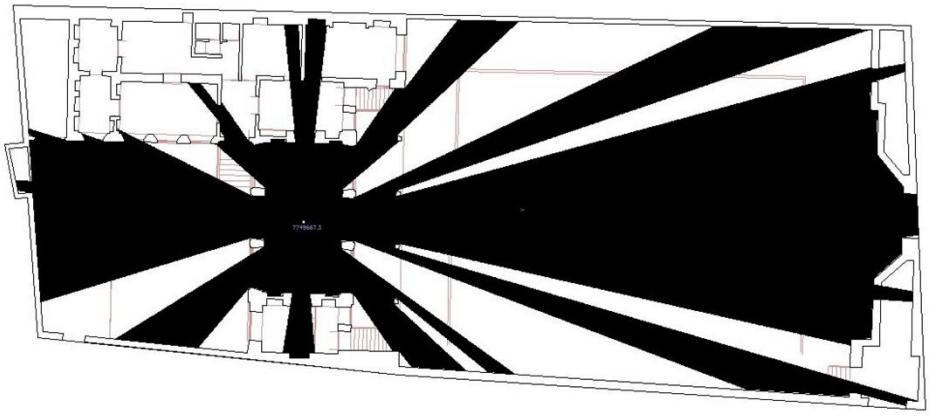
Şekil 5.27 : Geleneksel Nakşine evi (G07), plan şeması ve analizler.

Şekil 5.27'de Nakşine evinin derinlik, bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerinin gösterildiği şemalarda, sentaktik bulguları ayırt etmek mümkündür. İlk bulgu yine Hayatların en baskın mekan olduğudur. Hem ölçek hem form olarak evin en büyük ve en önemli mekanları olduğu hemen anlaşılmaktadır. Hem bütünleşme hem bağlantısallık görsellerinde görüldüğü gibi ana Hayat, Eyvan ve Revak kırmızı renkle en yüksek değerdedir. İkinci Hayat ise daha derinde konumlanmasına rağmen yine de ikinci sırada yer almaktadır. Kompaktlık analizine göre, yine açık geçiş mekanlar sarı turuncu ve yeşil renkler ile en yüksek değerlere sahiptir. Şekil 5.28'de bu değerler her mekan için ayrı ayrı verilmiştir ve alt kısımda ortalama değerler ile bölgeler açıklanmıştır.

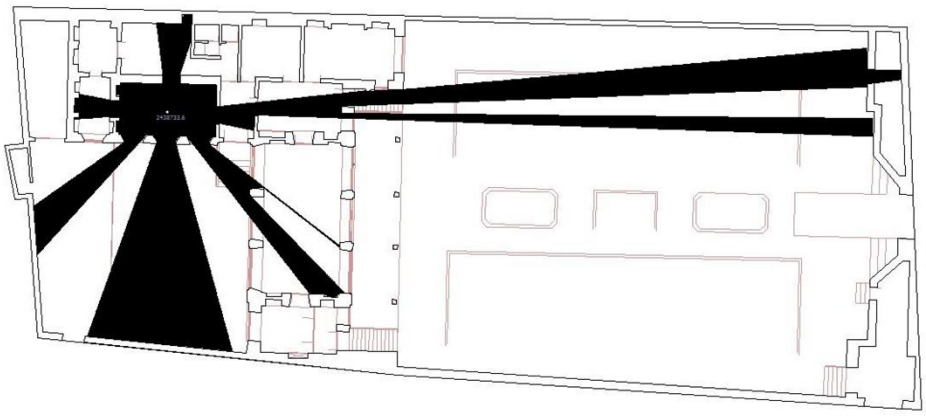
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HAYAT1	1,51	0,20	0,23	0,11
2 HAYAT2	0,29	0,30	0,19	0,03
3 EYVAN	1,45	0,20	0,23	0,11
4 REVAK	1,26	0,21	0,22	0,10
5 HEŞTİ	0,45	0,27	0,09	0,04
6 DEHLİZ1	0,75	0,23	0,12	0,06
7 DEHLİZ2	0,83	0,21	0,11	0,06
8 MİSAFİR ODASI	0,21	0,27	0,11	0,02
9 ODA1	0,21	0,29	0,07	0,02
10 ODA2	0,17	0,25	0,05	0,02
11 ODA3	0,16	0,25	0,08	0,02
12 KORİDOR1	0,55	0,22	0,10	0,04
13 KORİDOR2	0,31	0,23	0,09	0,06
14 KORİDOR3	0,11	0,26	0,08	0,02
15 KİLER1	0,42	0,27	0,11	0,03
16 KİLER2	0,83	0,24	0,17	0,06
17 KİLER3	0,78	0,23	0,14	0,05
18 KİLER4	0,09	0,30	0,07	0,01
19 KİLER5	0,07	0,31	0,06	0,01
20 KİLER6	0,14	0,27	0,04	0,01
21 KİLER7	0,08	0,28	0,03	0,01
MİSAFİR ODASI	0,21	0,27	0,11	0,02
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,13	0,23	0,22	0,09
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,50	0,24	0,21	0,05
YATAK ODALARI	0,18	0,27	0,07	0,02
KİLER 1..7	0,35	0,27	0,09	0,03
MUTFAK				

Şekil 5.28 : Geleneksel Nakşine evi (G07), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.28'de Nakşine evinin sentaktik değeleri verilmektedir. Bu tablodan elde edilen bilgilere göre açık geçiş mekanları ve kapalı geçiş mekanları evin birinci ve ikinci sıradaki en bütünleşik, bağlantılı ve kompakt mekanlarıdır. Diğer örneklerin aksine Nakşine evinde kiler ve servis odalarının sayısının fazla olması ve Hayat etrafında olmaları, bu mekanların derinlik değerinin misafir odası ile eşit olmasına neden olmuştur. Böylece kilerlerin bütünleşme değerleri ile bağlantısallık değerleri odalardan daha fazla olmuştur. Bu yüzden Nakşine evinin en düşük değerlere sahip mekanları misafir ve yatak odalarıdır. Şekil 5.29'da eşgörüş analizinden elde edilen veriler plan şemaları üzerinde gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.29 : Geleneksel Nakşine evi (G07), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

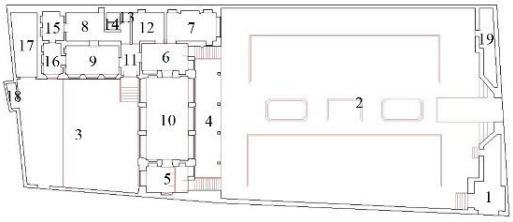
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,002	3,564
EBEVEYN ODASI	0,001	1,347
KORİDOR	0,001	1,624

Şekil 5.30 : Geleneksel Nakşine evi (G07), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.30'da Nakşine evinin eşgörüş analizlerinden elde edilen çevre ve alan değerleri verilmiştir. Bu tabloya göre misafir odasının diğer odalar ve koridorlara göre çok yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Evde iki adet Hayat olması ve misafir odasının bu iki büyük mekanla irtibatta olmasından dolayı, misafir odasının diğer mekanlardan iki kat fazla eşgörüş değerine sahip olması anlaşılmaktadir. Ebeveyn odasının en düşük eşgörüş değerine sahip olması da sadece ikinci bahçeye açıklığının olması ve arka hayatla ilişkide olduğundan dolayı daha mahrem mekan olmasına işaret eder.

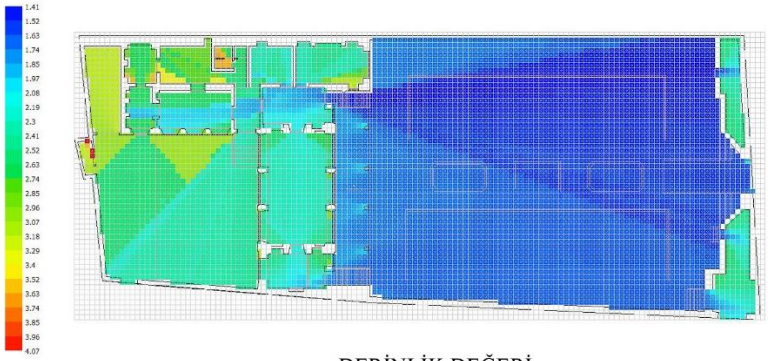
Analiz 8 :Geleneksel Nikdel Evi (G08), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Analiz 8 bölümünde Nikdel evi irdelenmiştir. Bu örnek de Nakşine evi gibi iki Hayatlı ve büyük ölçekli örneklerden biridir. Şekil 5.30'da plan şeması ve analizlerden elde edilen görseller verilmiştir. Nikdel evinin ana Hayatı çok büyük, ikinci ve özel hayatı daha küçüktür. Yaşam alanları L şeklinde ve iki Hayat etrafında konumlanmıştır. Evin misafir odası iki Hayata bakacak şekilde evin ortasında konumlanmıştır. Ana Hayat ile arasında Revak bulunmaktadır. Revak'ın iki tarafında binaya iki giriş vardır. Şekil 5.31'da plan şeması ve analizler gösterilmiştir.

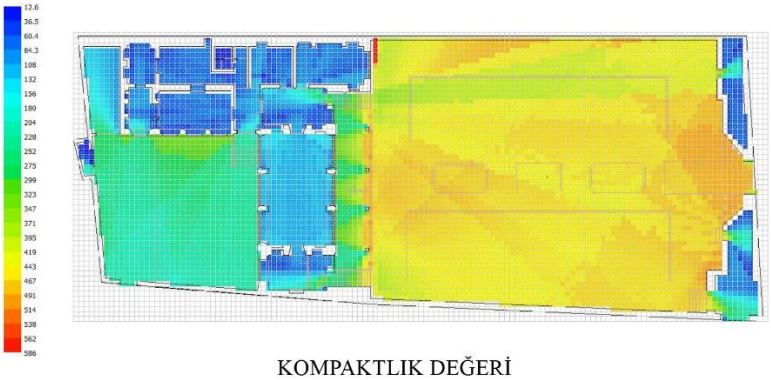

1) HEŞTİ 2) HAYAT 1 3)HAYAT2 4)REVAK
5)DEHLİZ1 6)DEHLİZ2 7)ODA1 8)ODA2
9)ODA3 10)MİSAFİR ODASI 11)KORİDOR
12)KİLER1 13)KİLER2 14)WC 15)KİLER3
16)KİLER4 17)KİLER5 18)KİLER6
19)KİLER7

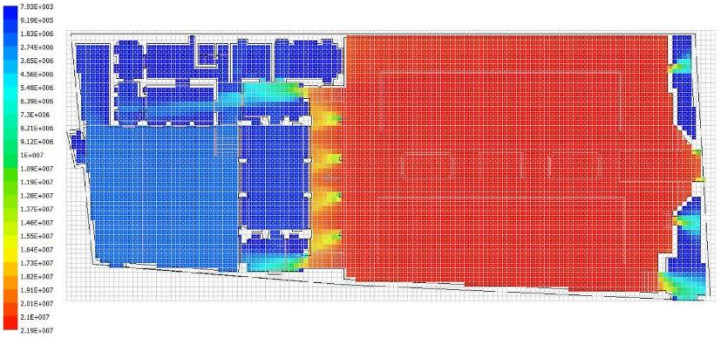
Şekil 5.31-a: Geleneksel Nikdel evi (G08), plan şeması.

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

Şekil 5.31-b: Geleneksel Nikdel evi (G08), plan şeması ve analizler.

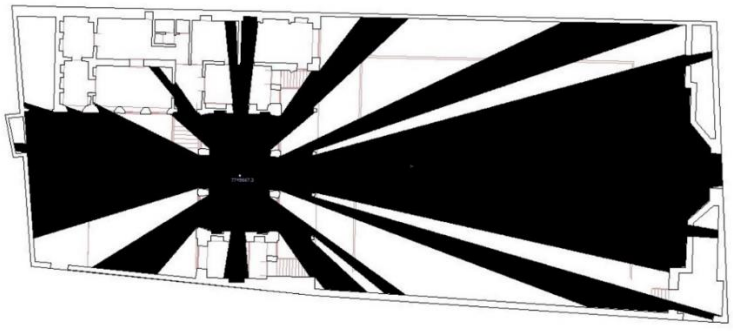
Analiz sonuçlarından ana Hayat'ın evin en önemli öğesi olduğu görülmektedir. Bütünleşme ve bağlantısallık analizlerinde en kırmızı ve yüksek değerler açık geçiş mekanlarındadır. En sığ mekanlar da açık geçiş mekanları olmuştur. İkinci Hayat'ın ana Hayat'a göre daha derin bir mekan olduğu anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak, bütünleşme değeri daha düşüktür ve planlarda mavi renkli olarak görülmektedir. Şekil 5.32'de bu analizlerin verileri daha detaylı olarak verilmiştir ve alt kısımda bölgelerin ortalama değerleri bulunmaktadır.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HEŞTİ	0,10	0,20	0,23	0,21
2 HAYAT1	1,74	0,16	0,45	0,33
3 HAYAT2	0,20	0,26	0,25	0,10
4 REVAK	1,74	0,18	0,39	0,29
5 DEHLİZ1	0,73	0,24	0,18	0,14
6 DEHLİZ2	0,78	0,20	0,15	0,13
7 ODA1	0,43	0,26	0,11	0,07
8 ODA2	0,02	0,31	0,06	0,01
9 ODA3	0,18	0,23	0,06	0,03
10 MİSAFİR ODASI	0,07	0,25	0,12	0,03
11 KORİDOR	0,27	0,24	0,11	0,07
12 KİLER1	0,24	0,21	0,09	0,05
13 KİLER2	0,04	0,26	0,08	0,01
14 WC	0,01	0,31	0,03	0,00
15 KİLER3	0,03	0,32	0,07	0,01
16 KİLER4	0,12	0,23	0,13	0,04
17 KİLER5	0,13	0,31	0,17	0,06
18 KİLER6	0,03	0,34	0,13	0,04
19 KİLER7	0,90	0,20	0,17	0,15
MİSAFİR ODASI	0,07	0,25	0,12	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,22	0,20	0,36	0,24
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,70	0,22	0,17	0,14
YATAK ODALARI	0,21	0,26	0,08	0,04
KİLER 1..7 +WC	0,19	0,28	0,11	0,06
MUTFAK				

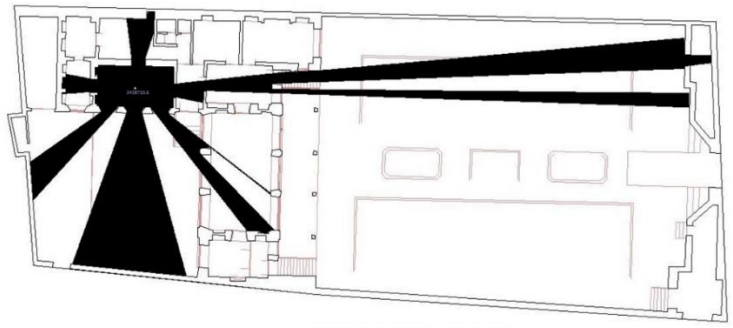
Şekil 5.32 : Geleneksel Nikdel evi (G08), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.32'deki veriler ışığında en yüksek değerler açık geçiş mekanlar olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada kapalı geçiş mekanları ve daha sonra da yatak odaları bulunmaktadır. Bu örnekteki ilginç veri, misafir odasının tüm diğer odalardan ve servis alanlarından daha düşük bütünleşme değerine sahip olmasıdır. Halbuki misafir odası en derin mekan değildir: Daha yüksek derinlik değeri olan yatak odaları ve kilerler vardır. Diğer taraftan kompaktlık ve bağlantısallık değerleri de yatak odalarına çok

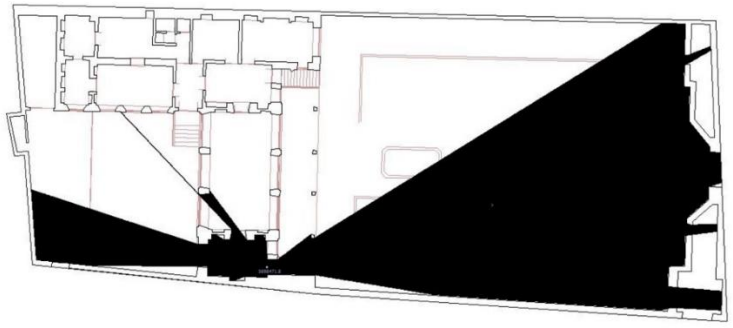
yakındır. Bu konuya açıklık getirmek için ikinci Hayat'ın ve etrafındaki odaların sayısına ve konumuna bakmak gerekmektedir. Yatak odalarına ya birinci ya da ikinci Hayat'tan giriş vardır, ama misafir odasına girmek için önce Revak'tan geçip Dehliz'e girmek gerekir; Dehliz'den misafir odasına geçiş sağlanmaktadır. Böylece açık mekanlar ile bağlantılı çok sayıda kiler ve yatak odası mevcuttur. Bu da onların ortalama değerlerinin misafir odasından daha yüksek olmasını sağlar. Şekil 5.33'de eşgörüş değerlerinin şemaları gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.33 : Geleneksel Nikdel evi (G08), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0046	7,7497
EBEVEYN ODASI	0,0030	2,4387
KORİDOR	0,0020	5,6985

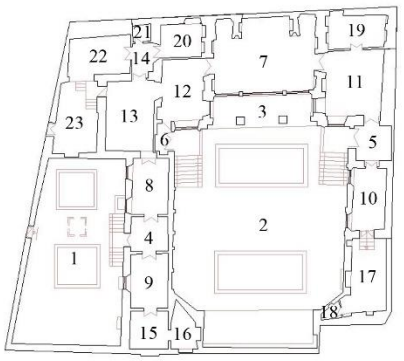
Şekil 5.34: Geleneksel Nikdel evi (G08), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.33 ve 5.34'teki eşgörüş verileri, en düşük bütünleşme değerine rağmen misafir odasının, evin en yüksek eşgörüş alan değerine sahip olduğunu göstermektedir. Bu farkı, misafir odasının derinlik değerinin fazla olmasına rağmen iki Hayata bakan çok büyük açıklıkları olmasına bağlamak mümkündür. Koridorun çevre değeri düşük; eşgörüş alan değeri ebeveyn odasından yüksektir, çünkü koridordan iki Hayat görülebilmekte, böylece odadan daha fazla eşgörüş alan değerine sahip olmaktadır.

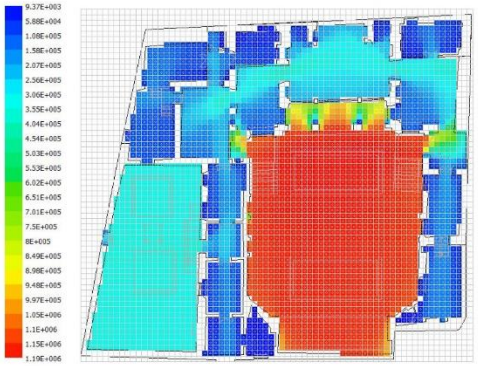
Analiz 9 bölümünde geleneksel Rahimi evi irdelenmiş ve sentaktik verileri planlar ve tablolar ile açıklanmıştır.

Analiz 9: Geleneksel Rahimi Evi (G09), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

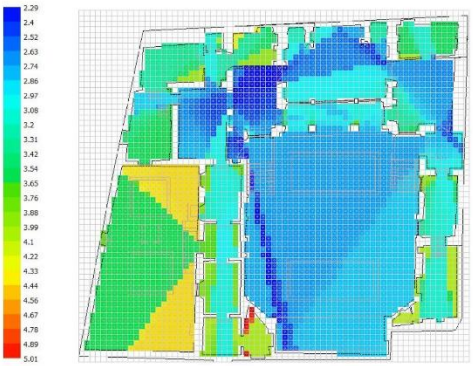
Dokuzuncu örnek olan Rahimi evinde iki adet Hayat bulunmaktadır. Evin yaşam alanları U şeklinde ana Hayat etrafında konumlanmış; sağ taraftaki küçük Hayat arka bahçe olarak kullanılmıştır. Ana Hayat'a giriş komşular ile ortak Heşti'den yapılmasına rağmen seneler içinde komşu binalar yıkılarak yeni binalar geldiği için daha sonradan ikinci Hayat binaya giriş olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Revak ve misafir odası ana hayatın orta aksında konumlanmıştır. Bahçeden eve giriş için sağ ve sol merdivenler kullanılmıştır ve iki adet Dehliz'den geçerek diğer mekanlara ulaşım sağlanmıştır. Şekil 5.35'te bina plan şeması ve sentaktik değerleri gösteren şemalar verilmiştir.

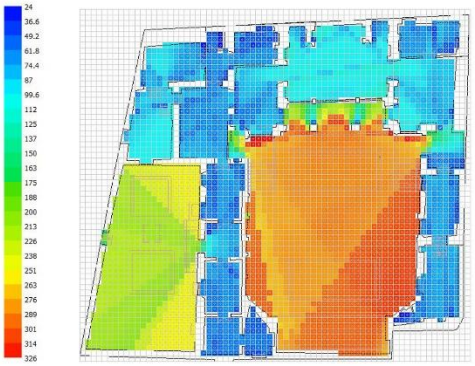
1)HAYAT1 2)HAYAT2 3) REVAK 4)DEHLIZ1 5)DEHLİZ2 6)DEHLİZ3 7)MİSAFİR ODASI 8)ODA1 9)ODA2 10)ODA3 11)ODA4 12)ODA5 13)ODA6 14)KORİDOR 15)KİLER1 16)KİLER2 17)KİLER3 18)KİLER4 19)KİLER5 20)KİLER6 21)KİLER7 22)KİLER8 23)KİLER9

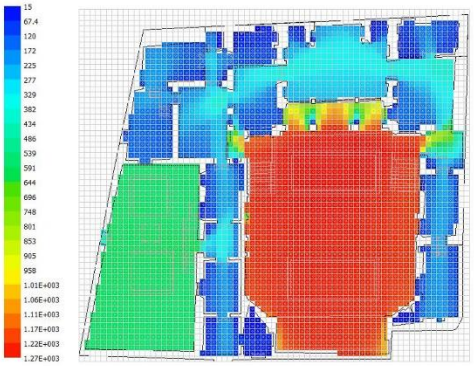
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

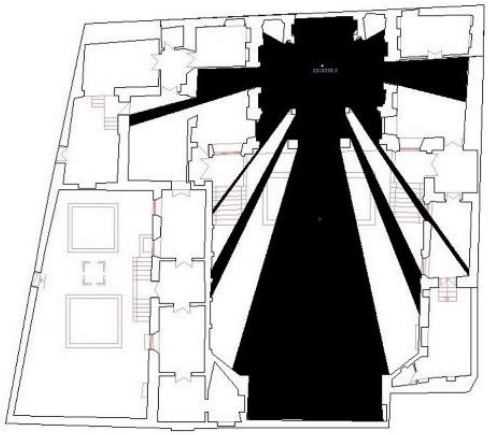
Şekil 5.35 : Geleneksel Rahimi evi (G09), plan şeması ve analizler.

Şekil 5.35'te görüldüğü üzere, diğer geleneksel evlerde olduğu gibi yine açık geçiş mekanları kırmızı renkler ile analizlerde en yüksek değerleri almıştır. Kapalı geçiş mekanları daha açık mavi renkli ve odalar ile servis alanları daha koyu mavi renkli olarak görülmektedirler. Şekil 5.35'te bu değerler daha detaylı verileri verilmiştir.

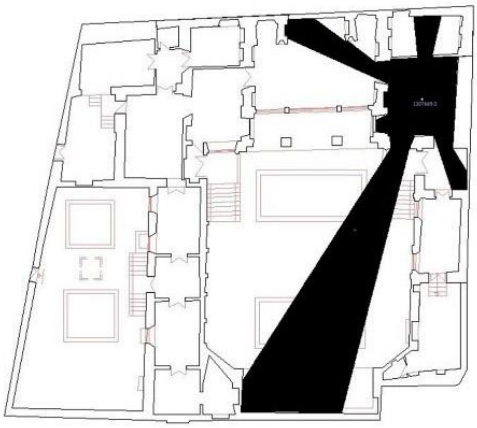
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HAYAT1	0,26	0,40	0,22	0,05
2 HAYAT2	1,01	0,27	0,27	0,11
3 REVAK	0,74	0,31	0,19	0,08
4 DEHLİZ1	0,17	0,35	0,07	0,02
5 DEHLİZ2	0,56	0,28	0,15	0,06
6 DEHLİZ3	0,65	0,25	0,16	0,07
7 MİSAFİR ODASI	0,21	0,29	0,09	0,02
8 ODA1	0,15	0,34	0,06	0,02
9 ODA2	0,13	0,35	0,06	0,02
10 ODA3	0,12	0,34	0,07	0,02
11 ODA4	0,29	0,30	0,08	0,03
12 ODA5	0,24	0,26	0,08	0,03
13 ODA6	0,26	0,37	0,07	0,03
14 KORİDOR	0,15	0,31	0,06	0,02
15 KİLER1	0,10	0,36	0,06	0,01
16 KİLER2	0,00	0,46	0,05	0,00
17 KİLER3	0,10	0,33	0,07	0,01
18 KİLER4	0,00	0,41	0,04	0,00
29 KİLER5	0,15	0,33	0,06	0,02
20 KİLER6	0,01	0,38	0,06	0,01
21 KİLER7	0,12	0,35	0,04	0,01
22 KİLER8	0,10	0,35	0,07	0,02
23 KİLER9	0,12	0,32	0,08	0,02
MİSAFİR ODASI	0,21	0,29	0,09	0,02
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,67	0,33	0,27	0,08
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,39	0,30	0,11	0,04
YATAK ODALARI	0,20	0,33	0,07	0,02
KİLER 1..9	0,01	0,37	0,05	0,01
MUTFAK				

Şekil 5.36 : Geleneksel Rahimi evi (G09), değerlerin dağılımı.

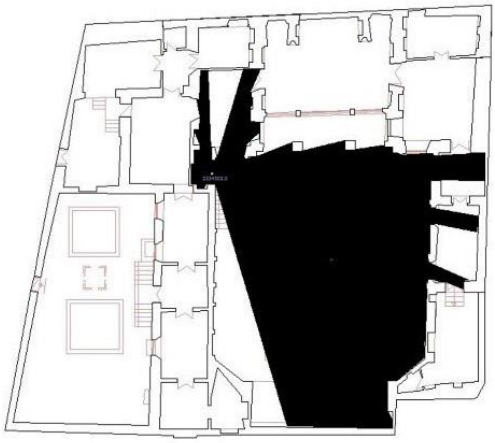
Bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine bakıldığından en yüksek değerler açık geçiş mekanlarındadır. İkinci sırada kapalı geçiş mekanları bulunmaktadır. Daha sonra misafir odası ve yatak odaları gelmektedir. Kilerler ve servis alanları en düşük değerlere sahip mekanlardır. Misafir odasının derinlik değeri en düşüktür. En yüksek bütünleşme mekan olması beklenmekte olsa da plandaki konumu ve ölçeğine bakılınca Hayat ve kapalı geçiş mekanlarından daha küçük olması neden böyle olmadığını açıklamaktadır. Şekil 5.37 ve 5.38'de eşgörüş analizlerinin görsel şemaları ve verileri bulunmaktadır.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.37 : Geleneksel Rahimi evi (G09), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

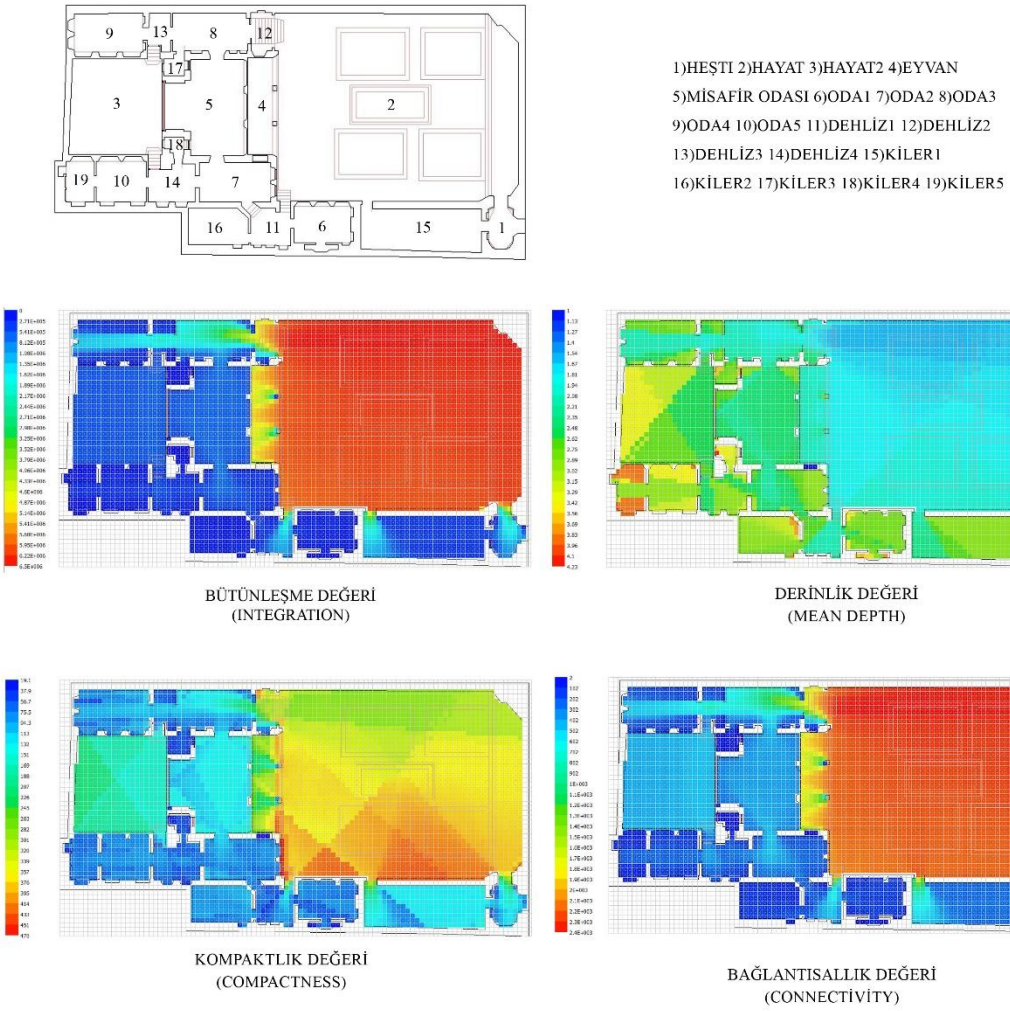
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0021	2,3183
EBEVEYN ODASI	0,0010	1,3077
KORİDOR	0,0011	2,3345

Şekil 5.38 : Geleneksel Rahimi evi (G09), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.37 ve 5.38'de verilen eşgörüş analizinden elde edilen bilgilere göre Rahimi evinin misafir odası evin en yüksek eşgörüş çevre değerine sahiptir. Buna rağmen alan değerleri koridor ile hemen hemen aynıdır. En düşük değer ise ebeveyn odasında görülmektedir. Misafir odası ile koridorun alan değerlerinin eşit olmasına neden olan etkenin misafir odasının önündeki derin Revak olduğu düşünülmektedir. Revak misafir odasının evin iç kısımlarına gömülmesine sebep olmuştur. Böylece odanın ortasından bahçeye bakışta algılanabilir alanın beklendiğinden daha az olmasına sebeb olmuştur. Koridor girişi bahçeye tamamen hakimdir; bu da koridorun eşgörüş alan değerinin daha yüksek olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Rahimi evinin misafir odasının diğer mekanlar ile sarılı olması ve ikinci bahçe ile ilişkisinin olmaması, bütünleşme değerinin düşük olmasına ve eşgörüş alan değerlerinin de çok yüksek olmamasına sebep olmuştur.

Analiz 10: Geleneksel Bulurçiyan Evi (G10), Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Bulurçiyan evi iki Hayatlı ev örneklerinin sonuncusudur. Evin yaşam alanları ana Hayat etrafında L şeklinde ve diğer Hayat etrafında U şekinde konumlanmıştır. Eve giriş Heşti'den Hayat'a geçerek sağlanmaktadır. Misafir odası, iki Hayat'ın orta aksına ve iki tarafa bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Misafir odasının ana hayata bakan cephesinde geniş revak bulunmaktadır. Binaya ana giriş misafir odasının sol tarafındaki merdivenlerden geçerek sağlanmaktadır. Diğer giriş ise sol taraftaki merdivenden dehlize ve diğer odaya ulaşmak için kullanılmaktadır. Ana Hayat ölçek olarak diğer Hayat'tan daha büyüktür. İkinci Hayat arkadaki odalara geçişi sağlar ve daha mahrem bir alandır. Şekil 5.39'da Bulurçiyan evinin plan şeması ve sentaktik analizlerin plan üzerindeki görselleri gösterilmiştir.

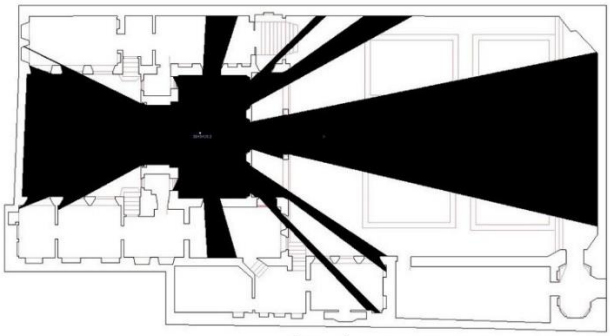
Şekil 5.39 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), plan şeması ve analizler.

Şekil 5.39'deki görsellerde bütünleşme ve bağlantısallık şemalarının çok yakın olduğu görülmektedir. Bu iki analizde en yüksek değerler kırmızı renkler ile ortaya çıkmıştır. En yüksek değerli mekanlar Hayat ve Revak'tır. Kompaktlık analizi bu iki analize çok yakın; derinlik şeması ise ters orantılıdır. Bütünleşme analizinde en kırmızı olan Hayat ve Revak derinlikte daha mavi ve düşük değerler ile görülmektedir. Diğer örneklerde olduğu gibi, mekanın derinliğinin az olması bütünleşme ve bağlantısallık değerinin yüksek olmasını açıklamaktadır. Şekil 5.40'ta bu analizlerin verileri her mekan için ayrı ayrı gösterilmiştir. Alt kısımda seçilmiş alanlar için ortalama değerler de verilmiştir.

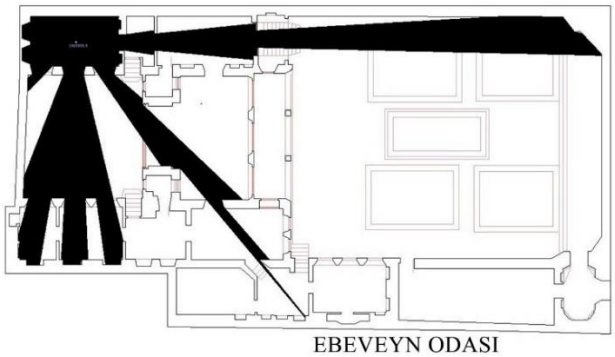
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HEŞTİ	0,25	0,25	0,17	0,09
2 HAYAT	0,60	0,18	0,37	0,22
3 HAYAT2	0,05	0,30	0,18	0,04
4 REVAK	0,41	0,22	0,29	0,16
5 MİSAFİR ODASI	0,06	0,25	0,13	0,04
6 ODA1	0,02	0,30	0,07	0,01
7 ODA2	0,04	0,26	0,09	0,03
8 ODA3	0,21	0,22	0,13	0,07
9 ODA4	0,10	0,26	0,09	0,04
10 ODA5	0,02	0,34	0,08	0,02
11 DEHLİZ1	0,16	0,23	0,16	0,06
12 DEHLİZ2	0,38	0,20	0,23	0,12
13 DEHLİZ3	0,11	0,24	0,10	0,04
14 DEHLİZ4	0,03	0,29	0,06	0,03
15 KİLER1	0,18	0,25	0,15	0,07
16 KİLER2	0,01	0,32	0,08	0,01
17 KİLER3	0,01	0,31	0,05	0,01
18 KİLER4	0,00	0,35	0,04	0,00
19 KİLER5	0,01	0,35	0,06	0,01
MİSAFİR ODASI	0,06	0,25	0,13	0,04
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,36	0,23	0,28	0,14
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,19	0,24	0,15	0,07
YATAK ODALARI	0,08	0,28	0,09	0,03
KİLER 1..5	0,04	0,32	0,08	0,02
MUTFAK				

Şekil 5.40 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), değerlerin dağılımı.

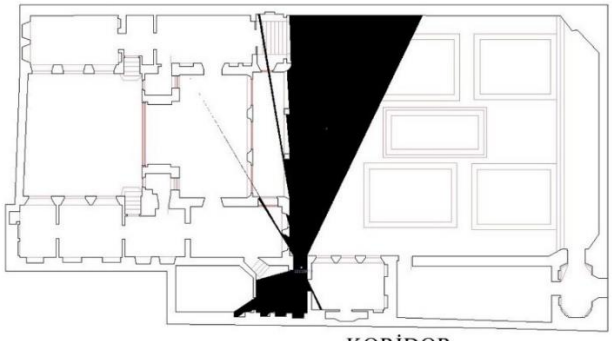
Şekil 5.40'ta verilen Bulurçiyan evinin analiz sonuçları daha önceki görselleri desteklemekte ve evin açık geçiş mekanlarının en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. İkinci sırada kapalı geçiş mekanları ve daha sonra yatak odaları ile misafir odası gelmektedir. En düşük değer ise tüm analizlerde kiler ve servis alanlarında görülmüştür. Şekil 5.41'de Bulurçiyan evinin eşgörüş analiz görselleri verilmiştir. Misafir odasının bütünleşme ve bağlantısallık değeri yatak odalara yakındır. Buna rağmen odanın eşgörüş değerinin çok yüksek olduğu görülmektedir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.41 : Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0024	3,8454
EBEVEYN ODASI	0,0021	1,9659
KORİDOR	0,0012	1,2114

Şekil 5.42: Geleneksel Bulurçiyan evi (G10), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.41 ve 5.42'deki eşgörüş verilerine göre misafir odasının en yüksek değere sahip olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada ebeveyn yatak odası vardır. En düşük değerler ise koridorun değerleridir.

İlk dönem geleneksel konutlardan ele alınan tüm örneklerin analiz sonuçları şekil 5.43-a ve 5.43-b'de bir arada görülmektedir. Bu tablolarda her örnek bina, fonksiyonlarına göre misafir ve yemek odası, açık geçiş mekanları, kapalı geçiş mekanları, yatak odaları, banyo-tuvalet ve mutfak olarak altı bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler için sırayla bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık analizleri uygulanmıştır ve sonuçlar hem ayrı ayrı ve hem ortalama değerler şeklinde gösterilmiştir. En sağdaki sütunda ise tüm binanın ortalama analiz değerleri verilmiştir.

		G.01 Gencei	G.02 Alavi	G.03 Behnam	G.04 Haddad	G.05 Hac Şeyh	G.06 Kazemi	G.07 Nakşine	G.08 Nikdel	G.09 Rahimi	G.10 Bulurçiyan	ORTALAMA
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,82	0,25	0,70	0,23	0,33	0,31	0,21	0,66	0,21	0,56	0,43
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	2,55	2,17	16,70	7,27	1,50	1,23	1,13	12,20	0,67	3,55	4,90
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	1,30	1,31	7,56	4,41	0,62	0,49	0,50	6,97	0,38	1,86	2,54
	YATAK ODALARI	0,98	0,26	2,42	0,18	0,26	0,23	0,18	2,13	0,20	0,77	0,76
	BANYO+WC	0,12	0,36	1,71	1,15	0,24	0,26	0,35	1,86	0,09	0,42	0,66
	MUTFAK											
	ORTALAMA	1,15	0,87	5,82	2,65	0,59	0,50	0,47	4,76	0,31	1,43	1,86
DERİNLİK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,29	0,25	0,23	0,26	0,24	0,25	0,27	0,25	0,29	0,25	0,26
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,27	0,19	0,20	0,16	0,20	0,26	0,23	0,20	0,33	0,23	0,23
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,28	0,21	0,21	0,18	0,22	0,26	0,24	0,22	0,30	0,24	0,24
	YATAK ODALARI	0,31	0,25	0,26	0,29	0,25	0,29	0,27	0,26	0,33	0,28	0,28
	BANYO+WC	0,30	0,24	0,28	0,27	0,24	0,28	0,27	0,28	0,37	0,32	0,29
	MUTFAK											
	ORTALAMA	0,29	0,23	0,24	0,23	0,23	0,27	0,25	0,24	0,32	0,26	0,26

Şekil 5.43-a: 1800-1960 arası geleneksel Tebriz evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerleri.

		G.01 Gencei	G.02 Alavi	G.03 Behnam	G.04 Haddad	G.05 Hac Şeyh	G.06 Kazemi	G.07 Nakşine	G.08 Nikdel	G.09 Rahimi	G.10 Bulurçiyan	ORTALAMA
KOMPAKTLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	1,25	1,14	0,94	1,00	0,89	0,87	1,11	1,18	0,87	1,26	1,05
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,89	2,31	3,40	3,32	2,71	2,16	2,19	3,64	2,27	2,82	2,67
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,94	1,51	1,47	1,93	1,07	0,90	2,19	1,65	1,11	14,93	2,77
	YATAK ODALARI	1,00	0,97	0,93	0,90	0,74	0,72	0,71	0,78	0,71	0,92	0,84
	BANYO+WC	0,57	0,84	0,92	0,88	0,59	0,70	0,93	1,09	0,55	0,79	0,79
	MUTFAK											
	ORTALAMA	1,13	1,35	1,53	1,61	1,20	1,07	1,43	1,67	1,10	4,14	1,62
BAĞLANTISALLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,48	0,28	0,21	0,17	0,42	0,27	0,25	0,31	0,22	0,40	0,30
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,20	1,08	2,45	1,64	0,98	1,03	0,90	2,43	0,80	1,42	1,39
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,57	0,70	1,18	0,97	0,42	0,37	0,47	1,38	0,41	0,67	0,71
	YATAK ODALARI	0,50	0,26	0,47	0,19	0,22	0,20	0,19	0,42	0,23	0,33	0,30
	BANYO+WC	1,08	0,26	0,32	0,27	0,17	0,21	0,27	0,62	0,12	0,20	0,35
	MUTFAK											
	ORTALAMA	0,48	0,52	0,77	0,65	0,44	0,42	0,41	0,86	0,36	0,60	0,49

Şekil 5.43-b: 1800-1960 arası geleneksel Tebriz evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerleri.

Gelenekesel Tebriz evlerinin sentaktik analizlerinden elde edilen bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerin dağılımı, Şekil 5.43-a ve 5.43-b'de verilmiş, her bir binanın tüm mekansal alanlarının ortalama değeri hesaplanmıştır. Bu ortalama değerler, toplam ortalama değerlerin diğer dönemler ile karşılaştırılabilmesi için en sağdaki sütunda verilmiştir. Toplam on adet örnekten elde edilen verileri incelemek için öncelikle bütünleşme değerleri ele alınmıştır. İlk bakışta açık geçiş mekanlarının birinci ve kapalı geçiş mekanlarının ikinci en yüksek değerlere sahip olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra misafir odası ve yatak odaları üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Servis alanları ise en düşük bütünleşme değerleri olan mekanlardır.

Bütünleşme değerlerine göre sıralanan mekanlar, derinlik değerlerine göre ters orantılı olarak sıralanmıştır. Böylece en yüksek bütünleşme değerleri olan açık ve kapalı geçiş mekanları geleneksel evlerin en düşük derinlik değerlerine sahiptirler. Bu değerlere göre en derin mekanların diğer mekanlara göre en az entegre olan mekanlar; tersine en bütünleşik mekanların ise evin en sığ ve ulaşılır mekanlar olduğu görülmüştür.

Kompaktlık değeri ile bağlantısallık değerinin de bütünleşme değerindeki dağılım ve hiyerarşiye benzer olduğu görülmektedir. Yine en yüksek kompaktlık ve bağlantısallık değeri açık geçiş mekanlarında ve sırayla kapalı geçiş mekanları, misafir odası ve daha sonra yatak odalarındadır. En düşük değerler ise servis alanlarının olmuştur.

Özet olarak geleneksel Tebriz evlerinin mekansal dizimi açısından bakıldığı zaman evin en önemli mekansal öğelerinin Hayat ile Revak olduğu ve daha sonra kapalı sirkülasyon alanlarının önemli olduğu görülmektedir. Diğer taraftan evin çoklu fonksiyonu olan büyük misafir odası, plan şemasında evin ana aksındaki özel konumu ve bahçe ile olan ilişkisinin yanı sıra diğer odalardan daha ön planda olduğu dizimsel değerler ile de desteklenmiştir.

G03 Behnam evi ve G08 Niksel evi gibi büyük ölçekli evlerin dizimsel değerlerinin diğer evlerden çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Evlerin yüz ölçümleri yükseldikçe analiz edilen hücre sayısı da artmaktadır ve dolayısıyla sentaktik değerler de küçük ölçekli evlere göre kat kat artış göstermektedir. İkinci dönem çağdaş sıra evleri 5.2 bölümünde ele alınmıştır.

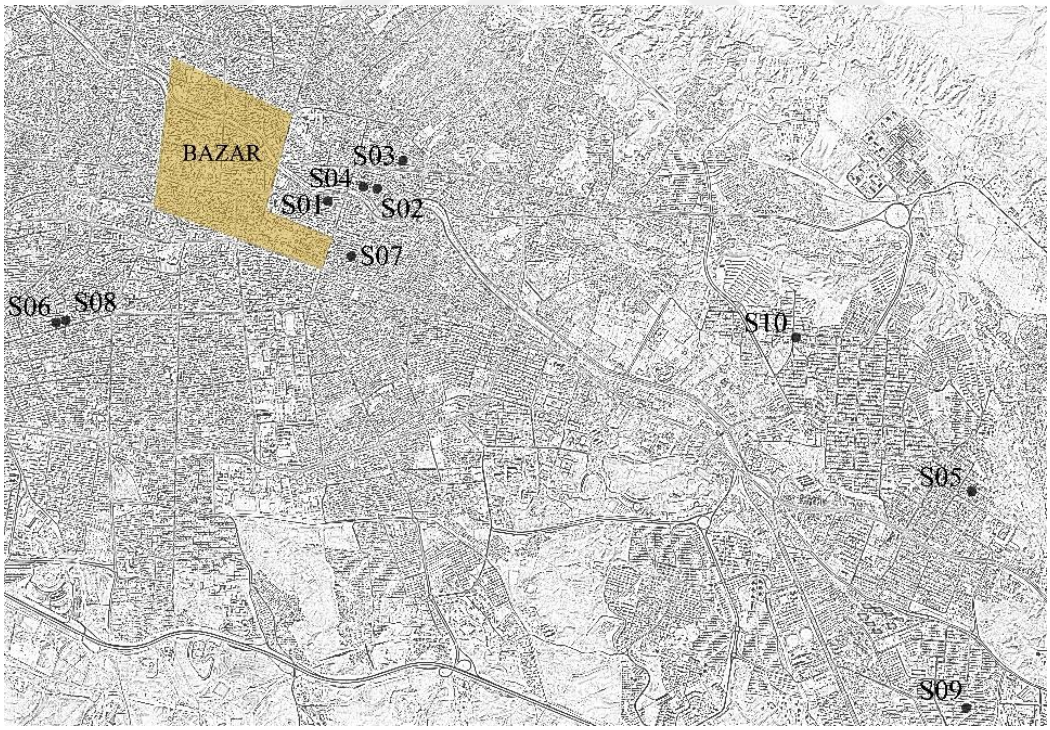
5.2 İkinci Dönem (1940-1990) Çağdaş Sıra Evlerin Analizleri

Bu bölüm, ikinci dönem Sıra Evler arasından seçilmiş on adet örneğin plan şeması üzerinde yapılan analizlerini içermektedir. Örnekler şu şekilde sıralanmaktadır:

	İsim	Örnek No	Yıl
Sıra Evler (1940-1990)	**Çerağı Evi**	S.E.01	1942
	Meryem Evi	S.E.02	1950
	Seracmir Evi	S.E.03	1960
	Dr. Rava Evi	S.E.04	1965
	Hüseyni Evi	S.E.05	1970
	Behcet Evi	S.E.06	1972
	Fathi Evi	S.E.07	1976
	Dr. Fagih Evi	S.E.08	1980
	Kanberi Evi	S.E.09	1984
	Nasrullahi Evi	S.E.10	1988

Şekil 5.44: 1940-1990 Tebriz sıra evlerinden seçilmiş örneklerin listesi.

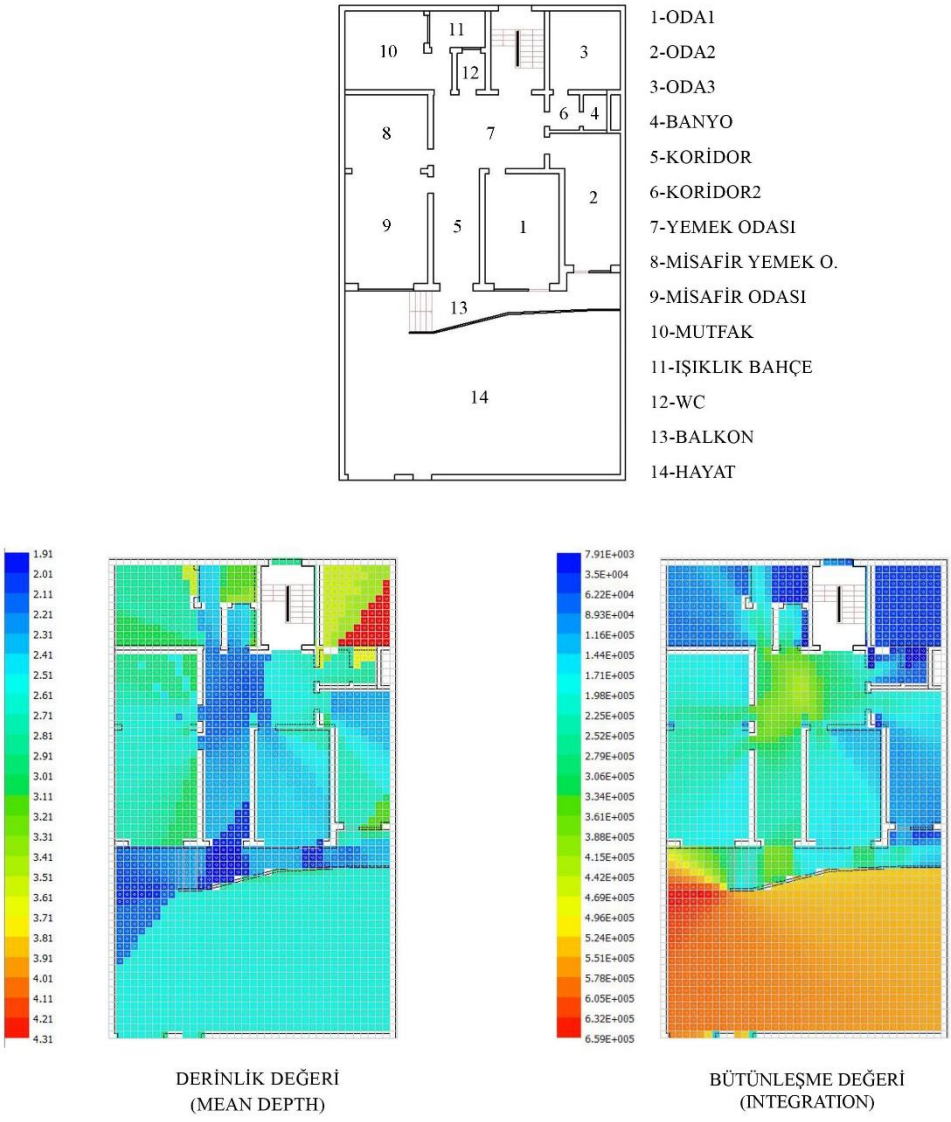
Şekil 5.45'te örneklerin Tebriz kenti haritası üzerinde konumları ve seçilmiş bölgeleri gösterilmiştir.

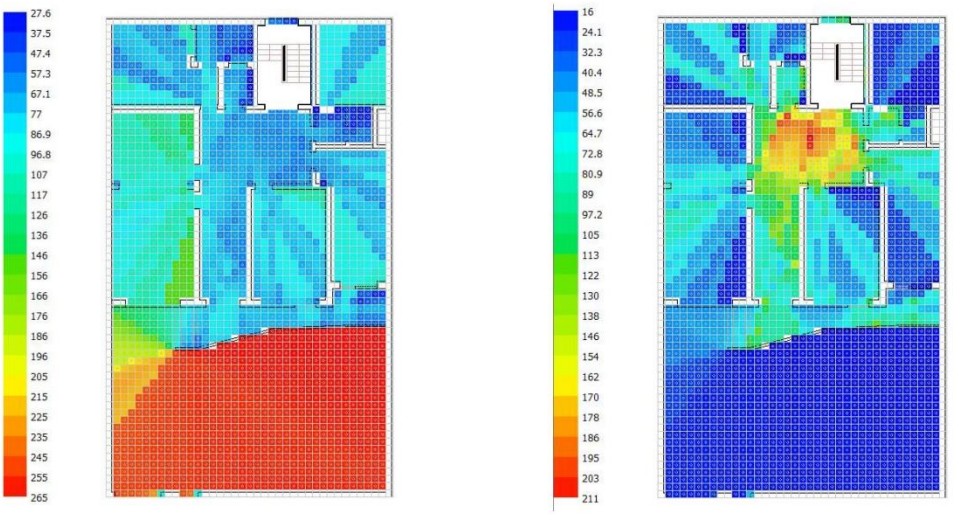
Şekil 5.45: 1940-1990 Tebriz sıra evlerinden seçilmiş örneklerin tebriz haritası üzerinde gösterilmesi.

Analiz 11: Çerağı Evi (S.E 01) Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Çerağı Evi, bahçeden ve sokaktan iki girişi olan orta hollü örneklerin birincisidir. Şekil 5.46-a ve 5.46-b'de plan üzerinde sentaktik analizlerin grafik gösterimi görülmektedir. Şekil 5.47'de ise tüm işlevsel mekanların sentaktik değerleri ayrı ayrı gösterilmiştir.

Şekil 5.46-a: Çerağı sıra evi (S.E.01), plan şeması ve analizler.

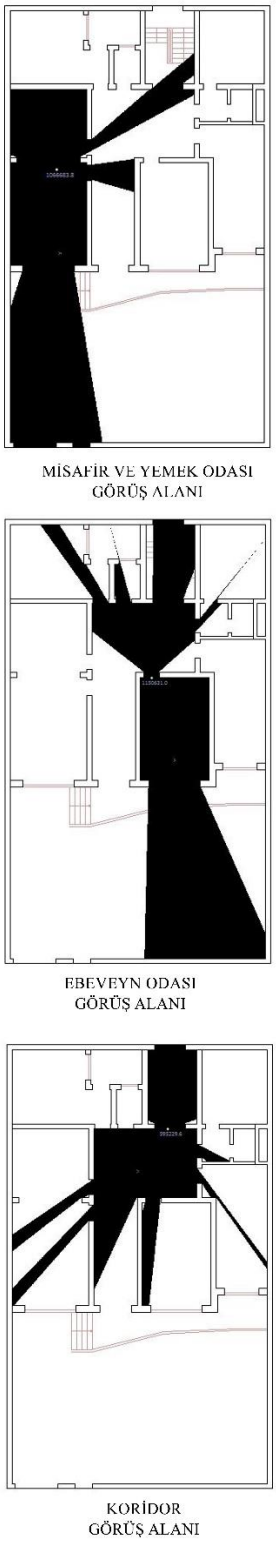

Şekil 5.46-b: Çerağı sıra evi (S.E.01), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,02	0,24	0,08	0,03
2 ODA2	0,02	0,26	0,07	0,02
3 ODA3	0,00	0,36	0,08	0,01
4 BANYO	0,01	0,32	0,05	0,01
5 KORİDOR	0,03	0,22	0,05	0,03
6 KORİDOR2	0,01	0,30	0,07	0,02
7 YEMEK ODASI	0,03	0,25	0,07	0,04
8 MİSAFİR YEMEK O.	0,02	0,27	0,10	0,03
9 MİSAFİR ODASI	0,02	0,28	0,11	0,03
10 MUTFAK	0,02	0,27	0,07	0,02
11 IŞIKLIK BAHÇE	0,01	0,29	0,06	0,01
12 WC	0,02	0,26	0,05	0,02
13 BALKON	0,02	0,24	0,06	0,02
14 HAYAT	0,04	0,25	0,18	0,05
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,03	0,26	0,09	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,03	0,24	0,12	0,04
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,26	0,06	0,03
YATAK ODALARI	0,01	0,29	0,08	0,02
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,01	0,29	0,06	0,01
MUTFAK	0,02	0,27	0,08	0,02

Şekil 5.47: Çerağı sıra evi (S.E.01), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.48’de Çerağı evinin planı üzerinde üç noktadan alınan eşgörüş değeri çevre ve alan yüz ölçümleri olarak gösterilmiş ve bir sonraki tabloda değerler gösterilmiştir.

Şekil 5.48: Çerağı sıra evi (S.E.01), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0008	1,0667
EBEVEYN ODASI	0,0011	1,1506
KORİDOR	0,0009	0,0595

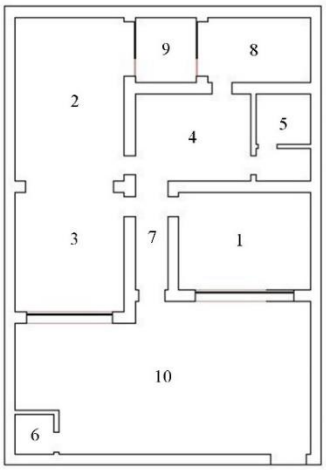
Şekil 5.49 : Çerağı sıra evi (S.E.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.49'da ve planlarda görüldüğü gibi en yüksek eş görüş alan ve çevre değeri ebeveyn odasına aittir. Misafir odasının çevre değeri koridora çok yakındır; buna rağmen alan değeri koridordan çok yüksektir. Çerağı evindeki eşgörüş değerleri gibi, diğer sıra ev örneklerinde de rakamlar birbirlerine çok yakındır. Bu evler, geleneksel evler gibi büyük ölçekli olmadığından ve mekan ebatları birbirine yakın olduğundan dolayı sadece açık mekanla ilişkisi olan mekanların değerlerinin biraz daha yüksek çıkacağı düşünülmektedir.

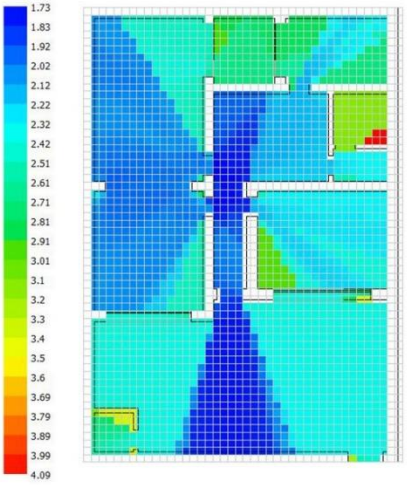
Analiz 12: Meryem Sıra Evi (S.E.02), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Analiz 12 bölümünde Meryem sıra ev örneği ele alınmış ve şekil 5.50'den 5.53'e kadar sentaktik analizlerin sonuçları şemalar ve tablolar ile gösterilmiştir.

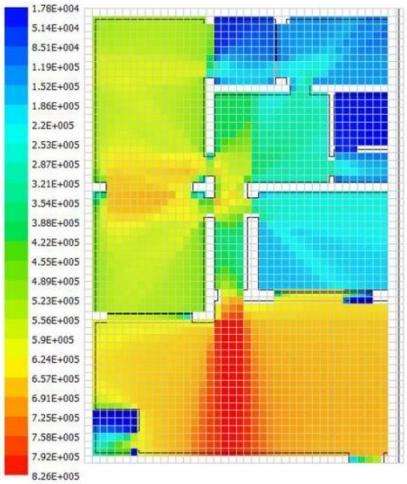
Meryem evi, bir önceki Çerağı örneği gibi küçük ölçekli evlerden biridir. Bu dönemki evlerde misafir odası artık Hayat'ın orta aksında yer almaz ve plan şemaları da simetrik değildir. Eve giriş sokaktan Hayat'a açılan kapı ile sağlanmaktadır. Hayatın köşesinde tuvalet bulunmaktadır ve banyo evin içindedir. Evin merkezindeki hol evin diğer mekanlarına dağılımı sağlamaktadır. Mutfak ve misafir yemek odası arkadaki ışıklık ile aydınlanıp havalanmaktadır. Şekil 5.50'de plan şeması ve analizlerin görselleri verilmiştir.

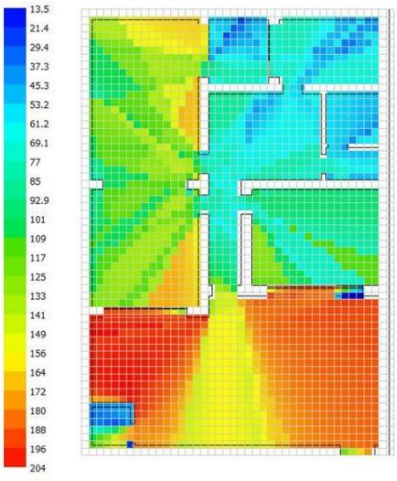
1-ODA
2-M.YEMEK ODASI
3-MİSAFİR ODASI
4-YEMEK ODASI
5-BANYO
6-WC
7-KORİDOR
8-MUTFAK
9-IŞIKLIK
10-HAYAT

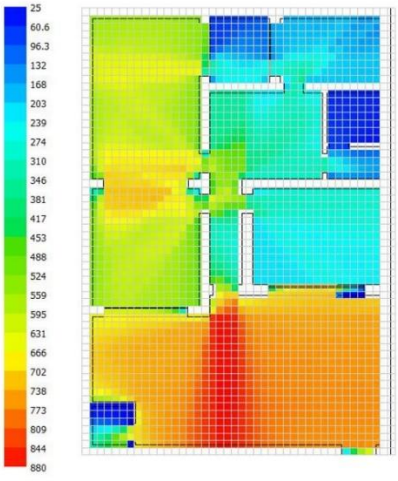
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTIVITY)

Şekil 5.50: Meryem sıra evi (S.E.02), plan şeması ve analizler.

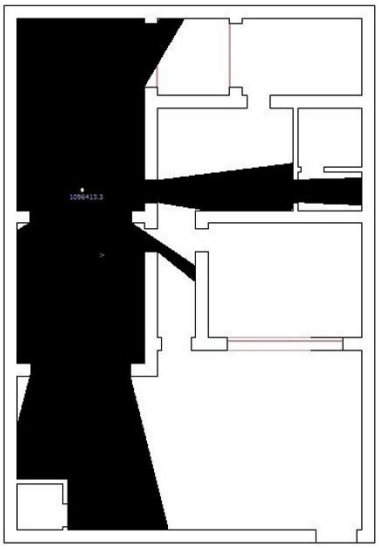
Şekil 5.51'de Meryem evinin sentaktik değerleri tablo şeklinde verilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA	0,02	0,25	0,10	0,03
2 M. YEMEK ODASI	0,05	0,23	0,12	0,05
3 MİSAFİR ODASI	0,06	0,23	0,13	0,05
4 YEMEK ODASI	0,04	0,21	0,06	0,04
5 BANYO	0,02	0,27	0,05	0,02
6 WC	0,03	0,28	0,09	0,03
7 KORİDOR	0,05	0,19	0,10	0,05
8 MUTFAK	0,02	0,24	0,06	0,02
9 IŞIKLIK	0,01	0,28	0,05	0,02
10 HAYAT	0,06	0,24	0,13	0,05
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,05	0,22	0,11	0,05
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,06	0,24	0,13	0,05
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,05	0,19	0,10	0,05
YATAK ODASI	0,02	0,25	0,09	0,03
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,00	0,28	0,07	0,02
MUTFAK	0,02	0,24	0,06	0,02

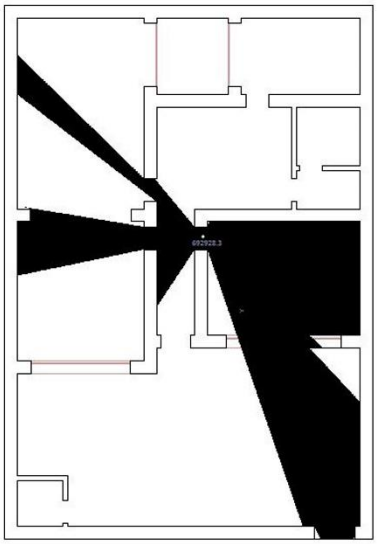
Şekil 5.51: Meryem sıra evi (S.E.02), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.51'deki değerlere göre evin en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değeri açık geçiş mekanı olan Hayat'a aittir. İkinci sırada misafir odası ile koridor vardır. Koridorun derinlik değeri ile kompaklık değeri daha düşüktür. Buna rağmen bağlantısallık ve bütünleşme değerleri misafir odası ile eşittir. En düşük değerler ise yatak odası, mutfakta ve banyoda görülmektedir.

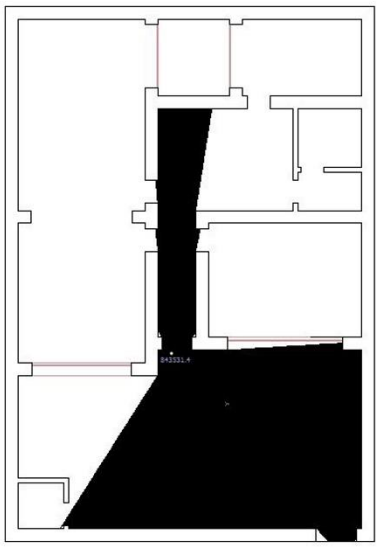
Şekil 5.52'de Meryem sıra evinin eşgörüş analiz sonuçları plan şeması üzerindeki görsellerde gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.52: Meryem sıra evi (S.E.02), eşgörüş değerlerini plan üzerinde gösterimi.

Şekil 5.53'de eşgörüş analizinden elde edilen veriler tablo halinde verilmiştir. Eşgörüş alan ve çevre değerleri misafir odası, ebeveyn odası ve koridor için ayrı ayrı verilmiştir.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)CM	ÇEVRE (PERİMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0008	1,0964
EBEVEYN ODASI	0,0008	0,0693
KORİDOR	0,0006	0,0844

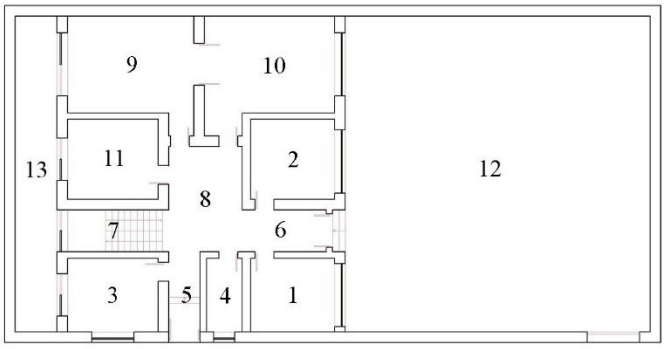
Şekil 5.53: Meryem sıra evi (S.E.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.53'deki tabloya göre en yüksek eşgörüş alan ve çevre değeri, misafir odasında görülmektedir. Evin ölçeği küçük olduğundan, değerler birbirine çok yakındır ve koridorun alan değeri odadan çok az farkla yüksektir. Koridor Hayat'a daha hakim olduğu için alan değerinin yüksek olması beklenmektedir.

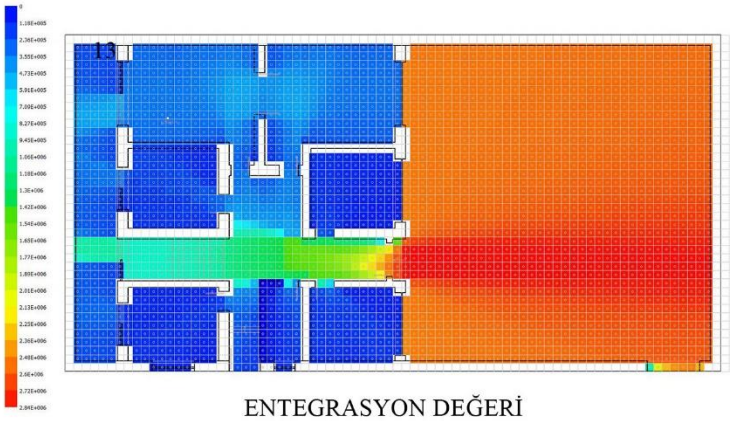
Analiz 13 bölümünde Seracmir sıra evinin sentaktik analizler sonucu şekil 5.54-a'dan şekil 5.57'ye kadarki görsellerde gösterilmiştir.

Analiz 13: Seracmir Sıra Evi (S.E.03), Plan şeması, Analizler ve Değerlerin Dağılımı

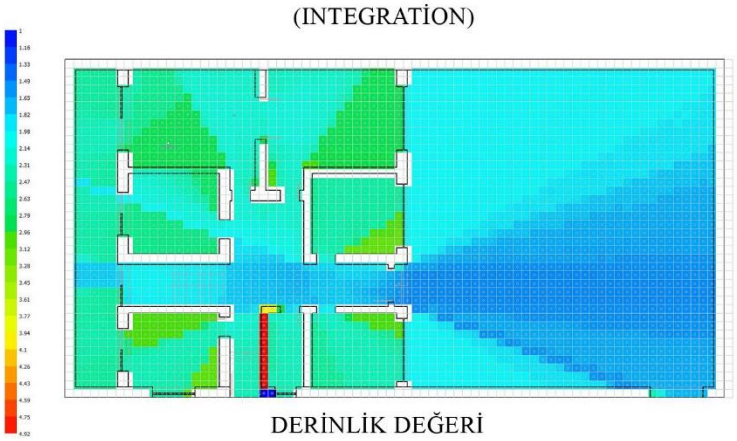
Seracmir evi, orta hollü plan şemasına sahiptir ve evde bir adet Hayat ve bir adet ince, uzun, ışıklık görevi gören arka bahçe bulunmaktadır. Evin iki adet girişi bulunmaktadır, biri Hayat'a, diğeri evin içine açılmaktadır. Seracmir evinin üst katı da aynı plan şemasına sahiptir. Burayı ailenin diğer fertleri ayrı daire olarak kullanmaktadır. Sokaktan eve girildiğinde koridordan orta hole ulaşılmaktadır. Bu orta mekan, hem yemek yeme mekanı işlevini görmekte, hem diğer yaşam alanlarına geçişi sağlamaktadır. Misafir odası iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm mutfağa yakın yemek yeme alanıdır. Diğer bölüm ise misafir ağırlamak için kullanılmaktadır. Şekil 5.54-a ve 5.54-b'de Seracmir sıra evinin plan şeması ve sentaktik analiz görselleri verilmiştir.

1-ODA1
2-ODA2
3-ODA3
4-BANYO
5-KORİDOR
6-KORİDOR2
7-KORİDOR3
8-YEMEK ODASI
9-MİSAFİR YEMEK O.
10-MİSAFİR ODASI
11-MUTFAK
12-HAYAT
13-HAYAT2(A.BAHÇE)

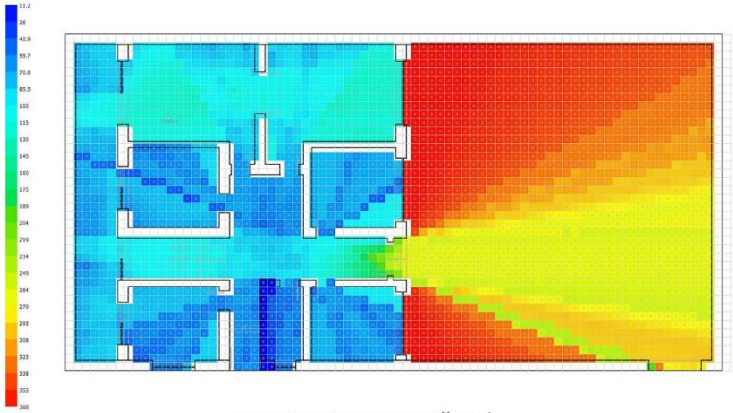

ENTEGRASYON DEĞERİ
(INTEGRATİON)

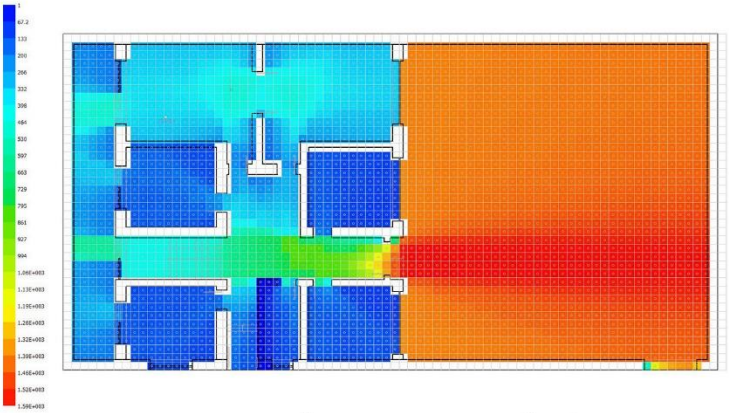

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

Şekil 5.54-a : Seracmir sıra evi (S.E.03), plan şeması ve analizler.

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.54-b: Seracmir sıra evi (S.E.03), plan şeması ve analizler.

Seracmir sıra evinin bütünleşme ve bağlantısallık analizlerinin görselleri, önceki örneklere çok benzer sonuçlar göstermiştir. Bu iki analizin sonucunda Hayat en kırmızı bölgedir; yani en yüksek bütünleşme ve bağlantısallık değerine sahiptir. İkinci sırada yeşil ve sarı renkli bölgeler olan koridor ve orta hol gelmektedir. En düşük değerler ise koyu mavi renkli bölgelerde, yani odalar ve mutfakta görülmektedir.

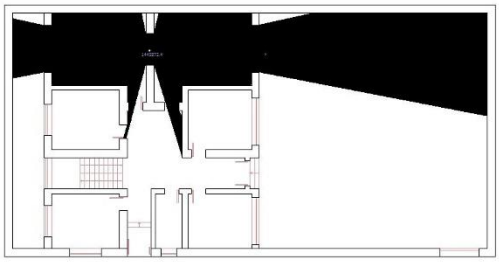
Şekil 5.55'te bu analizlerin detaylı verileri bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık değerleri mekanlar için ayrı ayrı ve bölgeler için de ortalama değerler olarak verilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,05	0,25	0,08	0,02
2 ODA2	0,02	0,26	0,07	0,02
3 ODA3	0,02	0,28	0,07	0,01
4 BANYO	0,03	0,27	0,03	0,02
5 KORİDOR1	0,05	0,20	0,06	0,03
6 KORİDOR2	0,18	0,18	0,14	0,09
7 KORİDOR3	0,10	0,19	0,09	0,05
8 YEMEK ODASI	0,07	0,20	0,07	0,05
9 MİSAFİR YEMEK O.	0,04	0,25	0,09	0,03
10 MİSAFİR ODASI	0,03	0,26	0,10	0,03
11 MUTFAK	0,02	0,24	0,06	0,02
12 HAYAT	0,23	0,18	0,28	0,04
13 HAYAT2 (A.BAHÇE)	0,06	0,21	0,08	0,13
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,05	0,23	0,09	0,04
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,14	0,20	0,18	0,08
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,11	0,19	0,10	0,06
YATAK ODALARI	0,03	0,26	0,07	0,01
BANYO	0,03	0,27	0,03	0,02
MUTFAK	0,02	0,24	0,06	0,02

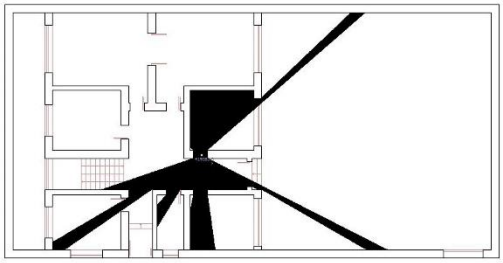
Şekil 5.55: Seracmir sıra evi (S.E.03), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.55'te Seracmir sıra evinin bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerinde sıralamalar aynı şekilde olmuştur. Birinci sırada açık geçiş mekanlar, ikinci sırada kapalı geçiş mekanları bulunmaktadır. Üçüncü sırada misafir odası ve dördüncü sırada da yatak odaları vardır. Mutfak ve banyolar en son sırada yer almaktadır. Böylece evin iç mekanlarında en bütünleşik ve bağlantılı mekanların, geçiş mekanları ve orta hol olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre Seracmir evinde mekanların derinlik değeri arttıkça mahremiyet değerlerinin de o kadar artış gösterdiği görülmektedir. Açık geçiş mekanlarının derinlik değerinin kapalı geçiş mekanlarından fazla olmasının sebebi, ikinci Hayat'ın derinlik değerinin fazla olmasıdır.

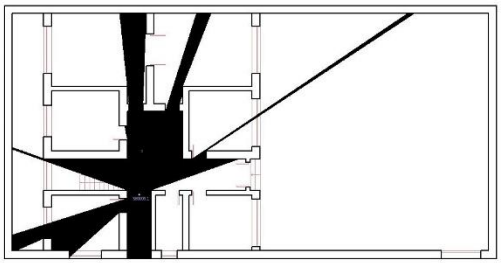
Şekil 5.56 ve 5.57'da Seracmir sıra evinin eşgörüş analiz sonuçları görsel ve tablo halinde verilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.56: Seracmir sıra evi (S.E.03), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERİMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0009	1,4459
EBEVEYN ODASI	0,0010	0,0419
KORİDOR	0,0012	0,0580

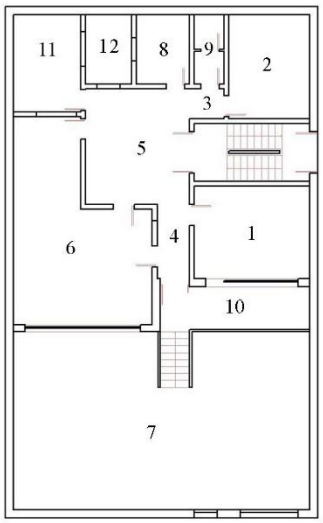
Şekil 5.57: Seracmir sıra evi (S.E.03), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Eşgörüş değerleri incelendiğinde Hayat'a bakan misafir odasının eşgörüş alan değerinin en yüksek olması beklenmektedir. Koridor ise ebeveyn odasından çok az fark ile daha yüksek değeri almıştır.

Analiz 14 bölümünde sıra evlerin dördüncü örneği olan Dr. Rava evinin plan şeması ile analiz görselleri verilmiştir.

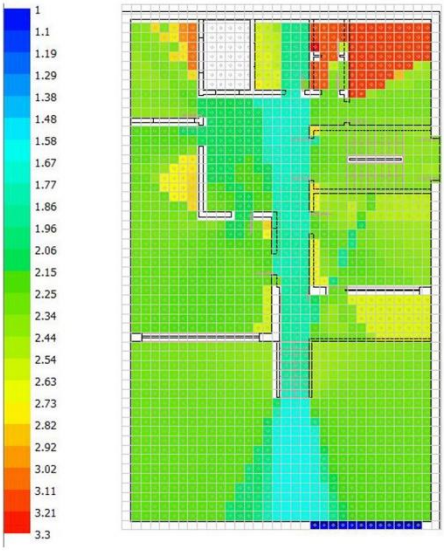
Analiz 14: Dr. Rava Sıra Evi (S.E.04), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Dördüncü sıra ev örneği olan Dr. Rava evi, iki sokağın köşesinde yer alan bir parselde konumlanmıştır. Güney cephede Hayat'a ve doğu cephede merdivenler ile evin içine giriş bulunmaktadır. Binanın alt katı otopark ve depo olarak kullanılmakta; üst katta ise ana yaşam alanları bulunmaktadır. Evin ortasındaki hol hem günlük oturma odası olarak hem de yemek odası olarak kullanılmaktadır. Televizyon ve sabit telefon da bu orta holde yer almaktadır. Misafir odası L şeklindedir ve dar olan kısmının mutfağa da yakın olmasından dolayı misafir yemek odası olarak kullanılmaktadır. Orta hol hem yaşam alanı ve hem diğer odalar ve servis alanlarına geçişi sağlayan mekandır. Ebeveyn odası bahçeye cephelidir ve önünde balkonu vardır. Binanın batı ve kuzey cephesinden diğer parsellere açıklık olmadığı için, mutfak ve banyo arasında aydınlık ve havalandırma için ışıklık bulunmaktadır. Şekil 5.58-a'da Dr. Rava evinin plan şeması ve şekil 5.58-b'de sentaktik analizlerin plan üzerinde görselleri verilmiştir.

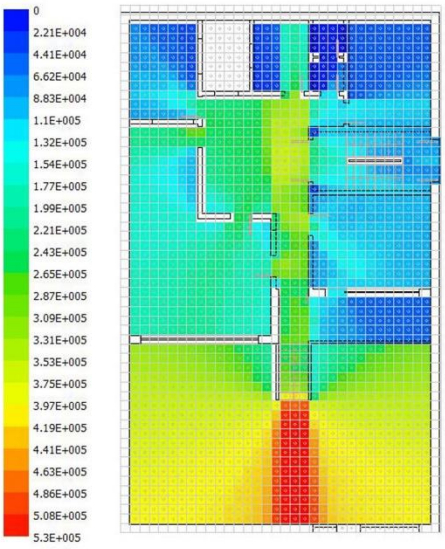

1-E. ODASI
2-ODA
3-KORİDOR1
4-KORİDOR2
5-YEMEK ODASI
6-MİSAFİR ODASI
7-BAHÇE
8-BANYO
9-WC
10-BALKON
11-MUTFAK
12- IŞIKLIK

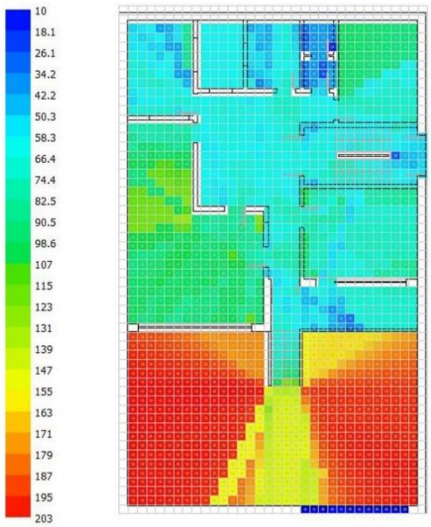
Şekil 5.58-a: Dr. Rava sıra evi (S.E.04), plan şeması ve analizler.

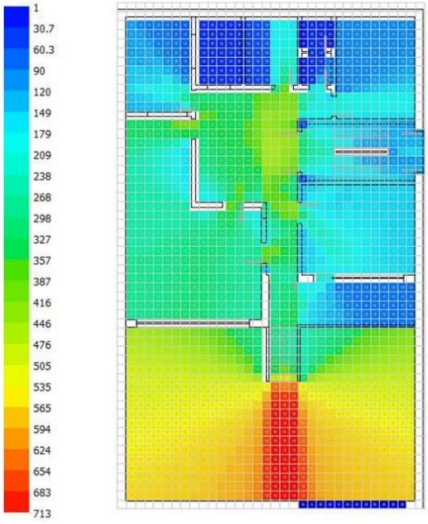
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5. 58-b: Dr. Rava sıra evi (S.E.04), plan şeması ve analizler.

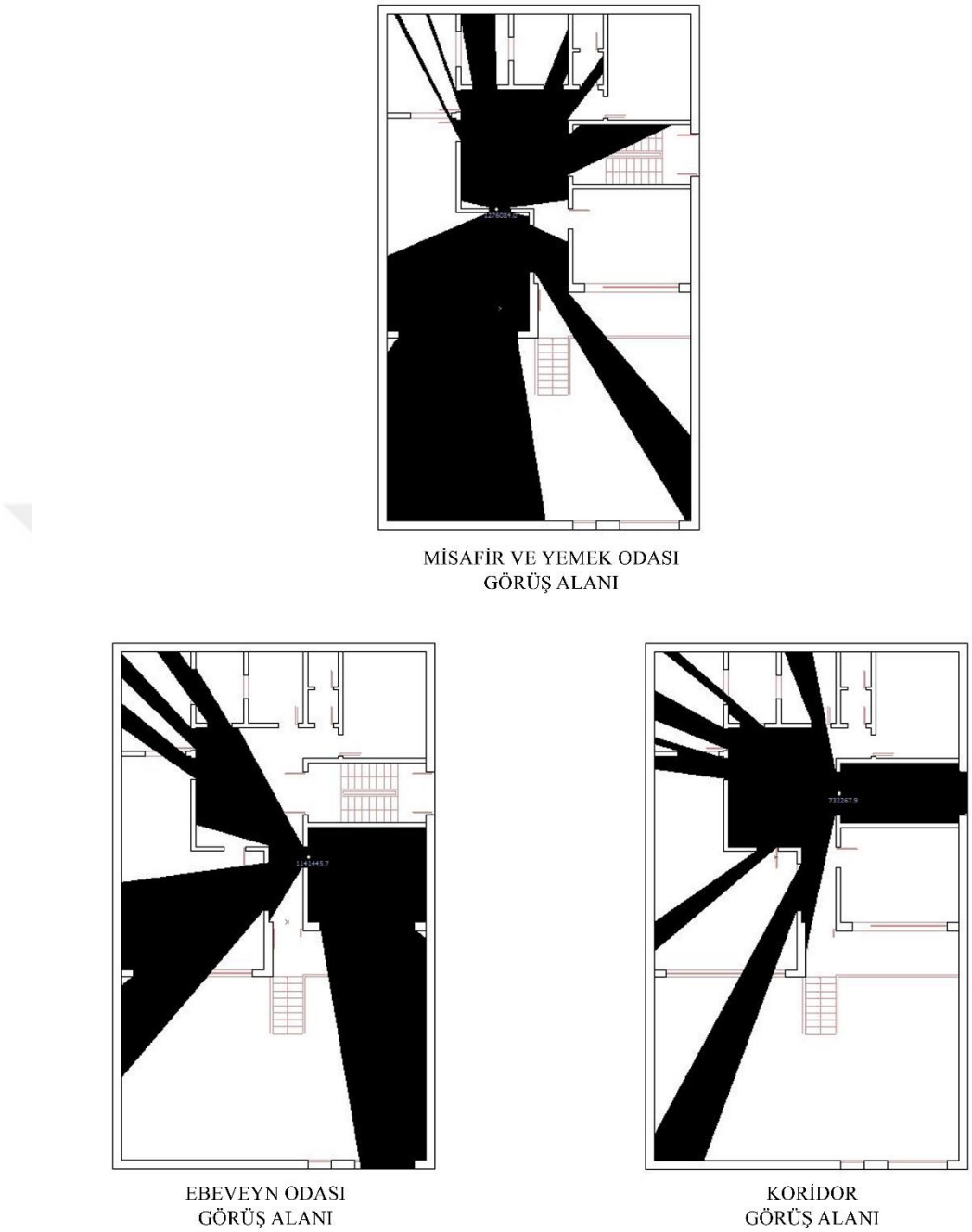
Şekil 5.58-b'de görüldüğü gibi evin en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değeri açık geçiş mekanlarındadır. İkinci sırada kapalı geçiş mekanları gelir. Sarı ve kımızı bölgeler açık geçiş mekanları ve yeşil renkli bölgeler de kapalı geçiş mekanlarıdır. Şekil 5.59'da tüm sentaktik veriler tablo halinde açıklanmıştır.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 E.ODASI	0,01	0,23	0,07	0,02
2 ODA	0,01	0,27	0,07	0,02
3 KORİDOR1	0,01	0,23	0,06	0,02
4 KORİDOR2	0,03	0,19	0,06	0,03
5 YEMEK ODASI	0,01	0,20	0,06	0,03
6 MİSAFİR ODASI	0,02	0,25	0,10	0,03
7 BAHÇE	0,03	0,20	0,16	0,05
8 BANYO	0,02	0,24	0,05	0,02
9 WC	0,01	0,28	0,04	0,01
10 BALKON	0,01	0,23	0,16	0,02
11 MUTFAK	0,01	0,27	0,06	0,02
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,01	0,23	0,08	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,21	0,16	0,03
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,21	0,06	0,02
YATAK ODALARI	0,01	0,25	0,07	0,02
SERVİS ALANLAR	0,01	0,26	0,05	0,01
BANYO+WC	0,01	0,26	0,04	0,01
MUTFAK	0,01	0,27	0,06	0,02

Şekil 5. 59: Dr. Rava sıra evi (S.E.04), değerlerin dağılımı.

Dr. Rava evinde ana yaşam alanları yüksek giriş kotunda olduğundan dolayı bahçedeki kot farkının açık geçiş mekanlarının daha kırmızı olmasını, yani yüksek değerler almasını engellediği düşünülmektedir. Böylece açık ve kapalı geçiş mekanlarının bütünleşme ve derinlik değerleri eşit olmuştur. Evin en düşük değerleri servis alanlarında ve yatak odalarındadır. Misafir odası ikinci sırada olmasına rağmen bağlantısallık değeri açık geçiş mekanları ile aynıdır. Bu da L şeklinde olması ve üç kapı ile koridora ve orta hole bağlı olmasından dolayıdır. Balkon bahçeye göre yüksek kotta konumlanmakta, bahçeye geçiş merdivenler ile sağlanmaktadır. Böylece aynı kottaki balkon ve terasa göre bütünleşme değeri düşüktür.

Şekil 5.60'da Dr. Rava evinin eş görüş analiz görselleri ve şekil 5.61'de eşgörüş değerleri gösterilmiştir.

Şekil 5. 60: Dr. Rava sıra evi (S.E.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Şekil 5.60'ta antre girişi, ebeveyn odası girişi ve misafir odasının girişinden alınan eşgörüş değerlerinin plan üzerindeki görselleri gösterilmektedir.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERİMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0012	1,2761
EBEVEYN ODASI	0,0011	1,1414
KORİDOR	0,0011	0,0732

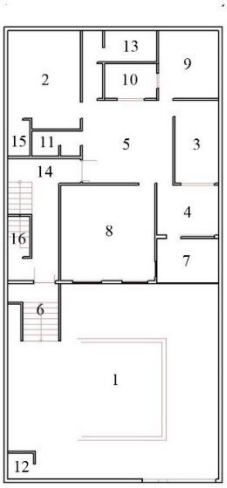
Şekil 5. 61: Dr. Rava sıra evi (S.E.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Dr. Rava evinde en yüksek eş görüş alan ve çevre değerleri misafir odasında ve daha sonra ebeveyn odasında görülmüştür. Koridor ise en düşük alan değeri ile en son sırada yer almaktadır. Misafir odasının Hayat'a cephesi olması ve yüz ölçümünün diğer mekanlardan fazla olması bu mekanın en ferah mekan olmasının sebebidir.

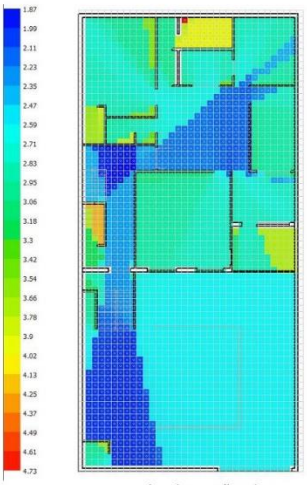
Analiz 15 bölümünde beşinci sıra ev örneği olan Hüseyni evi irdelenmiş ve analiz sonuçları verilmiştir.

Analiz 15: Hüseyni Sıra Evi (S.E.05), Plan şeması ve analizler ve Değerlerin Dağılımı

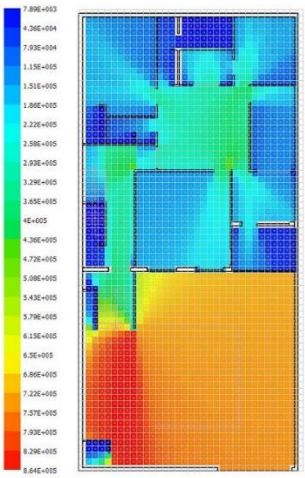
Hüseyni sıra evi üç tarafı kapalı ve tek girişi Hayat'tan olan beşinci sıra ev örneğidir. Bu evin plan şeması da diğer örnekler gibi orta hol etrafında konumlanmış yaşam alanları ile oluşmuştur. Evin misafir odası ile ebeveyn odası en fazla ışığı alabilmesi için güney cephesine yerleştirilmiştir. Evin mutfağı, banyosu ve diğer yatak odası arka cephede karanlık bölgede kaldığından, havalandırma ve ışık alma ışıklıktan gerçekleşmektedir. Binanın üst kat dairesinin bağımsız olarak kullanılabilmesi için evin giriş koridorundan merdiven ile ulaşımı vardır. Şekil 5.62'de evin plan şeması ve sentaktik analizlerin görselleri gösterilmiştir.

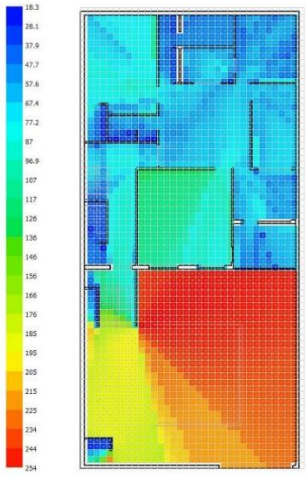
1-HAYAT
2-ODA1
3-ODA2
4-ODA3
5-YEMEK ODASI
6-BALKON1
7-BALKON2
8-MİSAFİR ODASI
9-MUTFAK
10-IŞIKLIK
11-WC1
12-WC2
13-BANYO
14-KORİDOR
15-KİLER1
16-KİLER2

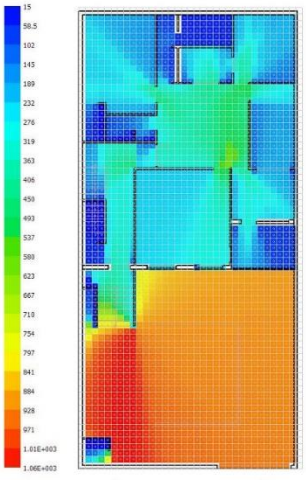
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.62: Hüseyni sıra evi (S.E.05), plan şeması ve analizler.

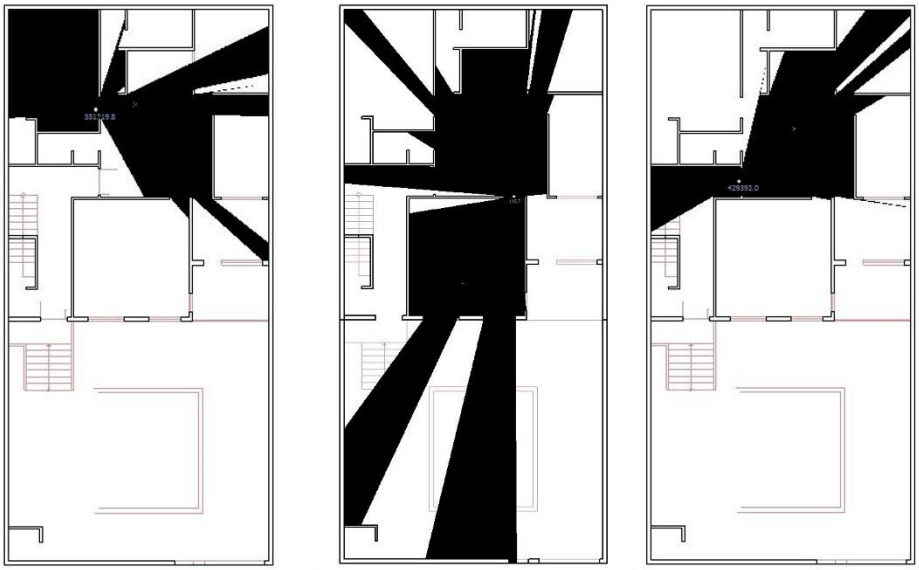
Şekil 5.63'te tüm analizlerden elde edilen değerler verilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HAYAT	0,03	0,26	0,15	0,05
2 ODA1	0,01	0,30	0,07	0,02
3 ODA2	0,01	0,28	0,06	0,02
4 ODA3	0,01	0,27	0,06	0,02
5 YEMEK ODASI	0,02	0,24	0,07	0,03
6 BALKON1	0,03	0,25	0,10	0,04
7 BALKON2	0,01	0,32	0,06	0,01
8 MİSAFİR ODASI	0,01	0,29	0,10	0,02
9 MUTFAK	0,01	0,27	0,06	0,02
10 IŞIKLIK	0,01	0,30	0,06	0,03
11 WC1	0,01	0,32	0,04	0,01
12 WC2	0,01	0,31	0,10	0,02
13 BANYO	0,00	0,35	0,04	0,01
14 KORİDOR	0,01	0,25	0,06	0,02
15 KİLER1	0,00	0,37	0,05	0,01
16 KİLER2	0,00	0,37	0,03	0,00
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,01	0,27	0,08	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,27	0,10	0,03
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,25	0,06	0,02
YATAK ODALARI	0,01	0,28	0,07	0,02
BANYO+WC+KİLER+IŞIKLIK	0,01	0,34	0,05	0,01
MUTFAK	0,01	0,27	0,05	0,02

Şekil 5.63: Hüseyni sıra evi (S.E.05), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.62 ve 5.63'teki analizlerden elde edilen verilere göre Hüseyni sıra evinin açık geçiş mekanlarının en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer mekanların bütünleşme değerleri eşit olsa da misafir odasının kompaktlık ve bağlantısallık değerleri ikinci sıradadır. Daha sonra kapalı geçiş mekanları ile yatak odaları yer almaktadır. Mutfak ile servis alanları en son sırada yer almaktadır.

Şekil 5.64 ve 5.65'te Hüseyni evinin eşgörüş analizlerden elde edilen görseller ve değerler tablo olarak gösterilmiştir.

Şekil 5.64: Hüseyni sıra evi (S.E.05), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERİMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0012	1,1669
EBEVEYN ODASI	0,0007	0,0551
KORİDOR	0,0006	0,0429

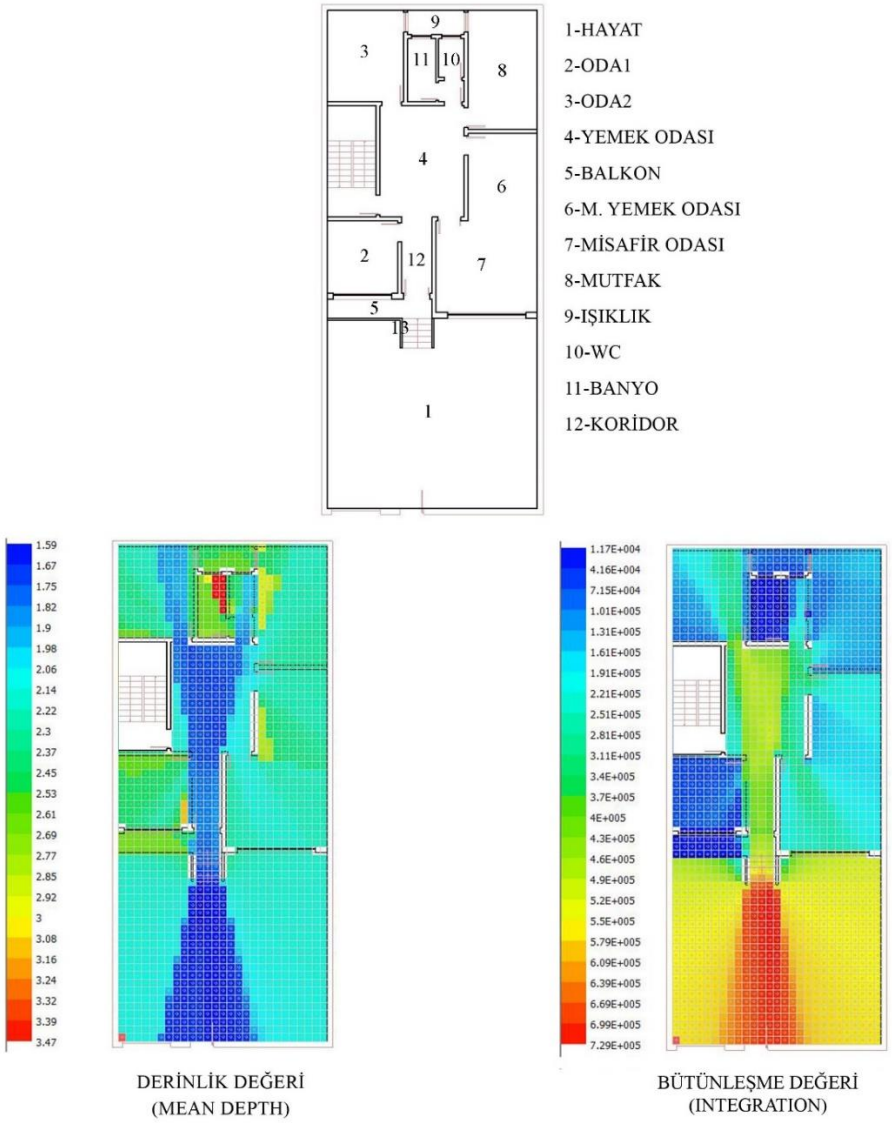
Şekil 5.65: Hüseyni sıra evi (S.E.05), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Şekil 5.64 ve 5.65 şemaları ve değerler dağılımına göre Hüseyni sıra evinin en yüksek eşgörüş değeri, misafir ve yemek odasında görülmüştür. Ebeveyn odası ikinci sırada, koridor en son sıradadır. Misafir odası, orta hole ve bahçeye yakın olması ile daha geniş görüş açısına sahiptir, bu yüzden en sosyal alandır ve en yüksek eşgörüş değerine sahip olmuştur.

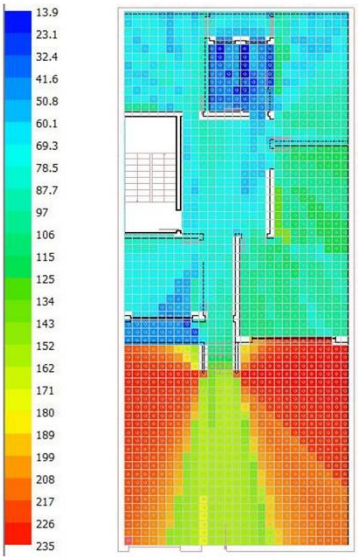
Analiz 16'da Behcet sıra evinin analizleri ve değerleri gösterilmiştir.

Analiz 16: Behcet Sıra Evi (S.E.06), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

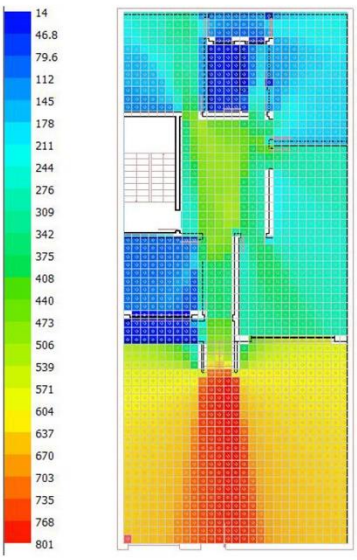
Behcet sıra evi orta hollü plan şemasına sahiptir ve binanın girişi behçedendir. Evin iç mekanlarına ulaşmak için koridordan iç hole geçilir ve bu holden diğer tüm mekanlara ulaşılmaktadır. Evin ikinci katına ulaşımı sağlayan merdiven de yine orta hole bağlıdır. Evin misafir odası ile diğer odası bahçeye bakar şekilde konumlanmıştır. Mutfak ve diğer oda ise ışıklıktan havalanıp doğal ışık almaktadır. Şekil 5.66-a ve 5.66-b'de evin plan şeması ve sentaktik analizlerin şemaları gösterilmiştir. Şekil 5.67'de ise evin analizlerinden elde edilen tüm sentaktik değerler verilmiştir.

Şekil 5.66-a: Behcet sıra evi (S.E.06), plan şeması ve analizler.

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

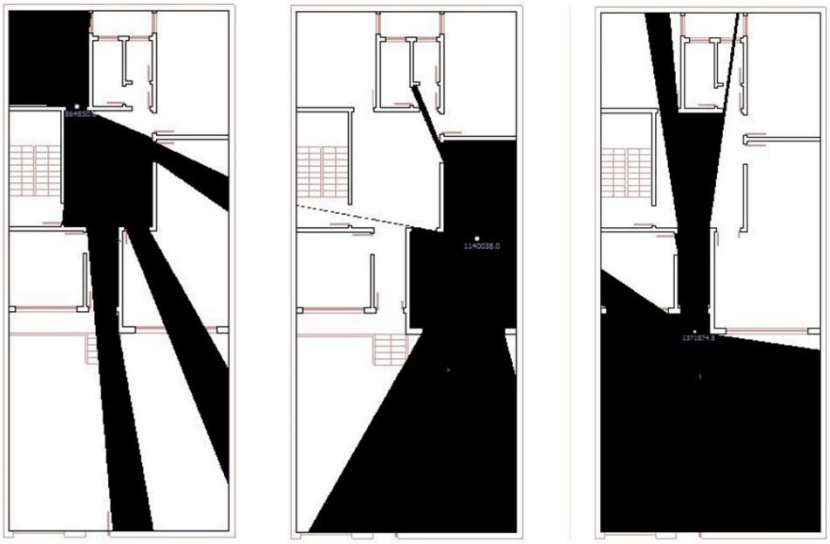
BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.66-b :Behcet sıra evi (S.E.06), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 HAYAT	0,05	0,20	0,19	0,06
2 ODA1	0,01	0,25	0,06	0,01
3 ODA2	0,02	0,22	0,07	0,03
4 YEMEK ODASI	0,03	0,19	0,07	0,04
5 BALKON	0,04	0,21	0,10	0,04
6 M.YEMEK ODASI	0,02	0,24	0,12	0,03
7 MİSAFİR ODASI	0,02	0,23	0,10	0,03
8 MUTFAK	0,01	0,24	0,08	0,02
9 IŞIKLIK	0,01	0,26	0,06	0,01
10 WC	0,02	0,22	0,04	0,02
11 BANYO	0,00	0,28	0,03	0,00
12 KORİDOR	0,04	0,18	0,08	0,04
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,03	0,21	0,09	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,05	0,21	0,15	0,05
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,04	0,18	0,08	0,04
YATAK ODALARI	0,01	0,23	0,07	0,02
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,01	0,25	0,05	0,01
MUTFAK	0,02	0,24	0,08	0,02

Şekil 5.67: Behcet sıra evi (S.E.06), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.66'daki değerler dağılımına göre Behcet sıra evinin en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerleri, açık geçiş mekanında görülmüştür. İkinci sırada koridor, üçüncü sırada misafir ve yemek odası bulunmaktadır. En son sırada ise mutfak, odalar ve servis alanları yer almaktadır. Derinlik değerlerini ele aldığımızda diğer değerler ile ters orantılı olarak, en yüksek derinlik değerleri servis alanlarında ve yatak odalarındadır. Açık ve kapalı geçiş mekanları ise en düşük derinlik değerine sahipler. Şekil 5.68 ve 5.69'da Behcet sıra evinin eşgörüş analizlerinden elde edilen şemalar ve değerler tablosu verilmiştir.

Şekil 5.68: Behcet sıra evi (S.E.06), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0007	1,1400
EBEVEYN ODASI	0,0010	0,0865
KORİDOR	0,0009	1,3719

Şekil 5.69: Behcet sıra evi (S.E.06), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Behcet sıra evinin girişi hayattan olduğundan dolayı evin koidoru daha geniş bir alana açılmaktadır. Bu durum da eşgörüş analiz sonuçlarını etkilemektedir. Koridordan sonra en yüksek eşgörüş alan değerine sahip mekan misafir odasıdır. Ebeveyn odası ise en düşük değer ile en mahrem alandır.

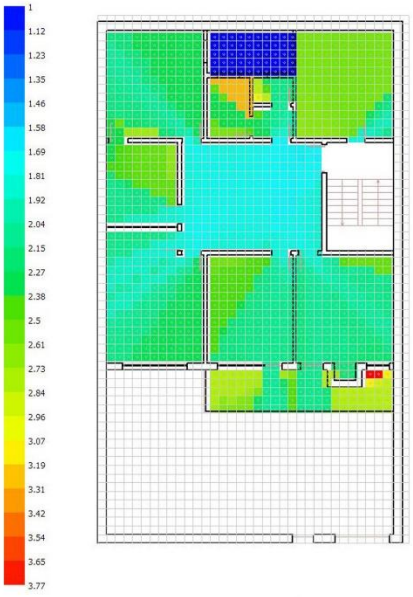
Analiz 17'de Fethi sıra evi örneği incelenmiş ve sentaktik analiz sonuçları gösterilmiştir.

Analiz 17: Fethi Evi (S.E.07), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

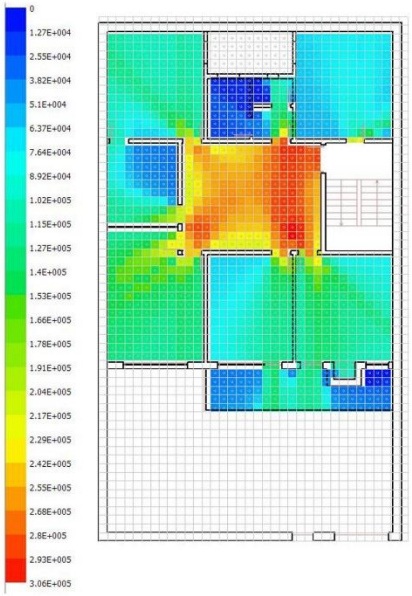
Fethi sıra evinde, diğer orta hollü sıra evlerde olduğu gibi, evin orta bölümünde oturma ve yemek yeme odası bulunmaktadır. Orta hol aynı zamanda evin tüm mekanlarının ulaşımını sağlamaktadır. Binanın zemin katı otopark ve depo olarak kullanılmaktadır, bu yüzden evin girişi, merdivenlerden geçerek evin orta holüne bağlanmaktadır. Mutfak ve oda arka cephede kaldığından, ışıklık vasıtasıyla havalanıp aydınlanmaktadır. Diğer iki oda ve misafir odası bahçeye bakacak şekilde konumlanmıştır. Şekil 5.70-a ve 5.70-b'de Fethi sıra evinin plan şeması ve analizlerden elde edilen şemalar gösterilmiştir.

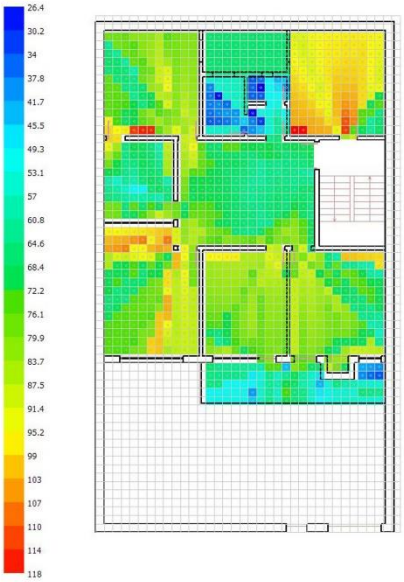
Şekil 5. 70-a: Fethi evi (S.E.07), plan şeması.

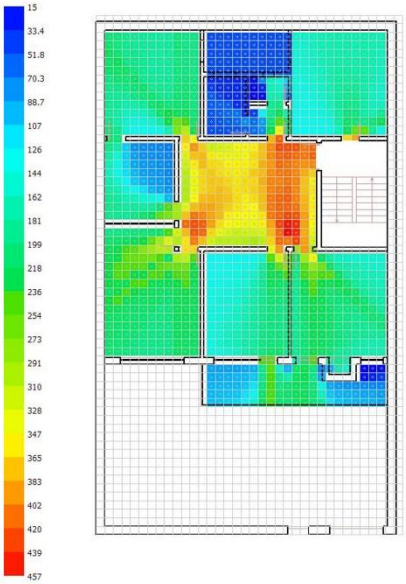
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.70-b : Fethi sıra evi (S.E.07), plan şeması ve analizler.

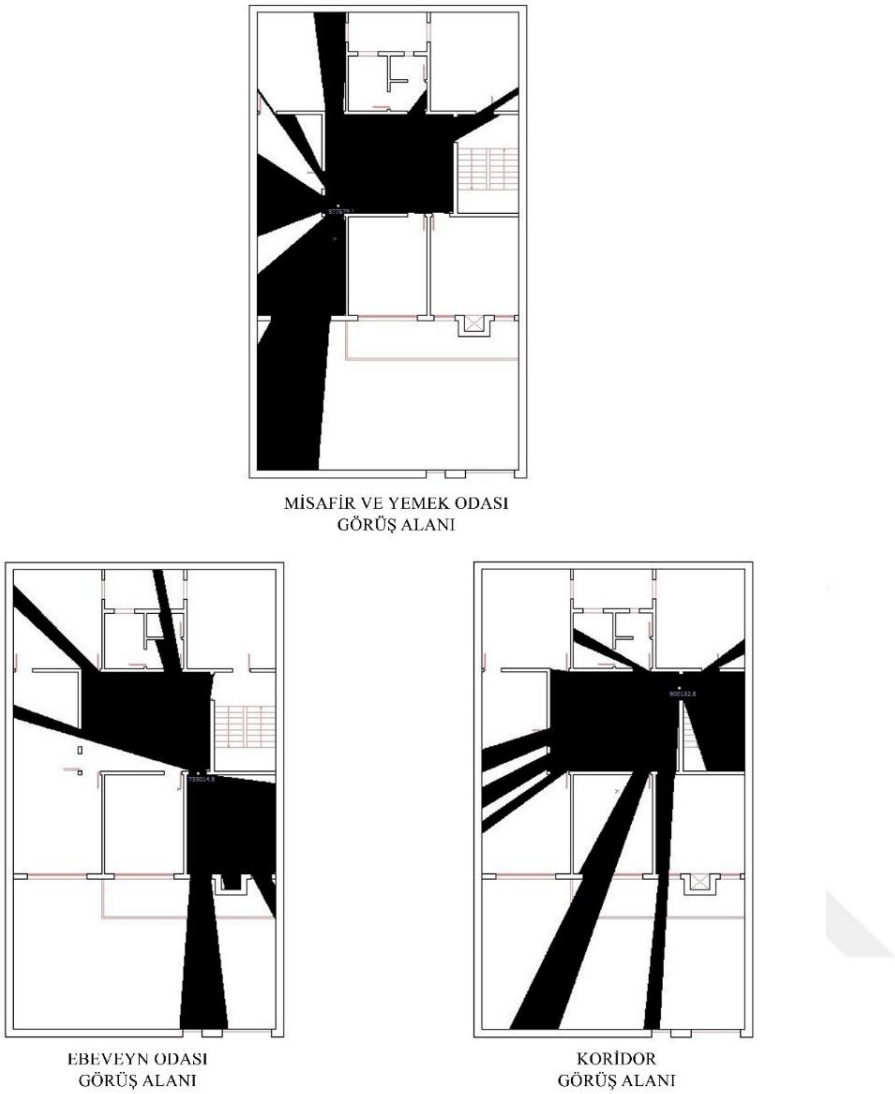
Şekil 5.71'de evin sentaktik analizlerden elde edilen tüm değerler gösterilmiştir.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,02	0,22	0,08	0,02
2 ODA2	0,01	0,23	0,08	0,02
3 ODA3	0,01	0,23	0,09	0,02
4 YEMEK ODASI	0,03	0,17	0,07	0,04
5 BALKON	0,01	0,27	0,05	0,01
6 M.YEMEK ODASI	0,01	0,23	0,07	0,02
7 MİSAFİR ODASI	0,02	0,20	0,09	0,02
8 MUTFAK	0,01	0,22	0,09	0,02
9 WC	0,01	0,23	0,05	0,02
10 BANYO	0,00	0,27	0,05	0,01
11 IŞIKLIK		0,10	0,07	0,00
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,02	0,20	0,08	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,27	0,05	0,01
YATAK ODALARI	0,01	0,22	0,08	0,02
WC+BANYO+IŞIKLIK	0,01	0,20	0,05	0,01
MUTFAK	0,02	0,22	0,09	0,02

Şekil 5.71: Fethi evi (S.E.07), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.71'deki değerlerin dağılımdan elde edilen bilgilere göre, Fethi sıra evinin en yüksek bütünleşme ve bağlantısallık değeri, orta holdeki yemek odasında görülmüştür. İşlevsel bölgelere göre bakıldığında en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerinin, misafir odası ve yemek odasının yanısıra mutfakta olduğu görülmektedir. Yatak odaları, servis alanları ve balkon ise en düşük değerlere sahiptir. Açık geçiş mekanı en yüksek derinlik değeri ile en düşük bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine sahiptir. Servis alanlarının derinlik değerleri yüksek değildir ve en düşük bütünleşme değerine sahiptir.

Şekil 5.72 ve 5.73'te Fethi sıra evinin eşgörüş plan şemaları ile eşgörüş değerlerinin dağlım tablosu gösterilmiştir.

Şekil 5.72: Fethi sıra evi (S.E.07), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0010	0,0978
EBEVEYN ODASI	0,0008	0,0725
KORİDOR	0,0013	0,0900

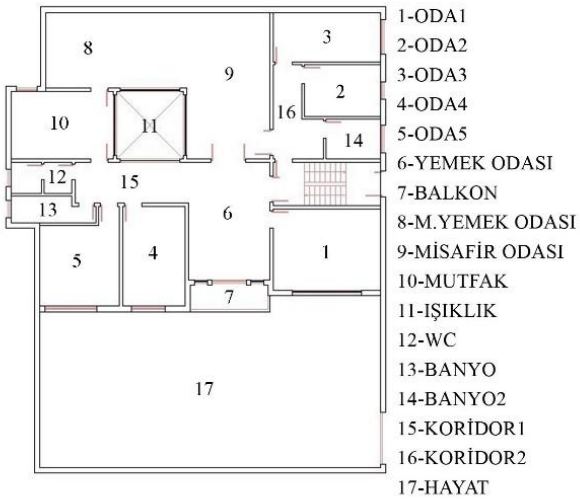
Şekil 5.73: Fethi sıra evi (S.E.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Fethi sıra evinin plan şemasına bakıldığında bina girişi, misafir odası girişi ve ebeveyn odası girişinin çok yakın şemalara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu benzerliği eşgörüş değerleri de desteklemektedir. Üç mekanın alan ve çevre eşgörüş değerleri çok yakındır. En düşük değer az farkla ebeveyn odasındadır. Koridor ile misafir odasının bahçeye pencereleri olmasından dolayı görüş açıları fazladır ve algılanabilir yüzeyler bu mekanlarda daha yüksek olmuştur.

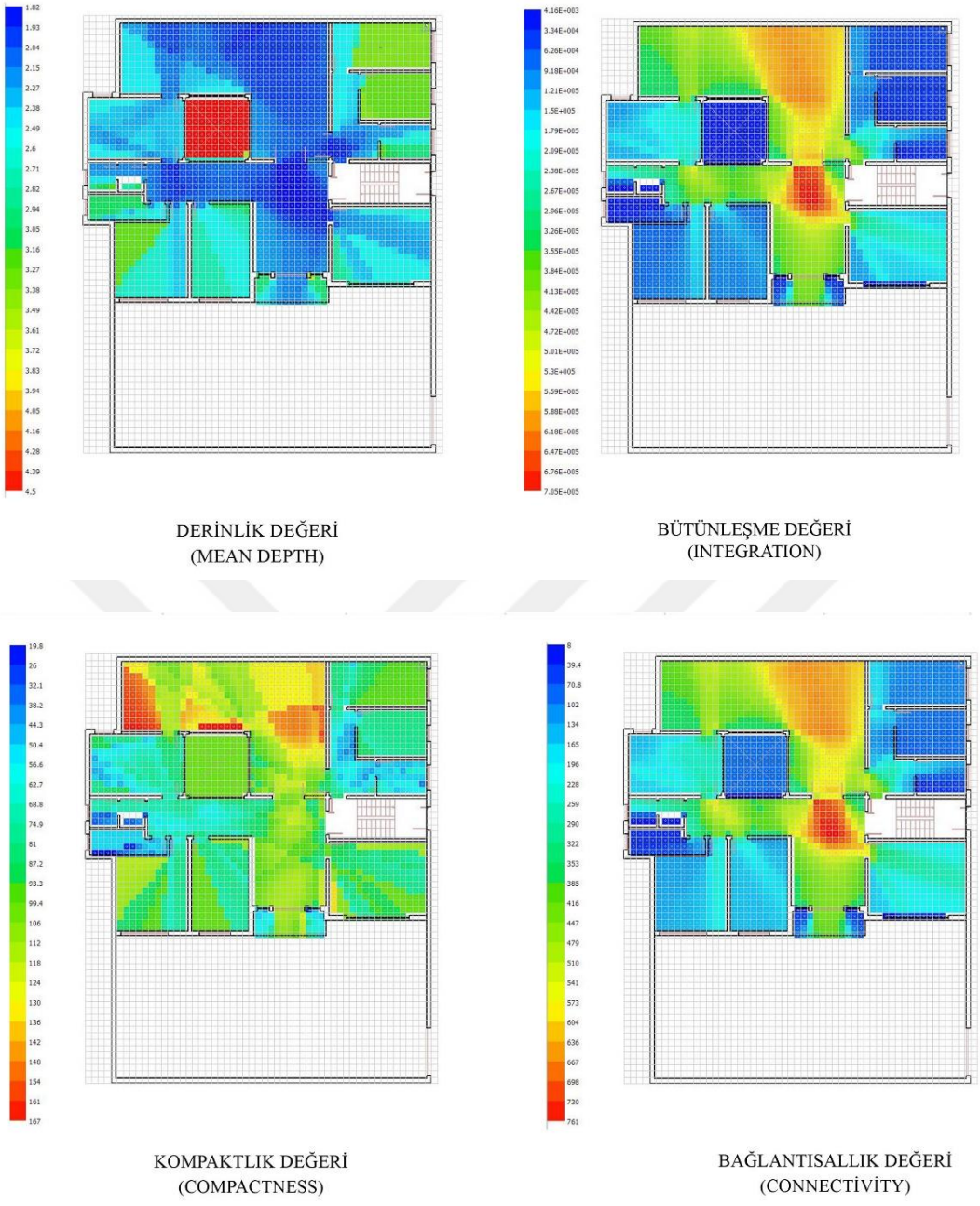
Analiz 18'de ise Dr. Fagih sıra evi plan şeması ve analiz sonuçları gösterilmiştir.

Analiz 18: Dr. Fagih Sıra Evi (S.E.08), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Dr. Fagih sıra evi iki katlıdır. Zemin kat otopark ve depo ve birinci kat konut olarak kullanılmaktadır. Evin girişi merdivenlerden üst kata doğrudur. Merdivenlerden orta hole veya odalara giden koridora bağlantı bulunmaktadır. Orta holden yine diğer odalara, servis alanlarına ve mutfağa koridor ile geçilmekte veya misafir odasına ulaşılabilmektedir. Mutfak ve salon arasında büyük ışıklık hacmi bulunmaktadır. Orta holden bahçeye doğru açılan büyük pencerelerden balkona geçilir. Şekil 5.74-a'da plan şeması gösterilmiştir. Şekil 5.74-b'de tüm evin mekanlarının sentaktik değerinin dağılımı şemalar ise gösterilmiş ve Şekil 5.74'te değerler verilmiştir.

Şekil 5.74-a: Dr. Fagih evi (S.E.08), plan şeması ve analizler.

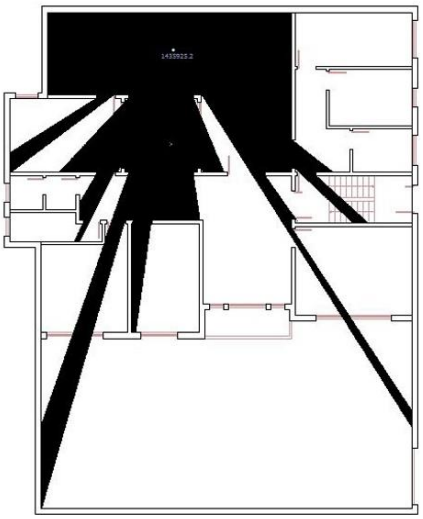
Şekil 5.74-b: Dr. Fagih evi (S.E.08), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,02	0,24	0,10	0,03
2 ODA2	0,01	0,30	0,07	0,01
3 ODA3	0,01	0,28	0,08	0,02
4 ODA4	0,01	0,27	0,08	0,02
5 ODA5	0,01	0,26	0,08	0,02
6 YEMEK ODASI	0,05	0,21	0,10	0,05
7 BALKON	0,02	0,26	0,08	0,02
8 M.YEMEK ODASI	0,04	0,23	0,13	0,05
9 MİSAFİR ODASI	0,05	0,22	0,12	0,06
10 MUTFAK	0,02	0,23	0,07	0,03
11 IŞIKLIK	0,00	0,36	0,10	0,01
12 WC	0,02	0,26	0,05	0,02
13 BANYO	0,01	0,26	0,04	0,01
14 BANYO2	0,01	0,28	0,05	0,01
15 KORİDOR1	0,04	0,21	0,07	0,04
16 KORİDOR2	0,02	0,22	0,06	0,03
MİSAFİR O.+M.Y.O.+Y.O.	0,05	0,22	0,12	0,05
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,26	0,08	0,02
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,03	0,22	0,06	0,04
YATAK ODALARI	0,01	0,27	0,08	0,02
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,01	0,29	0,06	0,01
MUTFAK	0,02	0,23	0,07	0,03

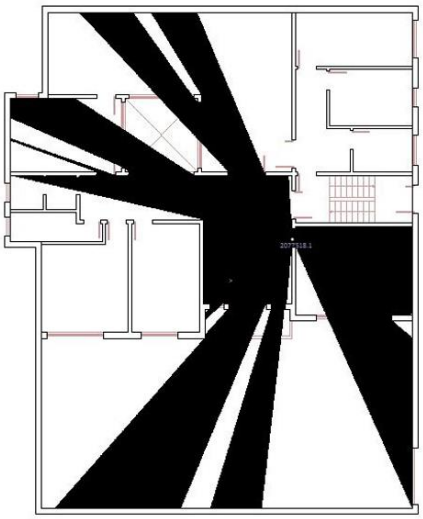
Şekil 5.75: Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), değerlerin dağılımı.

Dr. Fagih sıra evinin sentaktik analizlerden elde edilen değerler şekil 5.75'te gösterilmiştir. Bu değerler ışığında evin en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerinin orta holdeki yemek odasında ve misafir odasında olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada koridorlar ve kapalı geçiş mekanları bulunmaktadır. Bunlardan sonra mutfak ile balkon, en sonda da servis alanları gelmektedir. Bu örnekteki değerler birbirini destekler şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda en düşük derinlik değeri olan orta hol ve misafir odası en yüksek bütünleşme değerine sahipken, en yüksek derinlik değeri olan servis alanları da en düşük bütünleşme, bağlantısallık ve kompaktlık değerlerine sahiptir. Böylece derinlik değeri ile diğer değerler arasında ters orantı olduğu görülebilir.

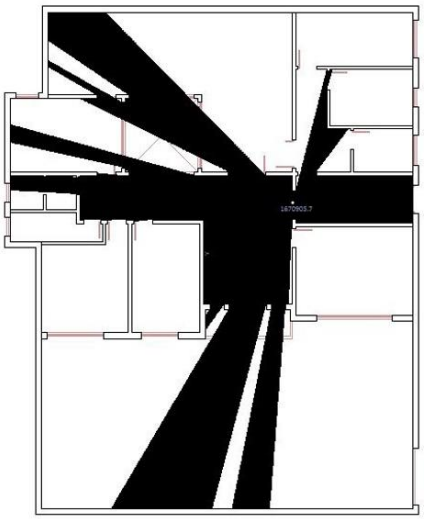
Şekil 5.76 ve 5.77'de Dr. Fagih sıra evinin eşgörüş analizlerinden elde edilen eşgörüş alan ve çevre değerleri, şema ve tablo şeklinde gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.76: Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0017	1,4359
EBEVEYN ODASI	0,0020	2,0775
KORİDOR	0,0018	1,6709

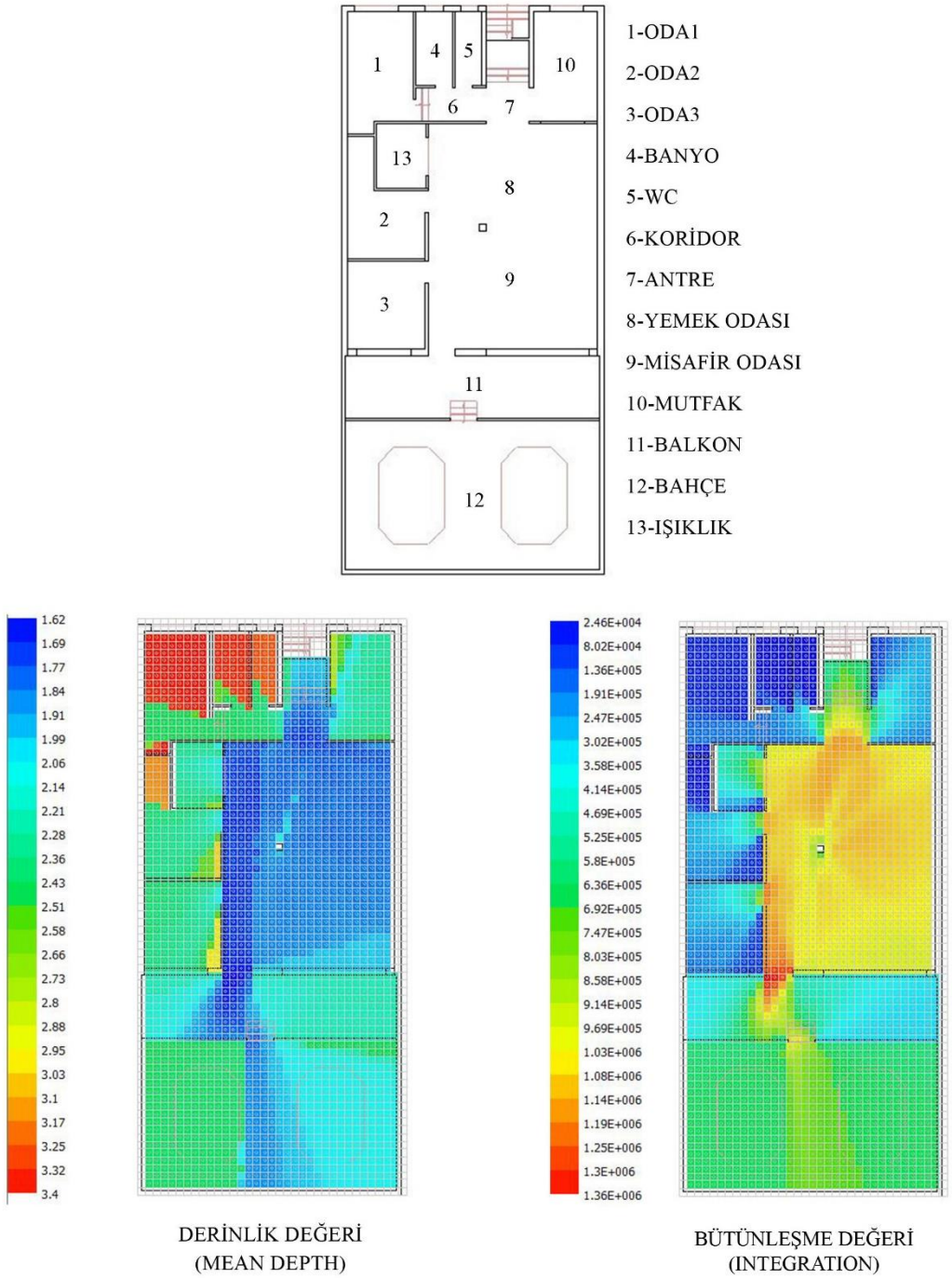
Şekil 5.77: Dr. Fagih sıra evi (S.E.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Dr. Fagih sıra evindeki eşgörüş değerinin dağılımına göre ebeveyn odası en yüksek alan ve çevre değeri ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada koridor ve en son sırada ise misafir odası yer almaktadır. Bu bağlamda misafir odasının arka cephede yer alması ve dış cephe ve hayat ile ilişkisinin az olması, en düşük eşgörüş değerine sahip olmasını açıklamaktadır. Diğer taraftan, ebeveyn odasının hayata açılan penceresinin olması ve orta hole yakın olması da bu mekanın en yüksek eşgörüş alanı olmasını açıklar.

Analiz 19 bölümünde Kanberi sıra evinin sentaktik analiz sonuçları tablolar ve şemalar şeklinde gösterilmiştir.

Analiz 19: Kanberi Sıra Evi (S.E.09), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

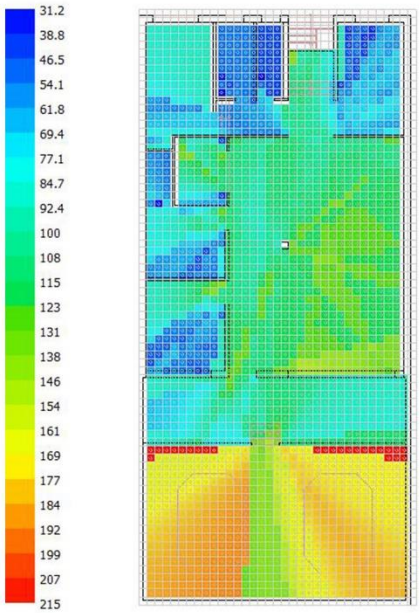
Kanberi evi tek katlıdır ve sokaktan girişlidir. Bahçeye misafir odasından ulaşılmaktadır. Evin girişindeki antreden mutfağa, bir odaya ve banyoya ulaşılmaktadır. Diğer taraftan da antreyi geçip yemek odasına ulaşılmaktadır. Yemek odası ile misafir odası iç içe girmiş durumda tek büyük bir mekan olarak görülmektedir. İki fonksiyon sadece mobilya ve tefriş ile ayrılmış durumdadır. Diğer iki odaya da yemek odasından ulaşılmaktadır ve iki oda arasında ışık problemini çözmek için ışıklık kullanılmıştır. Şekil 5.78-a ve 5.78-b'de Kanberi sıra evinin plan şeması ve analiz sonuçları gösterilmiştir.

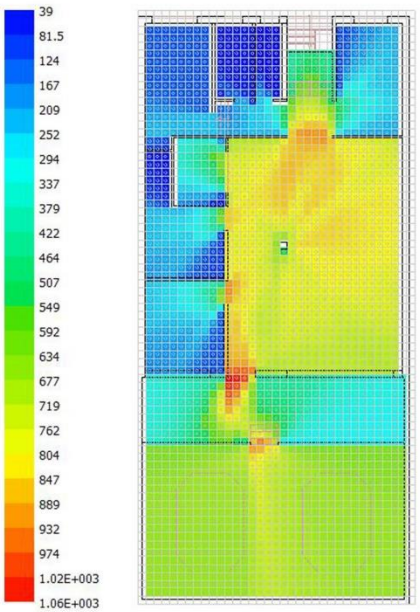
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

Şekil 5.78-a: Kanberi sıra evi (S.E.09), plan şeması ve analizler.

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

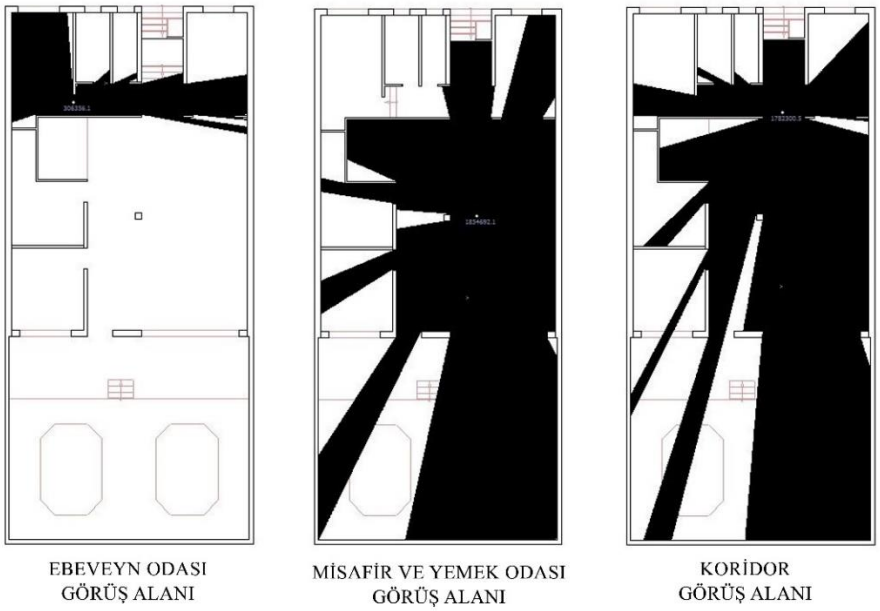
Şekil 5.78-b: Kanberi sıra evi (S.E.09), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,01	0,28	0,07	0,02
2 ODA2	0,03	0,26	0,08	0,03
3 ODA3	0,04	0,24	0,09	0,03
4 BANYO	0,01	0,28	0,04	0,01
5 WC	0,01	0,30	0,05	0,01
6 KORİDOR	0,03	0,26	0,07	0,02
7 ANTRE	0,08	0,20	0,09	0,07
8 YEMEK ODASI	0,10	0,19	0,11	0,08
9 MİSAFİR ODASI	0,11	0,19	0,12	0,08
10 MUTFAK	0,03	0,23	0,07	0,03
11 BALKON	0,08	0,20	0,09	0,07
12 BAHÇE	0,07	0,21	0,14	0,06
13 IŞIKLIK	0,04	0,23	0,09	0,03
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,10	0,19	0,12	0,08
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,07	0,20	0,12	0,07
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,05	0,23	0,08	0,05
YATAK ODALARI	0,03	0,26	0,08	0,02
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,02	0,27	0,06	0,02
MUTFAK	0,03	0,23	0,07	0,03

Şekil 5.79: Kanberi sıra evi (S.E.09), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.79 tablosundaki değerler dağılımına göre Kanberi sıra evinin en bütünleşik mekanı misafir odası ve yemek odasıdır. Misafir odası evin en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine, öte yandan da en düşük derinlik değerine sahiptir. İkinci sıradaki mekan ise açık geçiş mekanları olan balkon ve Hayat'tır. Daha sonra koridor, mutfak ve yatak odaları gelmektedir. Servis alanları ise evin en derin mekanları olarak en düşük bütünleşme değerini almıştır.

Şekil 5.80 ve 5.81'de Kanberi sıra evinin eşgörüş değerinin dağılımı şemalar ve tablo olarak gösterilmiştir.

Şekil 5.80: Kanberi sıra evi (S.E.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Şemalardan görüldüğü gibi evin misafir odası ve yemek yeme alanı tek parça büyük bir mekandır. Böylece eşgörüş analizlerinde de ortaya çıktığı gibi eve giren kişi en fazla alanı, antreden sonra misafir odasına girişte algılayabilmektedir. Nitekim misafir odasından diğer odalara, balkona ve bahçeye açılan kapı ve pencerelerin olması da bu mekanın evin merkezi mekanı olmasını sağlamaktadır.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0012	1,8547
EBEVEYN ODASI	0,0005	0,0306
KORİDOR	0,0015	1,7823

Şekil 5.81: Kanberi sıra evi (S.E.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

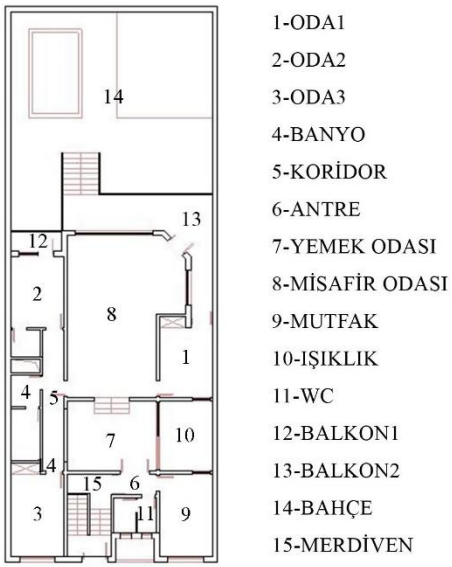
Şekil 5.81 tablosundaki değere göre de evin en yüksek eşgörüş alanı misafir odasında ve ikinci sırada giriş koridorundadır. Ebeveyn odası en düşük değer ile evin en mahrem alanında konumlanmıştır.

Analiz 20 bölümünde son sıra ev örmeği olan Nasrullahi sıra evi irdelenmiş ve sentaktik analizlerin sonuçları açıklanmıştır.

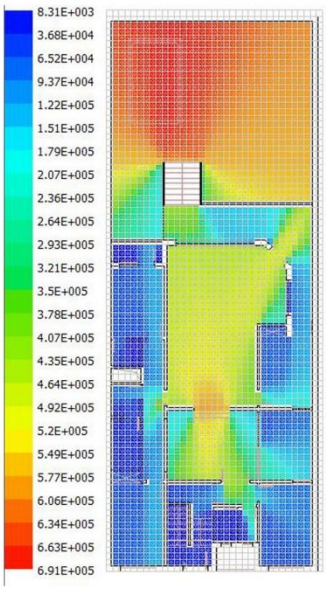
Analiz 20: Nasrullahi Sıra Evi (S.E.10), Plan Şeması, Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Nasrullahi sıra evi iki katlıdır. Zemin kat konut alanı ve bodrum katı otopark ve depo olarak kullanılmaktadır. Bodrum katı kot farkından dolayı bahçe tarafından açığa çıkmaktadır. Evin girişi cadde tarafındandır ve antreden sonra evin orta aksında iki kademeden oluşan mekanda oturma odası ve misafir odası bulunmaktadır. Mutfak evin giriş antresine yakındır ve iki oda koridor ile misafir odasından ayrılmıştır. Diğer odaya misafir odası girişinden ulaşılmaktadır. Mutfak, oda ve oturma odası arasında ışıklık bulunmaktadır.

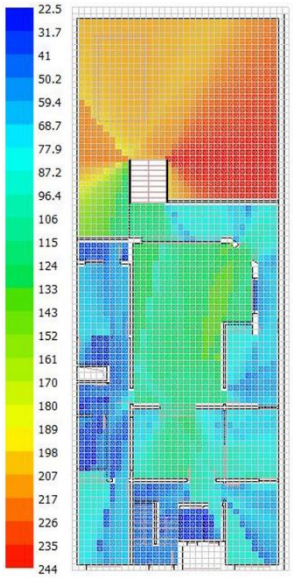
Şekil 5.82'de evin plan şeması ve analizlerden elde edilen şemalar gösterilmiştir. Şekil 5.83'de ise tüm sentaktik değerin dağılımı tabloda gösterilmiştir.

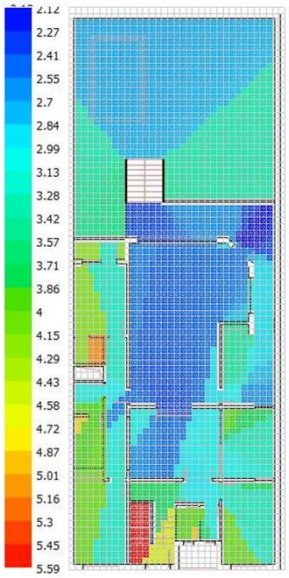
1-ODA1
2-ODA2
3-ODA3
4-BANYO
5-KORİDOR
6-ANTRE
7-YEMEK ODASI
8-MİSAFİR ODASI
9-MUTFAK
10-IŞIKLIK
11-WC
12-BALKON1
13-BALKON2
14-BAHÇE
15-MERDİVEN

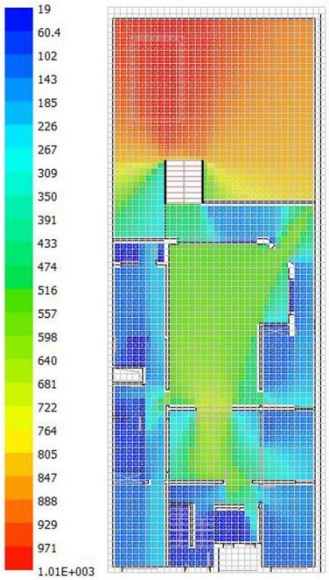
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

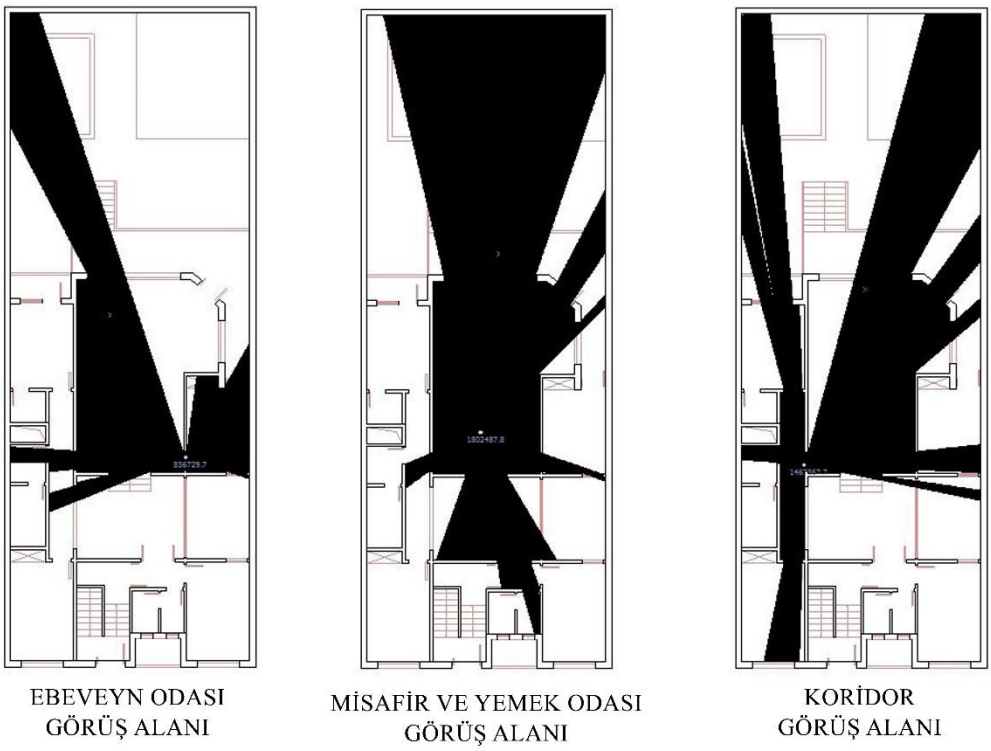
Şekil 5.82: Nasrullahi sıra evi (S.E.10), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 ODA1	0,01	0,30	0,06	0,02
2 ODA2	0,01	0,36	0,06	0,02
3 ODA3	0,01	0,36	0,07	0,02
4 BANYO	0,01	0,38	0,04	0,01
5 KORİDOR	0,02	0,29	0,06	0,03
6 ANTRE	0,02	0,31	0,07	0,03
7 YEMEK ODASI	0,04	0,27	0,09	0,04
8 MİSAFİR ODASI	0,04	0,27	0,01	0,05
9 MUTFAK	0,01	0,35	0,07	0,02
10 IŞIKLIK	0,01	0,36	0,08	0,02
11 WC	0,02	0,38	0,05	0,02
12 BALKON1	0,01	0,37	0,04	0,01
13 BALKON2	0,03	0,26	0,08	0,03
14 BAHÇE	0,05	0,29	0,18	0,07
15 MERDİVEN	0,01	0,44	0,05	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,04	0,27	0,10	0,04
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,03	0,31	0,10	0,04
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,30	0,07	0,03
YATAK ODALARI	0,01	0,34	0,06	0,02
BANYO+WC+IŞIKLIK	0,01	0,37	0,06	0,02
MUTFAK	0,01	0,35	0,07	0,02

Şekil 5.83: Nasrullahi sıra evi(S.E.10), değerlerin dağılımı.

Nasrullahi sıra evi analizlerinden elde edilen değerlere göre misafir ve yemek odası evin en merkezi ve en bütünleşik mekanıdır. Aynı zamanda evin en düşük derinlik değerine sahip olan misafir odası ve yemek odası, en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerine de sahiptir. İkinci sırada balkon ve Hayat bulunmaktadır. Üçüncü sırada olan antreden sonrada yatak odaları, mutfak ve servis alanları sıralanmaktadır.

Şekil 5.84 ve 5.85'te Nasrullahi sıra evinin eşgörüş analiz sonuçları şemalar ve değerlerin dağılım tablosu olarak gösterilmiştir.

Şekil 5.84: Nasrullahi sıra evi (S.E.10), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,106	1,800
EBEVEYN ODASI	0,084	0,080
KORİDOR	0,168	1,470

Şekil 5.85: Nasrullahi sıra evi (S.E.10), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Nasrullahi sıra evinin eşgörüş değerlerine göre misafir odası birinci sırada ve koridor ikinci sırada yer almaktadır. Ebeveyn odası ise en son sıradadır. Bu bağlamda en yüksek eşgörüş alan değeri olan misafir odası evin en sosyal mekanıdır.

Örnekler Tebriz'in tarihi yapılarının etrafında gelişen ve şehrin eski mahallelerine komşu yeni mahallelerinden seçilmiştir. Bu örnekler 1940-1990 seneleri arasında inşa edilmiştir. Sıra evlerin plan şemalarına uygulanan sentaktik analizler sonucunda elde edilen bütünleşme, derinlik, kompaktlık, ve bağlantısallık değerleri, şekil 5.86-a ve 5.86-b'de gösterilmiştir. Bu tabloda daha önceki şekil 5.43-a ve 5.43-b gibi tüm örnekler (S.E 01-S.E.10) altı fonksiyona göre ayrılmış; beş analiz sonucu ayrı ayrı ve ortalama değerler olarak verilmiştir.

		S.E.01 Ali Çeragi	S.E.02 Meryam	S.E.03 Seracmir	S.E.04 Dr. Rava	S.E.05 Hüseyni	S.E.06 Behcat	S.E.07 Fathi	S.E.08 Dr.Fagih	S.E.09 Kanberi	S.E.10 Nassrollahi	ORTALAMA
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,25	0,53	0,48	0,14	0,15	0,30	0,18	0,47	1,05	0,40	0,40
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,30	0,62	1,43	0,22	0,20	0,48	0,70	0,19	0,73	0,26	0,51
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,20	0,54	1,10	0,21	0,15	0,38		0,32	0,59	0,15	0,40
	YATAK ODALARI	0,13	0,24	0,28	0,11	0,10	0,15	0,13	0,12	0,26	0,11	0,16
	BANYO+WC	0,12	0,21	0,30	0,10	0,06	0,09	0,07	0,09	0,20	0,13	0,14
	MUTFAK	0,17	0,19	0,20	0,11	0,11	0,15	0,14	0,20	0,32	0,09	0,17
	ORTALAMA	0,20	0,39	0,63	0,15	0,13	0,26	0,24	0,23	0,53	0,19	0,29
DERİNLİK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,26	0,22	0,23	0,23	0,27	0,21	0,20	0,22	0,19	0,27	0,23
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,24	0,24	0,20	0,21	0,27	0,21	0,27	0,26	0,20	0,31	0,24
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,26	0,19	0,19	0,21	0,25	0,18		0,22	0,23	0,30	0,23
	YATAK ODALARI	0,29	0,25	0,26	0,25	0,28	0,23	0,22	0,27	0,26	0,34	0,27
	BANYO+WC	0,29	0,28	0,27	0,26	0,34	0,25	0,20	0,29	0,27	0,37	0,28
	MUTFAK	0,27	0,24	0,24	0,27	0,27	0,24	0,22	0,23	0,23	0,35	0,26
	ORTALAMA	0,27	0,24	0,23	0,24	0,28	0,22	0,22	0,25	0,23	0,32	0,25

Şekil 5.86-a: 1940-1990 arası Tebriz sıra evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama entegrasyon ve derinlik değerleri.

		S.E.01 Ali Çeragi	S.E.02 Meryam	S.E.03 Seracmir	S.E.04 Dr. Rava	S.E.05 Hüseyni	S.E.06 Behcat	S.E.07 Fathi	S.E.08 Dr.Fagih	S.E.09 Kanberi	S.E.10 Nassrollahi	ORTALAMA
KOMPAKTLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,87	1,07	0,88	0,81	0,84	0,89	0,77	1,15	1,16	1,02	0,95
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,20	1,30	1,84	1,64	1,05	1,46	0,53	0,78	1,17	1,03	1,20
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,63	1,03	0,98	0,61	0,65	0,79		0,62	0,83	0,66	0,75
	YATAK ODALARI	0,78	0,98	0,70	0,74	0,67	0,69	0,83	0,82	0,79	0,65	0,76
	BANYO+WC	0,59	0,66	0,33	0,45	0,57	0,48	0,53	0,61	0,61	0,56	0,54
	MUTFAK	0,77	0,58	0,64	0,60	0,57	0,78	0,85	0,71	0,68	0,67	0,69
	ORTALAMA	0,81	0,94	0,90	0,81	0,73	0,85	0,70	0,78	0,87	0,76	0,81
BAĞLANTISALLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,35	0,49	0,39	0,30	0,28	0,35	0,27	0,51	0,80	0,44	0,42
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,36	0,54	0,82	0,32	0,34	0,50	0,14	0,22	0,66	0,37	0,43
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,25	0,50	0,58	0,25	0,20	0,38		0,36	0,47	0,29	0,33
	YATAK ODALARI	0,19	0,33	0,14	0,18	0,19	0,18	0,22	0,17	0,25	0,17	0,20
	BANYO+WC	0,15	0,23	0,24	0,14	0,93	0,12	0,10	0,12	0,18	0,16	0,24
	MUTFAK	0,23	0,23	0,18	0,17	0,19	0,20	0,25	0,26	0,29	0,17	0,22
	ORTALAMA	0,26	0,39	0,39	0,22	0,36	0,29	0,20	0,27	0,44	0,27	0,29

Şekil 5.86-b: 1940-1990 arası Tebriz sıra evleri ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama kompaktlık ve bağlantısallık değerleri.

Tebriz sıra evlerinin sentaktik analizlerinden elde edilen bütünleşme, derinlik, kompaktlık ve bağlantısallık değerlerin dağılımı, şekil 5.86-a ve 5.86-b'de verilmiştir. Tabloda her binanın işlevsel alanlarının değerleri ayrı ayrı satırlarda sıralanmıştır. Binaların tüm mekansal alanlarının ortalama değeri en sağdaki sütunda ortalama değerler olarak belirtilmiştir. Sıra evlerin diğer ev grupları ile karşılaştırılabilmesi için en sağdaki sütunda toplam ortalama değerleri verilmiştir. Toplam on adet örneğin verileri irdelenmiş; bu bağlamda ilk bütünleşme değerleri ve derinlik değerleri ele alınmıştır. Tüm örneklerin ortalama değerine bakıldığı zaman sıra evlerin en bütünleşik mekanının, geleneksel evlerde olduğu gibi, açık geçiş mekanları olduğu görülür. Sıra evlerde geleneksel evlere göre farklılık kapalı geçiş mekanları ile misafir odası değerleri arasındaki ilişkide görülmüştür ve bu fark, bu iki mekanın eşit ortalama değerlerine sahip olmalarıdır. Öyle ki örnek SE09 ile SE10'da misafir odası bütünleşme değeri kapalı geçiş mekanından daha yüksek ve SE02 ile SE05'te aynı olmuştur. Bu iki mekanın ortalama değerlerinin eşit olması aslında bu dönemki evlerin misafir odasının evin merkezinde olmasına ve diğer mekanlara geçişi ve dağılımı bu mekanın sağlamasına bağlamak mümkündür. Hayat'ın arka cephede olduğu SE09 ve SE10 gibi örneklerde eve açık mekandan giriş yoktur; sokak antre ve koridorla bağlantılıdır. Kapalı geçiş mekanından sonra evin merkezinde bulunan misafir odası en düşük derinlik değeri ile en sığ mekan ve dolayısıyla en bütünleşik mekan olmuştur. Mutfak bütünleşik mekan sıralamasında dördüncü; yatak odaları ile ıslak hacimler sonuncu olarak yer almaktadır.

Sıra evlerin sentaktik değerlerinde derinlik değerinin ortalamasının, bütünleşme değerleri ile ters orantılı olduğu görülmektedir. En derin mekanlar tuvalet, banyo ve yatak odalarıdır. Mutfak, derinlik değerine göre evin orta derinlik değerine sahip mekanıdır. Kapalı geçiş mekanları ile misafir odası eşit değerler ile açık geçiş mekanına göre daha derin mekanlardır. Hayat ve teras ise en sığ mekan ve bina dışına en yakın mekandır.

Diğer taraftan kompaktlık değeri ile bağlantısallık değerinde dağılım ve hiyerarşide benzerlik görülmektedir. Yine en yüksek kompaktlık ve bağlantısallık değeri açık geçiş mekanlarına aittir; fakat misafir odasının kapalı geçiş mekanlarından daha yüksek değeri olduğu görülmektedir. Bu durum da sıra evlerin daha merkezi mekanlara sahip olmasından kaynaklanır. Çoğu evin koridoru çok küçüktür ya da örnek SE07 gibi hiç koridoru yoktur. Böylece hayat ve misafir odası en yüksek

kompaktlık değeri olan mekanlardır. Koridor ve odalar ise eşit değeri olurken en düşük değer mutfak ve banyonda görülmektedir.

Bağlantısallık değerine göre ise açık geçiş mekanı ile misafir odası en yüksek değerler ile eşit olarak en bağlantısal mekanlar olmuşlardır.

5.3 Üçüncü Dönem (1990-2010) Apartmanları Analizleri

Bu bölüm, üçüncü dönemde inşa edilmiş apartmanlar arasından seçilmiş on tanesinin plan şeması üzerinde yapılan analizleri içermektedir. Örnekler yapım yıllarına göre şu şekilde sıralanmaktadır:

	İsim	Örnek No	Yıl
Apartmanlar (1990-2010)	**Partovi Apartmanı**	A.P.T.01	1990
	Partovi II Apartmanı	A.P.T.02	1992
	Partovi III Apartmanı	A.P.T.03	1994
	Navaz Apartmanı	A.P.T.04	1996
	Nima Apartmanı	A.P.T.05	1998
	Vazlizade Apartmanı	A.P.T.06	2000
	Sadati Apartmanı	A.P.T.07	2002
	Tahir Apartmanı	A.P.T.08	2004
	Faraz Apartmanı	A.P.T.09	2006
	Furug Apartmanı	A.P.T.10	2008

Şekil 5.87: 1990-2010 Tebriz apartman evlerinden seçilmiş örneklerin listesi.

Bu örnekler çoğunlukla Tebriz kentinin son elli senede gelişen mahallelerinden seçilmiştir. Bu semtler genellikle şehrin tarihi dokuya sahip çekirdek bölgesi dışında ve doğu kısmında yer almaktadır. Özellikle Valiasr, Şahgölü, Zaferaniye, Abresan bölgelerinden örnekler ele alınmıştır (Şekil 5.88). Mimar Partovi Tebriz'in ilk apartman binalarını tasarlayan mimari ofisin sahibidir. İlk örneklerin çoğunda imzası bulunmaktadır. Çok sayıda örnek içinden farklı plan şemalarına sahip olan ilk üç örnek seçilmiştir. Seçilmiş diğer örnekler Mimar Partovi ile aynı dönem faaliyet gösteren ilk nesil mimarların, son örnekler ise yeni nesil mimarların tasarladığı yapılar içinden seçilmiştir. Böylece hem açık Amerikan mutfaklı ve hem kapalı mutfaklı örnekler farklı görüşleri temsil etmek için seçilmiştir.

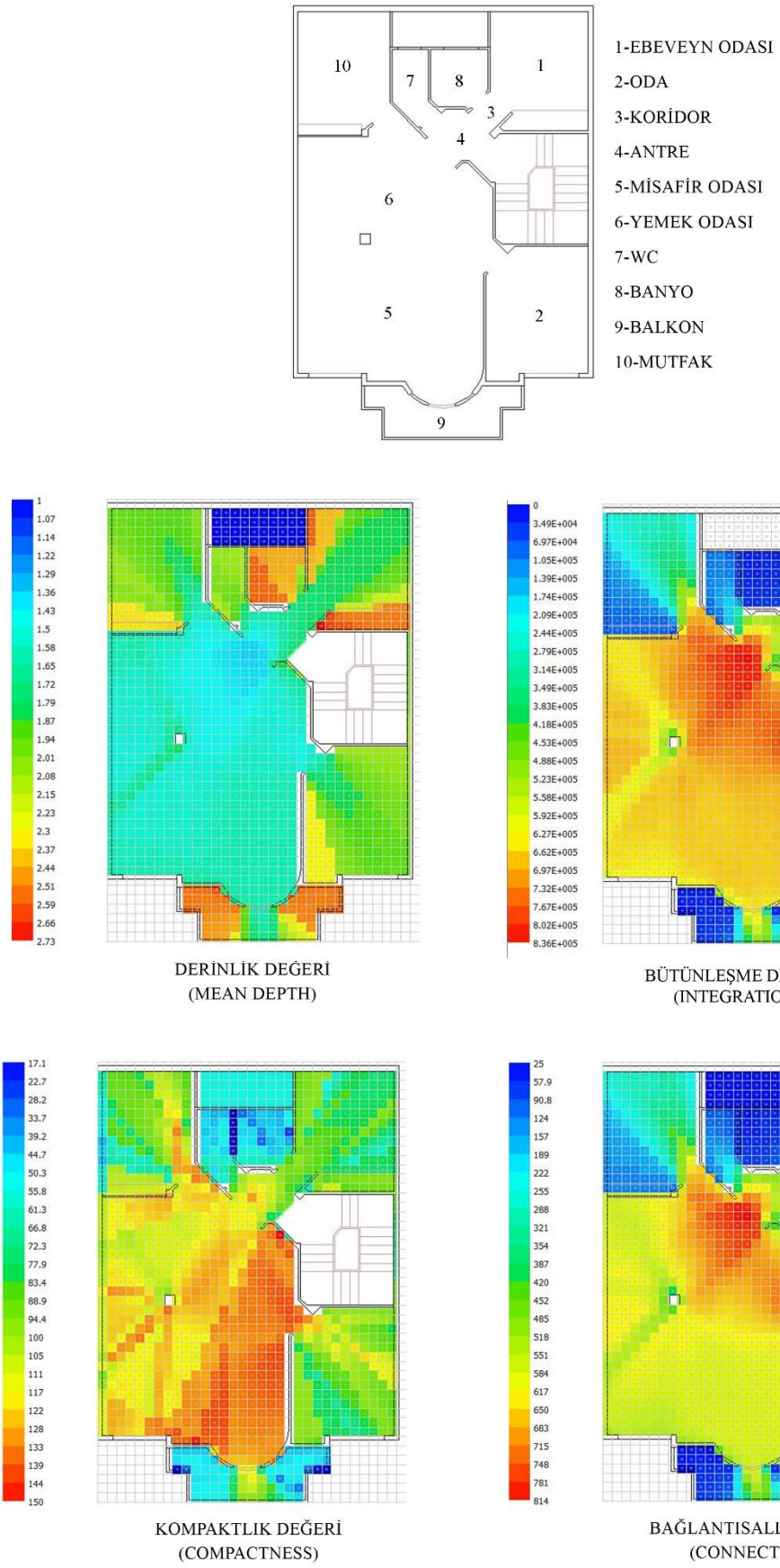

Şekil 5.88: 1990-2010 Tebriz apartman evlerinden seçilmiş örneklerin tebriz haritası üzerinde gösterimi.

Analiz 21 bölümünde apartman örneklerinin birincisi olan Partovi apartmanının analiz sonuçları ve plan şemaları gösterilmiştir.

Analiz 21: Partovi Apartmanı (A.P.01), Plan şeması, Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Bu örnek, iki oda, salon ve açık mutfaklı plan şemasına sahiptir. Yemek odası ve misafir ağırlama odası tek mekan olarak görünse de iki ayrı mekan gibi tefriş edilip kullanılmıştır. Ebeveyn odası ile mutfak arka cephede ve karanlıkta kalmakta, fakat servis alanlarının arkasında yer alan ışıklık vesilesiyle havalanıp güneş ışığı almaktadırlar.

Şekil 5.89: Partovi apartmanı (A.P.01), plan şeması ve analizler.

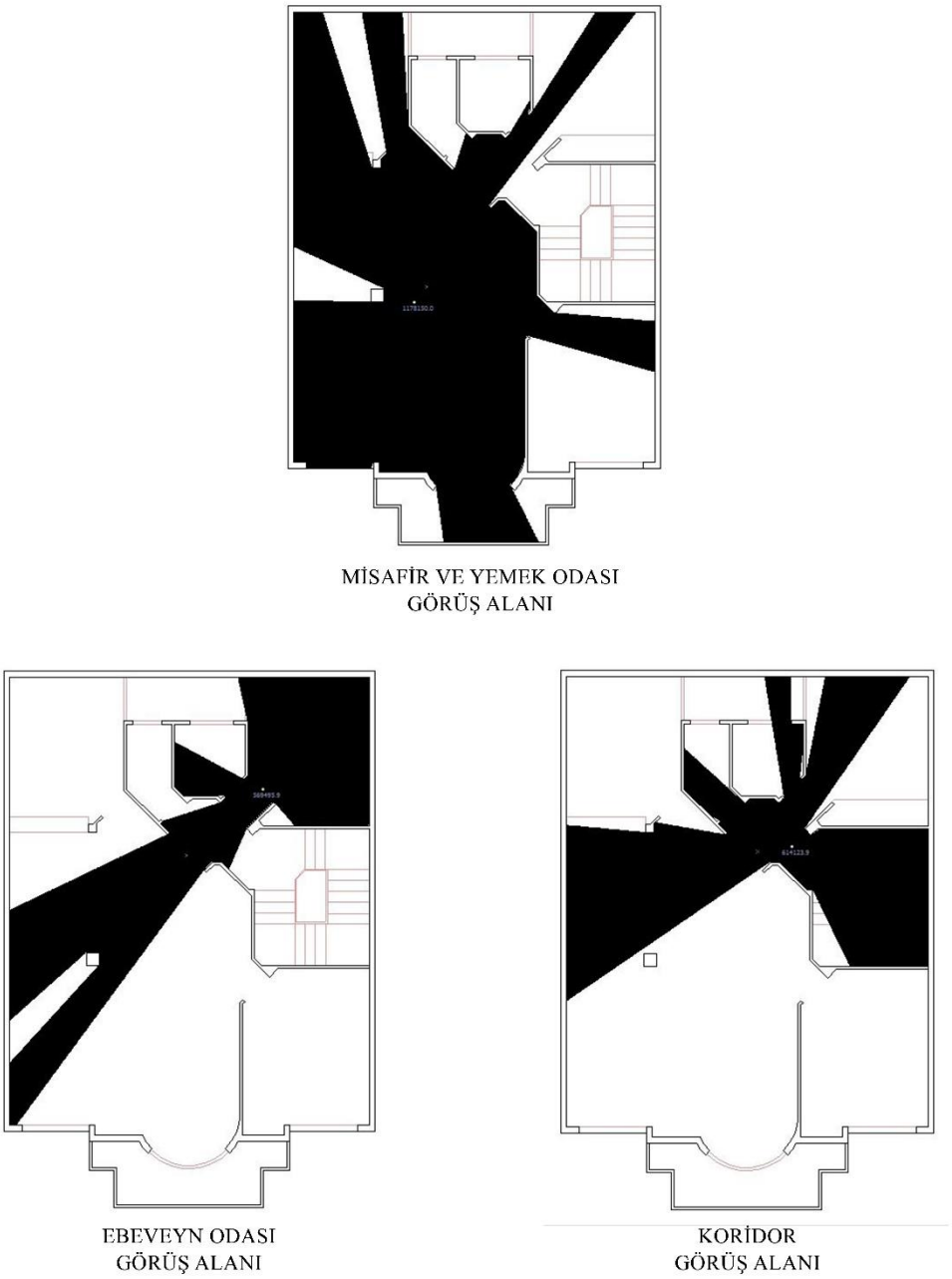
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,02	0,22	0,08	0,02
2 ODA	0,04	0,19	0,10	0,04
3 KORİDOR	0,04	0,18	0,09	0,04
4 ANTRE	0,06	0,16	0,11	0,06
5 MİSAFİR ODASI	0,06	0,16	0,11	0,06
6 YEMEK ODASI	0,07	0,15	0,12	0,06
7 WC	0,02	0,20	0,05	0,02
8 BANYO	0,02	0,23	0,04	0,01
9 BALKON	0,04	0,22	0,06	0,03
10 MUTFAK	0,04	0,20	0,09	0,04
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,06	0,16	0,12	0,06
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,04	0,22	0,06	0,03
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,05	0,17	0,10	0,05
YATAK ODALARI	0,03	0,21	0,09	0,03
BANYO+WC	0,02	0,21	0,05	0,02
MUTFAK	0,04	0,20	0,09	0,04

Şekil 5.90: Partovi apartmanı (A.P.01), değerlerin dağılımı.

Misafir ve yemek odası bölgesi en yüksek ortalama bütünleşme değerine (0,06) sahipken, kapalı geçiş mekanları (antre ve koridor) giriş ve diğer mekanların ortasında olmasından dolayı ikinci sıradaki bütünleşik mekandır. Mutfak ve açık geçiş mekanlar üçüncü sırada olup odalar, banyo ve tuvalet, en düşük bütünleşme değerine sahip olan derin mekanlar olarak tespit edilmiştir.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0009	1,1800
EBEVEYN ODASI	0,0006	0,0569
KORİDOR	0,0007	0,0614

Şekil 5.91: Partovi apartmanı (A.P.01), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

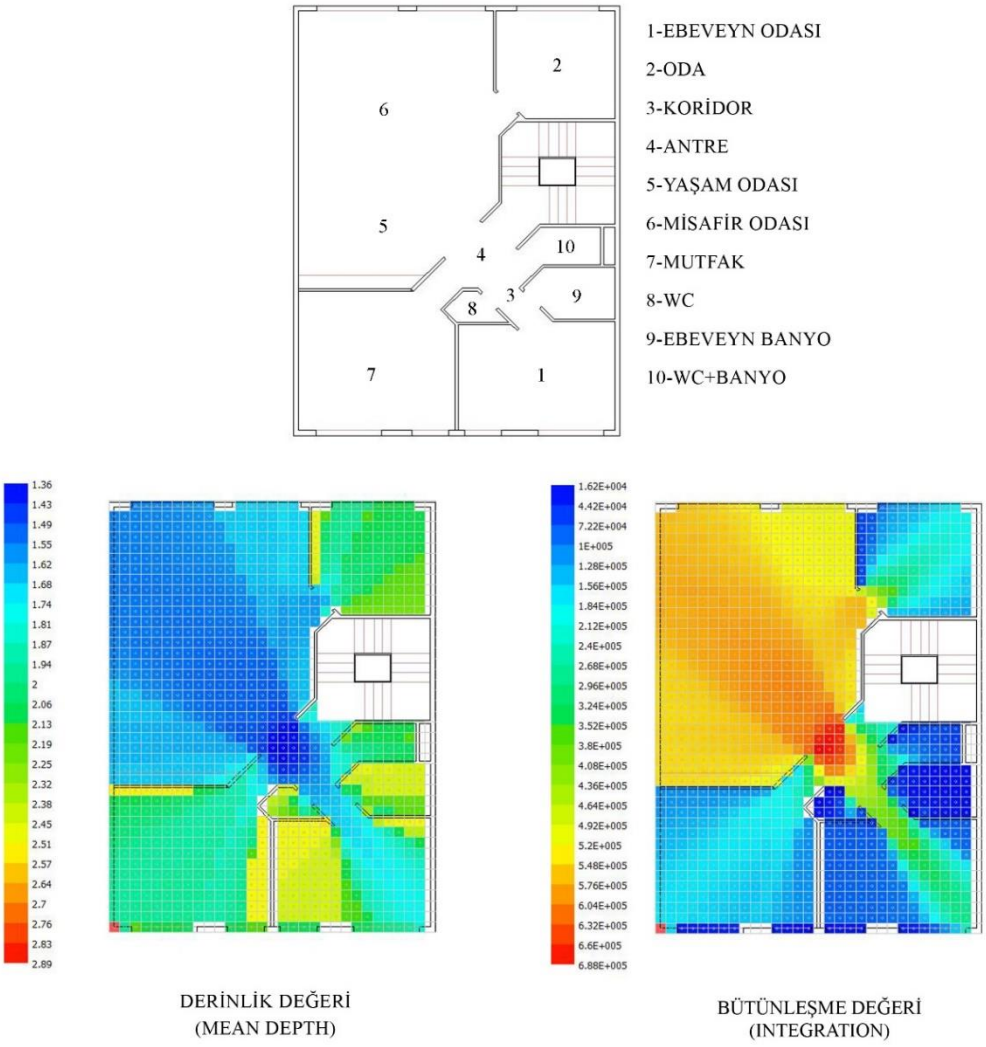

Şekil 5.92: Partovi apartmanı (A.P.01), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

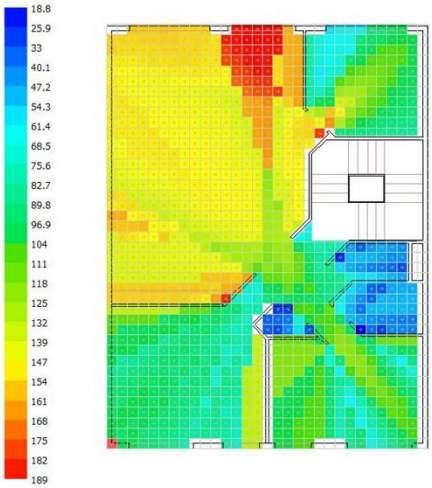
Eşgörüş değerlerini ele aldığımızda misafir ve yemek odasının merkezindeki noktanın en fazla çevre ve alan değerlerine sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada daire giriş koridoru vardır ve ebeveyn odası girişindeki nokta en düşük değere sahiptir.

Analiz 22: Partovi II Apartmanı (A.P.02), Plan şeması ve analizler ve Değerlerin Dağılımı

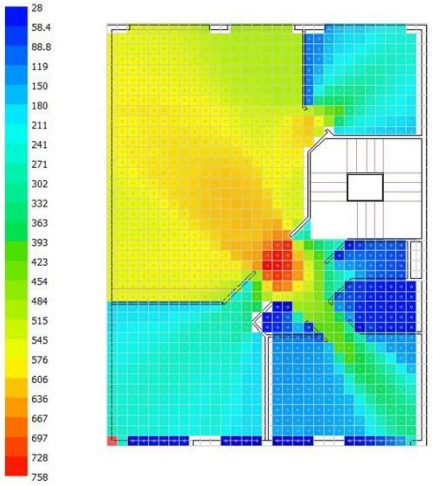
İncelenen ikinci apartman dairesi, yine Mimar Partovi'nin tasarımlarındandır ve açık mutfaklıdır. Daire girişi mutfak ve ebeveyn odası ile banyoya irtibatı sağlayan kare şeklindedir ve merkezi antreye açılmaktadır. Diğer odanın girişi ise salondandır. Misafir odası (0.56) ile en yüksek ortalama bütünleşmeye değerine sahiptir ve bu değeri (0.41) ile geçiş mekanları olan antre ve koridor takip etmektedir. Odaların biri salondan geçişli olduğundan dolayı odaların ortalama bütünleşme değerinin mutfaktan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 5. 93-a: Partovi II apartmanı (A.P.02), plan şeması ve analizler.

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

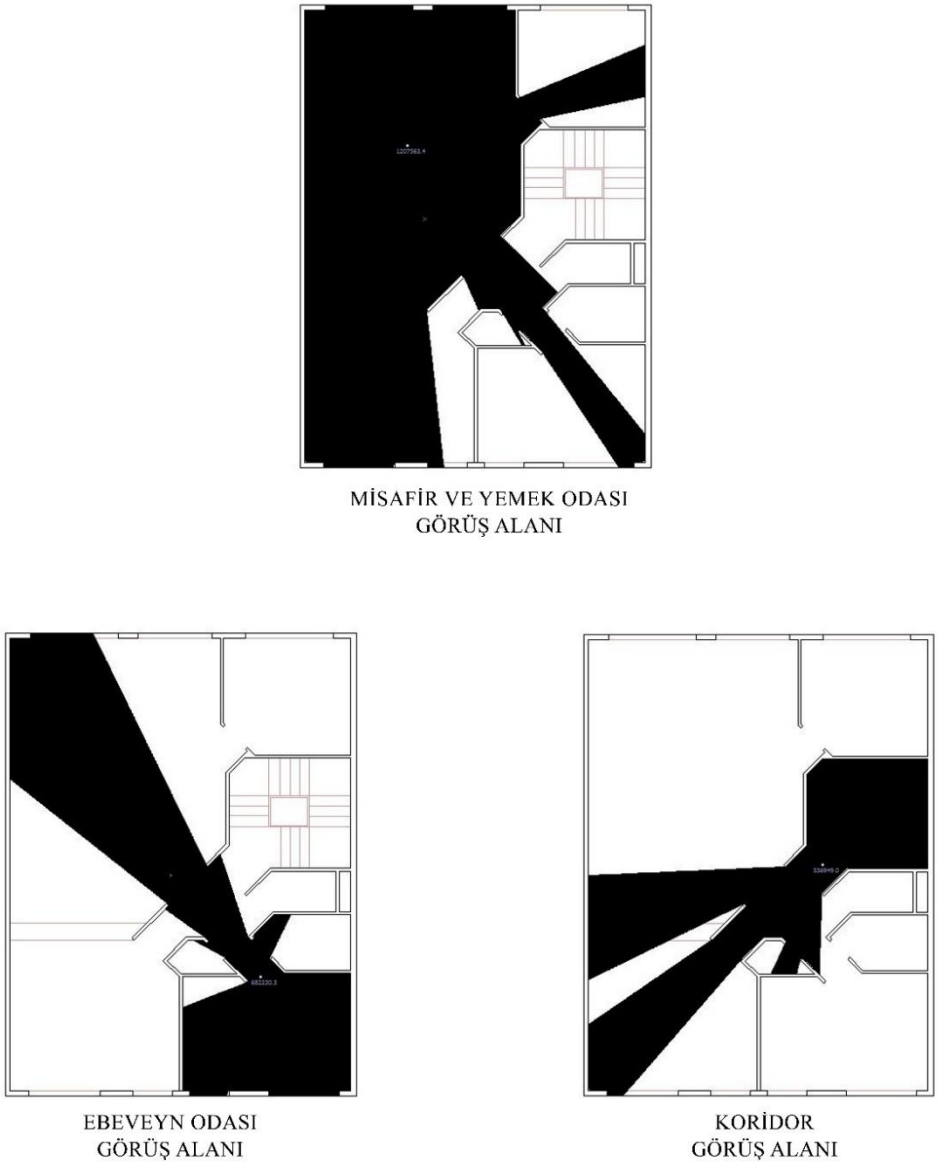
Şekil 5.93-b: Partovi II apartmanı (A.P.02), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,02	0,21	0,10	0,02
2 ODA	0,02	0,21	0,11	0,02
3 KORİDOR	0,04	0,17	0,10	0,04
4 ANTRE	0,04	0,16	0,09	0,05
5 YAŞAM ODASI	0,06	0,16	0,15	0,06
6 MİSAFİR ODASI	0,05	0,16	0,16	0,06
7 MUTFAK	0,01	0,21	0,09	0,02
8 WC	0,01	0,21	0,04	0,01
9 EBEVEYN BANYO	0,01	0,22	0,05	0,01
10 WC+BANYO	0,01	0,21	0,06	0,02
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,06	0,16	0,15	0,06
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,04	0,17	0,10	0,05
YATAK ODALARI	0,02	0,21	0,10	0,02
(WC+BANYO)+WC	0,01	0,21	0,05	0,01
MUTFAK	0,01	0,21	0,09	0,02

Şekil 5.94: Partovi apartmanı II (A.P.02), değerlerin dağılımı.

Örnek A.P.01 de olduğu gibi Partovi II örneğinde de misafir odası ve kapalı geçiş mekanları en yüksek bütünleşme değerine sahip ve en sığ mekanlar olarak görülmüştür. Odalar orta değere sahipken mutfak, banyo ve tuvalet mekanları daha da derin mekanlar olduğundan, en düşük bütünleşme değerine sahiptir. Günlük

kullanımda mutfak Amerikan mutfak olarak kullanılmakta olmasına rağmen mutfağın girişi antredendir. Bu da mutfağın salondan görünmesine rağmen ulaşımının ortak holden görünmemesine bağlı olarak bütünleşme değerinin odalardan daha düşük olmasına sebep olmuştur. Komplaktık değeri ise misafir odasının en yüksek ve mutfak ile ıslak mekanların en düşük değerleri olduğunu göstermektedir.

Şekil 5.95: Partovi apartmanı II (A.P.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0008	1,2076
EBEVEYN ODASI	0,0006	0,0682
KORİDOR	0,0006	0,0537

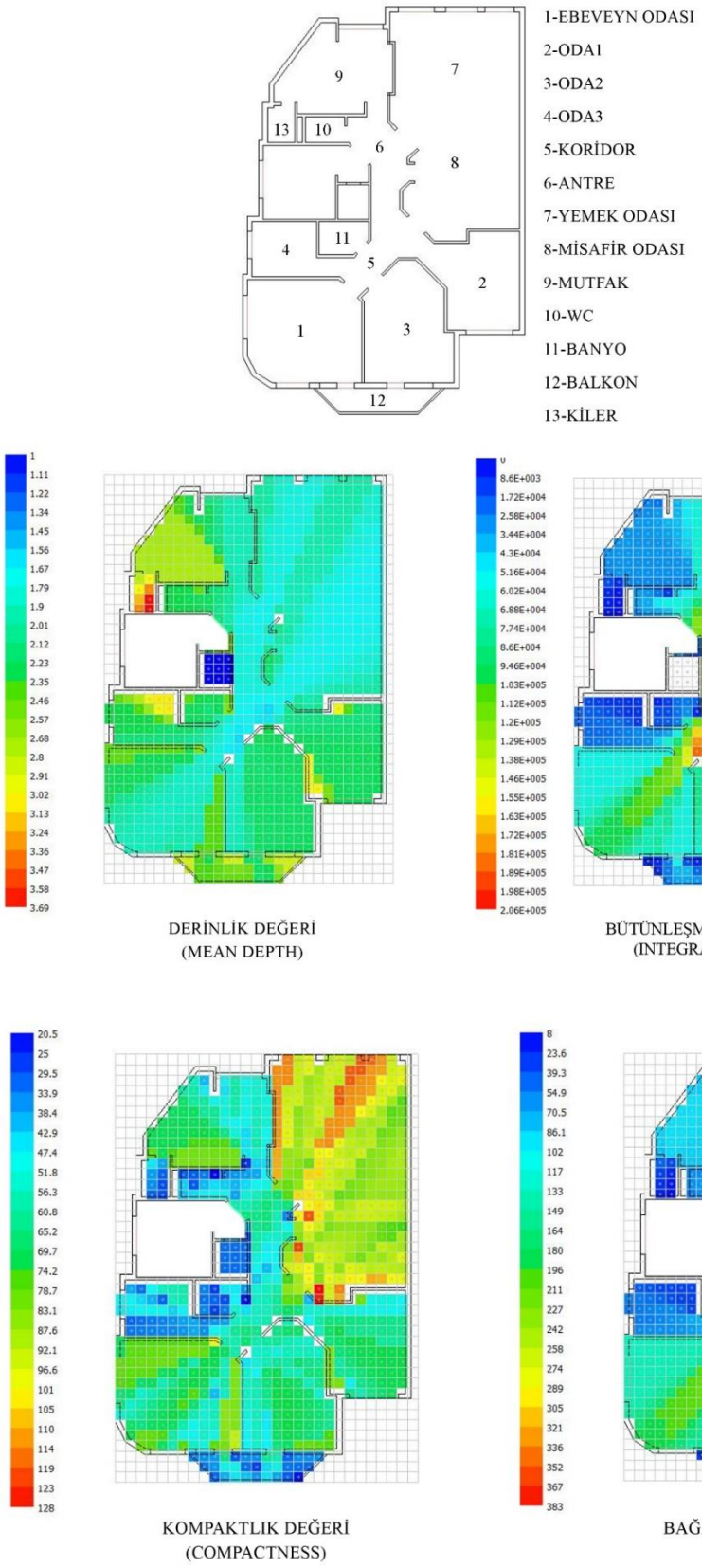
Şekil 5.96: Partovi apartmanı II (A.P.02), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Partovi Apartmanı I'de olduğu gibi bu örnekte de en yüksek eşgörüş alan ve çevre değerleri misafir ve yemek odasında görülmektedir. İkinci sırada koridor gelmektedir. En düşük değere sahip ebeveyn odası, en alt sıradadır.

Analiz 23: Partovi III Apartmanı (A.P.03), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Partovi III apartmanı köşe parselde konumlanmıştır ve üç cepheye sahiptir. Dairenin dört odası ve bir büyük salonu vardır. Daire girişindeki antreden salon ve mutfağa geçilir veya koridor ile odalara ve banyoya ulaşılır. Giriş antresinde küçük misafir tuvaleti ve arkasında mutfaktan ulaşılan kiler alanı bulunmaktadır. Misafir odası ve yemek yeme alanı tek parçadır. Mobilyaların dizimi ve televizyonun konumu ile misafir ağırlama alanı, yemek yeme ve dinlenme alanından ayrılmaktadır. Ebeveyn odası ile yanındaki odanın önünde bahçeye bakan açık balkon bulunmaktadır. Diğer örneklere göre evin ölçeği daha büyüktür ve odalar, salon ve mutfak alanları geniştir.

Şekil 5.97'de plan şeması ile analizlerden elde edilen sentaktik değerlerin grafik şemaları gösterilmiştir.

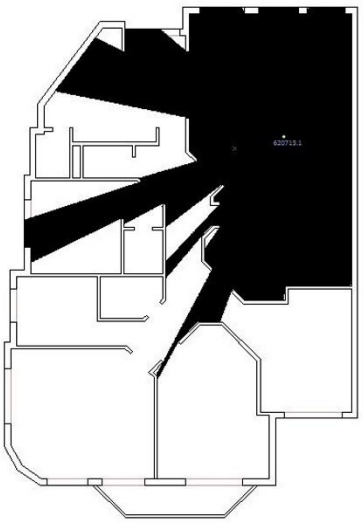
Şekil 5.97: Partovi III Apartmanı (A.P.03), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,01	0,21	0,07	0,02
2 ODA1	0,00	0,24	0,06	0,01
3 ODA2	0,01	0,21	0,06	0,01
4 ODA3	0,00	0,26	0,04	0,01
5 KORİDOR	0,02	0,17	0,06	0,03
6 ANTRE	0,01	0,20	0,05	0,02
7 YEMEK ODASI	0,02	0,19	0,10	0,03
8 MİSAFİR ODASI	0,01	0,19	0,10	0,03
9 MUTFAK	0,00	0,22	0,06	0,01
10 WC	0,03	0,24	0,04	0,01
11 BANYO	0,00	0,23	0,04	0,01
12 BALKON	0,00	0,25	0,04	0,01
13 KİLER	0,01	0,32	0,04	0,00
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,02	0,19	0,10	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,00	0,25	0,04	0,01
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,19	0,06	0,02
YATAK ODALARI	0,01	0,23	0,06	0,01
BANYO+WC+KİLER	0,00	0,26	0,04	0,01
MUTFAK	0,00	0,22	0,06	0,01

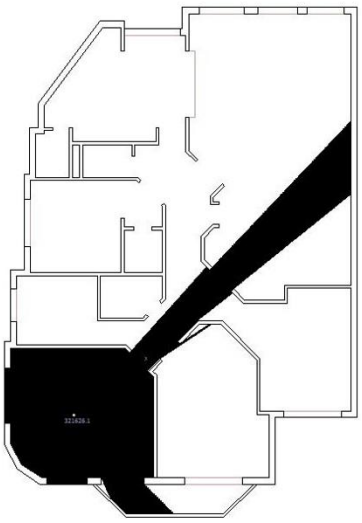
Şekil 5.98: Partovi III apartmanı (A.P.03), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.98 deki değerlere göre misafir ve yemek odası en sığ mekan ve en yüksek bütünleşme değeri olan mekan olarak görünmektedir. Bu plan şemasında, daha önceki apartman örneklerine göre mekanlar arası bağlantıyı sağlayan koridorun daha uzun olmasından dolayı, ikinci yüksek bütünleşme değeri olan mekan kapalı geçiş mekanıdır. Yatak odaları, mutfak ve açık geçiş mekanlarından sonra en düşük değer banyo ve tuvalete aittir. Kompaktlık değerleri dağılımına göre misafir odası en kompakt mekan olurken, balkon ve servis alanları en az kompakt olan mekanlardır.

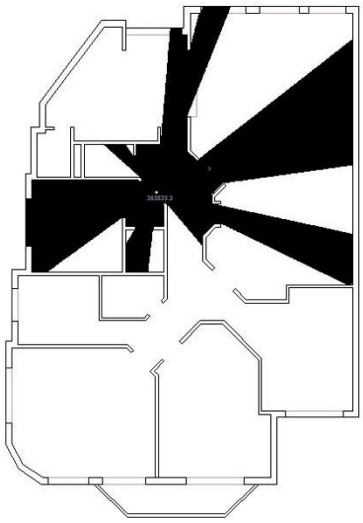
Şekil 5.99 ve 5.100'de Pertovi III apartmanının eşgörüş analiz sonuçları ve değerler dağılımı plan üzerinde ve tabloda gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.99: Partovi apartmanı III (A.P.03), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0006	0,0621
EBEVEYN ODASI	0,0004	0,0322
KORİDOR	0,0005	0,0366

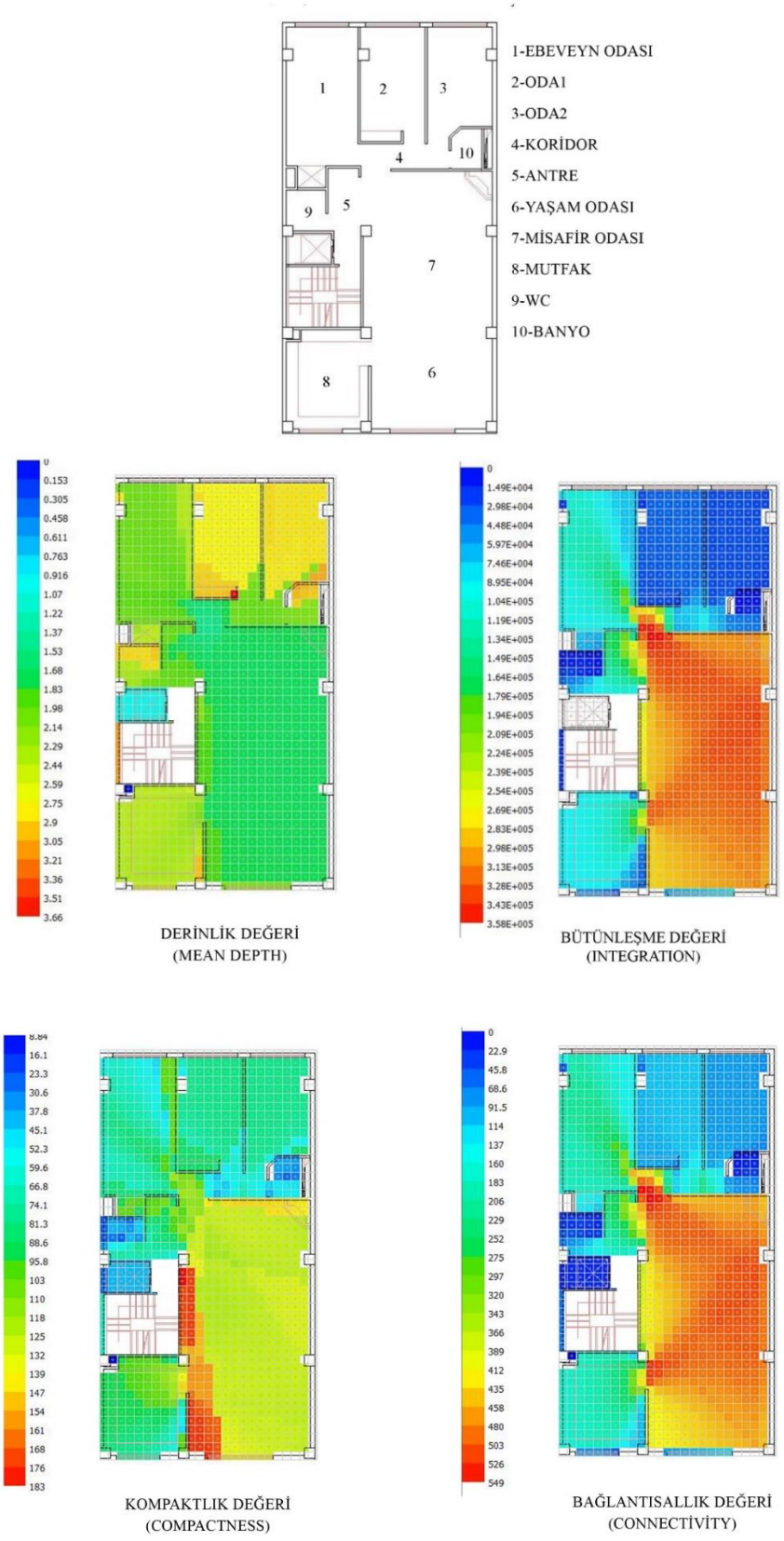
Şekil 5.100: Partovi apartmanı III (A.P.03), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Eşgörüş değerlerinin dağılımından anlaşıldığı gibi misafir odası ve yemek odası en yüksek alan ve çevre değerlerine sahiptir. İkinci sırada koridor yer almaktadır. Ebeveyn odası ise en düşük eşgörüş değerine sahiptir. Bu değerler ışığında evin en sosyal mekanı olan misafir ve yemek odası en yüksek eşgörüş alanına sahip olduğu ortaya çıkmıtır.

Analiz 24 bölümünde Navaz apartmanı irdelenmiştir. Plan şeması üzerinde sentaktik analiz sonuçları gösterilmiş ve ayrı tablolarda her mekanın sentaktik değerleri verilmiştir.

Analiz 24: Navaz Apartmanı (A.P.04), Plan Şeması, Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Navaz apartmanında, bir önceki örnekte olduğu gibi, odalar evin bir tarafında ve mutfak, misafir odası ve yemek odası diğer tarafta konumlanmıştır. Aradaki geçişi koridor sağlamaktadır. Partovi III apartmanı örneğindeki gibi evin genişliği az olduğundan dolayı odalara veya mutfağa ulaşmak için misafir odasının içinden geçmek gerekmektedir. Bundan dolayı aradaki koridorun orta kısmının duvarı kaldırılarak geçiş alanı misafir odasına katılmıştır. Mutfak oturma odasına doğru açılmakta, aradaki bar ile ayrılmaktadır. Bu yüzden mutfağa yakın olan kısım oturma ve yemek odası olarak kullanılırken evin girişine yakın olan alan misafir ağırlamak için kullanılmaktadır. Şekil 5.101'de plan şemaları ve analiz sonuçları gösterilmiştir. Şekil 5.102'de ise değerler tablosu bulunmaktadır.

Şekil 5.101: Navaz apartmanı (A.P.04), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,01	0,22	0,08	0,02
2 ODA1	0,00	0,28	0,07	0,01
3 ODA2	0,00	0,28	0,07	0,01
4 KORİDOR	0,02	0,18	0,07	0,03
5 ANTRE	0,01	0,19	0,08	0,03
6 YAŞAM ODASI	0,02	0,19	0,15	0,03
7 MİSAFİR ODASI	0,03	0,18	0,14	0,04
8 MUTFAK	0,01	0,25	0,10	0,02
9 WC	0,01	0,26	0,05	0,01
10 BANYO	0,00	0,27	0,04	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,03	0,18	0,15	0,04
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,02	0,18	0,08	0,03
YATAK ODALARI	0,01	0,26	0,07	0,01
BANYO+WC	0,00	0,27	0,04	0,01
MUTFAK	0,02	0,25	0,10	0,02

Şekil 5.102: Navaz apartmanı (A.P.04), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.102'de gösterilen değerlere göre Navaz apartmanın en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değeri, misafir ve yemek odasında görülmüştür. İkinci sırada mutfak ve antre yer almaktadır. Bu iki mekanın bütünleşme değeleri eşittir ama mutfağın derinlik değeri antreye göre daha yüksektir; aynı zamanda misafir odasına açıklığı da antreye göre daha fazladır. Bu yüzden mutfağın kompaktlık değeri de antreden daha yüksektir. Diğer taraftan antreden daha fazla mekana geçiş olduğundan dolayı antrenin bağlantısallık değeri mutfaktan daha yükseiktir. Yatak odaları ve servis alanları da evin en düşük değerleri olan mekanlardır. Diğer örneklerde olduğu gibi Navaz apartmanında da evin en sosyal alanı olan misafir ve yemek odası en sığ mekandır. Bunlar tüm diğer mekanlar ile yoğun ilişkidedir. Diğer taraftan derin ve mahrem alanlarda odalar ve servis alanları yer almaktadır.

Şekil 5.103 ve 5.104'te Navaz apartmanının eşgörüş değerleri ve analiz görselleri gösterilmiştir.

Şekil 5.103: Navaz apartmanı (A.P.04), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0008	0,0855
EBEVEYN ODASI	0,0007	0,0778
KORİDOR	0,0004	0,0229

Şekil 5.104: Navaz apartmanı (A.P.04), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

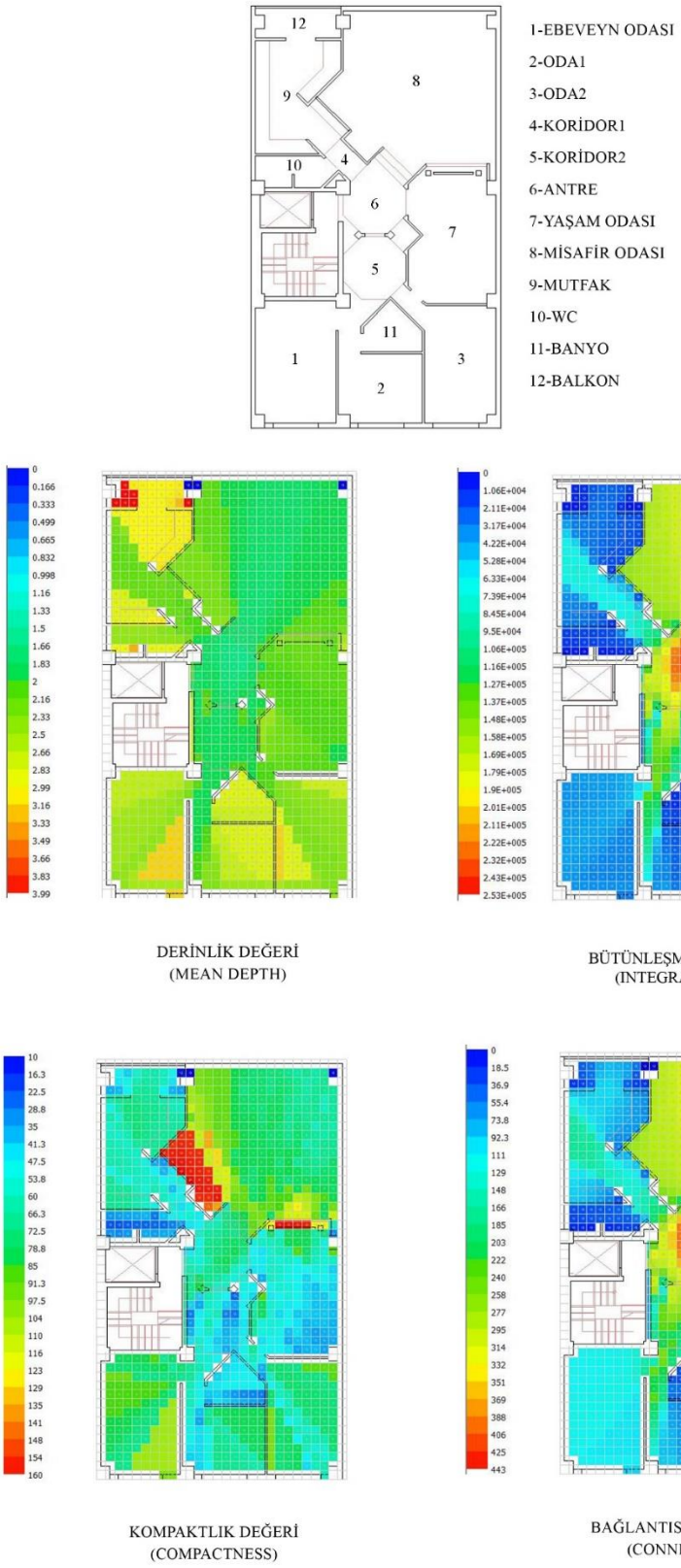
Navaz apartmanı eşgörüş analizleri sonuçlarına göre dairenin en yüksek eşgörüş alan ve çevre değerleri misafir odasında görülmüştür. İkinci sırada ebeveyn odası yer almaktadır. Koridor, en düşük çevre değeri almıştır. Sonuç olarak misafir odası evin ortasında yer alması ve evin en büyük ve geniş mekanı olması ile diğer mekanlara göre daha bütünleşik, kompakt ve yüksek eşgörüşlü bir mekan oluşturmuştur.

Analiz 25 bölümünde beşinci apartman örneği olan Nima apartmanının sentaktik analiz sonuçları ve değerleri şekil 5.105'ten şekil 5.108'e kadarki görsellerde ve tablolarda gösterilmiştir.

Analiz 25: Nima Apartmanı (A.P.05), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Nima apartmanı üç odalı bir örnektir. Apartman plan şeması daha önceki örnekler ile benzerlikler göstermektedir. Evin mutfağı ile misafir odası bir tarafta ve yatak odaları ile banyo diğer tarafta yer almaktadır. Diğer örnekler ile Nima apartmanı arasındaki farklar da vardır: Geniş koridor ve antresi dışında misafir odası ile yaşam alanı hem kot farkıyla hem de aradaki paravanla ayrılmıştır. Bu ayrışma ve koridorun geniş olması, sentaktik değerlerin diğer örneklerden daha düşük olmasına neden olmaktadır.

Şekil 5.105'ten şekil 5.108'e kadarki görsellerde Nima apartmanının sentaktik değerleri ve görselleri gösterilmiştir.

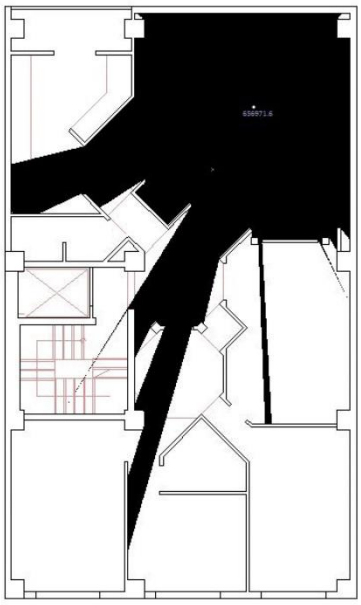
Şekil 5.105: Nima apartmanı (A.P.05), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,01	0,27	0,09	0,01
2 ODA1	0,01	0,24	0,05	0,01
3 ODA2	0,01	0,26	0,06	0,01
4 KORİDOR1	0,01	0,20	0,05	0,02
5 KORİDOR2	0,01	0,20	0,05	0,02
6 ANTRE	0,02	0,18	0,06	0,03
7 YAŞAM ODASI	0,01	0,22	0,07	0,02
8 MİSAFİR ODASI	0,01	0,22	0,09	0,03
9 MUTFAK	0,00	0,27	0,05	0,01
10 WC	0,02	0,28	0,03	0,00
11 BANYO	0,00	0,27	0,04	0,00
12 BALKON	0,00	0,33	0,05	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,01	0,22	0,08	0,02
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,00	0,33	0,05	0,01
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,19	0,05	0,02
YATAK ODALARI	0,01	0,26	0,07	0,01
BANYO+WC	0,00	0,27	0,04	0,00
MUTFAK	0,00	0,27	0,05	0,01

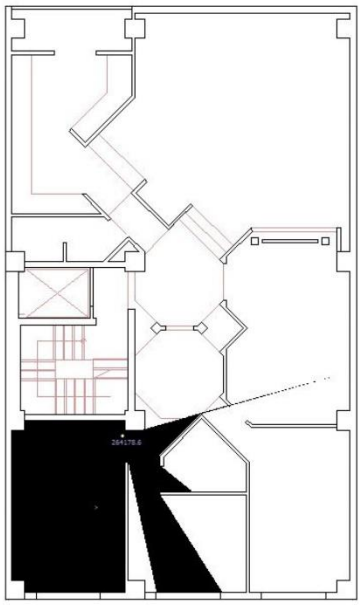
Şekil 5.106: Nima apartmanı (A.P.05), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.106 daki değerler dağılımına göre Nima apartmanında mekanların bütünleşme ve bağlantısallık değerleri çok az farkla birbirlerine çok yakındır. Misafir odası, geçiş mekanları ve odaların bütünleşme değerleri aynı olsa da yatak odalarının bağlantısallık değeri diğer alanlardan daha düşüktür. İkinci sırada çok düşük değerler ile balkon, mutfak ve servis alanları yer almaktadır. Halbuki misafir odası ve yatak odaların kompaktlık değerleri diğer mekanlardan daha yüksektir ve ikinci sırada servis alanları ve balkon yer almıştır. Bütünleşme değerleri ve bağlantısallık değerlerinin düşük olmasının sebebi evin geçiş mekanlarının sayısının fazla olması ve derinlik değerlerinin artması olabilir. Dolayısıyla diğer örneklerde misafir ve yemek odasının bütünleşik olması ve Nima apartmanında bu mekanların ayrışması ve derinlik değerinin artması, değerlerin düşük olmasını açıklamaktadır.

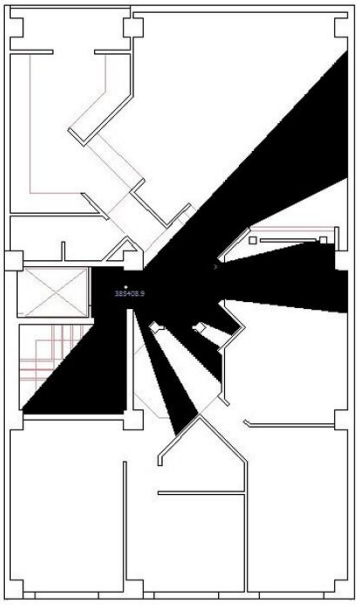
Şekil 5.107 ve 5.108'de eşgörüş analizleri sonuçları şemalar ve tablo ile açıklanmıştır.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.107: Nima Apartmanı (A.P.05), Eşgörüş Değerlerinin Plan Üzerinde Gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0009	0,0657
EBEVEYN ODASI	0,0004	0,0264
KORİDOR	0,0006	0,0385

Şekil 5.108: Nima Apartmanı (A.P.05), Eşgörüş Değerlerin Dağılımı.

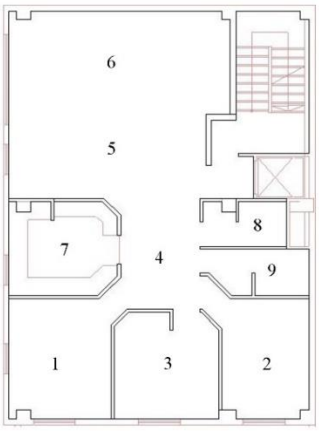
Misafir odası, ebeveyn odası ve koridorun bütünleşme değerleri eşittir, fakat misafir odasının eşgörüş alan ve çevre değeri en yüksek değerdir. İkinci sırada koridor yer almaktadır. Ebeveyn odası, en düşük değer ile evin en mahrem bölgesinde yer almaktadır.

Analiz 26 bölümünde altıncı apartman örneği olan Valizade apartmanının sentaktik analiz sonuçları gösterilmiştir.

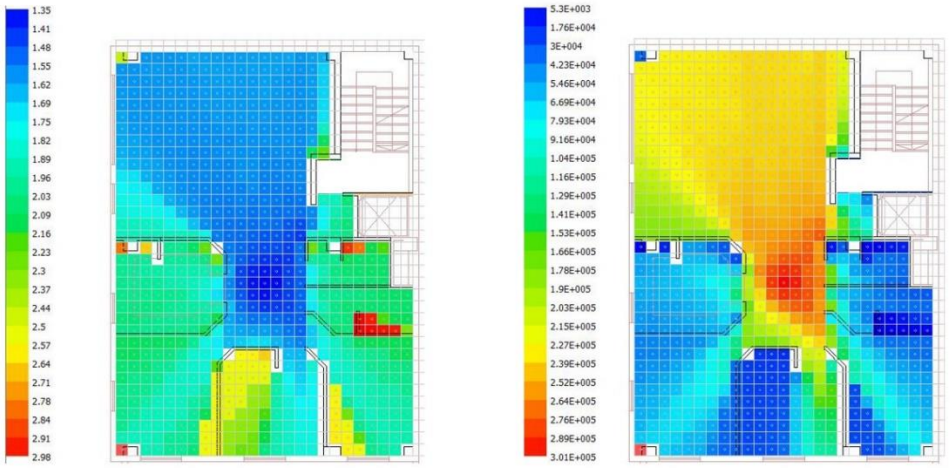
Analiz 26: Valizade Apartmanı (A.P.06), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Valizade apartmanı üç odalıdır ve misafir odası ile yaşam alanı birleşik bir mekan şeklinde düzenlenmiştir. Mutfak evin ortasında yer almaktadır ve yaşam alanına doğru yarı açıktır. Yanındaki geniş hol ile odalarla misafir ağırlama alanını ayırmıştır. Servis alanları, odalar ve mutfağın girişleri orta hole açılmaktadır ve bu dağılım orta hollü sıra evler gibi bir plan şemasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yüzden de orta holün bütünleşme analizi, şekil 5.109'da görüldüğü gibi kırmızıya yakın çıkmaktadır. Böylece bu mekan, apartman dairesinin en sığ mekanı olarak en yüksek bütünleşme ve bağlantısallık değerini almıştır.

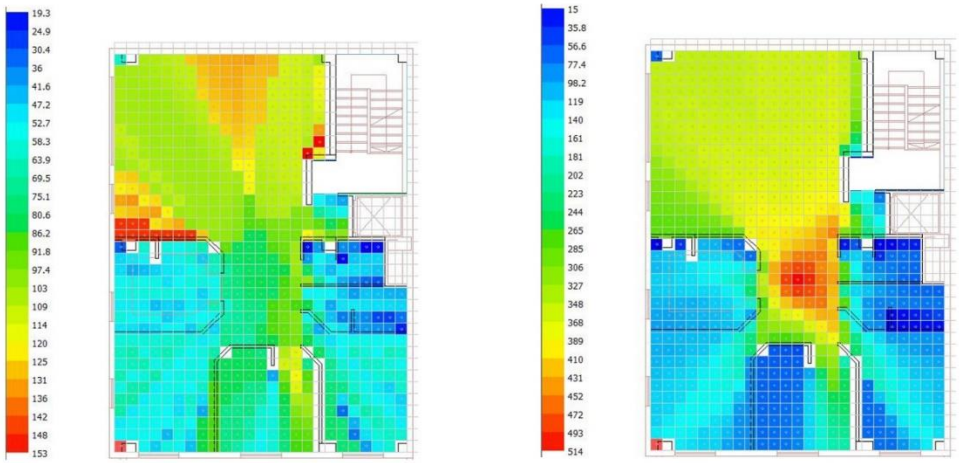
Şekil 5.109'dan 5.112'ye kadarki görsel ve şemalarda Valizade apartmanının sentaktik değerlerinin dağılımı gösterilmiştir.

1-EBEVEYN ODASI
2-ODA1
3-ODA2
4-HOL
5-YAŞAM ODASI
6-MİSAFİR ODASI
7-MUTFAK
8-WC
9-BANYO

DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.109: Valizade apartmanı (A.P.06), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,01	0,20	0,06	0,01
2 ODA1	0,01	0,21	0,06	0,01
3 ODA2	0,01	0,21	0,08	0,02
4 HOL	0,24	0,16	0,07	0,03
5 YAŞAM ODASI	0,02	0,17	0,12	0,04
6 MİSAFİR ODASI	0,02	0,19	0,12	0,03
7 MUTFAK	0,01	0,21	0,05	0,01
8 WC	0,01	0,22	0,06	0,01
9 BANYO	0,01	0,21	0,05	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,02	0,18	0,12	0,03
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,24	0,16	0,07	0,03
YATAK ODALARI	0,01	0,21	0,07	0,01
BANYO+WC	0,01	0,22	0,05	0,01
MUTFAK	0,01	0,21	0,05	0,01

Şekil 5.110: Valizade apartmanı (A.P.06), değerlerin dağılımı.

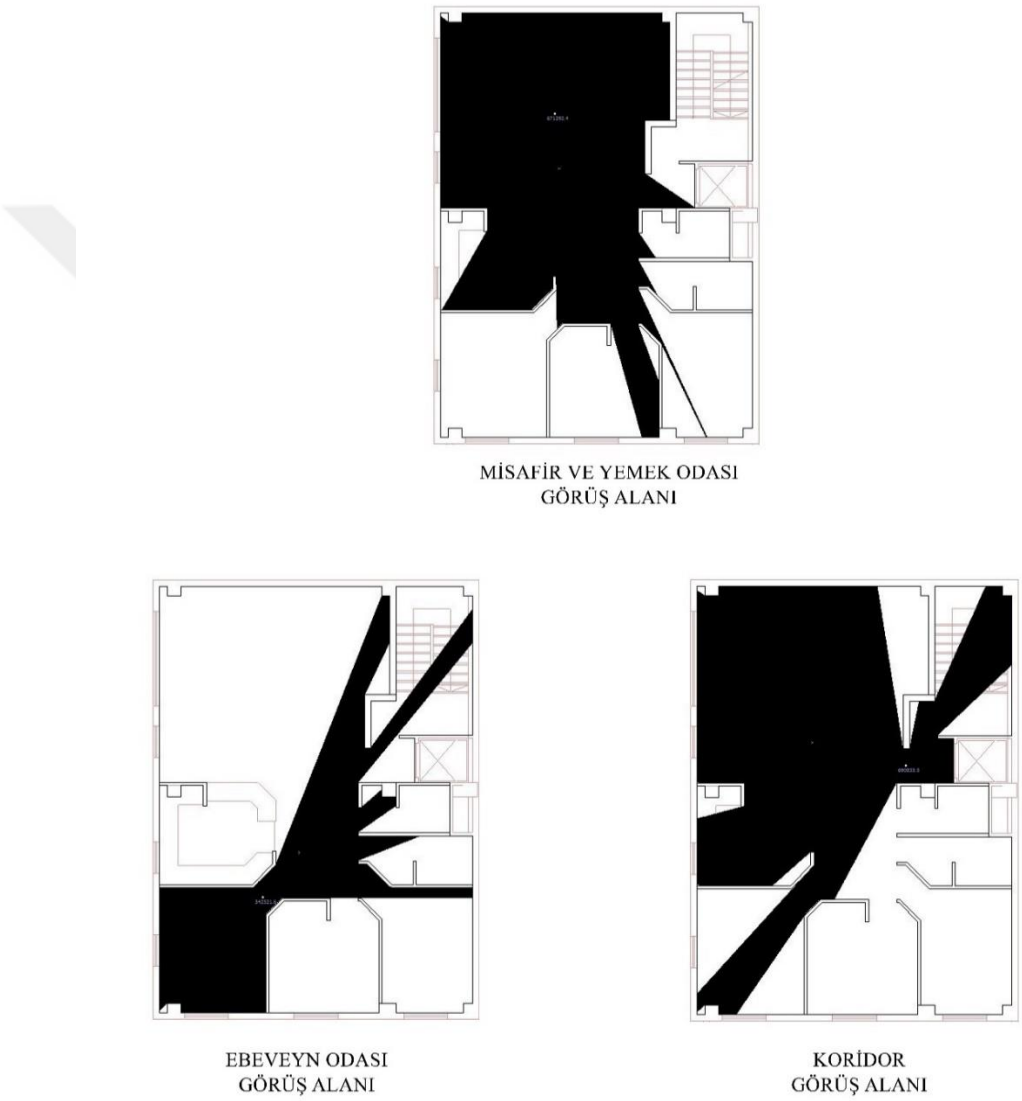
Şekil 5.110 tablosuna göre Valizade apartmanının orta holü en düşük derinlik değeri ile evin en yüksek bütünleşme ve kompaktlık değerine sahiptir. Misafir odası ve yemek odasının bütünleşme değerleri hole göre düşük olsa da bunlar kompaktlık değerleri en yüksek mekanlardır. Evin en düşük değerleri yatak odalarında, servis alanları ve mutfaktadır.

Şekil 5.111 ile 5.112'de evin eşgörüş analiz sonuçları gösterilmiştir.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0005	0,0671
EBEVEYN ODASI	0,0004	0,0343
KORİDOR	0,0006	0,0691

Şekil 5.111: Valizade apartmanı (A.P.06), eşgörüş değerlerin dağılımı.

Eşgörüş analizlerine göre Valizade apartmanının en yüksek eşgörüş alan ve çevre değerleri koridora aittir. İkinci sırada misafir ve yemek odası gelmektedir. Ebeveyn odası en düşük eşgörüş alan ve çevre değerine sahiptir. Şekil 5.112'de görüldüğü gibi evin giriş koridoru yemek odası ve salona doğru açıldığından, mutfak ve odalara kadar geniş bir görüş alanınına sahiptir. Dolayısıyla evin plan şeması orta hollü evlere yakındır ve bu da eşgörüş alanlarının yüksek olmasına sebep olmaktadır.

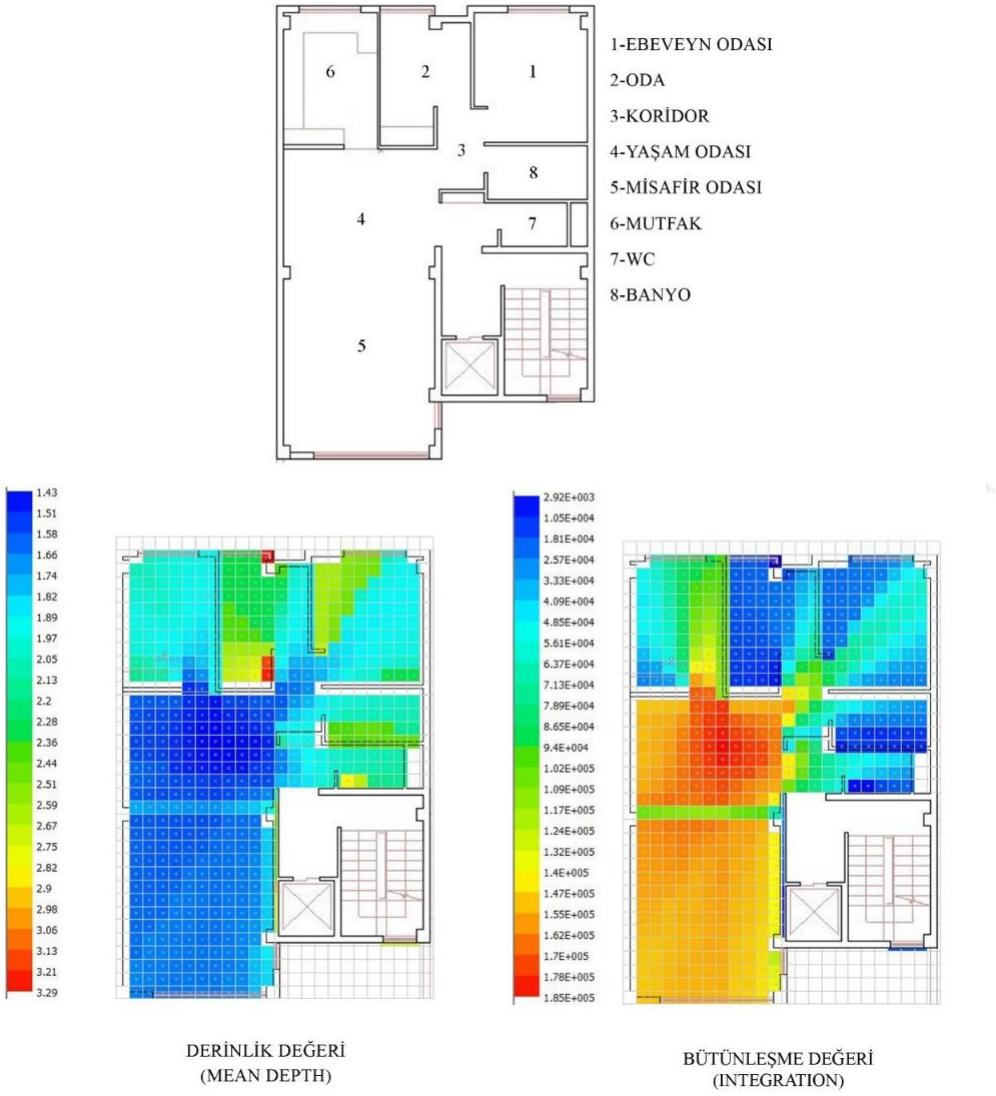

Şekil 5.112: Valizade apartmanı (A.P.06), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

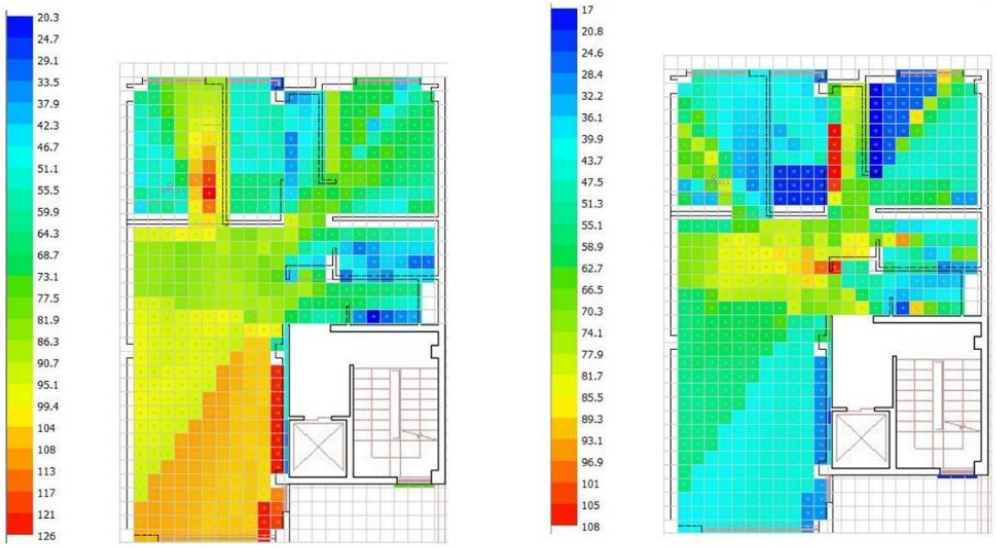
Analiz 27 bölümünde, apartman evlerinin yedincisi olan Sadati apartmanı irdelenmiş ve sentaktik değeler dağılımı görseller ve şemalar ile gösterilmiştir.

Analiz 27: Sadati Apartmanı (A.P.07), Plan şeması ve analizler ve Değerlerin Dağılımı

Sadati apartmanı iki odalıdır ve misafir odası ile yemek odası mekana tek parça olarak yerleştirilmiştir. Mutfak yemek odasına doğru açılmakta, odalar ile banyoya geçişler yemek odasından ara koridor ile sağlanmaktadır. Şekil 5.113-a'dan 5.116'ya kadarki görsellerde sentaktik analizlerin sonuçları şemalar ve tablolar ile verilmiştir.

Şekil 5.113-a: Sadati apartmanı (A.P.07), plan şeması ve analizler.

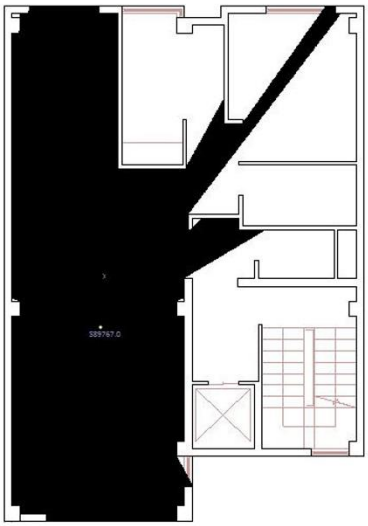
Şekil 5.113-b: Sadati apartmanı (A.P.07), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,04	0,22	0,06	0,01
2 ODA	0,00	0,24	0,05	0,01
3 KORİDOR	0,01	0,18	0,07	0,02
4 ANTRE	0,01	0,19	0,07	0,02
5 YEMEK ODASI	0,01	0,17	0,09	0,03
6 MİSAFİR ODASI	0,01	0,18	0,11	0,03
7 MUTFAK	0,01	0,19	0,08	0,02
8 WC	0,00	0,23	0,05	0,01
9 BANYO	0,00	0,23	0,05	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,01	0,17	0,10	0,03
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,18	0,07	0,02
YATAK ODALARI	0,00	0,23	0,05	0,01
BANYO+WC	0,00	0,23	0,05	0,01
MUTFAK	0,01	0,19	0,08	0,02

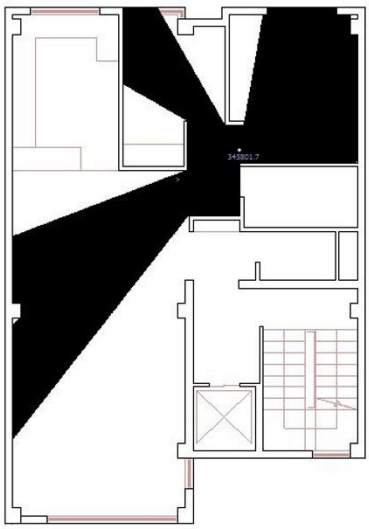
Şekil 5.114: Sadati apartmanı (A.P.07), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.114'deki değerlerin dağılımına göre Sadati apartmanından en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerleri misafir ve yemek odasına aittir. İkinci sırada geçiş mekanları ve mutfak yer almakta, en son sırada ise yatak odaları ve servis alanları gelmektedir.

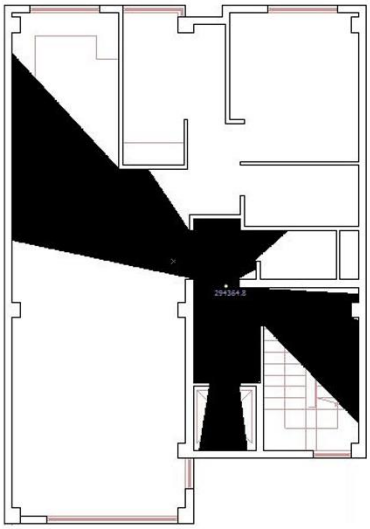
Şekil 5.115 ve 5.116'da Sadati apartmanının eşgörüş değerleri dağılımı ve plan üzerinde görseller ile gösterilmiştir.

MİSAFİR VE YEMEK ODASI
GÖRÜŞ ALANI

EBEVEYN ODASI
GÖRÜŞ ALANI

KORİDOR
GÖRÜŞ ALANI

Şekil 5.115: Sadati apartmanı (A.P.07), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0005	0,0590
EBEVEYN ODASI	0,0004	0,0346
KORİDOR	0,0003	0,0294

Şekil 5.116: Sadati apartmanı (A.P.07), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

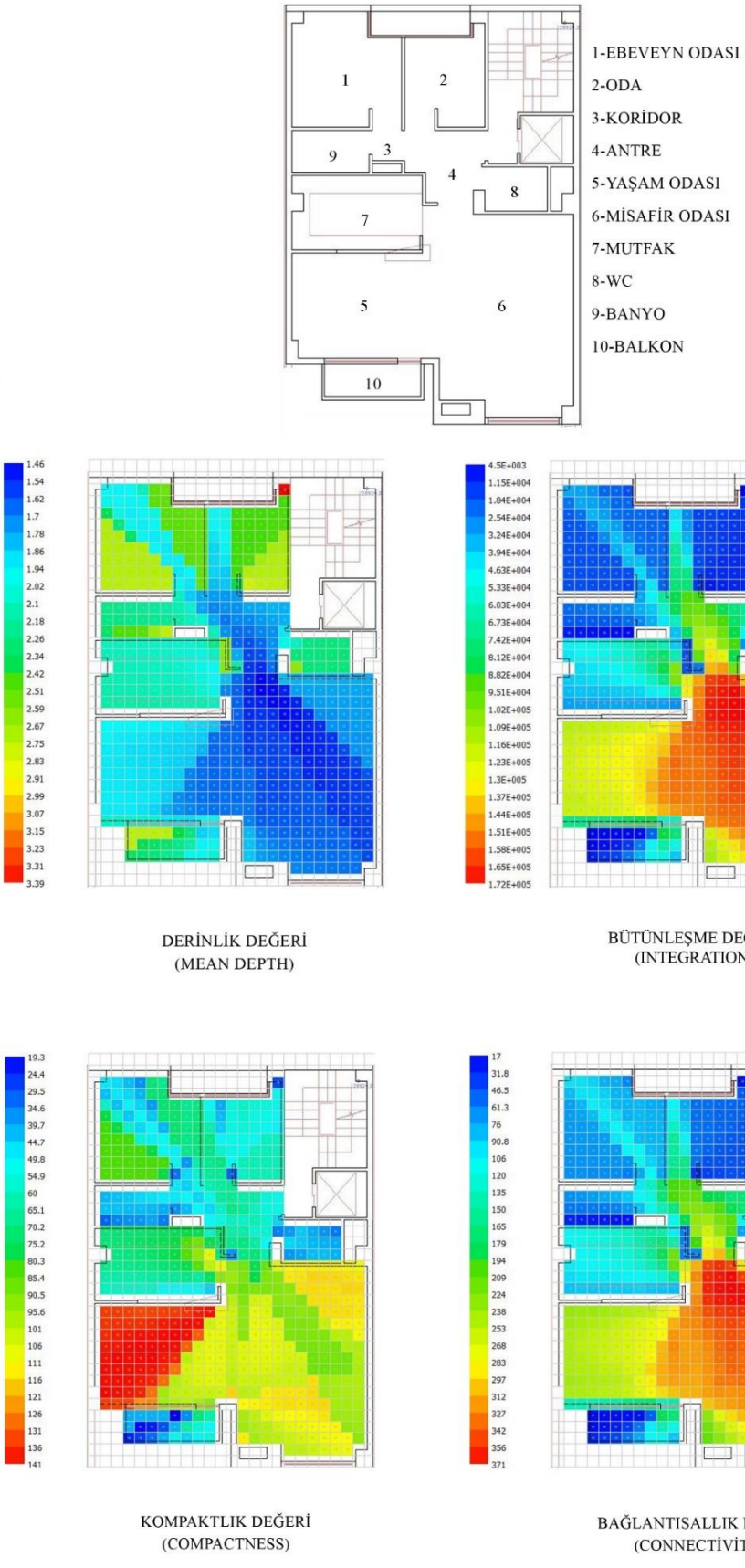
Sadati apartmanının misafir ve yemek odası geniştir ve mutfağı da açıktır. Dolayısıyla bu mekanlar evin en yüksek eşgörüş değerlerini almıştır. Ebeveyn odası ikinci sıradadır. Son sırada da koridor yer almaktadır. Böylece Sadati apartmanının en merkezi ve ferah mekanının misafir ve yemek odası olduğu anlaşılmıştır.

Analiz 28 bölümünde apartman örneklerinin sekizincisi olan Tahir apartmanı yer almaktadır ve tüm sentaktik analizler sonucunda ortaya çıkan değerler ve şemalar bu bölümde gösterilmiştir.

Analiz 28: Tahir Apartmanı (A.P.08), Plan Şeması, Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Tahir apartmanı da Sadati örneği gibi iki odalıdır. Odalar mutfağın arkasında yer almakta ve girişteki antreden koridor ile diğer mekanlardan ayrılmışlardır. Odalar arka cephede merdivenin yanında yer aldıkları için ışık problemini çözmek için iki oda için ışıklık düşünülmüştür. Mutfağın önündeki alan yemek yeme ve dinlenme alanı olarak, yanındaki alan ise misafir ağırlamak için kullanılmıştır. Yemek odasından bahçeye bakan balkona geçiş bulunmaktadır. Evin antre ve koridoru birleşerek geçiş mekanları daha kısa tutulmuştur. Böylece misafir odasının ve yaşam alanının kullanım alanı daha geniş ve açık hale gelmiştir.

Şekil 5.117'den 5.120'ye kadarki görsellerde Tahir apartmanının sentaktik analiz sonuçları tablolar ve grafikler ile gösterilmiştir.

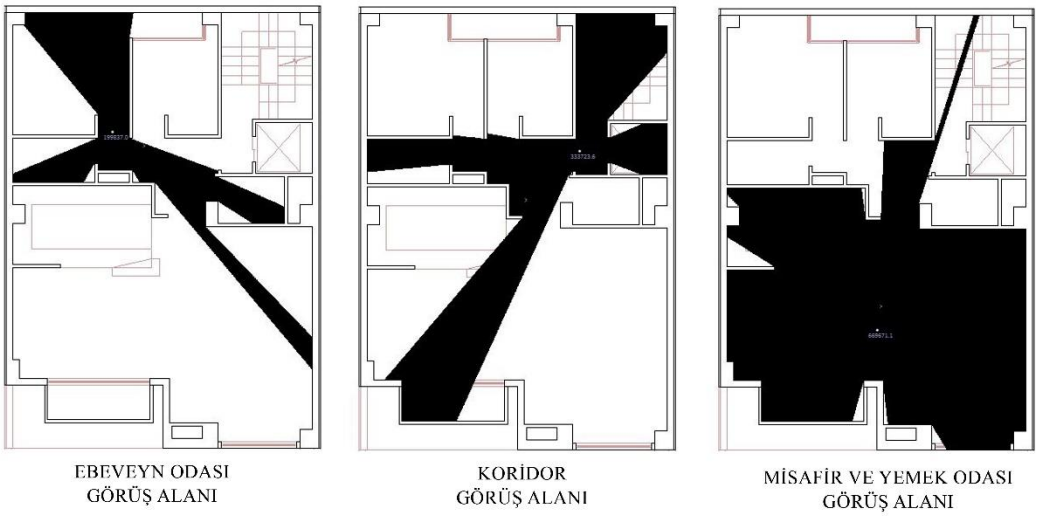
Şekil 5.117: Tahir apartmanı (A.P.08), plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,00	0,23	0,06	0,01
2 ODA	0,01	0,24	0,05	0,01
3 KORİDOR	0,01	0,19	0,05	0,01
4 ANTRE	0,01	0,18	0,06	0,02
5 YAŞAM ODASI	0,01	0,19	0,12	0,02
6 MİSAFİR ODASI	0,01	0,17	0,10	0,03
7 MUTFAK	0,01	0,21	0,08	0,13
8 WC	0,00	0,22	0,04	0,01
9 BANYO	0,00	0,24	0,04	0,01
10 BALKON	0,00	0,22	0,04	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,01	0,18	0,11	0,27
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,00	0,22	0,04	0,01
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,18	0,06	0,19
YATAK ODALARI	0,00	0,23	0,05	0,01
BANYO+WC	0,00	0,23	0,04	0,01
MUTFAK	0,01	0,21	0,08	0,13

Şekil 5.118: Tahir apartmanı (A.P.08), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.118'deki değerlerin dağılımına göre Tahir apartmanının en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değeri misafir ve yemek odasındadır. İkinci sırada mutfak ve kapalı geçiş mekanları yer almaktadır. Bu iki mekanın bütünleşme ve derinlik değerleri eşit olsa da mutfağın kompaktlık değeri ve geçiş mekanlarının bağlantısallık değeri diğerinden daha yüksektir. En son sırada ise odalar ve servis alanları yer almaktadır.

Şekil 5.119 ve 5.120'de Tahir apartmanının eşgörüş değerleri verilmiştir. Bu görsellerdeki değerlere göre misafir odası evin en yüksek eşgörüş alan ve çevre değerine sahiptir. İkinci sırada ise koridor vardır. Ebeveyn odası en düşük değerle son sırada yer almaktadır. Bu bağlamda Tahir apartmanı örneğinde de diğer örneklerde olduğu gibi ana yaşam alanı ve sosyal mekan evin en sığ ve en bütünleşik mekanıdır. Ayrıca bağlantısallık ve kompkatlık açısından yine en yüksek değere sahiptir ve bu mekanda bulunan kullanıcı evin daha fazla alanını algılayabilmektedir. Dolayısıyla evin büyük mekanı, yaşam alanı olarak ve misafir ağırlamak için kullanılmaktadır. Yatak odaları ve servis alanları mahrem alanlardır.

Şekil 5.119: Tahir apartmanı (A.P.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

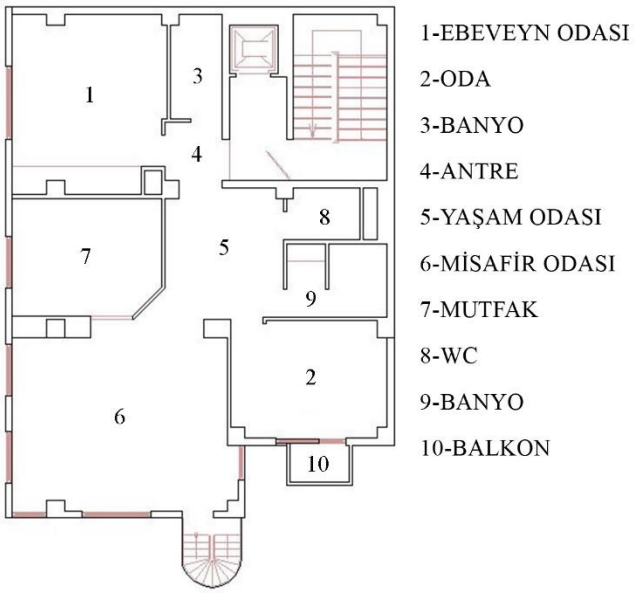
EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0006	0,0670
EBEVEYN ODASI	0,0004	0,0200
KORİDOR	0,0005	0,0334

Şekil 5.120: Tahir apartmanı (A.P.08), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

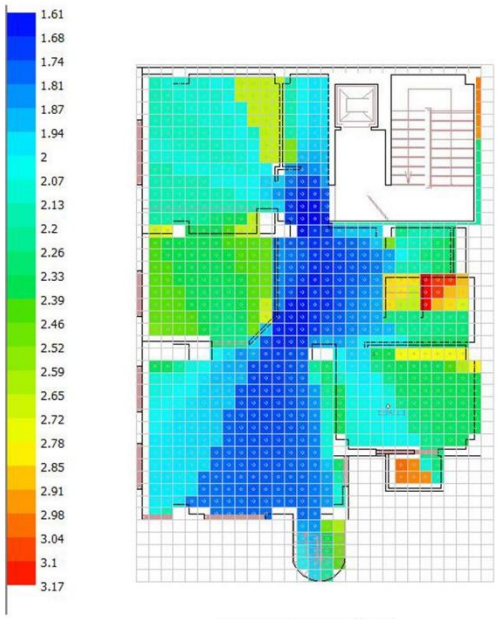
Analiz 29 bölümünde, Faraz apartmanının sentaktik analiz sonuçları görseller ve tablolar ile gösterilmiştir.

Analiz 29: Faraz Apartmanı (A.P.09), Plan şeması ve analizler ve Değerlerin Dağılımı

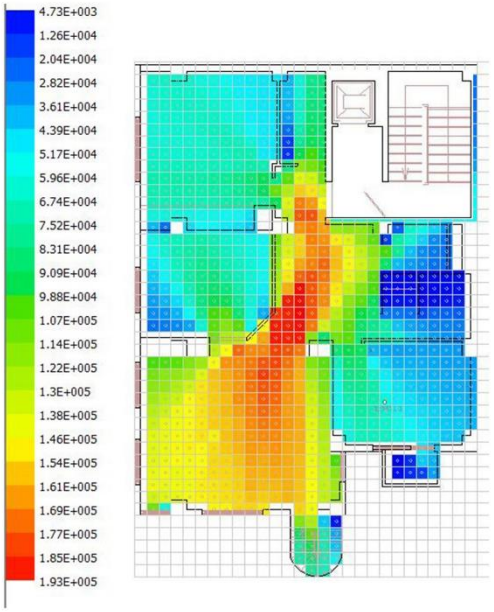
İrdelenen apartman örneklerinin dokuzuncusu olan Faraz apartmanı da Tahir apartmanı gibi iki odalıdır. Merdiven ve ebeveyn odasının yeri, önceki örnekteki gibi arka cephededir. Diğer oda evin ön cephesinde, yaşam alanı yanında yer almıştır. Diğer taraftan, evin giriş antresinden misafir odasına geçişte ortada geniş bir hol oluşturulmuştur. Servis alanları ile diğer mekanlara geçişi sağlayan hol, evin yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Mutfak ise misafir odasına doğru açıktır ve girişi de oradan verilmiştir. Tebriz'in sıra evlerindeki örneklere benzerlik gösteren Faraz apartmanı planında yaşam alanı evin kalbinde yer almıştır ve orta hol gibi kullanılmaktadır. Şekil 5.121-a'dan 5.124'e kadarki görsellerde bu örneğin plan şeması ve sentaktik analiz sonuçları görseller ve tablolar ile gösterilmiştir.

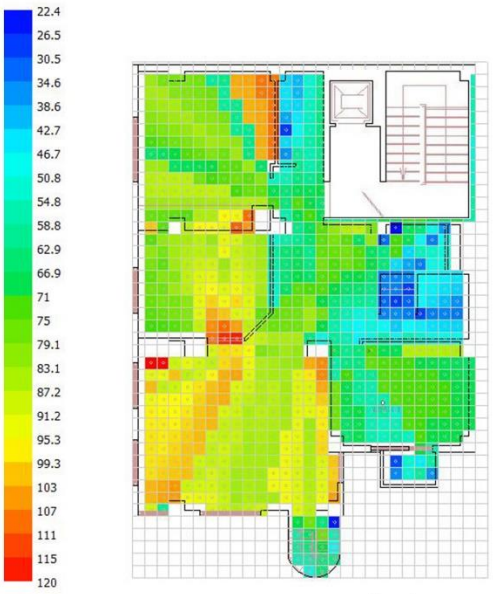
Şekil 5.121-a: Faraz apartmanı (A.P.09), plan şeması ve analizler.

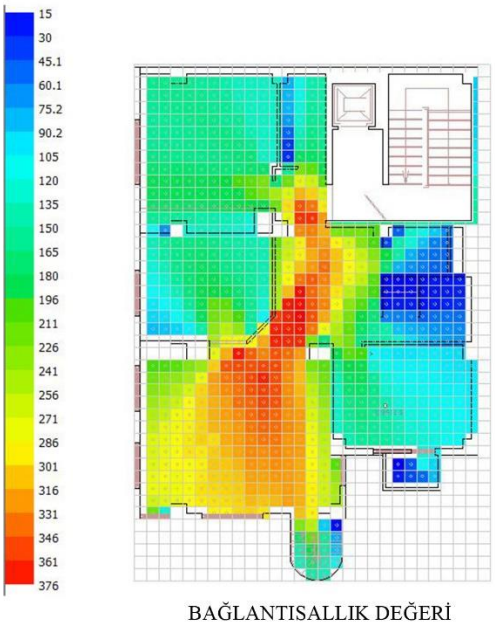
DERİNLİK DEĞERİ
(MEAN DEPTH)

BÜTÜNLEŞME DEĞERİ
(INTEGRATION)

KOMPAKTLIK DEĞERİ
(COMPACTNESS)

BAĞLANTISALLIK DEĞERİ
(CONNECTİVİTY)

Şekil 5.121-b: Faraz apartmanı (A.P.09), plan şeması ve analizler.

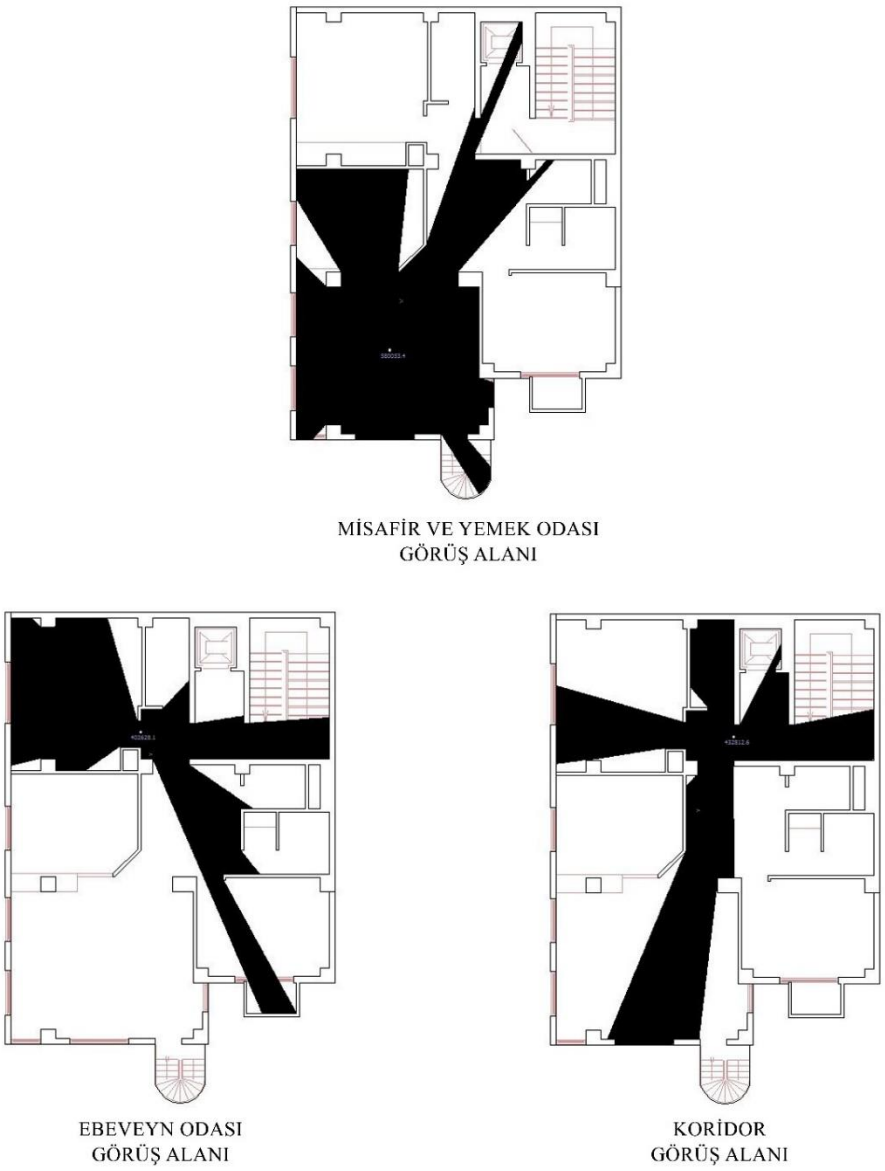
	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,006	0,24	0,09	0,02
2 ODA	0,006	0,23	0,07	0,01
3 BANYO(ANTRE YANI)	0,005	0,21	0,05	0,01
4 ANTRE	0,010	0,18	0,06	0,03
5 YAŞAM ODASI	0,010	0,19	0,07	0,03
6 MİSAFİR ODASI	0,010	0,20	0,09	0,03
7 MUTFAK	0,007	0,25	0,10	0,02
8 WC	0,005	0,22	0,05	0,01
9 BANYO	0,004	0,26	0,04	0,01
10 BALKON	0,003	0,25	0,04	0,01
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,010	0,19	0,08	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,004	0,25	0,04	0,01
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,010	0,18	0,06	0,03
YATAK ODALARI	0,006	0,23	0,08	0,01
BANYO+WC	0,005	0,23	0,05	0,01
MUTFAK	0,007	0,25	0,10	0,02

Şekil 5.122: Faraz apartmanı (A.P.09), değerlerin dağılımı.

Şekil 5.122'ye göre plan şemasından da tahmin edildiği gibi Faraz apartmanının en yüksek bütünleşme ve bağlantısallık değerleri yaşam alanı ve misafir odasında görülmektedir. İkinci sırada çok yakın değerler ile evin kapalı geçiş mekanları yer almaktadır. Mutfak üçüncü sırada olmasına rağmen evin en yüksek kompaktlık değerine sahiptir. En son sırada ise yatak odaları ve servis alanları gelmektedir.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0007	0,0580
EBEVEYN ODASI	0,0005	0,0403
KORİDOR	0,0006	0,0433

Şekil 5.123: Faraz apartmanı (A.P.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

Şekil 5.124: Faraz Apartmanı (A.P.09), eşgörüş değerlerinin dağılımı ve planda gösterimi.

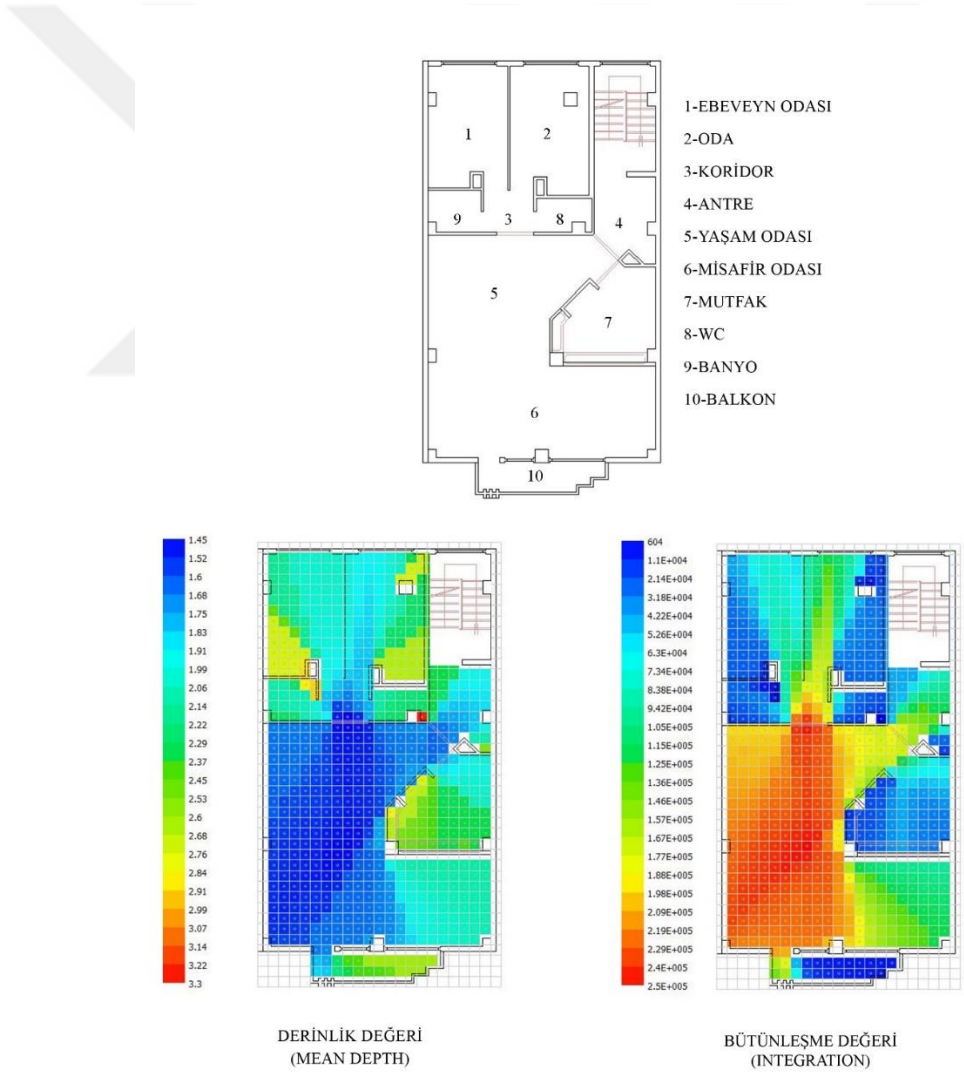
Şekil 5.123 tablosu ve 5.124 görsellerinde Faraz apartmanı eşgörüş değerlerinin dağılımı gösterilmiştir. Bu bağlamda misafir odası birinci, koridor ise ikinci sırada yer almaktadır. En düşük eşgörüş değerleri ebeveyn odasındadır.

Analiz 30 bölümünde en son apartman örneği olan Furug apartmanının sentaktik analiz sonuçları görseller ve tablolar ile verilmiştir.

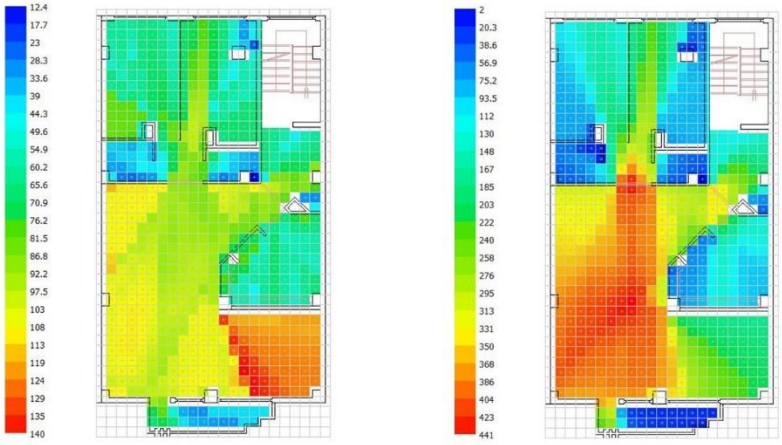
Analiz 30: Furug Apartmanı (A.P.10), Plan Şeması , Analizler ve Değerlerin Dağılımı

Onuncu ve son örnek olan Furug apartmanı da iki odalıdır ve odalar yan yana, merdiven yanında yer almıştır. Diğer örneklerden farklı olarak bu örnekteki odalarda sokağa açılan pencereler bulunmaktadır ve ışıklık kullanmaya ihtiyaç kalmamıştır. Eve giriş antresinden yaşam alanına ve mutfağa geçilebilir. Ana yaşam alanından odalara ve servis alanına koridor ile bağlanılmaktadır. Misafir odasının önünde Hayat'a bakan balkon bulunmaktadır.

Şekil 5.125-a'dan 5.128'e kadar ki görsellerde Furug apartmanı analiz sonuçları gösterilmiştir.

Şekil 5.125-a: Furug apartmanı (A.P.10), plan şeması ve analizler.

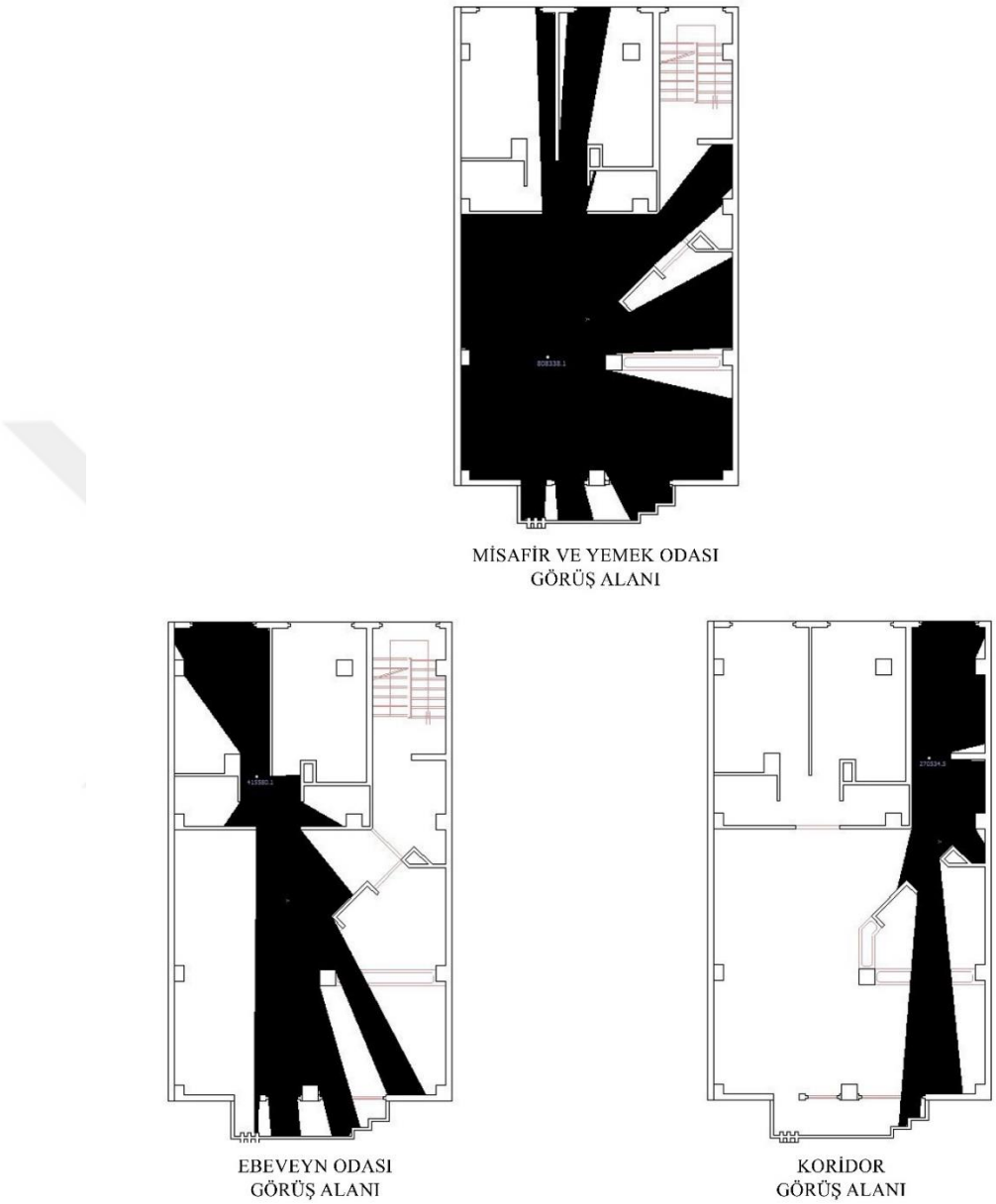
Şekil 5.125-b: Furug Apartmanı (A.P.10), Plan şeması ve analizler.

	Bütünleşme(Ort)	Derinlik (Ort)	Kompaktlık	Bağlantısallık
1 EBEVEYN ODASI	0,01	0,23	0,07	0,01
2 ODA	0,01	0,22	0,06	0,01
3 KORİDOR	0,02	0,17	0,08	0,03
4 ANTRE	0,01	0,20	0,07	0,02
5 YAŞAM ODASI	0,02	0,16	0,10	0,03
6 MİSAFİR ODASI	0,01	0,18	0,12	0,03
7 MUTFAK	0,01	0,22	0,06	0,01
8 WC	0,00	0,25	0,04	0,01
9 BANYO	0,00	0,24	0,04	0,01
10 BALKON	0,01	0,20	0,06	0,02
MİSAFİR VE YEMEK ODASI	0,02	0,17	0,11	0,03
AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,20	0,06	0,02
KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,01	0,18	0,07	0,02
YATAK ODALARI	0,01	0,22	0,06	0,01
BANYO+WC	0,00	0,24	0,04	0,01
MUTFAK	0,01	0,22	0,06	0,01

Şekil 5.126: Furug apartmanı (A.P.10), değerlerin dağılımı.

Furug apartmanında da diğer örneklerde olduğu gibi misafir ve yemek odası evin en sığ mekanıdır ve aynı zamanda en yüksek bütünleşme, kompaktlık ve bağlantısallık değerine sahiptir. İkinci sırada geçiş mekanları ve son sırada ise yatak odaları ve servis alanları yer almaktadır.

Şekil 5.127 ve 5.128'de Furug apartmanının eşgörüş analiz sonuçları gösterilmiştir.

Şekil 5.127: Furug apartmanı (A.P.10), eşgörüş değerlerinin plan üzerinde gösterimi.

EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)CM	ÇEVRE (PERIMETER)	ALAN (AREA)
MİSAFİR VE YEMEK O.	0,0009	0,0808
EBEVEYN ODASI	0,0006	0,0416
KORİDOR	0,0004	0,0271

Şekil 5.128: Furug apartmanı (A.P.10), eşgörüş değerlerinin dağılımı.

Furug apartmanı eşgörüş analiz sonuçlarına göre, misafir odası en yüksek alan ve çevre eşgörüş değerine sahiptir. Diğer örneklerin aksine ebeveyn odası evin giriş holünden daha merkezi bir mekanda konumlandığı için ikinci sırada ebeveyn odası ve en son sırada ise koridor yer almaktadır.

Böylece analizlerin son örneği olan Furug apartmanı ile, tüm dönemleri kapsayan otuz örneğin analiz sonuçlarının sonuna gelinmiştir.

Üçüncü dönem apartman evlerinin ele alındığı tüm örneklerin analiz sonuçları şekil 5.129-a ve 5.129-b'de gösterilmektedir. Bu tabloda tüm örnekler (APT. 01 – APT.10) altı fonksiyona göre ayrılmış ve beş analiz sonucu ayrı ayrı ve ortalama değerler olarak verilmiştir. Tablonun ilk sırasında ortalama bütünleşme değeri, ikinci sırada ortalama derinlik değeri, üçüncü sırada kompaktlık değeri, en son sırada ise tüm örneklerin işlevsel bölgelerinin ve genel ortalama bağlantısallık değerleri verilmiştir.

Şekil 5.129-a'da ilk sırada bütünleşme değerlerinin dağılımı yer almaktadır. Tüm örneklerin ortalama değerlerine göre kapalı geçiş mekanlarının, açık ara fark ile diğer mekanlardan daha yüksek ortalama bütünleşme değerine sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise misafir ve yemek odası yer almaktadır. Mutfak, odalar ve balkonlar üçüncü sırada yakın değerler ile sıralanmaktadırlar. En düşük ortalama bütünleşme değeri ise servis alanlarındadır. Örnekler içinde Partovi evi ile Valizade evi en yüksek ortalama bütünleşme değerleri ile en bütünleşik apartman örnekleri olmuştur.

		APT.01 Partovi	APT.02 Partovi II	APT.03 Partovi III	APT.04 Navaz	APT.05 Nima	APT.06 Valizade	APT.07 Sadati	APT.08 Tahir	APT.09 faraz	APT.10 Furug	ORTALAMA
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,65	0,56	0,16	0,25	0,12	0,21	0,14	0,13	0,14	0,19	0,25
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,37		0,03		0,02			0,05	0,04	0,13	0,11
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,49	0,41	0,13	0,18	0,14	2,44	0,10	0,08	0,14	0,13	0,42
	YATAK ODALARI	0,31	0,20	0,05	0,06	0,05	0,08	0,04	0,04	0,06	0,08	0,10
	BANYO+WC	0,20	0,10	0,02	0,04	0,02	0,07	0,03	0,02	0,05	0,03	0,06
	MUTFAK	0,38	0,15	0,04	0,12	0,04	0,07	0,09	0,06	0,07	0,06	0,11
	ORTALAMA	0,40	0,28	0,07	0,13	0,06	0,57	0,08	0,06	0,08	0,10	0,19
DERİNLİK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,16	0,16	0,19	0,18	0,22	0,18	0,17	0,18	0,19	0,17	0,18
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,22		0,25		0,33			0,22	0,25	0,20	0,24
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,17	0,17	0,19	0,18	0,19	0,16	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
	YATAK ODALARI	0,21	0,21	0,23	0,26	0,26	0,21	0,23	0,23	0,23	0,22	0,23
	BANYO+WC	0,21	0,21	0,26	0,27	0,27	0,22	0,23	0,23	0,23	0,24	0,24
	MUTFAK	0,20	0,21	0,22	0,25	0,27	0,21	0,19	0,21	0,25	0,22	0,22
	ORTALAMA	0,19	0,19	0,22	0,23	0,26	0,20	0,20	0,21	0,22	0,21	0,21

Şekil 5.129-a: 1990-2010 arası Tebriz apartmanları ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini.

		APT.01 Partovi	APT.02 Partovi II	APT.03 Partovi III	APT.04 Navaz	APT.05 Nima	APT.06 Valizade	APT.07 Sadati	APT.08 Tahir	APT.09 faraz	APT.10 Furug	ORTALAMA
KOMPAKTLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	1,19	1,52	0,98	1,45	0,82	1,18	0,99	1,09	0,81	1,08	1,11
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,62	0,97	0,42		0,46			0,43	0,45	0,55	0,56
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,96		0,56	0,76	0,53	0,72	0,68	0,56	0,64	0,71	0,68
	YATAK ODALARI	0,91	1,02	0,59	0,73	0,68	0,67	0,55	0,54	0,80	0,63	0,71
	BANYO+WC	0,51	0,49	0,37	0,45	0,36	0,53	0,47	0,41	0,46	0,36	0,44
	MUTFAK	0,95	0,91	0,56	0,97	0,53	0,51	0,83	0,76	0,96	0,59	0,76
	ORTALAMA	0,86	0,98	0,58	0,87	0,56	0,72	0,70	0,63	0,68	0,65	0,73
BAĞLANTISALLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,61	0,59	0,29	0,37	0,22	0,33	0,29	0,27	0,26	0,32	0,35
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,30		0,08		0,06			0,10	0,07	0,22	0,14
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,48	0,49	0,25	0,26	0,23	0,34	0,20	0,19	0,28	0,25	0,30
	YATAK ODALARI	0,30	0,23	0,12	0,12	0,12	0,15	0,09	0,09	0,15	0,14	0,15
	BANYO+WC	0,16	0,13	0,05	0,07	0,04	0,11	0,07	0,06	0,10	0,07	0,09
	MUTFAK	0,39	0,20	0,11	0,20	0,10	0,13	0,19	0,13	0,17	0,12	0,17
	ORTALAMA	0,37	0,27	0,15	0,17	0,13	0,18	0,14	0,14	0,17	0,18	0,19

Şekil 5.129-b: 1990-2010 arası Tebriz apartmanlari ve işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerini.

Şekil 5.129-a tablosunun ikinci sırasında örneklerin derinlik değerleri gösterilmiştir. Tablodaki ortalama değerlere göre servis alanları ve balkonlar en derin mekanlar olarak evlerin en yüksek derinlik değerlerini almıştır. En düşük derinlik değeri ile örneklerin en sığ mekanı, kapalı geçiş mekanları ile misafir ve yemek odası olmuştur.

Şekil 5.129-b tablosunda ise kompaktlık değerleri ilk sırada gösterilmiştir ve ortalama değer dikkate alındığında apartman örneklerinin en kompakt mekanı misafir ve yemek odası olmuştur. İkinci sırada ise mutfak 0.76 ortalama değer ile yer almaktadır. En son sırada da banyo ve tuvalet yer almaktadır. Böylece apartman evlerinin en merkezi mekanının misafir odası ve mutfak olduğu söylenebilir ve en ince uzun mekanlar da servis alanlarıdır.

Şekil 5.129-b tablosunun son sırasında ise bağlantısallık değerleri ve ortalama değerleri sıralanmıştır. Diğer analizlerde olduğu gibi tüm apartman örneklerinin en yüksek ortalama bağlantısallık değeri misafir ve yemek odasında görülmektedir. İkinci sırada ise geçiş mekanları yer almaktadır. Mutfak üçüncü ve yatak odaları dördüncü sırada gelmekte, en son sırada ise en düşük bağlantısallık değeri ile servis alanları yer almaktadır.

Bir sonraki bölümde analizlerden elde edilen veriler ve bulgular değerlendirilecektir.

5.4 Bulguların Değerlendirilmesi

Tüm tez kapsamında mekansal dizim teorisine göre ele alınan konut örnekleri beş kavram üzerinden analiz edilmiş ve sonuçları üç dönem için şekil 5.43-a, şekil 5.43-b,Şekil 5.86-a, Şekil 5.86-b ve şekil 5.129-a ile 5.129-b'de ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir. Çizelge 5.1'de 1800 ile 2010 arası inşa edilmiş olan Tebriz evlerinden alınan tüm örnekler geleneksel (G.), Sıra Evler (S.E) ve Apartman (APT) olarak üç kategoride sıralanmıştır. Her bir ev grubu için işlevsel mekanların tek tek değerleri ve en sonda ise ortalama değerleri gösterilmiştir.

Çizelge 5.1 : 1800-2010 arası Tebriz evlerinin işlevsel bölgelere ayrılmış ortalama sentaktik değerlerin dağılımı.

		G.	S.E.	APT.
BÜTÜNLEŞME DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,43	0,40	0,25
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	4,90	0,51	0,11
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	2,54	0,40	0,42
	YATAK ODALARI	0,76	0,16	0,10
	BANYO+WC	0,66	0,14	0,06
	MUTFAK		0,17	0,11
	ORTALAMA	1,86	0,29	0,19
DERİNLİK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,26	0,23	0,18
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,23	0,24	0,24
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,24	0,23	0,18
	YATAK ODALARI	0,28	0,27	0,23
	BANYO+WC	0,29	0,28	0,24
	MUTFAK		0,26	0,22
	ORTALAMA	0,26	0,25	0,21
KOMPAKTLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	1,05	0,95	1,11
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	2,67	1,20	0,56
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	2,77	0,75	0,68
	YATAK ODALARI	0,84	0,76	0,71
	BANYO+WC	0,79	0,54	0,44
	MUTFAK		0,69	0,76
	ORTALAMA	1,62	0,81	0,73
DÖNGÜSELLİK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,56	0,83	0,64
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	0,53	0,66	0,60
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	1,06	1,04	0,96
	YATAK ODALARI	0,93	0,62	0,54
	BANYO+WC	0,76	0,76	0,64
	MUTFAK		0,69	0,59
	ORTALAMA	0,77	0,76	0,66
BAĞLANTISALLIK DEĞERİ	MİSAFİR VE YEMEK O.	0,30	0,42	0,35
	AÇIK GEÇİŞ MEKANLARI	1,39	0,43	0,14
	KAPALI GEÇİŞ MEKANLARI	0,71	0,33	0,30
	YATAK ODALARI	0,30	0,20	0,15
	BANYO+WC	0,35	0,24	0,09
	MUTFAK		0,22	0,17
	ORTALAMA	0,49	0,29	0,19

Bu tablolarda Tebriz'in sosyo-politik, ekonomik, demografik yapısı, imar ve şehircilik kanunları ile teknolojik gelişmelerin sonucunda değişim gösteren konut yapısı üç dönem olarak ele alınmıştır. Bu dönemleri kapsayan örneklerin analiz sonuçları da öncelikle ayrı ayrı daha sonra ise her dönemin ortalama değerleri yan yana konularak karşılaştırılmıştır.

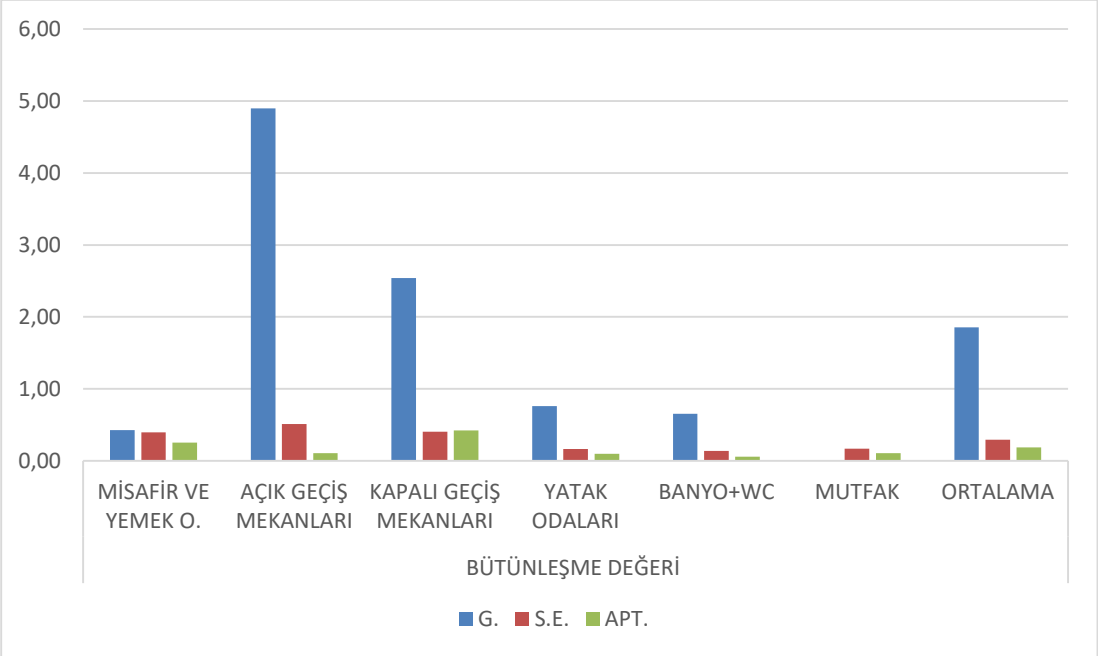
Çizelge 5.2'de geleneksel, sıra evler ve apartmanların misafir odası, ebeveyn odası ve koridorun girişlerindeki noktalardan elde edilen eşgörüş alan ve çevre değerleri verilmiştir.

Çizelge 5.2: 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş alan ve çevre değerlerini gösterimi.

ORTALAMA EŞ GÖRÜŞ ALANI (ISOVIST)		**G**	S.E	APT
MİSAFİR VE YEMEK O.	**ALAN (AREA)**	4,35	1,33	0,08
	ÇEVRE (PERİMETER)	0,0028	0,0010	0,0008
EBEVEYN ODASI	**ALAN (AREA)**	1,90	0,0879	0,0432
	ÇEVRE (PERİMETER)	0,0019	0,0009	0,0005
KORİDOR	**ALAN (AREA)**	2,96	1,04	0,0415
	ÇEVRE (PERİMETER)	0,0002	0,0012	0,0005

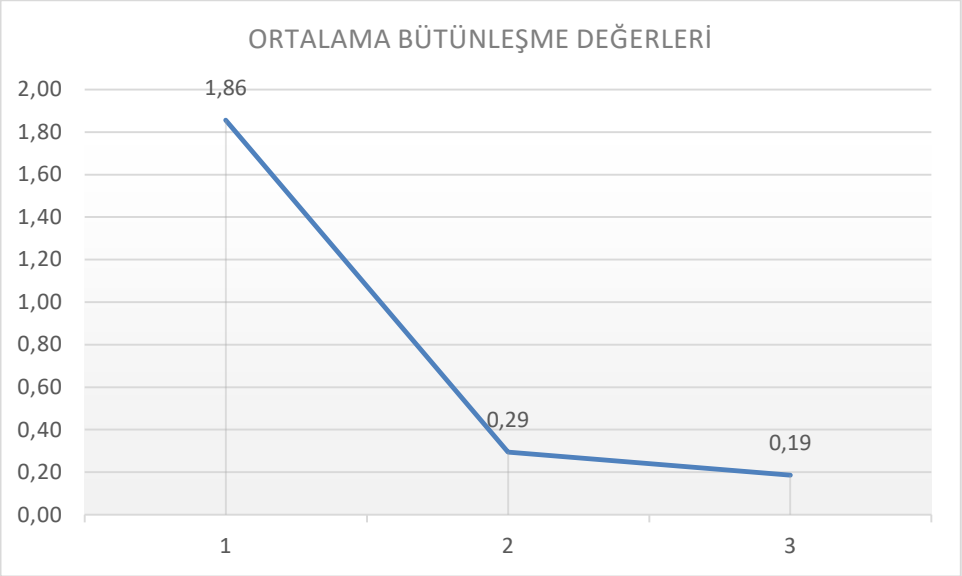
5.4.1 Bütünleşme değerleri

Geleneksel evlerde (4.90) bütünleşme değeri ile en bütünleşik mekanlar, açık geçiş mekanları olan Hayat ve Revak'tır. Sıra evlerde ise (0,51) ile yine açık geçiş mekanları (hayat ve balkon) en bütünleşik mekan olmuştur. Apartmanlarda en entegre mekan antre ve koridor gibi kapalı geçiş mekanlarıdır. Üç dönemde inşa edilen evlerin plan şemalarının incelenmesi, bu durumun evlerin en büyük mekanı olan Hayat'ın ölçeği ve konumu ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bu özellik apartman evlerde olmadığından ve apartman evlerin girişleri sokaktan giriş holüne, oradan asansör veya merdiven vesilesi ile antreye yöneldiğinden dolayı, geniş açık geçiş mekanı bulunmamaktadır. Yani, son dönemlerde Tebriz evlerinde hayat, revak ve balkon gibi açık geçiş mekanlarının yerini antre ve koridor almaktadır.

Şekil 5.130: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel ev, sıra ev ve apartman evlerinin işlevsel bölgelere göre ortalama bütünleşme değeri değişim grafiği.

Geleneksel evlerde açık geçiş mekanından sonra en yüksek bütünleşme değerine (2.54) sahip olan mekan, kapalı geçiş mekanı olan dehliz ve koridordur. Aynı şekilde sıra evlerde de kapalı geçiş mekanı olan antre ve koridor açık geçiş mekanından sonra en entegre mekan olarak görülmektedir. Halbuki, apartmanlarda koridordan sonra en yüksek bütünleşme değerine sahip kısımların misafir odası ve yemek odası olduğu görülmektedir.

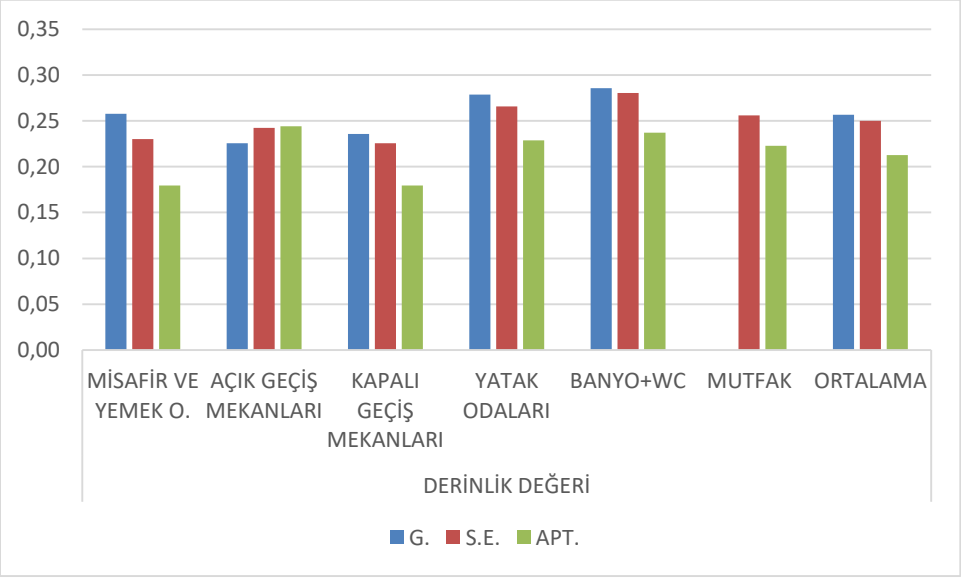
Şekil 5.131: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel ev, sıra ev ve apartman evlerinin ortalama bütünleşme değerleri grafiği.

Genel ortalama bütünleşme değerini ele aldığımızda geleneksel evlerin sıra evlere ve apartmanlara göre çok daha yüksek değere sahip olduğu ve apartmanlara göre yaklaşık 10 kat daha fazla entegre olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni, geleneksel evlerin ölçek olarak daha büyük olması, Hayat'ın evin merkezinde olması ve Hayat etrafında konumlanan mekanlar zincirinin birbirleriyle olan ilişkisinin sıklığıdır. Sentaktik analizlerde, analiz edilen hücre sayısı ne kadar fazla ise ortalama bütünleşme değeri de o kadar yüksek olmaktadır. Böylece geleneksel evlerin yüz ölçümünün büyük olması, analize giren hücre sayısının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan sosyolojik olarak geniş aile yapısının zaman geçerek çekirdek aileya dönüşmesi ve modernleşme sürecinde evlerin ve arsaların şehirlerde küçülmesinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Tebriz evlerinde modernleşme sürecinde küçülme ve ortalama bütünleşme değerinde düşüş yaşanmaktadır.

5.4.2 Derinlik değerleri

Mekan dizimi teorisinde derinlik kavramı ile bütünleşme kavramı arasında ters orantı vardır. Bir mekanın derinlik değeri ne kadar az ise bütünleşme değeri de o kadar fazladır. Geleneksel evlerde açık geçiş mekanları en sığ, aynı zamanda en bütünleşik mekanlardır.

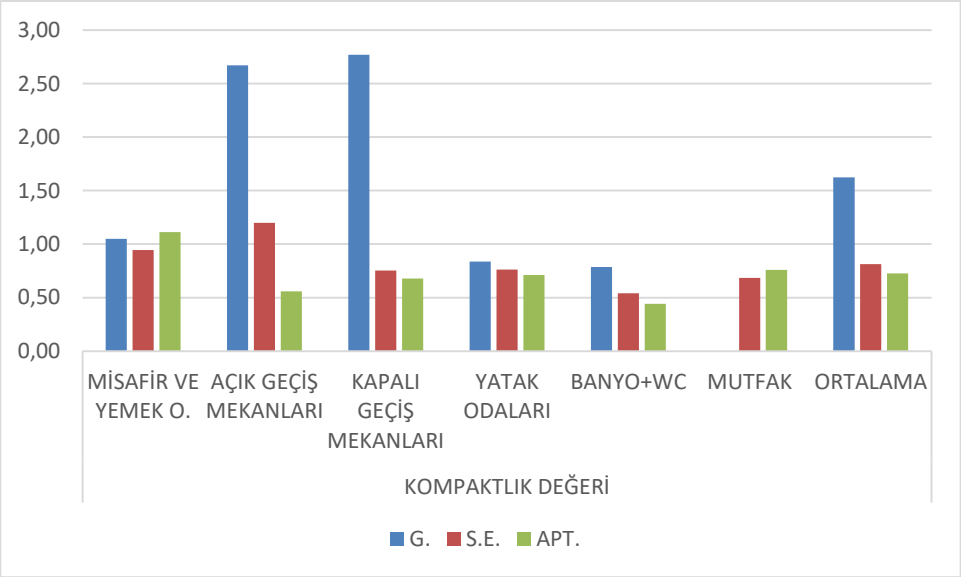
Genel bakış ile ortalama değerlerden yola çıkarak, apartman evlerin mekanlarının sıra evlere ve geleneksel evlere göre daha düşük derinlik değerine sahip olduğu görülmektedir. Bunu geleneksel evlerin büyüklük ve metrekare alan olarak sıra evlere ve apartmanlara göre daha büyük olmalarına ve sosyolojik nedenler ile aile yapısının da küçülmesine dolayısıyla evlerin küçülmesine sebeb olduğuna bağlamak mümkündür. Diğer taraftan sosyolojik olarak ailelerin küçülmesi, yaşam alanlarının da küçülmesine sebep olmuştur. Böylece derinlik değerleride küçülmüştür. Tüm mekanlar ele alındığında tek istisna olan açık geçiş mekanıdır. Apartmanların açık geçiş mekanı olan balkonlar girişe göre en derin mekan konumuna gelmiştir; halbuki diğer iki dönemde bina girişine çok yakındırlar. Bu derinlik farkını bina girişine yakınlık ve erişim kolaylığı ile açıklamak mümkündür.

Şekil 5.132: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgelere göre ortalama derinlik değeri değişim grafiği.

5.4.3 Kompaktlık değerleri

Komplaktlık değeri (compactness) bir mekanın geometrisi hakkında bilgileri ortaya koyan mekânsal dizim kavramıdır. Benedikt (1979) ve Batty (2001) kompaktlık değerlerini eşgörüş analizlerinde mekanın çevre uzunluğunun alanına olan orantısı olarak tanımlamaktadır. Bu değerler 0 ile 1 arası değişmektedir. Kompaktlık değeri 0'a yakın olursa mekanın çizgisel olduğu, 1'e yakın olursa dairesel ve daha kompakt bir mekan olduğu anlaşılır (Davis ve Benedikt, 1979).

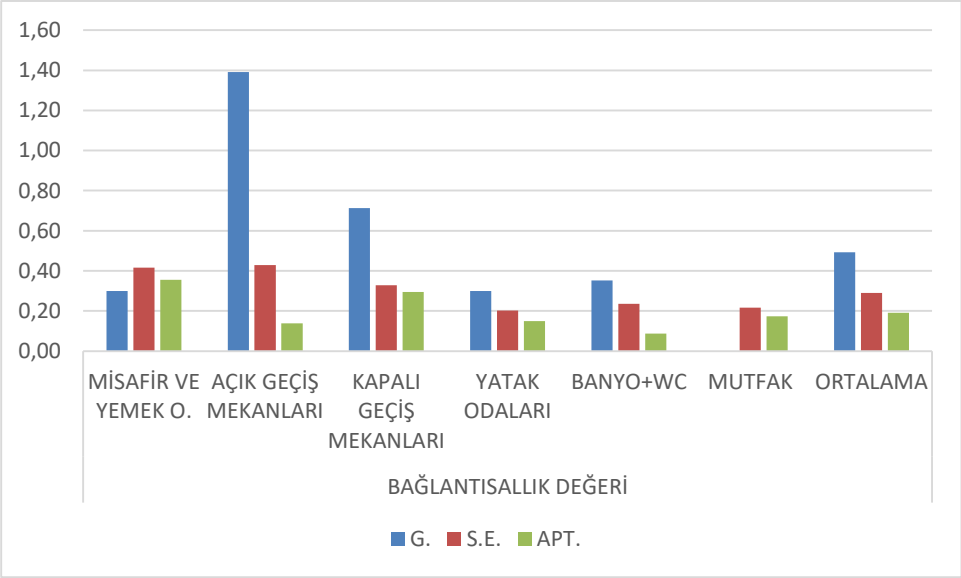

Şekil 5.133: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel ev, sıra ev ve apartman evlerinin işlevsel bölgelere göre ortalama kompaktlık değeri değişim grafiği.

Bu bağlamda şekil 5-133'te görüldüğü gibi, en yüksek kompaktlık değeri açık geçiş mekanlarında ve geleneksel evlerin hayat ile revak'larında görülmektedir. Sıra evlerde en yüksek değer açık geçiş mekanlarındadır; apartmanlarda ise en yüksek değer evin en merkezinde olan misafir odasındadır. Dolayısıyla apartmanlardaki yaşam ve misafir odası, sıra evlerdeki hayat ve misafir odası ve geleneksel evlerdeki hayat en yüksek kompaktlık değeri ile Tebriz evlerinde en çok zaman geçirilen sosyal mekanlar olarak kabul edilmektedir. Ortalama değer olarak ele alındığı zaman, geleneksel evlerin kompaktlık değerinin sıra evlere ve apartmanlara göre daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

5.4.4 Bağlantısallık değerleri

Bağlantısallık (connectivity) değeri, Hillier ve Hanson'a (1984) göre bir mekanın başka mekanlar ile olan bağlantı sayısını göstermektedir. Syntax 2D programının ana mantığı mekanları hücrelere bölerek analiz etmektir. Böylece bağlantısallık değeri analiz edilen tüm hücreler ile her bir birim hücrenin arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu değer tek hücrenin bütün ile ilişkisini vurgulamaktadır. Diğer tarftan bağlantısallık değeri ile bütünleşme değeri orantılıdır ve elde edilen grafiklerde yakın oranlardadır.

Şekil 5.134: 1800-2010 arası Tebriz geleneksel, sıra ev ve apartman evleri'nin işlevsel bölgelere göre ortalama bağlantısallık değeri değişim grafiği.

Şekil 5.134'te görüldüğü gibi en yüksek bağlantısallık değeri geleneksel evlerdeki açık ve kapalı geçiş mekanlarına, en düşük değer ise servis mekanlarına aittir. Diğer taraftan dönemler arasında karşılaştırma yaptığımızda sıra evlerin açık ve kapalı geçiş mekanları kadar misafir ve yemek odaları da en yüksek bağlantısallık değerine sahiptir. Aynı zamanda tüm dönemlerin ortalama değerini ele aldığımızda bağlantısallık değerinde gelenekselden sıra eve ve apartman evlere doğru düşüş olduğu tespit edilebilir. Sadece misafir odası geleneksel evlerde diğer tiplere göre daha düşük bir bağlantısallık değerine sahip görünmektedir. Dönemler arası karşılaştırmaya göre en yüksek bağlantısallık değerinin geleneksel evlerde olması beklenirken, en yüksek değer ile sıra evlerin misafir odasına ait olmuştur. Bu durum sıra evlerdeki merkezi hol etrafında yerleşen plan şemasından ve misafir odası ile yemek yeme mekanının tüm mekanlar ile bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde apartman

evlerinin misafir odasının diğer mekanlar ile olan bağlantısallık değerinin geleneksel evlerin misafir odasından daha yüksek olduğu görülmektedir.

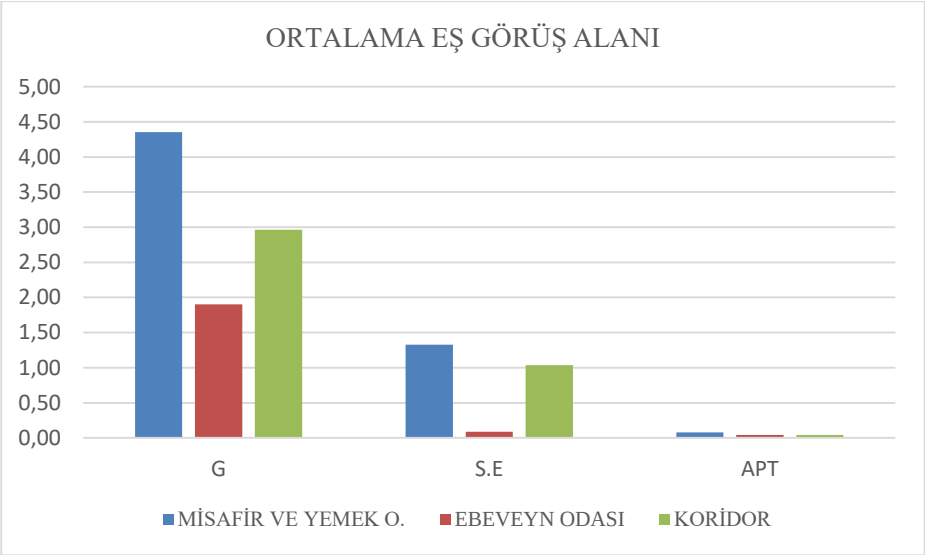
5.4.5 Eş Görüş değerleri

Çizelge 5.2'ye göre hem geleneksel evlerde, hem sıra evlerde, hem de apartman evlerinde misafir odası ve ana yaşam odası en yüksek ortalama eşgörüş alan ve çevre değerlerine sahiptir. Bu değerler evin ana yaşam mekanının en sosyal mekan olduğunu vurgulamaktadır. Misafir ve yemek odasının dönemler arası durumuna bakıldığında, geleneksel evlerde misafir odasının en yüksek eşgörüş alan ve çevre değerine sahip olan kısım olması, büyük Hayat'a bakan geniş pencereleri ile açıklamak mümkündür. Aynı şekilde apartmanlara göre sıra evlerin misafir odası da Hayat'a açıldığından, daha yüksek değere sahiptir. En düşük değer, apartman evlerinin misafir odasına aittir.

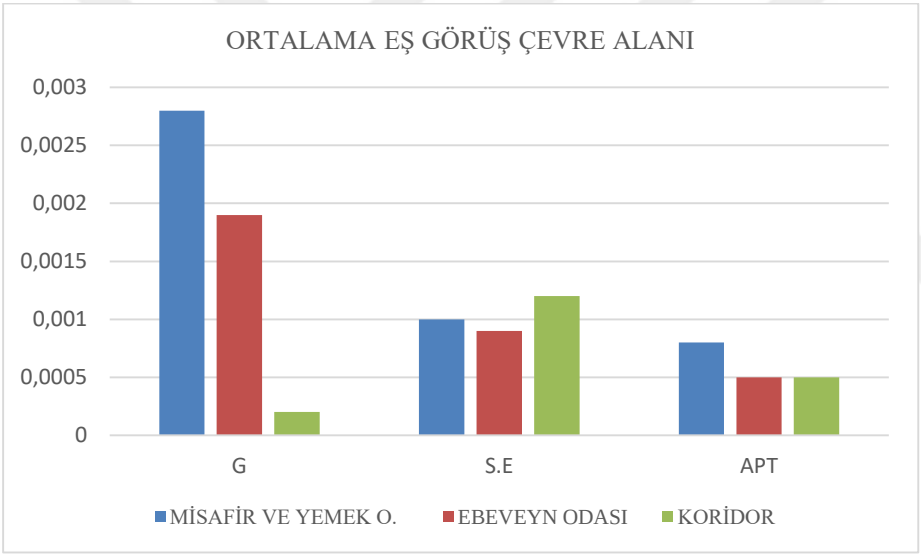
Ebeveyn odalarının değerlerinin geleneksel evlerde sıra evlere göre ve sıra evlerde apartmanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Geleneksel evlerin genelinde odaların arka veya ön bahçeye açıklığı olduğu için oda içindeki kişinin sıra evlere göre daha fazla mekanı algılama şansı vardır. Halbuki çoğu apartmanda yatak odaları ışıklık boşluğundan veya sokaktan gün ışığı almaktadır; böylece eş görüş alanın en düşük olması normaldir.

Çizelge 5.2'de tüm örneklerin misafir odası, ebeveyn odası ve koridorundan alınan eşgörüş değerlerin dağılımı gösterilmiştir:

Çizelgedeki eş görüş alan ve çevre değerleri şekil 5.135 ve 5.136'daki grafikler şeklinde verilmiş ve tartışılmıştır. Şekil 5.135'te 1800-2010 arası Tebriz evlerinde seçilmiş olan üç noktadan (misafir odası girşi, koridor girişi ve ebeveyn odası girişi) ortalama eşgörüş alan ve çevre değerleri gösterilmiştir. Şekil 5.136'da ise 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş çevre (perimeter) değerleri grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 5.135: 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş alanı (area) grafiği.

Şekil 5.136: 1800-2010 arası Tebriz evlerinin üç noktadan ortalama eşgörüş çevre (perimeter) grafiği.

Çizelge 5.2, Şekil 5.135 ve 5.136'daki grafiklerdeki değerlerin incelenmesinden açıkça anlaşılmaktadır ki, geleneksel evlerin misafir odası ve yemek odasının yanı sıra ebeveyn odası ile koridorları da sıra evler ve apartmanlara göre daha yüksek eş görüş alan ve çevre değerlerine sahiptir. Üç dönemin evleri ölçek ve büyüklük olarak ele alındığında sırayla en büyüğün geleneksel evler, daha sonrakinin sıra evler ve en küçük olanın apartman evler olduğu görülmektedir. Sonuçta misafir odası girişinden, ebeveyn odası giriş noktasından ve koridorun başından alınan eş görüş değerlerinin yüksek olmasının nedeni, geleneksel evlerde bahçenin ve revak'ın büyük olması, bu

mekanların daha ferah ve yüksek görüş alanına sahip olmasıdır. Ortalama eşgörüş alan değeri geleneksel evlerin misafir odasınında (4.35) iken, sıra evlerde (1.33)'e ve daha sonra apartmanlarda (0,08)'e kadar gerilemektedir. Ortalama çevre değerlerinde en yüksek değer (0,0028) ile yine geleneksel evlerdeki misafir odasına ve en düşük değer (0,0008) ile apartman misafir odasına aittir.

Geleneksel evler sıra evlere ve apartmanlara göre daha büyük bir alana sahiptir ve bu mekanlar daha fazla sosyal etkileşime olanak sağlar. Nitekim bina giriş koridorunun geleneksel evlerde en yüksek eşgörüş alana sahip olması da bu mekanın sıra evlere ve apartmanlara göre daha geniş olmasının göstergesidir. Bu değerlerin yüksek olması, geleneksel evlerde dehliz ve koridorun hem kapalı geçiş mekanı ve hem yaz aylarında sosyal ve dinlenme mekanı olarak kullanılmasını da açıklamaktadır. Sıra evlerde ve özellikle apartmanlarda ise koridor ince ve uzun forma dönüşmüş; duraklama, dinlenme ve sosyal mekan özelliğini kaybetmiştir.

Ebeveyn odalarında da geleneksel evden apartmana geçiş sürecinde yine aynı şekilde ortalama eşgörüş alanı (1,90)'dan (0,43)'e ve algılanabilir çevre değeri (0,002)'den (0,0005)'e düşmüştür. Bu düşüşün sebebi ise geleneksel evlerdeki mekanların geniş hayat etrafında konumlanması ve merkezi mekan etkisinde olmasından dolayı odaların bile eşgörüş alanlarının daha yüksek olmasıdır. Halbuki sıra evlerde genellikle bu mekanlar orta hol etrafında, apartmanlarda ise daire girişinden en uzak noktada ve koridorun sonunda konumlanmıştır. Geleneksel evlerde bu mekanın derinlik değeri apartmanlara göre daha yüksektir. Daha mahrem bölgelerde kalmasına rağmen daha yüksek eş görüş değerine sahiptir. Yani, bina girişine en uzak noktalarda konumlanan ebeveyn odaları geleneksel evlerde ve geçiş dönemi sıra evlerde hayat'ın ve merkezi holün etkisi ile daha mahrem olmasına rağmen daha ferah mekanlardır.

5.5 Mimarlar ve Müteahhitler ile Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Sonuçlar:

Mekanların değişimi ve dönüşümüne neden olan bilgilere ulaşmak için diğer bir yöntem, binaları tasarlayan mimarlar ve inşa eden müteahhitler ile yapılan görüşmelerdir. Bu konuda birinci ve ikinci nesil mimarlar ve ayrıca ilk bitişik nizam apartmanların müteahhitleri ile yaptıkları yenilikler ve değişimlerin nedenleri üzerinde görüşülmüştür.

1965 sonrası Tahran üniversiteleri ve yurt dışından mezun olan Tebriz'in ilk nesil mimarları ile yapılan görüşmeler, bu görüşmelerin ilk etabını oluşturmuştur. Aynı dönemde konut projelerinde mimar imzası zorunlu olmadığı için inşaat mühendisleri tarafından inşa edilen konutların müteahhitleriyle de görüşülmüştür. Görüşmelerde gelenekselden modern evlere geçiş dönemi konut mimarisinin özellikleri ve tasarım süreçlerini etkileyen faktörler ön plana çıkmıştır. İlk eğitimli mimarların çağdaş konut tasarlarken, eski-yeni ilişkisini kurarken yaşadıkları problemler birkaç başlıkta toplanmaktadır:

- Arsa metrekarelerinin eskiye göre küçük olmasına rağmen büyük bahçe isteği,
- "Heşti", "dalan" ve "revak" olgularının yeni imarda T.A.K.S hesabına dahil olup kullanılabilir metrekare kaybına neden olması,
- Yeni binalarda yatak odaları ve ana yaşam alanı mahremiyetinin sağlanması,
- Banyo ve tuvaletlerin bina içindeki kullanım zorlukları ve eski alışkanlıkların devamı için bahçede ayrı bir mekanın yerleştirilmesi,
- Mutfağın konumu ve yemek odası ile ilişkisi.

Avrupa'da, özellikle Almanya'da eğitim görmüş olan mimarların, başta Mimar Partovi'nin, Tebriz'in geleneksel mimari öğelerinden tamamen arınmış ve uluslararası modern mimarlık anlayışına göre tasarladıkları evler genellikle kentin üst düzey gelir grubu ailelerine hitap etmektedir. Bu anlayışa göre tasarlanan evlerin ortak özelliği daha büyük arsalarda yapılmaları ve iç mekanlarda mutfakların salonun yanında açık Amerikan olarak tercih edilmesidir (Partovi, 2010) .

Diğer taraftan Y. Mimar Fertus Musavi ve arkadaşları gibi Türkiye'den, İTÜ, ODTÜ ve KTÜ'den mezun mimarların, aldıkları eğitimden ve kendi yaşadıkları geleneksel evlerin mekansal örgütlenmesinden etkilenerek tasarladıkları modern az katlı evler ve daha sonralar apartman konutlarında, gece ve gündüz yaşam alanları ile misafir ve ev halkının özel alanları arasında ayrıma özen göstermişlerdir. Ayrıca geleneksel evlerin devamı gibi düşündükleri yeni evlerde mutfak ve yemek pişirme alanlarını yaşam alanından kesinlikle ayırmış, kapalı mutfağı tercih etmişlerdir (Musavi,2011).

1965 ile 1980 arası Tebriz'de toplam 10 adet mimari ofis bulunmaktaydı (Molavi, 2012). Mimarlık ve mimari tasarım genellikle halk içinde geleneksel usta-kalfa ilişkisi seviyesinde bilinmekteydi, dolayısıyla mimarlar vasıtasıyla inşa edilen çok az sayıda bina bulunmaktaydı. Çoğu bina kalfa ve ustalar vasıtasıyla belli şablon plan şemaları

ile arsa şekline uygun hale getirilip yerinde uygulanırdı. Diğer taraftan inşaat mühendislerinin inşa ettiği konutlarda proje yabancı dergilerden beğenilen Amerikan tip villa plan şeması kopyalanarak veya çok nadiren de olsa Tahran'dan eğitimli mimarlara çizdirilerek uygulanmaktaydı.

Tebriz'in en meşhur usta mimarı, Usta Muhammed Rıza Memaran, kalfaları ile beraber senelerce 1780 yılı depreminde kubbesi ve duvarları tahrib olan Mavi Cami (Mecidi Kabud) ve Tebriz Kapalı çarşısının geleneksel dokusu ve malzemeleri ile restorasyon çalışmaları yapmıştır. Bunların yanı sıra çok sayıda geleneksel ev ve son dönemlerinde ise az katlı orta hollü ev inşa etmiştir. Usta Memaran'ın aile mesleğine devam eden torunu Hadi Yunesi (2010) ile geleneksel evlerden az katlı modern evlere geçiş dönemi ve değişen yapım teknikleri üzerinde görüşülmüştür. Yunesi, büyük babası ve kalfalarının geçiş dönemi az katlı evlerin plan şemalarında orta hol şemasını tercih etmelerinin, ev halkının devam eden eski alışkanlıkları ve yaşam tarzlarına bağlı olduğunu savunmuştur. Mimar ve ustalar oturma odası ve misafir odasının alışıldığı şekilde ayrı olması gerektiğini, özellikle tuvaletlerin konumunun ana yaşam mekanından ayrı olmasının müslüman inancı ve namaz kılma kültürüne daha uygun görüldüğünü önemle vurgulamıştır. Ev sahiplerinin eski alışkanlıkları göz önünde bulundurularak daha küçük arsaya ve yeni imara uygun olması için bahçeye girişten itibaren mahremiyet kazandıran, mekanlar arası kademelenmenin mevcut olduğu plan tipinin, Tebriz'in eski evlerinden gelen bir kültür olduğu ve inşaa edilen tüm evlerde dikkat ettikleri bir husus olduğunu savunmuştur. Yunesi aynı zamanda Tebriz'in ilk modern apartmanlarını tasarlayan Mimar Pertovi'nin ofisinde senelerce tekniker olarak çalışmıştır. Geleneksel evlerin yapımından geçiş dönemi az katlı evlerin inşaatına büyük babası ve ustalar vasıtasıyla dahil olmasıyla gurur duyan Yunesi, ilk modern apartmanların çizimlerinde bambaşka ilkeler ile tasarlanan projelerin de çizimlerini yapmıştır.

Mimar Partovi'ye göre geleneksel evlerden sonra az katlı evlerde misafir odasının kapalı ve özel olması önemini yitirmiştir. Çağdaş evlerde yemek yeme, TV izleme ve başköşede misafir ağırlama koltuklarının olduğu bölümlerin mutfak ile olan ilişkisinin önemli olduğunu söylemektedir. Yunesi, Mimar Partovi'nin mimarlık eğitimini Almanya'da almasından dolayı apartman tasarımlarında farklı bir bakış açısına sahip olduğunu düşünmektedir. Bu farkı anlatmak için, projelere mutfak ve yemek yeme mekanının evin en önemli öğeleri olduğunu düşünerek başladıklarını ve bu yüzden

genellikle açık mutfak tercih ettiklerini de eklemektedir. Ayrıca Partovi tarafından tasarlanan tüm apartmanlarda her daire için bir araçlık otopark düşündüklerini ve zemin katlarının genellikle otopark alanı olarak boş bırakılmasının önemli olduğunu söylemiştir.

5.6. BÖLÜM SONUCU

Alan çalışmaları sonunda, Tebriz evlerinin 1800'lerdan 1960'lara kadar varlığını sürdüren geleneksel ev örnekleri birinci dönem Hayatlı, Revaklı geleneksel evler dönemi olarak ele alınmıştır. İkinci dönem örnekleri 1940-1990 arası modern ve az katlı sıra evlerden seçilmiştir. Üçüncü dönem örnekleri ise 1990 sonrası değişen imar kanunları kapsamında ortaya çıkan apartman evlerinden alınmıştır.

Bu bağlamda, her dönemden ele alınan on adet örnek plan şeması üzerinde mekansal dizim analizleri uygulanmıştır. Mekansal dizim teorisi kapsamında öncelikle her plan şemasında tüm dışbükey mekanlar (convex space) ayrıştırılmış; daha sonra işlevsel özelliklerine göre misafir odası, açık geçiş mekanı, kapalı geçiş mekanı, yatak odaları, tuvalet-banyo ve mutfak alanları gibi altı kategoride incelenmiştir.

Bir sonraki adımda her örnek için dışbükey mekanları gösteren plan şeması açıklanmış ve Syntax 2D programı desteğiyle uygulanan analizler plan şeması üzerinde gösterilmiştir. Bu analizlerden elde edilen veriler her örnek için ayrı tablolarda, tek tek mekanları ve altı işlevsel bölgeyi içerecek şekilde verilmiştir (şekil. 5.30 - 5.90). Uygulanan analizler beş kavram üzerinden yapılmıştır. Bu kavramlar, ortalama bütünleşme (mean-integration), ortalama derinlik (mean depth), ortalama kompaktlık (mean compactness), ortalama bağlantısallık (mean connectivity) ve eş görüş alan ile çevredir (isovist area, perimeter).

Son olarak, dönemler arası geçişleri anlamak ve kırılma noktalarını tespit etmek için, bu analizler her dönem için ortalama değerler hesaplanarak tek bir tabloda yan yana getirilmiştir (çizelge. 5.2). Daha sonra her bir kavram için her altı işlevsel bölgenin verileri ile dönemler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Sonuç olarak tüm şekillerde ve tablolarda görüldüğü gibi, geleneksel evlerde hayat ve revak, en yüksek bütünleşme değerine sahip, ulaşması en kolay, mahremiyeti en az olan mekanlardır. Sıra evlerde de sonuç benzer çıkmış ve geleneksel evlere göre değerleri daha düşük çıkmakla birlikte hayat yine en baskın mekan olmuştur. Apartmanlarda ise en yüksek

bütünleşme değeri salon ve ana yaşam alanında görülmektedir.

Diğer taraftan Tebriz sıra evlerinden apartmanlara geçiş sürecinde mimarlar ve müteahhitlerin katkılarının çok etkili olduğu düşünülmektedir. Bu konuda yapılan görüşmeler ve konuşmalardan yola çıkarak, sıra evlerinin merkezi hol plan şemasından neden vazgeçildiği ve apartmanlardaki ana yaşam alanı ile misafir odasının birleştirilerek kullanılmasının sebepleri bu şekilde sıralanabilir:

Öncelikle, apartman kullanıcıları eski sıra evlerdeki orta holün ışıksız ve karanlık bir mekan olmasından şikayetçilerdi, çünkü evde misafir olmadığı zaman misafir odası temiz tutulabilsin diye kapısı hep kapalı tutulurdu. Ev sakinleri evin en büyük odasını kullanamazdı ve küçük holde oturmak zorundaydılar. İkinci problem ise tüm odaların, mutfak, banyo ve tuvaletin kapısının bu hole açılmasıydı. Bu evde mahremiyet problemine neden oluyordu. Bu yüzden ilk apartmanlarda yatak odaları, servis alanları ve misafir odasını koridor ile ayırmak imkanı doğmuştu. Üçüncü konu ise kalorifer ve merkezi ısıtma sistemlerinin gelmesi ile artık eskisi gibi kışın evi ısıtmanın kolaylaşmasıydı. Merkezi bir holden ısınabilen odalar sistemine gerek kalmamıştı. Böylece evi, gece ve gündüz aktivitelerine göre mekansal ayrıştırmaya imkan sağlanmıştı. Dördüncü konu, bina yapım tekniklerinin gelişmesi sonucunda apartman binalarında taşıyıcı sistemlerin duvarlardan tamamen bağımsız uygulanabilmesi ve geniş açıklıklar ile kolonlar yerleştirilebilmesiydi. Böylece sıra evlerdeki taşıyıcı duvarlardan dolayı orta holün etrafındaki duvarların taşıyıcı olma zorunluğunun kalmaması, bu mekanın apartmanlarda misafir odası ile birleşik ve ara duvarsız yapılabilme şansını doğurmuştur.

Son olarak apartman evlerini tasarlayan mimarlar ve müteahhitlerle yapılan görüşmelerde, İslam Devrimi sonrası sosyal yaşamın evin dışından içine transfer olmasının büyük misafir odası ve yaşam alanına ihtiyacı arttırdığı, bunun sıra evden apartman dairelerine geçişi hızlandıran bir tercih sebebi olduğu ortaya çıkmıştır.

6. SONUÇLAR

Çalışmaya geleneksel Tebriz evlerinin irdelenmesi ile başlanmıştır ve bu konuda geleneksel evlerin önemli özellikleri ve öğeler arası dizim ve kurgu irdelenmiştir. Daha sonra ikinci evre olarak modern az katlı sıra evler ve üçüncü dönem olarak apartman evleri ele alınmıştır. Ele alınan iki yüz senelik süreçteki değişimi ve dönüşümü anlayabilmek için öncelikle üç dönemin evlerindeki yaşam alanları, açık geçiş, kapalı geçiş, misafir odası, mutfak, servis alanları ve özel alanlar olarak plan üzerinde işlevlere göre ayrıştırılarak mekansal dizim yöntemiyle incelenmiştir. Her dönemden on adet örneğin analizinden elde edilen dizimsel özellikleri gösteren veriler, önce tek tek mekanlar için ve ardından ayrıştırılan alanlar için derlenmiştir. Böylece tezin hipotezini oluşturan ana yaşam mekanının modernleşme sürecindeki evrimini sınamak; bu değişimi ve dönüşümü ortaya koyabilmek amacıyla yaşam mekanlarının dizimsel özellikleri üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Bu çalışma kapsamında irdelenen Tebriz evlerinin mekânsal dizimi ve özellikle ana yaşam mekânlarının evrimi, değişimi ve dönüşümünde büyük roller oynayan etkenleri sıralamak mümkündür. Fakat, değişen özellikler kadar değişmeyen ve tüm dönemlerde karakteristik ve dizimsel özelliklerini koruyan öğeler de değişenler kadar önem taşımaktadır. Tebriz geleneksel mimari öğelerinin en önemlisi olan hayat, hem geleneksel evlerde ve hem modern apartmanlarda sığ mekan özelliğini, evin en sosyal ve merkezi mekanı olma konumunu korumuştur. Değişim sürecinde dış mekan ile iç mekan mahremiyetini ayarlama görevi gören serder ve heşti gibi bina giriş holleri ve kapalı geçiş mekanları önemlerini yitirerek modern evlerde kullanılmayan, unutulan öğeler olmuşlardır. Bu konuda eyvan ve revak, hayat'tan sonraki yarı açık mekanlar olarak modernleşme sürecinde şekil değişikliğine uğramış ve aynı işleve yakın balkon ve terasa dönüşmüştür. Tarih boyunca İran geleneksel mimarisinin ana öğelerinden olan eyvan ve revak, İran'ın değişik iklimlerinde cami, medrese ve kervansarayların yanı sıra konut mimarisinin de vazgeçilmez öğelerinden olmuştur. Tez kapsamındaki analizlerde, Kaçar dönemi Tebriz geleneksel konut mimarisinin önemli öğesi revak'ın,

hayat'tan sonra en yüksek bütünleşme değerlerine sahip olduğu anlaşılmıştır. Böylece hem yarı açık geçiş mekanı olan ve hem aşırı sıcaktan ve soğuktan koruyan oturma ve dinlenme mekanı olan revak'ın, geleneksel evlerin en önemli öğelerinden biri olduğu sentaktik değerler ile ortaya çıkmıştır. Geçiş dönemindeki az katlı sıra evlerde ise revak bazen işlevini balkona dönüşmüş olarak sürdürmektedir. Diğer örneklerde yarı açık mekan olgusu yerini kapalı geçiş mekanı olan koridora bırakmıştır. Bu değişim ve dönüşüm, apartman evlerine kadar devam etmektedir. Sonuç olarak çok uzun zamanlar geleneksel evlerin vazgeçilmez öğesi olmasına rağmen modernleşme sürecinde önemini yitirmiş ve yerini kapalı geçiş mekanlarına bırakmıştır.

Mutfak, evin hem işlevsel ve hem sosyal mekanı olmasına rağmen geleneksel evlerde hayat'ın etrafında ve çoğunlukla bodrum katta yer almıştır. Geleneksel evlerde geniş ailelere büyük sofraların kurulabilmesi için her zaman büyük bir pişirme mekanına ihtiyaç duyulmuştur. Halbuki modern az katlı evlerde artık sobalı ocakların yerini gazlı set üstü ocaklar almıştır ve aile fertlerinin sayısındaki azalmalar ile mutfak orta hol ve salonun yanında daha küçük bir mekan olarak hayatına devam etmiştir. Apartman tipi evlerde ise mutfağın, bina girişine ve salona yakın ve bazen salona açık şekilde antre ve koridora yakın yer aldığı görülmüştür. Mutfak, geleneksel evlerden apartmanlara ölçek ve konum olarak değişimlere uğrasa da evin en önemli sosyal ve işlevsel mekanı olarak hayatına devam etmiştir. Bu süreçte evin bodrum katından ana yaşam mekanının yanına gelerek daha merkezi bir mekan haline gelmiştir. Eşgörüş değerlerinden göründüğü gibi sıra evlerde evin orta holüne yakın konuma gelmesi ile mutfağın ferahlığı ve algılanabilir yüzeyleri artış göstermiştir. Oysaki çoğu apartman evi örneğinde salon ve yaşam alanı ile oturma ve servis tezgahı ile birleşmiştir. Ev halkının oturma odası ile mutfağı aslında tek mekan olarak algıladığı ve kullandığı görülmüştür. Böylece zaman içinde mutfak mekanının ev hanımının yemek pişirme mekanı olmaktan çıktığı; apartmanlarda sosyal mekan özelliğinin arttığı görülmektedir.

Geleneksel evlerde servis mekanları ve tuvaletler hayat etrafında konumlanmakta, banyo ise suyun daha kolay depolanması ve ısıtılması için genelde bodrum katında yer almaktadır. Daha sonraki dönemlerde banyo ve tuvalet yan yana ve çoğu zaman birleşerek orta hol etrafında konumlanmıştır. Apartmanlarda ise hep koridorda ve genellikle antre ve odalara yakın yerde konumlanmıştır. Dizimsel olarak ele alındığında Tebriz evlerinde eskiden beri servis mekanları, yatak odaları gibi en düşük

bütünleşme değerine sahip ve hep derin mekanlar olmuştur. Tek istisna, geleneksel evlerdeki tuvalet mekanıdır. Tuvalet, pissu giderlerinin dışa aktarımını kolaylaştırmak ve kötü kokunun yaşam mekanlarını rahatsız etmesini önlemek için hayat'ın köşesine ve dış mekana daha yakın konumlandırılmıştır. Teknolojik gelişmelerin ve yeni tesisat sistemlerinin getirdiği rahatlıklar ile sıra evlerde sıcak suyun merkezi kazan dairesinden temin edilebilmesi, banyo ve tuvaletin bina içine geçişine imkan sağlamıştır. Böylece sıra evlerde orta hol ve yaşam mekanı yanına gelen banyo ve tuvalet hava bacası yardımı ile havalandırılmıştır. Apartmanlarda da servis mekanlar koridor ve geçiş holünde odalara yakın olarak konumlanmıştır.

Yatak odaları ve özel alanlar, diğer mekanlara göre hep derin mekanlar olmuştur. Bunların bütünleşme değerleri geçiş mekanları ve ana yaşam mekanına göre daha düşüktür. Tebriz evlerinde mahrem alanlar ve özel mekanlar ihtiyacı ve içe dönüklük geleneği, apartmanlaşma sürecinde bile devam eden belirgin özellik olarak kabul edilebilir. Bina ölçeği küçülse de genel mekan ile özel mekan ayrımına hep dikkat edildiği görülmüştür. Mimarlar ile yapılan görüşmelerde, ilk apartman tasarımlarında en çok dikkat edilen hususun gece ve gündüz aktivitelerinin bir birinde ayrılması olduğu ortaya çıkmıştır. Sıra evlerdeki orta holden misafir odasına geçişteki mahremiyet problemlerinin, apartmanlardaki koridorlaşmaya sebep olduğu düşünülmektedir.

Tebriz evlerinin sosyal yaşam biçimi ile konut mekanları arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmada yapılan analizler ve elde edilen verilere göre kentin iki yüz senelik konut geçmişinde değişen siyasi, sosyal ve teknolojik gelişmeler sonucunda evsel mekanların dizimsel değişimleri ve dönüşümleri tespit edilmiştir. Altman'ın (1975) kişiler arası mesafeyi ve kontrolü sağlayan mekanizma anlayışı ile mahremiyet kavramına dayanarak irdelenen Tebriz evlerindeki mekanların dönemler arası konum ve rolünün değişikliğe uğradığı gözlemlenmektedir. Bu mekansal değişimler ve dizimsel kurguların dönüşmesi şu şekilde açıklanabilmektedir:

- Açık geçiş mekanı olan hayat ve revak olguları zaman içinde önemini yitirmiş ve koridor bu mekanların yerine geçmiştir.
- Geleneksel Tebriz evlerinde geçiş mekanlarının bütünleşme değerinin çok yüksek olması, bu mekanların geçiş sağlama işlevinin dışında çok önemli

bir rolünün daha olduğunu göstermektedir: Bu mekanlar aynı zamanda sosyalleşme ve dinlenme mekanıdır. Görüldüğü gibi dönemler arası geçişlerde kompaktlık değerlerinde düşüş olmasının nedeni, geçiş mekanlarının sosyal boyutunun zayıflayarak sadece ulaşımı sağlayan ince uzun mekanlar haline gelmesidir.

- Geleneksel evlerde misafir ağırlama ve yemek ikramı, ev halkının yemek yeme ve günlük yaşam işlevlerinin yerine getirildiği mekânlar farklıydı ve tenebi ile el otağı gibi farklı dizimsel özelliklere sahip iki mekan, dehliz ve koridor vesilesi ile birleşmekteydi. Hâlbuki sıra evlerde yemek yeme ve ana yaşam odası orta holde birleşen, misafir ağırlama odası da bu mekandan geçilerek ulaşılan yan mekan haline gelmiştir. Apartmanlarda ise ana yaşam mekanı ve misafir odası birleşerek geniş ve daha büyük bir mekan haline gelmiştir.
- Geleneksel evlerde servis mekanı olan banyoya bodrumdan, tuvalete bahçeden girilmektedir. Bu mekanlar sıra evlerde orta holün yanına ve apartmanlarda koridor içine girmiş; odalara yakın bir yere geçerek konum değiştirmiştir.
- Mutfak ise eskiden servis mekanı olarak dönüşüm sürecinde konumu ve işlevi değişerek hem servis alanı hem de sosyal bir mekan olarak ana yaşam alanı yanında yer almıştır. Böylece geleneksel evlerde bodrum katından sıra evlerde orta hole ve apartmanda ise salona bitişik (ve çoğu zaman açık mutfak olarak) dizimsel ve sosyal anlamda dönüşerek kullanılmıştır.

Bu tez Tebriz evlerinin son iki yüz senede uğradığı morfolojik ve sosyal değişim ve dönüşümleri ortaya koymaya çalışmıştır. Tezin, İran'ın ve yakın coğrafyasındaki benzer geleneksel evlerin evrimini anlamak ve karşılaştırmalar yapabilmek için faydalı olabileceği düşünülmektedir. Binaların dışından içine doğru geçişte varolan mekanların her biri daha detaylı araştırmalar ile incelenebilir ve bu çalışmanın bulguları üzerine yeni boyutlar kazandırılabilir. Çizelge 6.1 'de Tebriz Evlerinde mekansal meğişim ve dönüşümü etkileyen faktörler liste olarak sıralanmaktadır.

Çizelge 6.1 Tebriz evlerinde mekansal değişim ve dönüşümü etkileyen faktörler.

Sosyo - Kültürel	İmar	Ekonomik	Politik	Teknolojik
• Geleneksel yaşam • Geniş Aile den Çekirdek Aileye Geçiş • Modernleşme • Göç • Nüfus Artışı • İçe Dönük Yaşam • Köy toplumu ve Şehirleşmesi • Dini ve Siyasetin Birleşmesi • Batı Karşıtlığı • İslami yaşam tarzının benimsenmesi • Kadın erkek ilişkisinin Kısıtlanması	• 1969 Tebriz I. İmar Kanunları • 1993 Terbiz II. İmar Kanunları	• Petrol • Sanayileşme • Üretim • Devrim • Savaş • Toparlanma • Yenilenme • Kapalı ekonomi • Ambargo...	• Hanedanlık sistemi • Padişahlık sistemi • Devrim • İslam Cumhuriyeti	• Çelik ve Beton Taşıyıcı Sistemler • Yeni Isıtma ve Soğutma Sistemleri • Kömür-Mazot-Doğal gaz • Radyo • TV • İnternet

Bu çalışmanın başında ilk hedefler arasında İran, Azerbeycan, Irak, Suriye ve Doğu Anadolu mimarisi üzerinde kültürler arası karşılaştırmalar yapılması vardı ve Tebriz bu araştırmaların başlangıç noktası olarak düşünülmüştü. Ne yazık ki geçmişi ve mimarisi bu kadar zengin olan bölgeler son zamanlarda savaşlar ve yıkımlar ile karşı karşıya gelmiştir. Maalesef mimari ve sosyal yaşam üzerinde araştırmalar yapılması düşünülen bu bölgelerde savaş ve göçlerden kaynaklı olarak eski kentlerden ve geleneksel yaşamdan izler kalmamıştır.

Bu çalışmanın bulguları ve araştırma sonuçlarıyla, Tebriz'in konut geleneği geçmişten bugüne ortaya konmuştur. Bundan sonraki süreçte kentin konut mimarisinin gelişiminde dikkat edilmesi gereken hususlar ve geleneklerden gelecekteki konut mimarisinde kullanılabilecek öğelerle ilgili şu önerilerde bulunulabilir:

- Tebriz kentinin planlanmakta olan yeni konut bölgelerinde, özellikle doğu bölgesindeki Haveran ilçesinde arsaların en az yirmi metre kare genişlikleri olması, U ve L formlarındaki plan kombinasyonlarına elverişli olmaları önerilmektedir. Böylece geleneksel evlerdeki gibi, Hayat'ın konumu ve işlevi Tebriz apartmanlarında da korunabilecek ve Hayat, tekrar sosyal yaşam alanlarından biri haline gelecektir.
- Eski konutlarda U veya L formlarındaki birimlerin yan yana veya sırt sırta konumlanmaları ile ön ve arka bahçeler ile çeşitli sosyal ve kültürel ihtiyaçlara cevap veren alanlar oluşmaktaydı. Fakat yüzde altmış taban alanı katsayısı tüm

İran'da uygulanmaya başlayınca, konut mimarisi az sayıda alternatif plan şemalarıyla sınırlandırılmıştır. Dar ve uzun arsalarda sadece ön veya arkada oluşan bahçeler yerine geniş arsalarda orta veya yan bahçelere imkan veren arsalar planlanması, konut mimarisinin zenginleşmesine ve özellikle apartmanlarda farklı çözümler üretilmesine olanak sağlayacaktır. Otopark sorunu da arsaların dar olmasından kaynaklanmakta, rampaların yerleşimi ile bahçelerde yeşil alanın kalmamaktadır. Dairelerin koridorlaşmasının ve uzun koridorların önüne geçmenin bir yolu, merkezi plan şemalarının tasarımına ve mimarlar için farklı plan şemalarının uygulanmasına imkan sağlamaktır.

- İnternet ve sosyal medya günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle son kırk yılda dünyadan kopuk olmasının getirdiği bir heyecanla, İran'da sosyal medya kullanımı ve görüntülü konuşma miktarındaki artış diğer ülkelerden çok daha fazladır. Evin yaşam alanlarının ve özel mekanların mahremiyet düzeyini misafirlere göre ayarlamak mimarlar için çok önemliydi ve plan şemasını belirleyen özelliklerin başında yer almaktaydı. Ama son yıllarda ev içinin ve en mahrem yaşam alanlarının görüntüleri rahatlıkla sosyal medyadan paylaşılmaktadır. Yani, özel mekanların kamusal mekanlardan pek farkı kalmamış, iç ile dış arasındaki net sınırı ortadan kalkmıştır. Mahremiyetin gelecekteki konut mimarisinin son iki yüz senedeki kadar öncelikli özelliği olmayacağı düşünülmektedir. Bu yüzden gelecek konut mekanı tasarımlarında mekansal organizasyonlarda yeni alışkanlıklar ve çağdaş yaşamın gereksinimleri de düşünülmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Adıvar, A., Arat, R., Ateş, A., Kafesoğlu, İ., Yazici, T. (1964). *İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, Istanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Akın, G. (1985). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Akın, G. (1990). Asya Merkezi Mekan Geleneği, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Allport, G. W. (1937). The Personalistic Psychology of William Stern. Character & Personality; A Quarterly for Psychodiagnostic & Allied Studies, 5, 231-246.

Altman, I., Rapoport ,A., Wohlwill, J. F. (1980). Environment and Culture, Plenum Press, New York.

Altman, I. (1975). The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, Crowding. Monterey, CA.: Brooks/Cole Publishing.

Altman, I., Chemers, M. (1980). Cultural Aspect of Environment-Behavior Relationships, Handbook of Cross-Cultural Psycology, Social Psycology, Volume 5, Allyn and Bacon Inc., Boston.

Amorim, L. (1999). The Sectors' Paradigm: a Study of the Spatial and Functional Nature of Modernist Housing in Northeast Brasil. Tese de Doutorado Apresentada na Faculty of the Built Environment, The Bartlett School of Graduate Studies, University College London.

Amorim, L. (2001). House of Recife: From Diachrony to Synchrony. *Proceeding of the Third International Space Syntax Confrence*, 19.11- 19.16.

Anonim, (1969). Moghtader – Andreef Mimarlık ve Planlama Ofisinin Hazırladığı I.Tebriz İmar planları, Şahenşahi Devletin Planlama Bakanlığı, Tahran.

Anonim, (2009). Executive Summary Tabriz Historical Bazaar Complex, UNESCO World Heritage Convention Nomination of Properties for Inclusion on, the World Heritage List Iranian Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization Tehran.

Ardalan, N.; Bakhtiar, L. (1973). The Sense of Unity, the Sufi Tradition in Persian Architecture, the University of Chicago Press, Chicago and London.

Bachelard, G. (1969). *The poetics of space* (Trans. M. Jolas). Boston: Beacon Press.

Bananni, A. (1961). The Modernization of Iran (1921-1941), Stanford University Press, Stanford.

Bandyopdhyay, A., Merchant, A. N. (2006). Environment and Planning B: Planning and Design, Volume *33*, pages 923-942.

Bates, E. (1974)**.** Language and Context: The Acquisition of Pragmatics (Language, Thought, and Culture), Academic Press Inc.

Batty, M. (2001). "Exploring Isovist Fields: Space and Shape in Architecturaland Urban Morphology", *Environment and Planning B: Planning and Design 2001*, volume 28, pages 123 - 150

Bavar, S. (2009). *The Advent of New Architecture in Iran*, Faza Publication, Tehran, Iran.

Benedikt, M. (1979). To Take the Hold of Space: Isovists and Isovist Fields, *Environment and Planning B* 47-65.

Brown, R. and Maudlin, D. (2012). Concepts of Vernacular Architecture, in Greig Crysler, C. et al. (eds), The Sage Handbook of Architectural Theory, London.

Ceditülislam Arşivi, (2012). Eski Tebriz Fotoğraflar Arşivi.

Dehbashi, M., Diba D. (2004). Trends in Modern Iranian Architecture. In Iran: Architecture for Changing Societies. Philip Jodidio (ed). Torino: Umberto Allemandi & C.

Dehkhoda, A. (1994). *Loghatnameh (Wordbook).* 14 vols. Tehran: Publication and Printing Institute of University of Tehran

Derudder,B., Witlox, F., Taylor PJ. (2007). US Cities in the World City Network: Comparing Their Positions Using Global Origins and Destinations of Airline Passengers.Urban Geography,28,74-91.

Dibadj, I. (1966). Athar-i Bastani wa Abniya-i Tarikh-i Azarbaydjan (Historical Buildings and Heritages of Azerbaijan), Tahran: Shura-yi Markazi Djashan Shahinsha, Iran.

Dovey, K. (1977). Home: an ordering principle in space. *Landscape,* 22 (1). Essex

County Council.

Eldem, S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ, İstanbul.

Erse, M. (1993). Tebriz II. İmar Kanunları. Erse Mimarlık, Planlama, Danışmanlık ve Mühendislik Yayınları, Tahran.

Gauvain, M., Altman, I. (1982). A Cross-Cultural Analysis of Homes, Architecture & Behaviour, 2, 27 - 46.

Ghobadian, V. (1998). Climatic Analysis of the Traditional Iranian Buildings, Tehran Univerisity Press, Iran.

Ghobadian, V. (2004). Architecture of Tehran During Nasseredin Shah Period, Tradition and Modernity in the Contemporary Architecture of Tehran, White Architecture Consultants Press, Tehran, Iran.

Grantofski A. (1980). Tarikh e İran az Bastan ta Emrooz (İran Tarihi Eski Çağdan Bügüne Kadar), Puyesh Yayınevi, Tehran.

Habibi, S.M. (2006). Intellectual Trends in the Contemporary Iranian Architecture and Urbanism (1979-2003), Cultural Research Bureau Press, Tehran, Iran.

Habraken, N. J. (1998).The Structure of the Ordinary Form and Control in the Built Environment, MIT Press, London.

Haeri M., M.R. (2009). House in Culture and Nature of Iran, Ministry of Housing & Urban development, Architectural and Urban Development Research Center Press, Tehran, Iran.

Hakkı Eldem, S. (1954). Türk Evi Plan Tipleri, Pulhan Matbaası, İstanbul.

Hall, E.T. (1959). The Silent Language, New York: Doubleday

Hall, E. T. (1966). The Hidden Dimension, Doubleday Press, New York

Hall, E. T. (1982). The Hidden Dimension, New York: Doubleday Publishing.

Hanson, J. (1994). Deconstructing Architects' Houses, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 21, 675-704.

Hanson, J. (1998). Decoding Homes and Houses, Cambridge University Press.

Hanson, J. (2001). Morphology and Design: Reconciling Intellect, Intuition, and Ethics in the Reflective Practice of Architecture, *in Procs of the 3rd International Space Syntax Symposium, Georgia Institute of Technology, Atlanta, GA*, accessed June 12, 2009 from http://undertow.arch.gatech.edu/homepages/3sss/

Hanson, J., Zako, R. (2007). Communities of Co-Presence and Surveillance: How Public Open Spaces Shape Awareness and Behaviour in Residential Developments, *in Proceedings of the 6th International Space Syntax Symposium*, Istanbul.

Hillier, B., Hanson, J. (1984), the Social Logic of Space, Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, B Burdett, R Peponis, J & Penn, A. (1987). Creating Life: or Does Architecture Determine Anything? Architecture & Behaviour, 3(3), 233-250.

Hillier, B., Hanson, J., Graham, H. (1987). Ideas Are in Things: An Application of the Space Syntax Method to Discovering House Genotyps, Environment and planning B: Planning and Design, Volume 14. s. 363-385.

Hillier, B. (1996). Space Is The Machine: a Configurational Theory of Architecture, Cambridge University Press, Cambridge.

Hillier, B. (2007). Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture (Electronic Ed), London: Space Syntax, accessed June 8, 2009, from University College London website http://eprints.ucl.ac.uk/3881.

Jackson, J.B. (1984). Discovering the Vernacular Landscape, Yale University Press.

Johnson, C. A. (1973). Privacy as Personal Control. In S. T. Margulis (Ed.), Privacy. Stony Brook, NY: Environmental Design Research Association.

Karimi, Z. P. (2009). *Transitions in Domestic Architecture and Home Culture in Twentieth Century Iran*, Thesis (Phd), MIT.

Kasmai, M. (1980). Traditional Architecture of Iran and its Relation to its History, Climate and Culture, Tehran University Press, Iran.

Kateb, F. (2005). Architecture of Persian Houses, Ministry of Culture Press, Tehran, Iran.

Katz, D. (1937). Animals and Men. New York: Longmans, Green.

Kelvin, P. A. (1973). Social Psychological Examination of Privacy. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 248–261.

Kent, S. (1984). Analyzing Activity Areas: An Ethnoarchaeological Study of the Use of Space, University of New Mexico Press, Albuquerque.

Kent, S. (1990). Domestic Architecture and the Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural, Cambridge University Press, New York.

Kent, S. (1993). A Cross-Cultural Study of Segmentation, Architecture, and the Use of Space, In S. Kent (Ed), Domestic Architecture and the Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study (pp.127-152), Cambridge: Cambridge University Press.

Keynezhad, M.A., Shirazi, M.R. (2010). Historical Houses of Tabriz. Vol. 1.Tabriz Islamic Art University Press, Tabriz, Iran.

Kim, Y., Lara, F. (2009). Changes in Korean Apartment Unit Plans From the 1990s to the 2000s, Analysis of Spatial Configurationand Sosio-Cultural Implication of Apartment Units in Korea, *Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium, Stockholm*.

Kirsan. Q.. Cagdas. G. (1998). The 19th Century Row - Houses in Istanbul: A Morphological analysis. *Open House International.* Vol.23. N. 3, pp. 45-56.

Kiyani, M.Y. (1993). Iranian Architecture and Town Planning: A Pictorial Record, Hawza-i Hunari Sazman-i Tablighat-i Islami-i Iran Press, Tehran.

Kiyani, M.Y. (2000). Iranian Architecture in Islamic Period, SAMT Press, Iran.

Lang, J. (1987). Privacy, Territoriality and Personal Space-Proxemic Theoy, Creating Architectural Theory, the Role of the Behavioral Scienses in Environmental Design, New York.

Larsson, A. (1992): Modern Houses for Modern Life. The Transformation of Housing in Botswana, University of Lund.

Lawrence, D. L., Low, S.M. (1990) The Built Environment and Spatial Form. *Annual Review of Anthropology* 19:453–505.

Lawrence, R.J. (1977), Housing, Dwellings and Homes: Design Theory, Research and Practice, Chichester: John Wiley & Sons.

Lawrence, R. J. (1981). Connection of Transision Spaces Outside the Dwelling, Design Studies, 2:203-207.

Lawrence, R. J. (1983). The Interpretation of Vernacular Architecture. Vernacular Architecture 14.1, 19–28.

Lawrence, R. J. (1987). Housing, Dwellings and Homes Design: Theory, Research and Practice, John Wiley&Sons, London.

Lawrence, R. J. (1993). Public, Collective, and Private Space, In S. Kent (Ed.), Domestic Architecture and the Use of Space: *An Interdisciplinary Cross-Cultural study* (s.73-91), Cambridge: Cambridge University Press.

Lawrence, R. J., Hacıhasanoğlu, O., Turgut, H., Ünügür, M. (1997). Culture and Space in the Home Environment, Dünya Yayıncılık, İstanbul

Lefebvre H. (1984). The Production of Space. Blackwell, Oxford.

Lefebvre H. (1996). Writings on Cities, E. Kofman and E. Lebas, trans. and eds., Oxford: Basil Blackwell.

Major MD., Stonor, T., Penn, A., (1998). "Passengers, Pedestrians and Shoppers: Space Syntax in Design", Passenger Terminal World, April.

Mansouri, B. (2000). *Analysis of Climate Typology of Tabriz Traditional Houses*, (PhD Thesis), Tehran Azad University.

Memarian, G.H. (2007-a). Ashenayi ba Memari Maskuni Iran Guneshenasi Darungara, Sorush Danesh Press, Tehran.

Memarian, G.H. (2007-b). Ashenayi ba Memari Maskuni Iran Guneshenasi Borungara, Sorush Danesh Press, Tehran.

Memarian, G., A. Sadoughi, (2011). Application of Access Graphs and Home Culture: Examining factors Relative to Climate and Privacy in Iranian Houses. *Scientific Research and Essays*, 6(30): 6350-6363.

Michell, G. (1978). Architecture of the Islamic World: Its History and Social Meaning. Thames and Hudson, London.

Miller Layne, B. (2007). Housing and Dwelling Perspectives on Modern Domestic Architecture, Routledge, London.

Minorski, V. (1958). History of Tabriz, Ketabfurushi-e Tehran Press, Tabriz.

Monteiro, C. (1997). Activity Analysis in Houses of Recife. Brazil. *Proceedings of first International Space Syntax Conference (2)*, 20.21-20.13.

Moradi, A. (2009). Rıza Han 'ın Hapishanesinden Azerbaycan Demokrat Partisinin Başkanlığına, Ovhedi Yayınevi, Tahran.

Morris, L. (1979) Women Without Men: Domestic Organization and the Welfare State as Seen in a Coastal Community of Puerto Rico. *British Journal of Sociology* 30, 3:322-40.

Mortada, H. (2003). Traditional Islamic Principles of Built Environment**,** Routledge.

Mumford, L. (1940). The Culture of Cities, Secker & Warburg, London.

Naderi Azad, B. (2001). Functional Characteristics of Housing in Traditional Textures, *Architecture and Culture, Second year.* Vol VIII. Spring 2001, 33-43, Cultural Research Bureau, Tehran**.**

Netting, R., ve diğ. (1984) Households **:** Changing Form and Function. In Households: Comparative and Historical Studies of Domestic Group, Edited by Robert Mc C. Netting, Richard R.,Wilk and Eric J. Arnoud, 1-28 California Press, Berkeley.

Newman, O. (1972). Defensible Space, New York: Mac Millan.

Omrani, B., Sangari E., H. (2006). Historical Area of Tabriz, Miras Book, Iran.

Orhun, D., Hillier, B., Hanson, J. (1995). Spatial Types in Traditional Turkish House, *Environment and Planning B: Planning and Design*, volume 22. s. 475-498.

Orhun, D., Hillier, B., Hanson, J. (1996). Spatial Types in Traditional Turkish Houses, *Environment and planning B: Planning and Design*, volume 23. s. 329-351.

Partovi, **M.,** (2010). Kişisel görüşme, Mimar Partovi ile Tez Kapsamında Yapılan Röportaj, 10 Temmuz, Tahran.

Peponis, J., Wineman, J., Rashid, M., Kim, H. and Bafna, S. (1997). On the Description of Shape and Spatial Configuration Inside Buildings: Convex Partitions and Their Local Properties, *Environment and Planning B*, 24, 761-781.

Peponis, J. (2001). Interacting Questions and Descriptions, How Do They Look From Here? *In Proceedings of the 3rd International Space Syntax Symposium*, Atlanta.

Pirnia, M. K. (2005). Study of styles in Iranian architecture, Elmo Sanat University Press, Tehran.

Pirnia, M. K. (2001). Ashenayi ba Memari Eslami Iran (İran İslami Mimarisiyle Tanışma), Elmo Sanat Üniversitesi Yayınları, Tahran.

Pope, A. U. (1965). Persian Architecture. George Braziller, New York.

Pope, A. U. (1976). Persian Architecture, Soroush Press, Tehran.

Porteous, J. D. (1976). Home: the territorial core. *Geographical review*, 66 (4), 383-390.

Qodoosifar, S. (2008). The Architecture of Tabriz During the Reign of Pahlavi the Second, *Architecture & Culture*, volume 9. , No: 31, s. 96-104.

Rabat, Nasser O. (2010). The Courtyard House, From Cultural Referance to Universal Relevance, Ashgate Publishing Limited, Surrey- England.

Rafatjah, F. (2003). İran'ın Son Yirmi Senedeki Konut Planlamasının Gelişimi, Çekad yayınları, Tahran, İran.

Rahnamai Sh., N., (2008). Tabriz The Ancient City of History, Naderi Azar Mehr Press Tabriz.

Rapoport, A. (1969). House Form and Culture, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, NJ.

Rapoport, A. (1977). Human Aspects of Urban Form: Towards Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Oxford: Pergamon Press.

Rapoport, A. (1986). Culture and Built Form - A Reconsideration in Architecture. In D. G. Saile (Eds.), Cultural Change: *Essays in Built Form and Culture Research. Lawrence*: University of Kansas Publications.

Rapoport, A. (2004). Kültür, Mimarlık, Tasarım, Yapı Yayın, İstanbul.

Rapoport,A. (2007). The Nature of the Courtyard House: A Conceptual Analysis. TDSR, XVIII(II), 57-72.

Rapoport, A. (2009). Pour Une Anthropologie de la Masion (Konut'ta Antropoloji) Ensan Shensie Maskan, Khosro Afzalian 'ın Farsça çevirisi, Herfeh Honarmand, Tahran.

Roberts, B. K. (1996). Landscapes of Settlement, Prehistory to the Present,

Routledge, London and New York.

Rossi A. (1984). The Architecture of the City, Cambridge, Mass, MIT Press

Rudofsky, Bernard. (1964). Architect Without Architect. London: Academy Edition, London.

Saatçi, S. (2003). Kerkük Evleri, Klasik Yayınları, İstanbul.

Sardarnia, S. (2010). Tabriz Şahre Avalinha (Tebriz ilklerin Şehri), Naşr e Ahtar Yayınları, Tebriz.

Soltanzadeh, H. (1997). Tabriz A Solid Cornerstone of Iranian Architecture, Cultural Research Bureau Press, Tehran.

Soltanzadeh, H. (2005). Entry Spaces In The Traditional Architecture of Iran, Cultural Research Breau Press, Tehran, Iran.

Steadman., J., P. (1983) Architectural Morphology: An Introduction to the Geometry of Building Plans, London.

Şahsavari, N.R. (2009). Tabriz The Ancient City of History, Naderi Yayınevi, Tabriz.

Şalgamcıoğlu, M.E., Ünlü, A. R.G. Mira, A. Dumitru (Ed.), (2016). *"Understanding the transformation of low-rise apartment housing unit plans in Istanbul: An interpretation model and analysis of the changing syntax and semantics for housing space organization"*, 11/2014, ISBN: 978-84-9812-243-5, IAPS International Network Publication.

Şayeste, M. (2010). Kişisel görüşme, Tez Kapsamında Yapılan Röportaj, 25 Mart, Antalya.

Tehrani, F., Parsi, F., Banimasoud A., (2007). Reading up of Old Maps of Tabriz, Urban Development, Ministry of of Housing Press, Tehran.

Tuan, Yi-Fu. (1977). Space and Place The Perspective of Experince, University of Minnesota Press, East Lansing.

Url-1 <http://www.loghatnaameh.org>, erişim tarihi 29.10.2012.

Url-2 <http://www.amar.org.ir >, erişim tarihi 10.11.2017.

Url-3 <https://sourceforge.net/projects/syntax2d>, erişim tarihi 09.01.2013.

Ünlü, A. (1986). *Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model,* (Doktora Tezi), İTÜ,İstanbul.

Ünlü, A. (1988). Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Ünlü, A. (1999). The Syntactic Analysis of Turkish Houses Between 17th and 19th Centuries, *Proceeding of Second International Space Syntax Symposium*, 2, p.37.1-37.11.

Ünlü, A. ve Şalgamcıoğlu, M.E. (2013). The Syntactic Role of "Lywan" in Northern Mesopotamian Houses. Young Ook Kim, Hoon Tae Park, Kyung Wook Seo (Eds.), *Proceedings of Ninth International Space Syntax Symposium* , Sejong University Press, Seoul, South Korea.

Vellinga,M., Oliver, P., Bridge, A. (2007). Atlas of Vernacular Arcitecture of the World, Routledge, New York.

Vestbro, D. (1975). Social Life and Dwelling Space: Analysis of Three House Types in Dar es Salaam, Lund University, Sweden.

Von Uexkull (1957). A Stroll Throgh the World of Animals and Men: A Picture Book of Invisible Worlds. In G. Schiller (ed.) *Instinctive Behavior: The Development of Modern Concept* (pp.5-80). New York, International University Press.

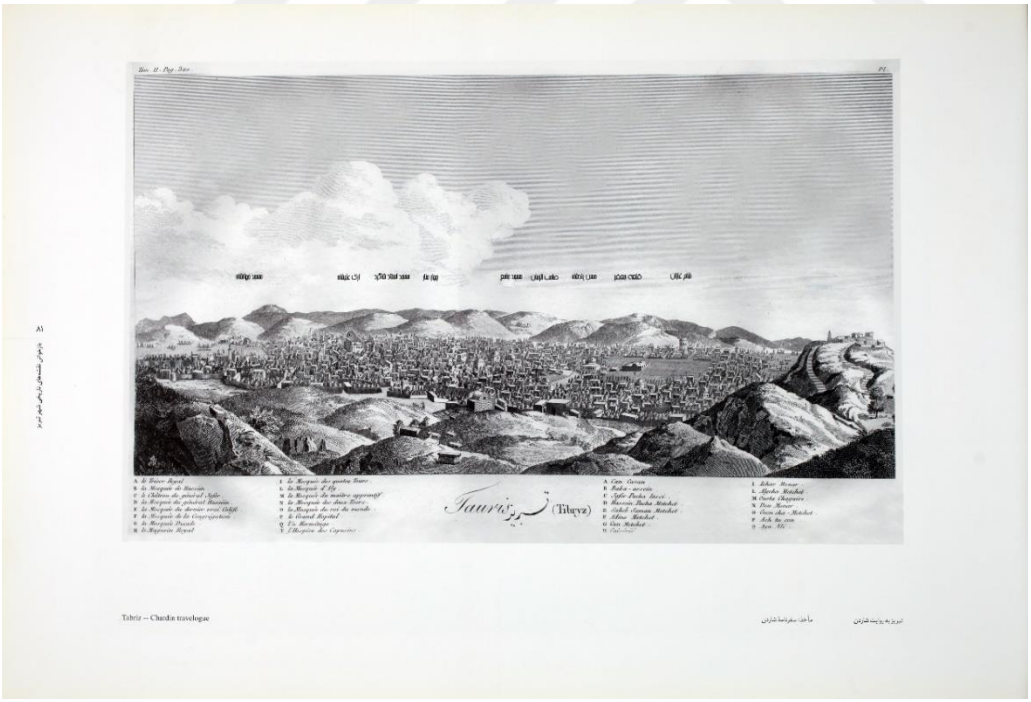
Yunesi, H. (2010). Kişisel görüşme, Tez Kapsamında Yapılan Röportaj. 20 Temmuz, Tebriz.

EKLER
EK A: Tebriz Haritaları
EK B: Tarihi Tebriz Fotoğraflar
EK C: Geleneksel Tebriz Evlerinin Fotoğrafları

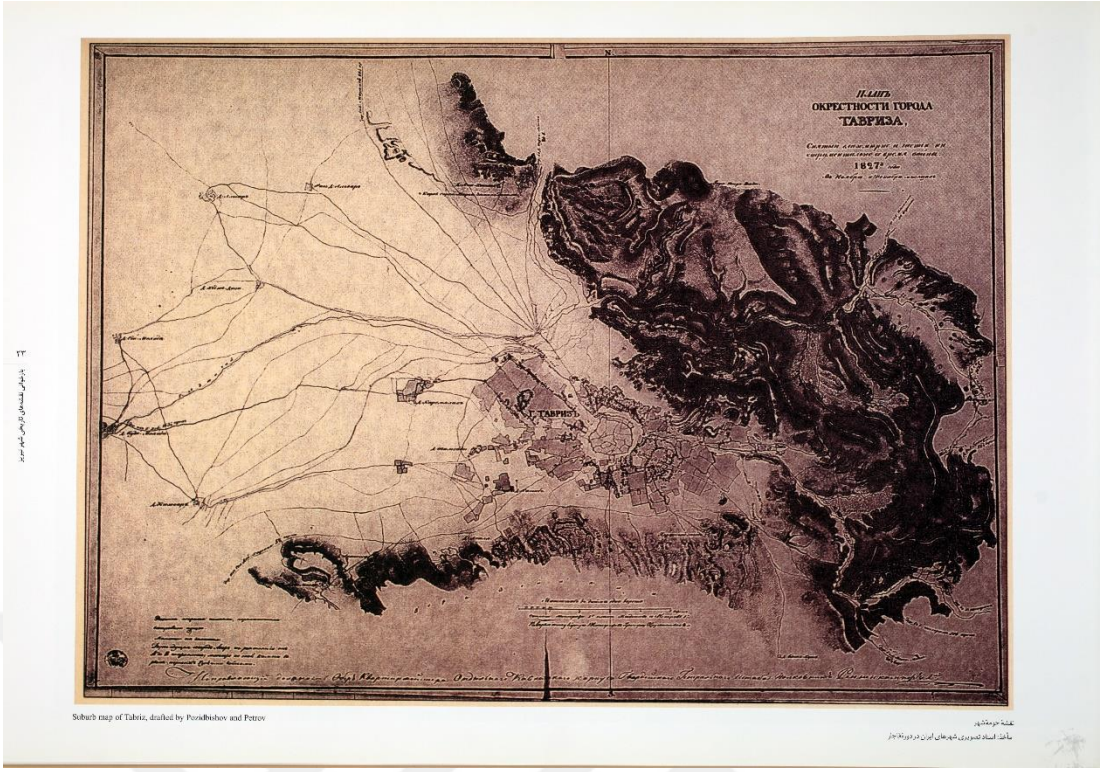
EK A

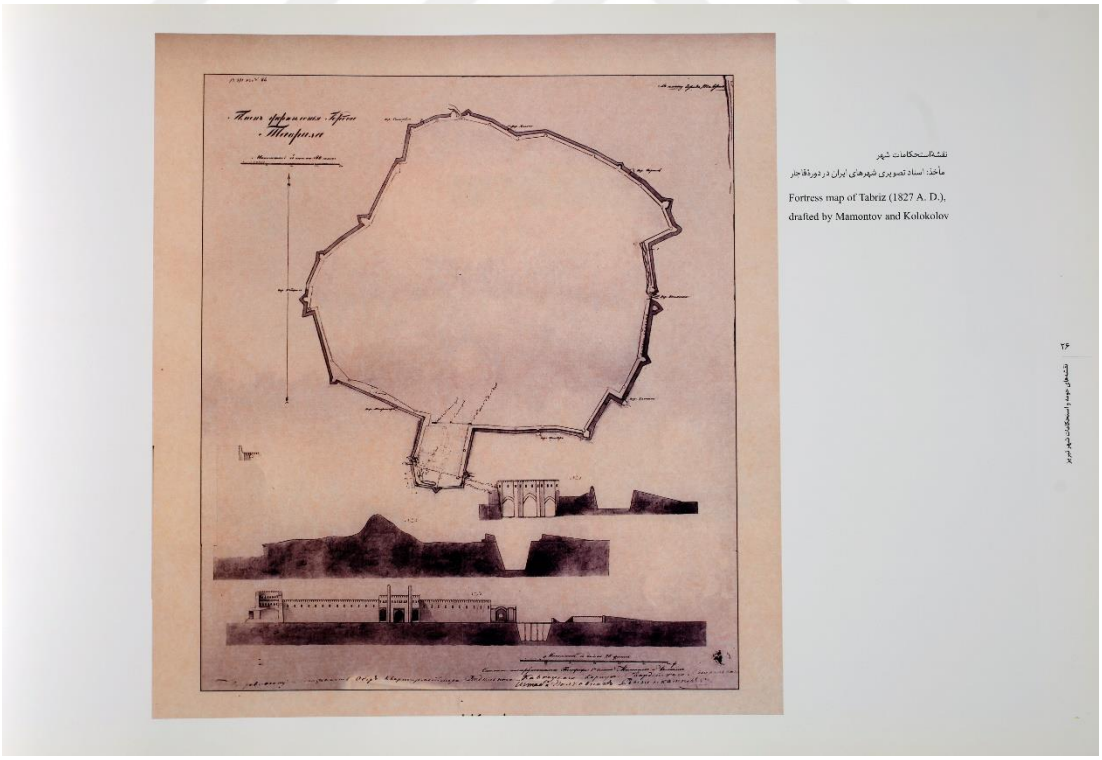
Şekil A.1 : 1537, Matrakçı Nasuh'un Tebriz Minyatürü (Tehrani ve diğ., 2007).

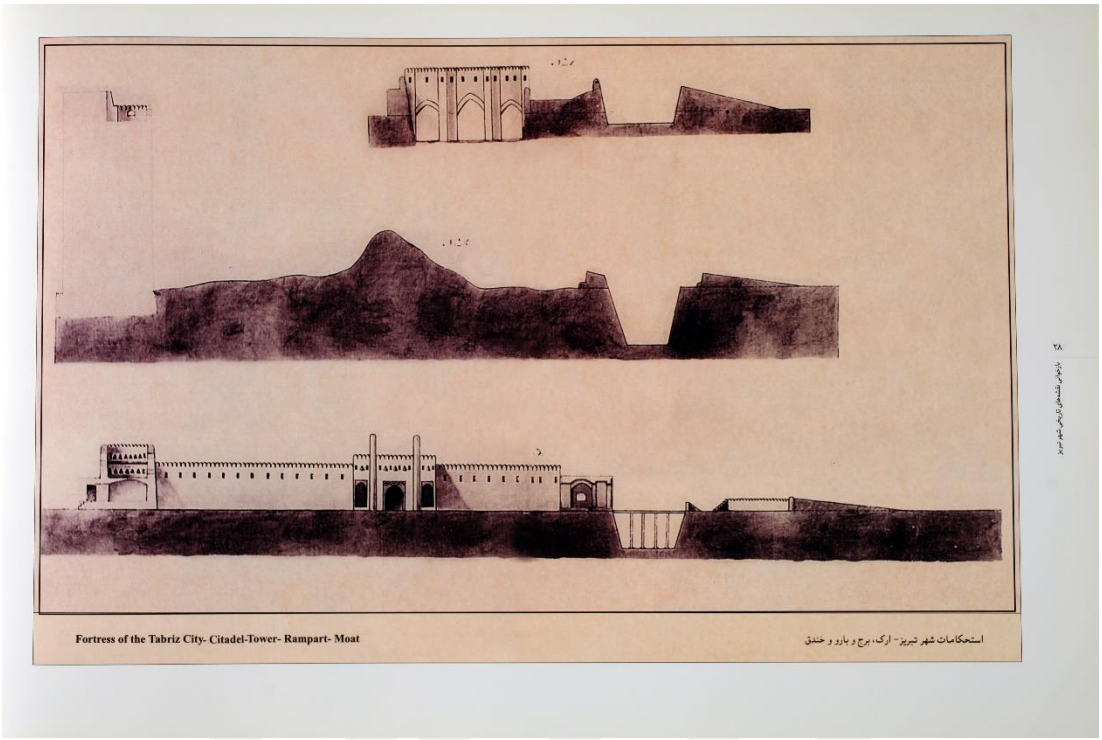
Şekil A.2 : 1800'lerde Chardin'in Tebriz Gravürü (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.3 : 1827, Pozidbishov ve Petrov'un Tebriz ve Etrafının Haritası (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.4 : 1827, Mamontov ve Kolokolov'un Tebriz Kalesi Çizimleri (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.5 : 1827, Mamontov ve Kolokolov'un Tebriz Kalesi ve Hendeğinin Çizimleri (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.6 : 1880, Mohammad Reza Mohandess ve Colonel Qaracheh Daghi'nin Tebriz Haritası (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.7 : 1908, Tebriz Haritası, Kamuran Sefameniş Arşivi (Tehrani ve diğ., 2007).

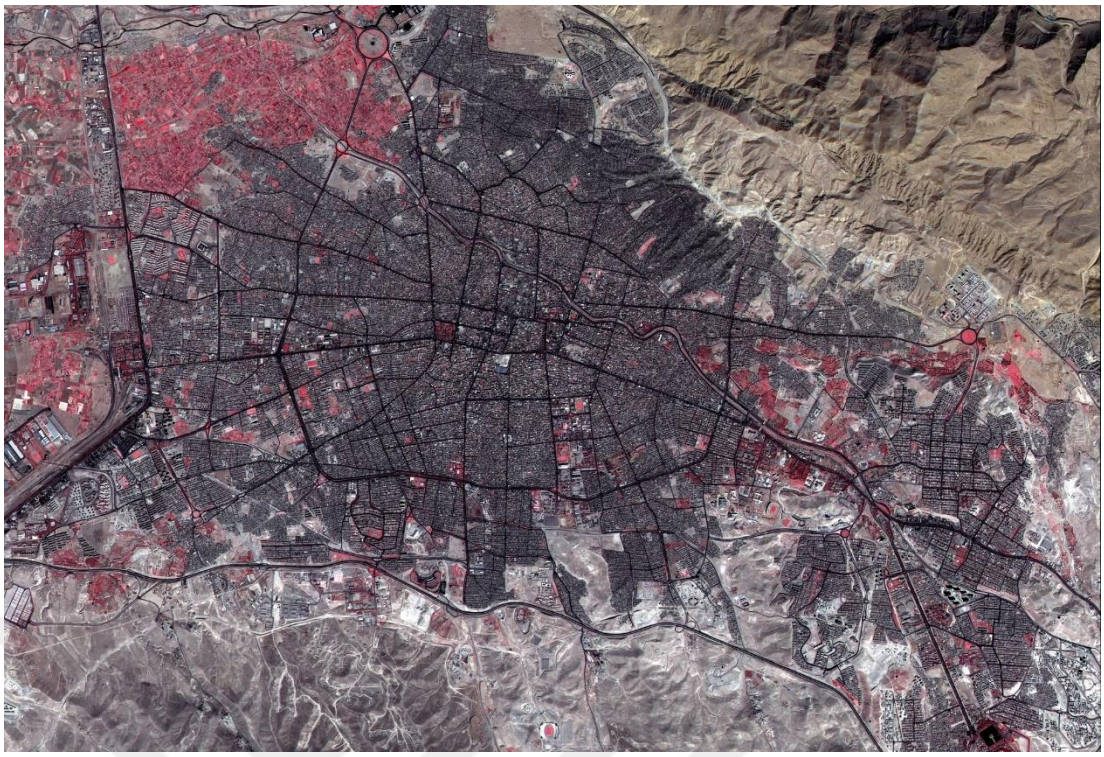
Şekil A.8: 1910, Asad Alah Khan Maraghei'nin Tebriz Harita Çizimleri (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.9: 1930, Tebriz Haritası Şehriyar Edl Arşivi(Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.10: 1950, Tebriz Haritası (Tehrani ve diğ., 2007).

Şekil A.11: 2005, Tebriz Uydu Foroğrafı (Tebriz Kadastro Müdürlüğü, 2010).

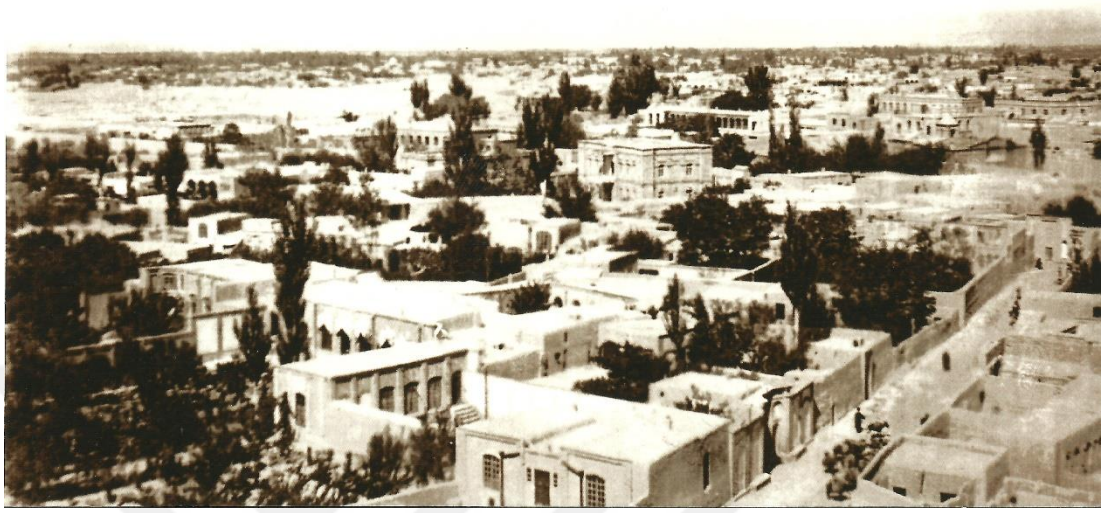
EK B

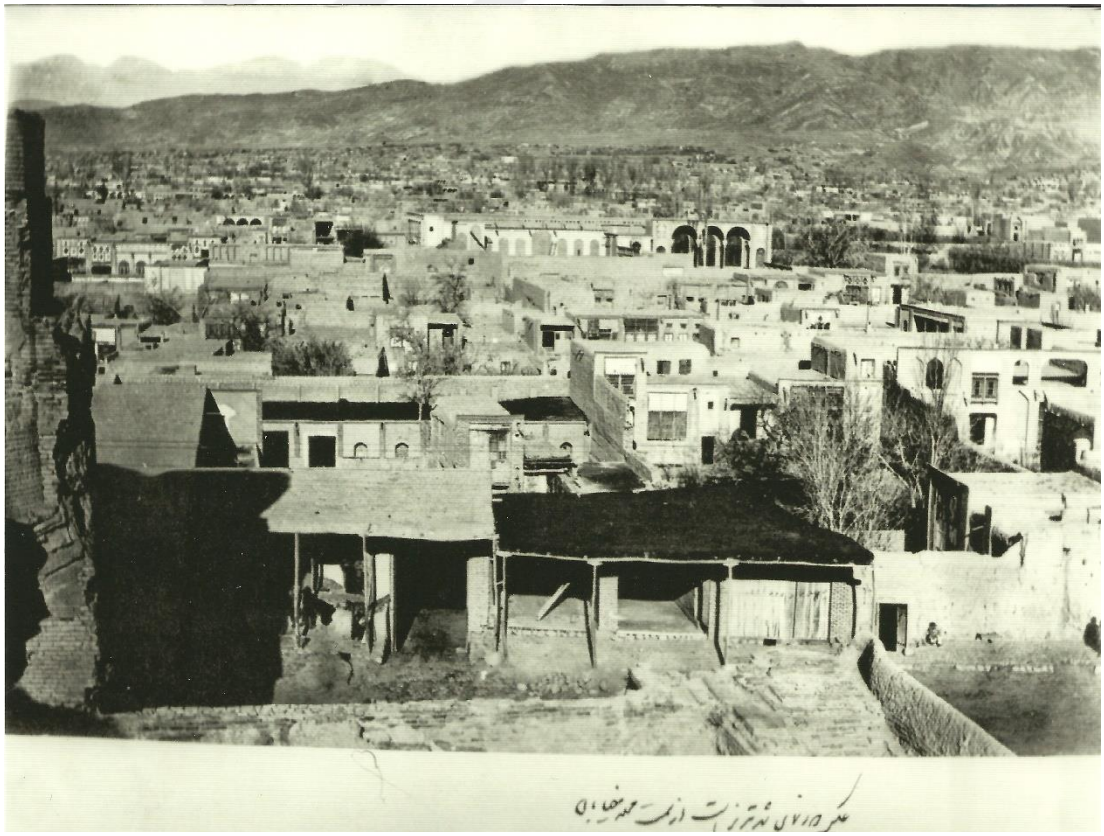
Şekil B.1: 1901, Tebriz Genel Görünümü (Ceditülislam Arşivi)

Şekil B.2: 1901, Tebriz Şehnaz Caddesi Görünümü (Ceditülislam Arşivi)

Şekil B.3: 1901, Erk Kalesinden Tebriz Genel Görünümü (Ceditülislam Arşivi)

Şekil B.4: 1911, Tebriz Khiaban Mahallesi (Ceditülislam Arşivi)

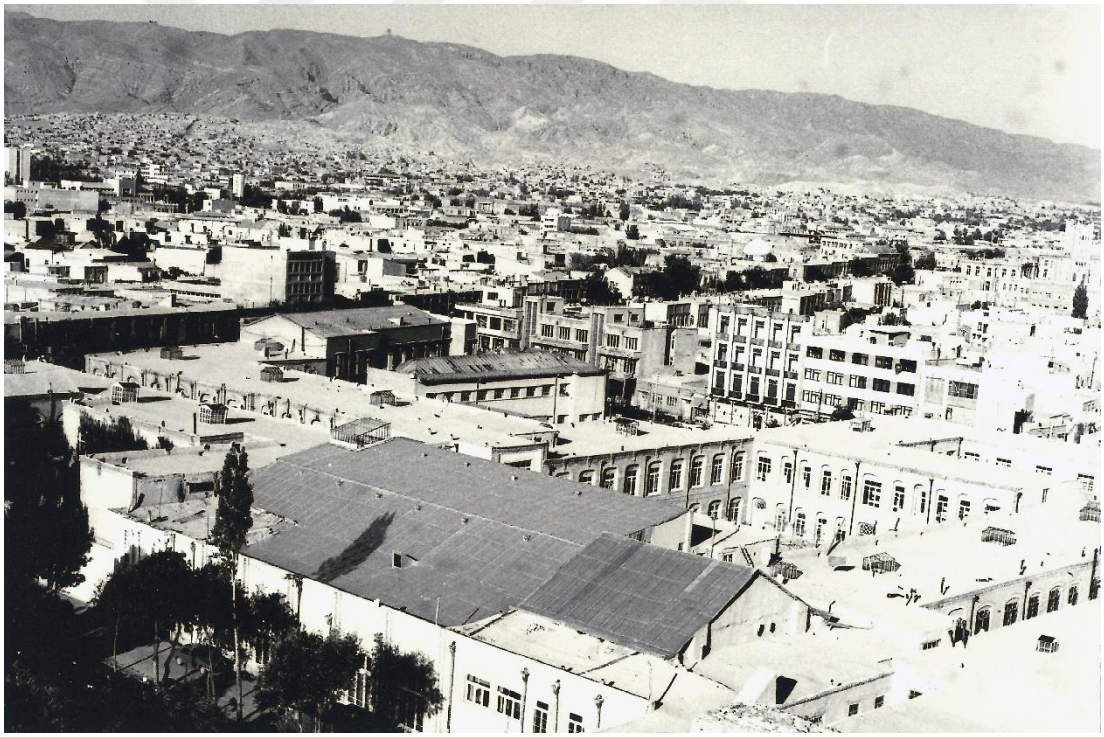
Şekil B.5: 1941, Tebriz Maralan Caddesi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil B.6: 1941, Tebriz Firdevsi Caddesi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil B.7: 1941, Tebriz Abbasi Mahallesi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil B.8: 1950, Erk Kalesinden Doğu Tebriz Genel Görünümü (Ceditülislam Arşivi).

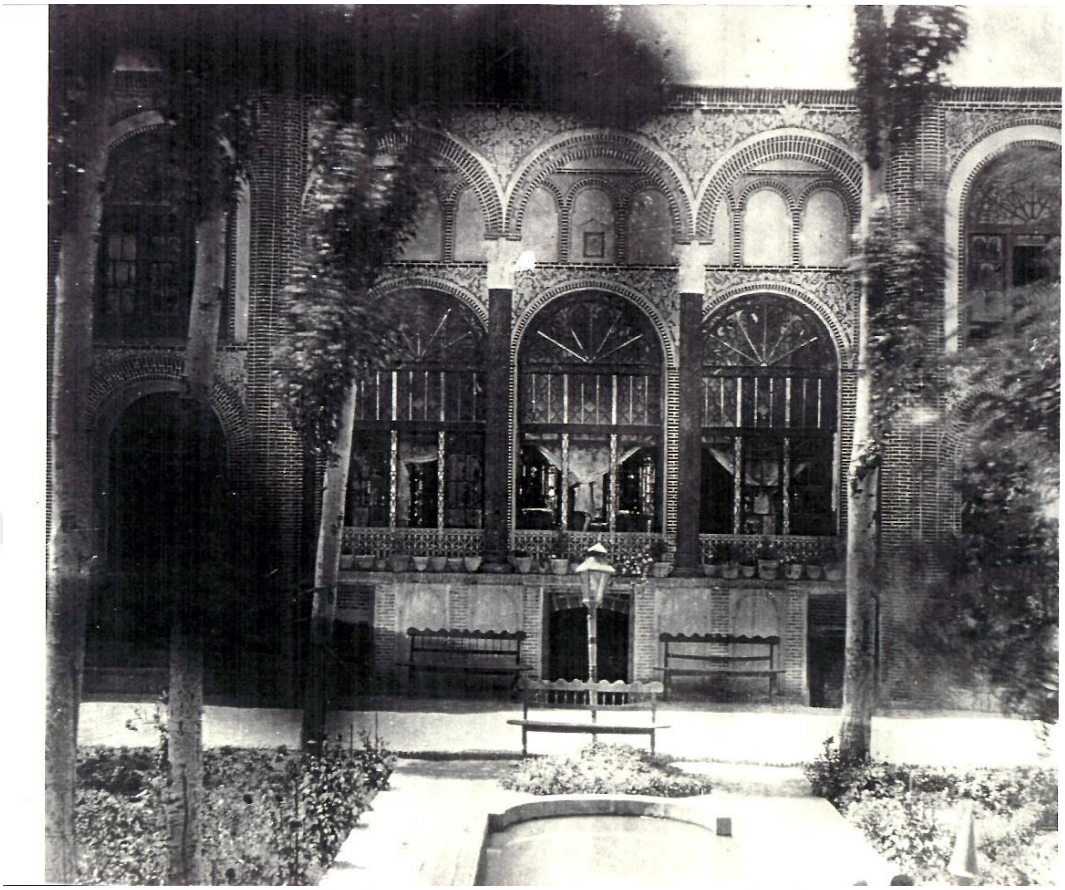

Şekil B.9: 1950, Erk Kalesinden Batı Tebriz Genel Görünümü (Ceditülislam Arşivi).

Şekil B.10: 1950, Erk Kalesinden Kuzey Tebriz Genel Görünümü (Ceditülislam Arşivi).

EK C

Şekil C.1: 1901, Küzekonani (Meşrutiyet) Evi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil C.2: 1901, Majdol Molk Evi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil C.3: 1901, Gencei Evi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil C.4: 1974, Amir Nezam Evi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil C.5: 1984, Şerbetoğlu Evi (Ceditülislam Arşivi).

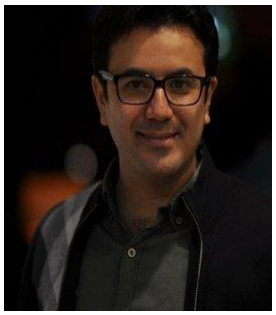

Şekil C.6: 1991, Zoka Evi (Ceditülislam Arşivi).

Şekil C.7: 1993, Küzekonani (Meşrutiyet) Evi (Ceditülislam Arşivi).

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ashkan Mansouri

Doğum Tarihi ve Yeri : 1982, Tebriz- İran

E-posta : mansouri@itu.edu.tr , ashkanmansouri@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2004, Tebriz Azad Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yüksek lisans** : 2007, Tebriz Sanat Üniversitesi, Mimarlık Dalı, Mimari Tasarım Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2004 S.A.M Mimari Tasarım "Geleneksel Tıp Binası I ve II" Tebriz- Iran.
- 2004 S.A.M İç Mimari "Amico Co. Otomobil Fabrikası Ofis Binası", Jolfa – İran.
- 2005 S.A.M Mimari Tasarım "Amico Co. Fuar Binası", Tahran – İran.
- 2006 S.A.M İç Mimari "Vanda Fast Food", Tebriz –İran.
- 2006 S.A.M İç Mimari "Fial Beton Fabrikası ofis binası", Tebriz – İran.
- 2007 S.A.M Mimari Tasarım "Atashin Panjeh Fabrikası", Tebriz- İran.
- 2007 S.A.M Mimari Tasarım "Dr.Golkarian Ilkokulu", Ajabshir- İran.
- 2007 S.A.M İç Mimari" Nokia Cep Telefonu Bayisi", Tebriz – İran.
- 2007 S.A.M İç Mimari "Dr.Nikk Food Court", Tebriz – İran.
- 2007 S.A.M Mimari Tasarım "Arezu Apartmanı (14 Daire)", Tebriz - İran.

- 2008 AU MİMARLIK "İ.T.Ü, Meslek Yüksek Okulu, Ayazağa Kampüsü" Maslak, İstanbul.
- 2010 AU MİMARLIK "Kartal Cevizli park, Semt Pazarı ve Alışveriş Alanı", İstanbul.
- 2009 S.A.M İç Mimari "Zongür Apartman Dairesi", İstanbul-Türkiye.
- 2009 AU MİMARLIK "Al-Karimi Marketi Camisi", Tripoli, Libya.
- 2009 AU MİMARLIK "Al-Karimi Marketi Kompleksi", Tripoli, Libya.
- 2010 AU MİMARLIK "Prototip Market Projesi", Libya.
- 2011 AU MİMARLIK OZAS Alışveriş ve Eğlence Merkezi, Vilnius, Litvanya.
- 2010 AU MİMARLIK Balıkçılar Sahil Şeridi Düzenlenmesi, Büyükada, İstanbul.
- 2010 S.A.M İç Mimari, "Arısoy Avukatlık Bürosu", İstanbul- Türkiye, 2010.
- 2011 S.A.M İç Mimari "Dr.Nikk Restorant", Tebriz – İran, 2011.
- 2011 S.A.M Mimari Tasarım "AFA Çelik Fabrikası Hizmet Binası", Bostan Abad – İran.
- **ÖDÜL 5.Property NC Ödül,** 2013 S.A.M Mimari Tasarım "Edelweisse 832 Daireli Konut Projesi" Gazimağusa – KKTC.
- 2013 S.A.M İç Mimari "Şansoy Döviz Ofis" Nuru Osmaniye – İstanbul.
- 2013 S.A.M İç Mimari "Paşa kıymetli Madenler Ofisi " Nuru Osmaniye – İstanbul.
- 2014 S.A.M İç Mimari "Gemini Ofis " İstanbul – Süzer Plaza.
- 2013-2017 S.A.M Mimari Tasarım "Kadıköy Bağdat Caddesi Bölgesinde" 20 adet ve üzeri Yüksek Katlı Konut Ruhsat Proje Tasarımı ve Uygulama projesi, İstanbul.
- 2013- 2017 S.A.M Mimari Tasarım "200 adet ve Üzeri Apartman Konut Avan Proje Tasarımı, İstanbul.
- 2016-2018 İstanbul Okan Üniversitei, Öğretim Görevlisi, Verilen Lisans Dersleri : Mimari Tasarım ve Arch Design III, IV,VI & VII.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Mansouri A.,** Ünlü A., 2018. A Syntactic Approach to the Effect and the Role of Hayat and Riwaq in the Geometric Conception of Traditional Housing Architecture in Iran: Tabriz Houses. AARCH DESIGN JOURNAL, 2018 İstanbul, Turkey.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- A.Ünlü, E. Edgü, F. Cimşit , M.Şalgamcıoğlu, E.Garip ve **Ashkan Mansouri**, Interface of Indoor and Outdoor Spaces in Buildings, A Syntactic Comparison of Architectural Schools in Istanbul, 9th Symposium of Space Syntax, Stockholm, Sweden 2009.

- Mustafa Çağhan Keskin, **Ashkan Mansouri**, The Cross-Cultural Evaluation of a Plan Scheme From Bursa to Tabriz And Mashhad, International Confrance, Archi-Cultural Translations through the Silkroad,Bahçeşehir Üni. Istanbul, Turkey, 2011.

- **Ashkan Mansouri**, Mustafa Çağhan Keskin, Zeynel Bey Tomb: The Unique Persian Tomb In Anatolian Platuau, Archi-Cultural Translations through the Silk Road 2nd International Conference, Mukogawa Women's Univ., Nishinomiya, Japan, July 14-16, 2012 Proceedings.

- Erincik Edgü, Alper Ünlü, Mehmet Emin Şalgamcıoğlu, **Ashkan Mansouri**, "Traditional Shopping: A Syntactic Comparison of Commercial Spaces in Iran and Turkey", 01/2013, 8th International Space Syntax Symposium, Santiago, Chile, 04.01.2013 - 06.01.2013.

- **Ashkan Mansouri**, Erincik Edgü, Mehmet Emin Şalgamcıoğlu "Historic Persian Carvanserais: Climatic Effects and Syntactic Configuration", 07/2015, 10th International Space Syntax Symposium, University College London (UCL), London, UK, 13.07.2015 - 17.07.2015.